

810.09p

JĒKABS PORUKS

JĀNIS PORUKS

Piezīmes par viņa dvēseles stāvokļa
līdzšinējo apgaismošanu un biografijas
sastādīšanu

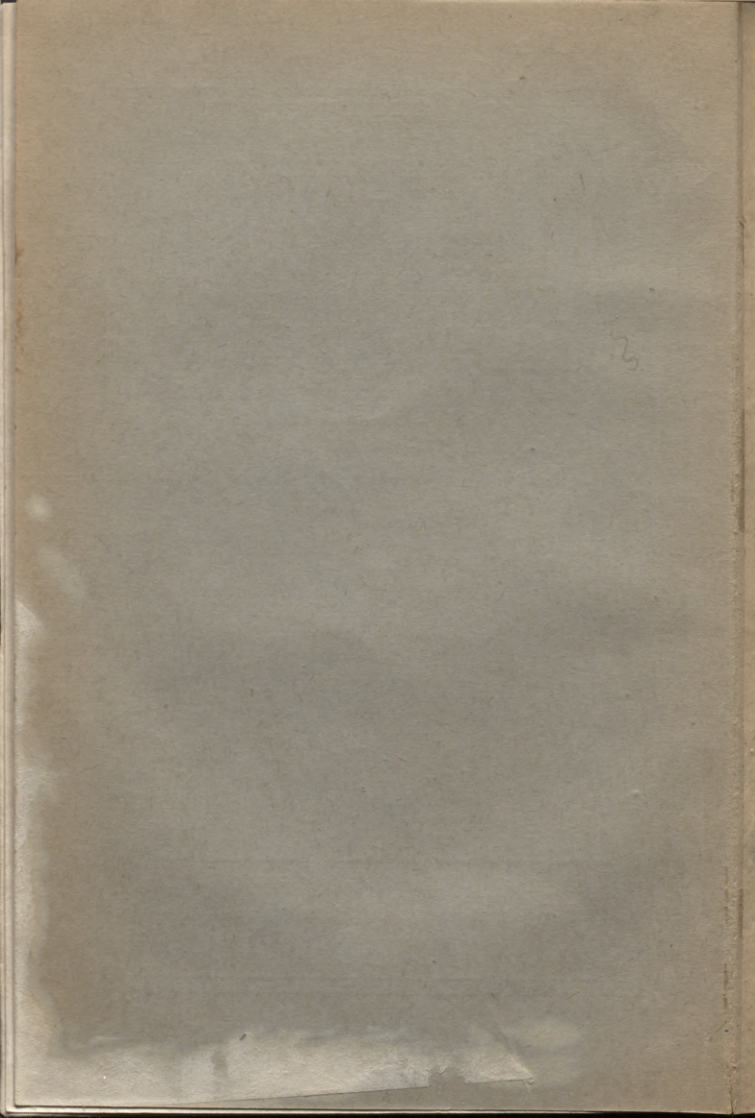
I

Rīgā, 1931. g.

A u t o r a i z d e v u m s

Ģenerālkomisijā pie Valtera & Rapas

B
810.09p

Φ

B

Jēkabs Poruks

JĀNIS PORUKS

Piezīmes par viņa dvēseles stāvokļa
līdzšinējo apgaismošanu un biografijas
sastādīšanu

I

Rīgā, 1931. g.

A u t o r a i z d e v u m s

L-2

Latv. PSR Valsts bibliotēka

04-21.143

Armijas spiestuve, Rīgā, Muižas ielā Nr. 1.

Priekšvārdi.

Kā zināms, sabiedrībā, biografiskos apcerējumos un speciālās grāmatās (brošūrās) figūrē oficiāli apgalvojumi, kas man asinsradniecisko dzejnieku-filozofu Jāni Poruku apzīmē, starp citu, arī par psihiski «slimu» cilvēku. Tā kā sabiedrības ieskati par cilvēku, kas apzīmēts par psihiski «slimu» — parasti ir nievājoši un ļoti zemi, un tāda cilvēka stāvoklis vienumēr saistīts ar pārpratumiem un neskaidrībām, tad skaidrības un taisnības labad, pirms minētā dvēseles stāvokļa oficiālas apzīmēšanas, pie attiecīga cilvēka būtu jāievēro ne tikai kādas vienpusīgas medicīniskas, bet arī attiecīgas juridiskas normas. Tas ir vajadzīgs visvairāk tamdēļ, ka jēdzieni par cilvēka «veselu — normālu» vai «neveselu — nenormālu» dvēseles stāvokli ir ļoti subjektīvi, nenoteikti, neskaidri, etc. un ka pie dvēseles stāvokļu «normēšanas» var pielaist un daudzreiz tiek arī pielaistas vislielākās kļūdas, aplamības, etc. Tāpēc arī psihiatru ieskati, jēdzieni, apgalvojumi, slēdzieni un nolūki nav uzskatāmi par tādiem, kas neprasītu pēc viņu kontroles un pārbaudīšanas. Ne katra cilvēka ievietošana vājprātīgo iestādē ir un var būt vienumēr saistīta ar tā saukto «pataloģisku» dvēseles stāvokli. Te bieži notiek, kā Poruks pats saka, tā: «Kas vesels ir, to taisa slimu, par gudru dēvē nejēdzīgu.» Poruka dvēseles stāvokļa konstatēšanā, aiz zināmiem tendencioziem nolūkiem, ir ievērotas tikai ļoti vienpusīgas, apšaubāmas un nepareizas normas. Nāv arī pārbaudītas psihiatru un to personu rīcības, kas saistītas ar Poruka ievietošanu vājprātīgo iestādēs, izpaušanu par psihiski «slimu» cilvēku, etc. No Poruka nāves dienas drīzumā būs pagājuši 20 gadi. Jautājumu par viņa dvēseles stāvokļa pozitīvu apgaismošanu, no

manis neatkarīgu apstākļu dēļ, neesmu varējis agrāki publiski pacelt. Ja nu es piezīmēs runāšu par viņa peronības apvainošanu, viņa darbu, talanta un ideju aptumšošanu etc., tad, varbūt, daži lasītāji to mēģinās uzskatīt par fikciju. Bet ja ņem vērā, ka Poruka apzīmēšana par psihiski «slimu» cilvēku ir ne tikai nievājoša, nepierādīta un nelikumīga, no kam cieš ne tikai šī rakstnieka reputācija, bet arī man, kā viņu pārdzīvojušam miesīgam brālim ir ļoti, ļoti jācieš no uzbrukumiem, kas vērsti pret nelaiķa personību, un ka viņa dvēseles stāvokļa nepareiza un negatīva apzīmēšana apvaino, aizkaņ un apēno arī mani, žņaudz un moka manas, ar mīlotā brāļa un nopelniem bagātā mūsu tautas rakstnieka piemiņu saistītās jūtas, tad, domāju, ka katram būs saprotami motīvi, kas mani spieda tagad publicēt šīs piezīmes, apelēt pie sabiedrības un izlūgties viņas aktīvu līdzdalību Poruka dzīves un dvēseles stāvokļa pareizākā un pozitīvākā apgaismošanā.

Rīgā, pavasara mēnesī, 1931. g. Jēkabs Poruks.

I.

Ar savām piezīmēm par dzejnieka-filozofa Jāņa Poruka dzīves un dvēseles stāvokļa līdzšinējo apgai-smošanu un biografijas sastādīšanu, gribu interesen-tiem palīdzēt pareizāki izprast viņa garu, idejas, ideā-lus un darbus, kā arī papildināt vai noskaidrot viena otra jēdzienus (orientāciju) dažās ar viņa personību un dzīvi saistītās parādībās (stāvokļos) un izteikt protestu pret visu to, kas līdz šim viņa īstenībai un patiesībai pretēji, nepilnīgi, aplami, negatīvi, vai ten-denciozi apgaismots. Sevišķi viņa traģisko gaitu cēloņi un viņa dvēseles stāvoklis ir tendenciozi, vien-pusīgi, aplami un negatīvi apgaismoti. Poruka bio-grafijās un citos apcerējumos par viņa personību dominējošais apgalvojums, ka pie viņa traģēdijas esot vainojams vienīgi «viņš pats un ka viņš esot pieskai-tāms pie psihiski «slīmu» un no sabiedrības izolē-jamu cilvēku šķiras», etc., ir viena no vislielākām varizējisma, ģeķības, liekulības un sofisma pil-nām frāzēm, kas izteikta latvju valodā. Tas liecina, ka tā sabiedrība, kas tādus apgalvojumus spējīga izteikt, ir tik garīgi īsredzīga un nekultūrāla, tik tumšos dzī-ves jēdzienos un tik maldīgos pasaules uzskatos sa-stingusi, ka nesaprot kopt un saudzēt tāda dzejnieka-filozofa, kāds bija Poruks un par mitekli viņam neko citu, savā laikā, negribēja piedāvāt, kā vājprātīgo namus. Poruks vēl arvienu mūsu tautas priekšā tiek nostādīts kā «noziedznieks», pēc kuŗa viņa apsūdzē-tāji, tiesātāji, daži «analitīki» un «kritiķi» meklē un rakājas tikai pa tās dzīves dubļiem un atkritumiem, kas visvairāk saskatāmi taisni pie viņiem pašiem. Vēl arvienu Poruka radītās garīgās vērtības tiek no-liegtas, pulgotas un apkarotas. Tamdēļ rakstot šīs piezīmes apzinos sevi arī kā liecinieku, kas aicināts

nodot liecību Visaugstākā, Taisnākā Soģa priekšā, no kuŗa būtu atkarīgs Poruka stāvoklis un viņa radīto vērtību nozīme mūsu tautā un cilvēcē.

Ar šīm piezīmēm gribu apelēt sevišķi pie mūsu tautas tagadējās jaunās un nākošām paaudzēm. Viņām, ceru, būs izkristalizējies un arī nākotnē izkristalizēsies skaidrāks jēdziens par Poruka radīto dzejisko un filozofisko vērtību kultūrālo nozīmi un vajadzību.

Pret personām, kuŗām Poruka dzīves parādību procesā lemts figūrēt negatīvās, nepatīkamās vai pat noziedzīgās lomās, šoreiz, pēc iespējas, mēģināšu izturēties saudzīgi, nesaucot viņas pilnā vārdā. Noklusēšu tamdēļ arī to, kas tagadējos apstākļos izsauktu nebeidzamas polemikas, kā arī radītu konfliktus, kuŗu sekas grūti paredzamas.

Interesentiem šeit nevaru arī vēl sniegt pilnīgāku, sevišķi svarīgo rakstnieka laulības dzīves intīmi-slepeno notikumu, stāvokļu un psihiatrisko iestāžu sienās norisinājušos apstākļu, faktu un ar tiem sakarīgo parādību noskaidrošanu, kam viņa dzīves traģēdijā vislielākā (izšķirošākā) nozīme, kaut gan ar to viņa dzīves un personības apgaismojumā vēl netiks sasniegti vēlamie rezultāti.

Izteikšu šeit tikai dažas piezīmes par dažām kardinālākajām šī rakstnieka līdzšinējos biografiskos un psihoanalītiskos apcerējumos sastopamām aplamībām, pretrunām un dažu autoru tendencēm.

Cilvēces vēsture liecina, ka lielām gara spējām apbalvots, savā personībā un pasaules uzskatā individuāls cilvēks vienumēr ir izbaudījis pret viņu vērstas līdzcilvēku represijas un naidu. Abpusējie konflikti rodas visvairāk nevienādo gara spēju, nevienādās izglītības, intelligences, paradoksālo ideju un jēdzienu dēļ. To liecina arī Jāņa Poruka stāvokļi un ar viņiem saistītie notikumi.

Poruka radītās dzejiskās un filozofiskās vērtības, starojošās idejas un ideāli viņa mūža laikmeta valdošā sabiedrībā neatrada vajadzīgās atziņas, pareizas iz-

pratnes, derīgas, auglīgas zemes un veselīgas atmosfēras. Zināmās sabiedrības utilitāri-filistrieši un politiskie ieskati, viņas garīgā īsredzība un neintelligence, bet sevišķi dažu šī rakstnieka līdzcilvēku nevēdzīgā, ļaunā, netaisnā un rupjā vara postīja viņa ideālus, radīja dzejniekam-filozofam nepiemērotus un neciešamus apstākļus un piespieda to aiziet nelaikā no dzīves, nesasniedzotam sprautā mērķa kalngalus. Poruka reālā dzīve sarežģījās cīņā dēļ viscilvēciskām tiesībām, kā arī taisnības, skaidrības un patiesības dēļ. Viņa konstatētā īstenība un patiesība nepatika sevišķi mamōna vergiem, tumsonības kalpiem un egoistiem. Tie izlietoja nekultūrālus līdzekļus, lai aptumšotu rakstnieka radītās vērtības un viņa idejas, lai satricinātu viņa ideālus un lai pašu viņu padarītu nekaitīgu... Radās pastāvīgi sīvi konflikti, kas, sevišķi viņa laulības dzīvē, izvērsās par traģēdiju, pie kuŗas gan nav vainojams nekas cits, kā vienīgi Poruka naidnieki, pretinieki, intriganti un garīgi impotenti cilvēki.

Poruka biografiju sāka rakstīt tikai pēc viņa nāves un tādos apstākļos, kad īstie ceļi un tekas uz biografijai vajadzīgo un derīgo materiālu pirmavotiem bija vai nu izzuduši un izdzēsti, vai no viņa skauģiem, nelabvējiem, naidniekiem un viņa dzīves kapraģiem bija jau saduļķoti. Sevišķi pēdējie savas lāpstas un kapļus cilāja uzmanīgi un jau pašā sākumā apraka katru patiesību, kas viņiem bija nepatīkama vai bīstama. Dīvaini, ka daži biografi vāca nepārbaudītus un nepārbaudāmus, kā arī nenoskaidrotus un nenoskaidrojamus materiālus un datus nevis no Poruka garam radnieciskiem cilvēkiem un viņa pazinējiem, bet gan, pa lielākai daļai, taisni no viņam nelabvēlīgiem un naidīgiem cilvēkiem, kas, saprotams, aiz personīgiem motīviem par Poruku centās sniegt un paust tikai negātīvas, vienpusīgas, tendenciozas, aplamas un nepatiesas informācijas. Tamdēļ arī viens Poruka biografs neieguva viņa dzīves notikumu, cēloņu, apstākļu un stāvokļu īstenības un patiesības. Tā radās, jeb labāki sakot, tā tika nodibināti vienpusīgie, negā-

tīvie, tendenciozie un aplanie jēdzieni un ieskati par viņa dzīvi un dvēseles stāvokli.

Esmu vērojis Vakareiropas veco, augsti kultūrālo tautu dzīvi un viņu pasaules uzskatus. Neko nepārspilējot varu tomēr liecināt, ka pie viņām īstenība, patiesība, skaidrība un taisnība tā netiek viltota, maskēta un aptumšota, kā pie Poruka naidniekiem, kam viss tas atkarīgs tikai no personīgi savtīgām vai valdošās sabiedrības materiāli un politiski relatīvām interesēm. Jēdzieni par viscilvēciskām, mūžīgām idejām un vērtībām pie viņiem ir gandrīz vēl nesaņemti un sveši. Pa daļai tā ir izskaidrojama tā vienas sabiedrības daļas vienaldzība pret Poruku, vai arī tā ir saprotami tie nejēdzīgie strīdi, negatīvie un aplanie spriedumi un slēdzieni, kuŗos Poruks tiek pelts un nicināts, kaut gan viņš ir gribējis un mācījis mūs tikai mīlēt.

Neviens nav gribējis vai spējis nolaisties arī Poruka dvēseles dzelmēs, lai iegūtu pareizu un skaidru jēdzienu, kā radies viens vai otrs viņa garīgās dzīves stāvoklis, un kāpēc viens vai otrs psihiskais process ir norisinājies taisni tā un ne citādi. Katrs līdzšinējais viņa «pētītājs» visas ar viņa personību saistītās parādības ir centies pārbaudīt vienīgi savā personībā. Tamdēļ arī viss tas šos «pētniekus», attiecībā uz Poruka iekšējo būtību, noveda tikai pie subjektīvas, vienpusīgas, tendenciozas un līdz ar to arī pie maldīgas atziņas.

Tā tad arī visus Poruka dvēseles stāvokļus oficiāli apgaismoja, iztulkoja un nokritizēja tā, kā to prasīja un diktēja subjektīvas atziņas vai sabiedrības intereses, politika etc.

Tiesa gan, ka Poruka psihiskie stāvokļi un procesi bija mainīgi un novērotājam nesatverami. Tāpat viņu novērošanu apgrūtināja sevišķi Poruka lielā individuālitate un lielās gara spējas. Tamdēļ arī zināmie viņa «analītiķi» un «biografi» satvarstīja tikai dažas viņa ārējās psihiskās parādības. Turpretī viņa iekšējais psihiskais stāvoklis palika pilnīgi apslēpts un nesaprasts. Pēdējo, daudz maz, varētu saprast

tikai tad, ja viņā uzietos psihiskos stāvokļus varētu katrs atdarināt pats arī savā apziņā, kas atkal varētu notikt tikai tad, ja katrs pats būtu atradies arī Porukam līdzīgā stāvoklī, ar tādiem pašiem psihiskiem pārdzīvojumiem vai reāliem piedzīvojumiem.

Daudz neskaidrību, aplamību vai pretrunu Poruka biogrāfijas sastādīšanā un viņa psihiskā stāvokļa izprašanā, kā šis rakstnieks pats saka, ienesuši arī viņa līdzšinējo analītiķu, sintētiķu, kritiķu un dažu biogrāfu «nespēja novērtēt dzīves parādības ar iekšējo pārmaiņu citādi, nekā dzīves parādības bez iekšējas pārmaiņas; bet dzīvē esot daudz briesmīgu parādību, kas cilvēkiem maz vai pavisam neesot kaitīgas, turpretī daži mazi augoņi ar nevainīgu izskatu varot kļūt un kļūstot visai bīstami». Neapzinādamies vai ignorēdami grūtības un pienākumus, kas saistīti ar biogrāfijas sastādīšanu, nenoskaidrodami starp Poruku un viņa mūža laikmeta valdošo sabiedrību norisinājušos konfliktu īstos cēloņus, kā arī nenolidzinādami bezdibenam līdzīgo plaisu starp rakstnieka garīgo pasauli un šo sabiedrību, daži autori tomēr ķērās pie «monumentāliem darbiem», sarakstīja apcerējumus, ievietodami viņos apgalvojumus, spriedelējumus un slēdzienus, kam ar šī rakstnieka personību un dzīvi patiesībā nav nekā kopēja.

Rakstīdami par Poruka traģēdiju, viņa psihoanalītiķi un daži biogrāfijas līdzšinējie autori traģēdijas cēloņus un visas negatīvās parādības meklēja tikai viņa personībā vien un uz skatuves neveda traģēdijas pārējā personāla, bet «lika spēlēt» tikai rakstniekam vienam pašam. Tā bija lielākā vienpusība un aplamība. Viena vien persona nekad nevar ne traģēdiju radīt, ne viņu «spēlēt»... Poruks pats saka: .. «redziet: pie visa vainīgi ir visi un visiem par visu vainu būs ciest!» Ja nu biogrāfijas un dvēseles stāvokļa apcerējumu autori negribēja vai nespēja pareizi apgaismot visus tos cēloņus, stāvokļus un parādības, kas saistīti ar Poruka traģēdiju, tad vismaz vajadzēja atturēties no nepārbaudītu un no neskaidriem avotiem smeltu materiālu apstrādāšanas, publicēša-

nas, no paviršiem vienpusīgiem vai tendencioziem apgalvojumiem un slēdzieniem, kas šī rakstnieka personību var nepietiekoši, aplami un negatīvi raksturot un apgaismot...

Izejot no kāda viedokļa var gan mēģināt aprakstīt otra cilvēka personību, dzīvi — vai psihisko stāvokli. Tomēr katrs gala slēdziens arī tad vienmēr būs subjektīvs, vienpusīgs un līdz ar to arī tendenciozs, kas biogrāfiju attālinās no viņā aprakstītā cilvēka dzīves īstenības un patiesības. Tas ir tamdēļ, ka bez nojaušamās vai saprotamās biogrāfijas autoru vienpusības un tendenciozitātes nekas mums nedod garantijas pret šaubām arī par pašu šo autoru gara spējām un viņu psihisko stāvokli. Viens vai otrs viegli vien var palikt bez vajadzīgās mērauklas (kritērijas), paškritikas, objektivitātes etc.

Iejusties analizējamā vai sintezējamā cilvēka garā, atteikties no savas personīgās vai idejiskās tuvredzības — lai kalpotu tikai biogrāfijā aprakstāmā cilvēka īstenībai un patiesībai — tas, man šķiet, neizdosies nevienam biogrāfam (analitiķim).

Biogrāfijā ievietotiem argūmentiem neatvairāmi pielips tik daudz pašu biogrāfu (analitiķu vai sintetiķu), vai to līdzcivēku, kas pirmajiem sniedz datus un materiālus, personīgu putekļu un apkārtējās sabiedrības sārņu, ka starp viņiem atkal grūti (pat neiespējami) biogrāfijā attēlot un lasītājiem saskatīt aprakstītā cilvēka īsto un patieso tēlu. Ja nu biogrāfijā aprakstāmā dzīve būs vēl norisinājusies tik intimos, slepenos un komplicētos stāvokļos un traģiskos apstākļos, kurus nevar apspīdēt visspožākie patiesības un taisnības saules stari, un ja šīs dzīves varoņa biogrāfijas pilnīgāka, pareizāka un patiesīgāka noskaidrošana būs atkarīga no šīs traģedijas radītājiem vai līdzdalībniekiem, kam līdz ar to būtu jāapliecina viņu vajātā, nievātā vai nesaprastā cilvēka (rakstnieka) dzīves īstenība un patiesība, tad no pēdējiem atkal velti gaidīt pareizu, taisnu un objektīvu liecību.

No izteiktā dažs interesents (lasītājs) varbūt nopratīs, ar kādām varbūtībām un grūtībām saistīta Poruka biografijas materiālu izvēle un viņas sastādīšana, kādā labirintā var nokļūt pats biografs un kamdēļ par Poruku izteic un var izteikt spriedelējumus, apgalvojumus un slēdzienus, kam nav nekā kopēja ar viņa dzīves un dvēseles stāvokļa īstenību un patiesību.

Poruka dzīves traģēdija ir norisinājusies stāvokļos un apstākļos, pie kuŗu apgaismošanas būtu lietojami vienīgi vispusīgi noskaidroti, juridiski pārbaudīti un pierādīti dati un materiāli (fakti). Ja atskaita nost pārāk nesaudzīgo, varbūt vietām pat pārspīlēto, savas personības paškritiku un visu to, ko Poruks ir izteicis par saviem līdzcilvēkiem nevis uz personīgo novērojumu (piedzīvojumu), bet vienīgi uz dažādu, no citiem cilvēkiem dzirdēto, informējumu pamata, tad man jāatzīst, ka par vispareizāko un patiesīgāko viņa biografijas materiālu var uzskatīt vienīgi viņa paša autobiografiskos datus, domas, spriedumus un tos faktus, kas izlobāmi sevišķi no viņa vēstulēm un speciāliem apcerējumiem. Arī attiecībā uz līdzcilvēkiem un sabiedrību Poruks savos spriedumos bija stingri objektīvs, kaut arī izteicās daudzreiz ironiskā tonī vai rūgtā sarkasmā.

Dažāda meklēšana, taujāšana, zīlēšana, atmiņu, raksturojumu etc. vākšana nedod un nedos nekādas garantijas, ka tas saskan ar Poruka personību un tuvojas viņa dzīves īstenībai un patiesībai. Tamdēļ atmetami visi tie dažādie nepārbaudītie un nepārbaudāmie spriedelējumi, apgalvojumi un slēdzieni, kas var mazināt rakstnieka cieņu, nepietiekoši, aplami, vienpusīgi vai tendenciozi apgaismot viņa personību, dzīvi, idejas, darbus un dvēseles stāvokli. Par mirušo jārunā tikai labs — vai nekas. Viņš taču nevar sevi aizstāvēt. Ja filozofam Hegelim ir taisnība, ka «cilvēku saprotot tikai viņš pats, bet, varbūt, arī tikai aplam», tad, varbūt, arī tikai kongēniāli cilvēki spēs daudz maz pareizāki viens otru saprast. Ja nu man

arī būtu atļauts pamatoties uz minētās atziņas, tad gan es drikstētu sacīt, ka uz Poruka dzīves un dvēseles stāvokļa pareizu apgaismošanu vēl ilgi būs jāgaida. Neskatoties uz inteligences pavairošanos, uz Porukam radniecisku ideju, ideālu un pasaules uzskatu nostiprināšanos mūsu tautā, vēl arvien radīsies tādi, kas Poruka vērtības lādēs, noliegs un vajās, kaut arī tikai pie kapa malas stāvēdami tās varbūt «iemīlēs un svētīs, — svētīs klusi raudot».

Poruka idejas un darbi arī vēl nav pienācīgi izmantoti, nedz arī pietiekoši skaidri un pareizi apgaismoti un novērtēti. Domāju, ka viņa idejas un viņa radīto darbu garīgās vērtības gan nedrikstētu palikt vienaldzīgas nevienam cilvēkam, kas spēj un grib patstāvīgi, loģiski, dziļi un pareizi domāt, smalki vērot un just, censties atrisināt svarīgākos garīgās dzīves jautājumus, problēmas un noslēpumus, meklēt pasaules telpā un cilvēku dzīvē īstenību, patiesību, skaidrību, taisnību un dvēselē cēlāko pilnību vai augstāko ētiku. Diemžēl, arī mūsu dažādo kultūras resp. dažādo mācības (arī augstāko) iestāžu dažu reprezentantu starpā par Poruka ideju un darbu vērtību valda neskaidri, aplami vai gandrīz paradoksāli ieskatī. Tādi nekad nevarētu valdīt, ja viņa personība un darbi būtu pienācīgi un pareizi izpētīti un novērtēti. Velti tad būtu mēģināt iegalvot (izņemot garīgi impotentos, ģeķus, nelgas, mamōna vergus un ļaunprātiņus), ka no «dabas apaļi veidotais ir stūrainis» resp. «ka Poruka darbi ir nevērtīgi», ja viņos tomēr ir kāda vērtība. Mūsu tautas kultūras veicinātāji un sargātāji, taisnības, patiesības un humānitātes draugi, dievamžēl, tur vēl ļoti maz ko darījuši.

Diezgan lietišķi un samērā pareizi par Poruku kā cilvēku (cik daudz viņiem personīgi izdevies materiālus savākt no skaidriem pirmavotiem) ir jau rakstījuši: K. Dzelzskalns, J. Stūrsteps, prof. P. Zālīts, J. Kalniņš, R. Bebris, A. Goba, Z. Mauriņš un pa daļai arī K. Egle un V. Eglīts. Tikai par viņa dvē-

seles stāvokli, kā arī par dažām idejām, sevišķi Eglītim un Mauriņai, cik daudz viņi tiem mēģinājuši piešķirties, — ir neskaidrs un pa daļai maldīgs jēdziens.

No kritiska mākslas un filozofijas viedokļa Porukam manāmi tuvojušies prof. P. Zālīts, P. Dāle, A. Skroders, Jeger-Freimans, A. Sauliets, J. Veselis. Spilgti viņa romantismu un dažus vilcienus pasaules uzskatā ir tēlojuši cand. phil. Z. Mauriņš un R. Rudzīts. Vienu otru patiesību ir izteicis arī P. Ermanis, tāpat prof. V. Maldonis un A. Upīts. Bet arī par minētiem autoriem ir jākonstatē, ka viņu jēdzieni par Poruka dvēseles stāvokli ir neskaidri. Liekas, ka arī Upīts spētu Poruku pareizi saprast, ja tikai viņš nebūtu iežņaugts vēl politiskas ideāloģijas un dogmu fanatiskos žņaugos, kas viņu padara pārāk tendenciozu un vienpusīgu. Arī Maldons savos spriedumos, sevišķi par Poruku kā cilvēku, varēja būt taisnīgāks un patiesīgāks, jo viņš saprot to ļoti labi.

Bet par Poruku ir vēl rakstījušas populārus apcerējumus vai arī tādiem apcerējumiem ir sniegušas datus un materiālus visvairāk tādas personas, kas bijušas ar šo rakstnieku vai nu tieši kaut kādā konfliktā, antipatijās, vai arī bijušas viņa personībai, idejām un darbiem naidīgas, vai kaut kā citādi nelabvēlīgas. (Vai tas nav dīvaini un raksturīgi?) Par šo personu atziņu, spriedumu, liecību, datu vai materiālu īstenību, patiesību, lietišķību vai objektivitāti rakstnieka Poruka personības, dvēseles stāvokļa, gara spēju vai viņa ideju un darbu novērtējumos, raksturojumos, iztirzājumos etc. var vēl vairāk kā šaubīties. Kā tādas personas sevišķi būtu uzskatāmas: H. Buduls, Teodors Zeiferts, Brauns-Jansons, Vizulis-Pīpiņš, K. Jakobsons, L. Bērziņš, J. Asars, J. Birkerts, Ed. Virza, daži publicisti u. c. Minētā katēgorijā ieskaitāmas arī visas tās viņa dzīvē un traģēdijā līdzī darbojošās personas, kas rakstnieku nostādīja negatīvā lomā un apēnoja viņa dvēseles stāvokli.

Minēto personu atziņās, apgalvojumos un slēdzienos trūkst vajadzīgās kritērijas, objektivitātes, paškritikas, pareizu jēdzienu par dzīves īstenību un patiesību, par dzejiskām un filozofiskām vērtībām etc. Raksturīga sevišķi viņu nespēja pareizi saprast un novērtēt Poruka ideju un darbu lielumu, nozīmi un viņa dvēseles stāvokli.

Par Poruku ir rakstījušas un spriedušas arī tādas personas, kam viņa dzīves apstākļi ir bijuši pilnīgi nepazīstami, bet kas savas atziņas ir pamatojušas tikai uz citu (rakstnieka nepazīnēju vai pēdējās kategorijas) personu informējumiem, vai arī bijušas zem to personu iespaida, kas Porukam nelaikā nagloja zārku un raka kapu, vai arī kas viņu nemaz nav personīgi pazinušas viņa tiešā dzīvē, vai atkal pazinušas tikai pēc atsevišķiem gadījumiem, nostāstiem, pēc viņa dzīves dažādiem epizodiskiem posmiem. etc. Par tādām jāmin (bez dažām augšā minētām) vēl: Līgotnis-Roze, J. Lapiņš, V. Eglīts, Apsesdēls, O. Tarziers u. c. Saprotams, ka viņu atziņām un slēdzieniem par Poruku kā cilvēku var būt tikai relatīva nozīme.

Ja tomēr es sev atļaujos spriest par rakstnieka Jāņa Poruka personību, dzīvi, psihisko stāvokli un taisīt piezīmes par citu cilvēku atziņām un spriedumiem, meklēt un konstatēt viņos nepilnības, aplamības, pretrunas, kļūdas etc., tad to daru pamatodamies uz manā atziņā iesakņojušā postulāta, ka mēsīgi radnieciskas būtnes taču savstarpēji par visu, viņu būtības sfairās un psihiskās dzīves parādībās ietilpstošo, vislabāki saprotas, tā sakot intuitīvi nojaūž to, kas citām, viņām svešām (neradnieciskām) būtnēm ir vai nu svešs, neparasts, nesaprotams, problēmatisks vai prasa pēc sevišķiem, konkrētiem pierādījumiem.

Šīs manas īpašības un spējas nu arī man dod tiesības un pamatu rakstīt šīs piezīmes, lai ar to pakalpotu Jāņa Poruka īstenībai un patiesībai.

II.

Izveidojis un noskaņojis pasaules uzskatu pēc vakareiropejiskā, vācu augsti kultūrālā un arī pēc sava paša individuālā viedokļa — Poruks nokļūst atpakaļ dzimtenē («tumšā zemē — Vidzemē») un ir spiests dzīvot, galvenā kārtā, Rīgā, garīgi ierobežotā pilsētā, kurai ir «bērna prāts». Viņš nodarbojas vienīgi ar rakstniecību un žurnālistiku. Šī profesija no tautiešiem netiek pienācīgi saprasta, atzīta un atalgota. Tā atmet viņam tikai 30—40 rbļ. mēnesī. Vakareiropejiskās kultūras apdvestam cilvēkam, kas nevarēja dzīvi iekārtot pēc Rīgas mietpilsoniski, utilitāri un filistriozi noskaņotās sabiedrības parauga, — lielāko mūža daļu vajadzēja pastāvīgi cīnīties ar nievāšanām, vajāšanām un trūkumu. Citai profesijai viņš nebija sagatavojies, un, kā ideālists, arī nevarēja pieķerties. Valdošās un vadošās sabiedrības reprezentanti, «kritika», etc., nesaprata ne Poruka ideju, ne ideālu, ne dzīves veida. Sabiedrībā, presē, zinību komisijas sapulcēs, kritikās, — neinteligenti, pusinteligenti, garīgās spējās, idejās un izglītībā ierobežoti, vai arī jēdzienos sastinguši, kādas politiskas šķiras, sabiedrības grupas un kliķes iespaidoti cilvēki to visādi nievāja, apskauda tā garīgo pārkumu un «kritizēja» Poruku. Viņa dzīves «neveiksmes», pēc viņu ieskata, nākot no «vieglprātīgās», «nepraktiskās» un pēc viņu sabiedrības «ieskatiem nenokārtotās» dzīves. Savādi izlikās tikai tas, ka neskatoties uz šo «vieglprātību un nepraktiskumu», Poruks stāigāja cēli paceltu galvu un vienmēr bija redzams solīdā apģērbā, sniegbaltā un tīrā veļā.

Izņemot B., D., M. un Z. kungus (kas šad, tad izpalīdzēja ar mazākām sumiņām naudas), mecenātu viņam arī nebija. Arī lielāku parādu (izņemot mazākus aizņēmumus, drēbnieka un kurpnieka rēķinus uz vienu uzvalku vai pāri zābaku) nebija. Apgalvojumam, ka Poruks vedot palaidnīgu, izšķērdīgu, nepraktisku dzīvi, tā tad stingra pamata nebija. Būtu taču jāuzrāda tie avoti, no kuriem Poruks varētu

smelt līdzekļus nelietīgai dzīvei? Bet kas trulo mietpilsoni, neinteligentu cilvēku var piespiest domāt citādi? Porukam arī nebija vajadzība atklāt viņiem savas dvēseles un dzīves uzskatu dzelmes.

Tā viņi staigāja šķirtus ceļus.

Poruks domāja, ka rakstnieka personība tomēr stāv ciešā sakarā (atkarībā) ar savas tautas intelīģences iekšējo un ārējo dzīvi. Ja rakstnieks gribēšot rakstīt arī idiotiem, tukšiem skandalistiem un pavisam kūtriem baņokļiem, tad viņa garīgais spēks nonīkšot. Starp latvjiem vēl neesot pie kā iet, vai griezties, kas rakstniekam varētu rādīt augstsirdīgu domātāju resp., kas viņu nenosodišot, pirms tas nebūšot rakstnieka mākslas spēju pārbaudījis. Pie latvjiem tikai protekcijas, diplomu, ārīgs spožums un plātīšanās ceļot tā, kā uz augšu un uz priekšu tiekot tikai tas, kas protot taisīt «kustiņus» un uzstāties tā, kā ļaudis izpleš aiz brīnuma mutes!

Sava laika dažu līdzcilvēku resp. sabiedrisko darbinieku, kollēģu-rakstnieku u. c. pret viņu vērstās intrigas Poruks nosauc par moderno inkvizīciju.

Viņš, kā jau minēju, dzīvoja laikmetā, kad mūsu kultūru valdošie un vadošie reprezentanti no paštautiešiem dzejniekus vēl neatzina. Pēc viņu atziņām un jēdzieniem cilvēka vērtību noteic: diploms, nauda, veikali, īpašumi, ar vārdu sakot «māksla» reāli-materiālos stāvokļos noturēt bilanci, kuŗa skatu lokam nevajaga tāļāku sniegties, kā līdz naudas maka malām. Poruks, turpretī, bija un gribēja būt vienīgi tikai dzejnieks-filozofs. Viņš tā tad, dabīgi, nevarēja būt tāds, kā tie, kas centās dzīvē ieņemt materiāli izcilus stāvokļus, taisīt karjeras, «krāpt, vilt, raust... Smaidīt, acīm mirkšķināt un snaust».

Dzejnieka-filozofa garīgās vērtības netika vis «mūrētas latvju kultūras nama sienās, bet lopu staļļu mūros». Bet viņš tomēr gribēja labot cietsirdīgos materiālistus, kaut gan bija spiests konstatēt, ka «labam būt esot ārprātīga ideja».

Daudziem konfliktiem ar sabiedrību un līdzcilvēkiem par cēloni daudzreiz bija arī viņa lielā smalk-

jūtība, dziļdomība, augstā gara attīstības pakāpe un inteligence, jo viņš visu uztvēra daudz dziļāk un citādi, nekā viņi. Ne kaut kāda gara slimība, bet dzīve ar savu aplamo iekārtu un šaurajiem uzskatiem grauzā viņa dvēseli.

Poruks nepavisam neieredzēja un necienīja arī latviešu žurnālistikas stiķus un āķus, ar kuņģiem publikai pielabinājās vienīgi rindas rakstošs laika pakavētājs.

Savā laikā Poruks lūdās, lai viņu pabalsta, bet viņam ironiski atbildēja, ka tas, kam esot izdevies uzrakstīt pāris dzejoļu, neesot taču cienīgs un tiesīgs pagērēt kādu pabalstu! Poruks gan piebilda, ka ja arī šie dzejoļi ir tiešām izdevušies, tad kāpēc gan nepabalstīt? Vai tad rakstniekam tikai tad vajadzīgs pabalsts, kad viņš jau būšot vecs, salicis, novārdzīs dzīves trūkumos un raizēs un gandrīz spiests izstiept roku pēc ubagu tarbas? Pabalsts vajadzīgs tikai tad, kad rakstnieks, kā jauns možs spēks, apsola izplaukt kuplumā un košumā. Kad rakstnieks jau kaut kā pats iekarojis stāvokli, tad viņam pabalsta nevajaga.

Ar «pabalsts» Poruks nesaprata vis naudu, kuŗu tauta samestu. Nē, naudu ņemšot arvien tas, kas naudu ņēmis un viņai kalpo. Kā galvenāko un krietnāko pabalstu, kuŗu Poruks lūdza, viņš uzskatīja tautas labvēlību, dzīvu, sirsniņu interesi priekš viņa darbiem.

Pret Poruka darbiem vairums neizrādīja šos simptomus. Tiklīdz kā kas parādījās drukāts — to tūlīņ briesmīgi nokritizēja. Kas nebija pa prātam, tam tūlīņ zvēla vai nu ar bomi, kā vai lūzt, vai tieši ignorēja, nicināja un apsmēja.

«Mums vienumēr vēl ir trūcis ideālākas kopdarbības un interešu. Bieži vien aiz censoņiem slēpjas viltnieki, kas šodien nopel visu un citus, lai rītu varētu ieņemt nopelto vietas un stāvokli. Lai to sasniegtu, viņi cits citu nodod, aizliedz savus ideālus, apskauž viens otra panākumus. Zem viņu iespaida sirgst arī viena tautas daļa un atklāti smejas un

nirgājas par savu tautību, par tautas idejām u. t. t. Kas mācījies dabu saprast, tas atzīst, ka kamēr pastāvēs cilvēce, pastāvēs arī tautas un tautības, jo aiz katras tautas slēpjas īpatnēja dabas ideja un griba, īpašs individuālisms. «Nolīdzināt un padarīt cilvēkus uz visas zemes lodes pilnīgi identiskus raksturā un darbībā — nekad nebūs iespējams» — saka Poruks.

Zinību komitejas vasaras sēdes vienmēr sūtīja zibeņus uz Poruka galvas. Šinīs sēdēs nu skaidri bija izmanāms, ka taisni tie kungi, kam uz komitejas darbības virzienu bijis vislielākais iespaids, resp., kas vadīja latvju kultūras stūri — lika manīt, ka rakstnieki nepelnot nekāda pabalsta. Šie kungi ir tiepušies un strīdējušies ar putām uz lūpām, apgalvodami, ka latviešiem esot tikai rakstnieķeļi. Bet ir arī izrādījies, ka tie, kas šādu apgalvojumu izteikuši, nemaz nebija pēc latviešu rakstniekiem meklējuši, t. i. nebija spējuši vai gribējuši pārliecināties par viena vai otra rakstnieka spējām un gribu, bet visu likušie sev iestāstīties, lai tad ar aizspriedumu miglu šķīrotu rakstnieka personību un darbus. Pēc viņu atziņas rakstniekam, badu mirstot, vajaga radīt brīnuma darbus, kad tajā pašā laikā visiem citiem par viņu darbiem jāsaņem pabalsti, stipendijas un visas atziņas. Latvju izglītotie un sabiedrība toreiz par «autoritātēm un kompetencēm» uzskatīja tikai tos, kas bija studējuši, kas krāja un kārtoja tikai arhαιoloģiskas vērtības — iedomādamies, ka viss esošais un nākošais jāmeklē vienīgi bijušā, kaut gan, pa tam, izmisumā nīka Poruka zaļokšņājie spēki, kuŗa mutē bija dzīvā dabas dzeja, kuŗa krūtīs verda karstas cilvēces jūtas, kuŗa acis kvēloja pēc kaut kā sirsnīga, īstena, pēc cilvēka, kam varētu brīvi atvērt savas dvēseles dziļumu un daļumu. Patiesībā šie ļaudis bija par vājiem un bailīgiem, lai meklētu pēc patiesības. Viņi drebēja, ja bija jāatzīst cita ideāli, nopelni, spējas un stāvoklis. Latvju tauta prasīja pēc mākslas, spēka, dzīvības, īstenības, daļuma u. t. t. Zinību komisijas un citi kultūras reprezentanti toreiz

pažvadzināja kabatā un pateica: «Mums ir atslēgas un nauda, kam še nepatīk, tas lai aiziet!»

Latvju tauta rakstnieku gribēja, bet latvju kultūras toreizējie reprezentanti to negribēja. Negribēja tamdēļ, ka Poruks rakstīja taisni to, kas latvju tautā toreiz atradās. Citādi rakstīt viņš nevarēja, jo tā būtu aplamība, meli. Toties «kritiķu» un dažādu pamācītāju uzradās tik daudz, ka katru Poruka darbu apzīmēja par «lieluma domu» ražojumu, par «lielisku uzpūtību» un centās kad un kur tik vien varēja nolauzt viņam pa «radziņam». Tas, ka viņš gribot just ko «augstāku», tak tīrās blēņas vien esot...

Šie «kritiķi», nevis aiz mākslas spējām un intereseš, bet aiz egoistiski-zooloģiska niknuma un skaudības — metās Porukam virsū, to midīdami un zobodami, pie kam garīgi aprobežotie ļaudis priedējās, ka tam «vārgo peršu kalējam» esot krietni sadots. Paši šie kritiķi nebija nekā krietna radijuši, tikai dzērumā prata «originēlā stilā» lamāties. Viņi nebija nekā sistēmatiski studējuši, nekā mācījušies, ja daudz kādas brošūriņas izlasījuši, tomēr nekaunējās «satriekt un sagāzt» vai visu pasauli, suģestēdami ļautiņus, kam pašiem nebija ne pastāvīgas domāšanas spējas, ne orientācijas...

«Vienkāršam cilvēkam roze var viegli patikt tāpēc, ka ar to lielajā publikā var taisīt ātrāki furoru, nekā ar pusnokaltušu kociņu, kuŗš mēģina uz klints augt. Arī tām jūtām, kuŗas elementāram cilvēkam aiz viņa egoisma tam jo viegli un ātri lišķē vai pieglaužas, ir dzejniekam daudz pateicīgāki operēt savos ražojumos, nekā ar tām, kuŗas lielajam pūlim nepatīk...» — saka Poruks.

Tā tad starp Poruka personību, viņa idejām, darbiem un viņa pasaules uzskatu vienup un daudziem viņa mūža laikmeta valdošās sabiedrības, resp. kultūrālās dzīves reprezentantiem, dažiem rakstniekiem-kollēģām u. c. atsevišķiem līdzcivēkiem otrup — pastāvēja dziļi konflikti, dibināti uz skaudību, intrigām, naidu etc. Šo stāvokli, viņa cēloņus un attiecības Poruks raksturojis un attēlojis dažās savās dzejās un

vienā iedomu galā, Poruks otrā. Tā tas vilkās, līdz Poruks pamēģināja kādreiz pāriet pie publikas un viņas kritikas un pa jokam teica to pašu, ko viņi. Tūlīn, kā par brīnumu, daži no viņiem sāka atzīt, ka nevarot liegt, Porukam tomēr esot gan talants. Tikai viņam esot ļoti «jāsaņemoties un jāstrādājis nopietni, tā kā tie citi to darot». Saprotams, ka ar šiem «īpaši gudrajiem, kliķes atzītiem ģeķiem un iedomīgajiem tiepšām», Porukam nevarēja būt nekas kopējs. Drīzi vien viņš no tiem pilnīgi izolējās. Tagad viņa darbus nemitējās kritizēt pat tādi «gudrinieki», kuŗu īstais uzdevums un īstās spējas bija vienīgi mācīt bērniem ābeci. Nevarēdama aptumšot Poruka talantu «kritika» tomēr vienumēr pārmeta, ka viņš ķeroties pie tik «lielām un augstām lietām», kur vajagot taču pazīt «visādas zinātnes, bet par visām lietām loģiku, psiholoģiju un paidagoģiju». Tā neesot dzejniekarakstnieka, bet zinātņu vīru kompetence. Kad Poruks pierādīja, ka tā ir aplamība, tad «kritika» iedomīgi klāstīja visādas «gudrības», kuŗām ar dzīves īstenību, patiesību, ar cilvēka īpašībām un dabas likumiem nebija nekā kopēja. Starp citu Poruku «kritika» centās pārliecināt un pamācīt, ka nekad nevajagot aizrauties, piem. no Bethovena vai Vagnera mūzikas; tāpat nedrīkstot just līdzietību etc. Visideālākais mērķis (ideāls) taču esot materiālās labklājības «maigi sutainā smarža», kas iemidzinot nogurušos censoņus, kas visu mūžu svīzdami nopūlējušies tikai ar ēšanu, ģērbšanos un mietpilsoniskiem priekiem tā, ka dažureiz spējuši tikai paelpot.» Vienīgais pareizākais līdzeklis, kā tikt par «lielu un gudru» cilvēku — esot «Zeltu rakt». Cilvēks bez zelta neesot cilvēks. Visulielākā loma pasaulē piederot tam cilvēkam, kam esot visvairāk materiālo līdzekļu un vislielākā reālā vara. Tie ideāli, kuŗus meklējot un pauzot Poruks, neesot cilvēkiem vajadzīgi un viņš nemaz nedrīkstot publiku ar tādiem apgrūtināt. Tā esot tikai «maldīšanās». Tāpēc ja Poruks gribot «labi» un «pareizi» dzīvot un iegūt «kritikas» labvēlību, lai metot visas tādas idejas pie malas un lai nodibinot

kādu «veikaliņu». Tad nevienam nevajadzēsot ne viņa dzīvi, ne viņa darbus kritizēt... Tādas domas un tam līdzīgi ieskati bija tā laikmeta kritikai un viņai radnieciskai simpatizējošai publikai par Poruku. Tādi bija arī viņu pasaules uzskati.

Daudziem sevišķi nepatīkami būs dzirdēt konstatējumu, ka pret Poruku nelabvēlīgi noskaņoti bija arī gandrīz visi tā laikmeta redzamākie latviešu rakstnieki, kas apskauda un apskauž viņa talantu, idejas, ideālus un darbos kā arī vienumēr meklēja un meklē par viņu sūdzēties, kaut gan viņš, salīdzinot ar viņa pretiniekiem, bija vismazākais grēcinieks pasaulē. Kā tas izskaidrojams? Neskatoties uz dažādiem līdzekļiem mazināt vai noliegt Poruka radītās vērtības, viņi gan nekad un nekur nav spējuši pierādīt Poruka ideju, ideālu un viņa radīto vērtību aplamību, vai nevērtību. Tas liecina, ka nelabvēlības motīvos slēpjas vienīgi skaudība pret Poruka talantu un viņa iespaidu (panākumiem) tautā. Bet tā jau ir veca patiesība, ka cilvēkam varot piedot visu citu, tikai ne viņa pārkumu. Ar to vienkārt ir izskaidrojama visa tā cenšanās pēc Poruka meklēt un rakāties tikai pa viņa kļūdām, vājībām un dzīves negatīvām parādībām, kādu gan netrūkst nevienam cilvēkam pasaulē. Bet ja par Poruku tas tiek rakstīts un stāstīts ar sevišķu tendenci, tad tas pierāda, ka viņus uz to spiež sevišķas naida un skaudības jūtas.

Poruks man stāstīja, ka rakstnieks Blaumanis, būdams dažu laikrakstu literāriskās nodaļas vadītājs (redaktors), bieži vien neievietojis viņa stāstus vai dzejas, paskaidrodams, ka tie esot «mazvērtīgi», «neredīgi» etc.

Dažreiz viņa manuskripti no redakcijām nebijuši vairs dabūjami atpakaļ. Paskaidrojuši, ka ieguldīti «papīru kurvī». Bet drīzi pēc tam drukā parādījies viens otrs stāsts vai dzejolis ar «papīru kurvī» pazudušā Poruka manuskripta ideju (sižetu). Sevišķi toreiz populārais Blaumanis esot veģetējies no Poruka. Starp citu, kā jau minēju, Poruks man apgal-

voja arī, ka Blaumanis esot piesavinājies no viņa vielu savai lugai «Skroderdienas Silmačos».

Šo faktu apliecina arī sekošas rindas iz Poruka vēstules:

«Vakar satiku R. Blaumani, viņš bija atnācis uz savas «drāmas» pirmizrādes mēģinājumu, bij ļoti komisks, droši vien tam nebija lāga sirdsapziņa.»

Savas attiecības ar rakstnieku R. Blaumani, pēdējā intrigas un viņu cēloņus Poruks ļoti spilgti ir attēlojis «Ienaidniekā».

Sākumā Poruks ar Blaumani ir bijuši it kā draugi. (Kādreiz viņi dzīvoja pat kopīgi vienā istabā.) Blaumanis bieži apmeklējis Poruku. Pēdējo viņš tad pārāk apgrūtinājis ar savu runāšanu un spriedelēšanu. Viņa jēdzieniem un uzskatiem Poruks nevarēja piekrist. Tas Blaumani ļoti uztraucis. Tad Blaumanis bieži sācis Porukam lasīt priekšā savus jaunsacerētos dzejoļus. Kad Poruks viņu neuzlielījis, tad arī visai «draudzībai» bijušas beigas. Egoisms un iedomība (kuŗas tik ļoti cenšas uztiept vienīgi Porukam) pie Blaumaņa turpretī attiecībā pret Poruku izvērsušies par vislielāko naida, skaudības un dažādu konfliktu cēloni. Blaumanis palicis ļoti lepns, pilnīgi ignorējis Poruku un pēdējam nikni uzbrucis kur un kā vien varēdams. Viņš uz vislaipnāko lišķējis kritiķiem, pēdējiem likdams manīt, lai tam «vārgajam peršu kalējam» sadodot pa ragiem. Sakarā ar to «kritiķi», piem., Jansons un Co savos «Faunos un klaunos» Poruka darbus arī nosaukuši par «klibu jēru filozofiju» un par viņu gan lamājušies, gan smējušies, gan nicinoši smaidījuši. Tanī pašā laikā «kritiķa» Blaumanim dziedājusi slavas dziesmas. Redaktori, kas drukājuši Poruka darbus, saņēmuši vēstules ar brīdinājumiem, lai nedrukānot taču tādus «niekus», kādus šis iedomīgais cilvēks rakstot. Bet Poruks pats saka: «man bija sīksta dzīvība. Es izcietu visas nebaltās dienas. Radās šur, tur draugi, kuŗi man no visas sirds laimi vēlēja. Ar jauniem spēkiem, jaunu dūšu es stājos pie darba. Kaut gan es nemēģināju tukšas domas un sarunas spodrināt». Ar tukšu domu un

sarunu spodrināšanu (jeb kā prof. P. Zālīte savā apcerējumā par Blaumani saka «pulierēšanu») turpretī nodarbojies sevišķi Blaumanis. Dīvaini atkal, ka tomēr viņa darbi pirmie tikuši tulkoti arī cittautiešu valodās. Kad Poruka pretinieki redzēja, ka viņi visus nespēj pārliecināt, ka Poruka darbi esot «nīķoņas» un ka tam tomēr rodas piekritēji, viņi sāka apstrādāt Poruka personīgo dzīvi. Neinteliģentajā sabiedrībā tam bija panākumi un Poruks drīzi vien tika pataisīts par tādu, no kuŗa katram «godīgam» pilsonim vajaga izvairīties, un kuŗu katram ir tiesība kritizēt un tiesāt. Visādas tenkas, mēlnesības un «lēgendas» par Poruku tika kāri stāstītas un uzklausītas. Un ja rakstnieks savā privātā dzīvē kaut drusciņ sašķobījās, tūliņ tika izpausts un apgalvots, ka tas nākot no «palaidnīgas dzīves». Poruka naidnieki bija ļoti rafinēti kungi. «Baļķi savās acīs viņi neredzēja, un centās apslēpt, turpretī Poruka acīs viņi centās uzmeklēt un vilkt gaismā katru skabargu.»

Poruks gandrīz pavisam atrāvās no sabiedrības, viņš sagājās tikai ar nedaudziem cilvēkiem, labiem, sava aroda pratējiem, kas, bez tam, cienīja īstu mākslu un bija pilnīgi bez aizspriedumiem, bez skaudības un ienaida un kas par visiem pasaules niekiem, ar kuŗiem sabiedrība visvairāk nodarbojās, pasmaidīja. Tikai tādu, bet nevis izvirtušu cilvēku sabiedrībā (kā to mēģināja apgalvot Poruka nelabvēļi) — Poruks mīlēja pavadīt laiku. Viņš pats nenosodīja nevienu, pirms pats nebija personīgi pārliecinājies un lietu pamatīgi pārbaudījis. Viņam rieba ļaužu runas un viss, kur bija intrigu bez gala, kur «draugi» bucojās priekšā, bet aiz muguras viens otru apkrāpa un nolamāja.

Blaumanis rakstniecībā toreiz bija sabiedrības noteicoši valdošā virziena personificējums. Viņš rakstīja lugas, kuŗās puse personāla runā žīdiski, un stāstus, kuŗos, starp citu, bez rakstnieciskiem meliem iepina ļoti banālas lietas. Tomēr «kritika un publika» viņu slavēja, tā kā tiešām metās bailes par viņu prātu un jēgu (piem. Blaumaņa «stāsts par cūku, kuŗa

runājusi»). Poruks nekad nemēģināja cūku un cilvēku likteņus savest kopā, lai ar to dzītu veikalus, duļķotu un muļķotu vientiesīgo pūli. Poruks man stāstīja, ka Blaumanis rakstījis bezvērtīgas lugas, kuŗās uz skatuves centies vest pat visnejēdzīgākās situācijas, ar visnejēdzīgāko atribūtu piedalīšanos, saprotams, bez mākslas un idejiskas vērtības, tā kā tā laika teātra direktoram bijušas lielas pūles atrunāt, lai slavas un goda kārē viņš mitējas rakstīt niekus. Blaumanis jaucies pat Poruka intimās attiecībās ar dāmām. Viņš mēģinājis pārliecināt tās dāmas, kas jūsmojušas par viņa dzeju etc., ka neesot vērts to ievērot, tur taču viss esot «mākslots». Tāpat viņš denuncējis, stāstīdams, ka Poruka privātā dzīve esot nelādzīga, ka viņš taisot parādus, uzdzīvojot etc. Kad Poruks gājis uz redakciju palūgt honorāru uz priekšu, tad Blaumanis ar liekulīgi-sausu morāli un nepārspējamu pedantismu, skaudīgā un iedomīgā smīnā aizrādījis, ka viņš «neprotot dzīvot». Tā kā Poruka dabā nebija mūžam par citiem runāt tikai sliktu, citu kļūdas vai apstākļus pārspīlēt pašam izlikties par svētuli un melus runājot savu seju tā sašķobīt, ka dažiem tie varēja izlikties par patiesību (kas tik lieliski izdevās Blaumanim), tad saprotams, ka Blaumanim daudzi arī ticēja.

Tēlojumā «Ienaidnieks» par Blaumani Poruks raksta tā:

«Viņš bija man īsts, tipisks ienaidnieks. Viņš gribēja būt man draugs, bet draugs viņš man nebūtu bijis arī tad, ja es nevienu grēku nebūtu darījis, bet būtu kā akmens stabs mēms ceļa malā stāvējis. Man, siltam dzīves ekstrēmu cilvēkam, viņš varēja būt tikai ienaidnieks. Jā, mani viņa draudzība nebūtu darījusi laimīgu. Beidzot es sāku slāpt pēc viņa ienaida. Man gribējās dzirdēt, kā Kuniberts atkal mēģinājis par mani ko ļaunu stāstīt. Es priecājos par pasaules velnišķību un sāku arvien stiprāk ticēt, ka ir debesis, kuŗās mājo īsts miers, īsta laime. Tās ir brīnišķīgi patīkamas jūtas, ciest un apzināties, ka tu esi visu labu gribējis, ka tu tieci nīsts un nīdēts tāpēc,

ka tu esi dažiem licis manīt, ka tie ir mazi gari, iedomīgi tiepšas, morāles jātnieki, bez sirds siltuma, bez patstāvīgām domām un dziļāka skata.»

Poruku Blaumani pieskaitīja vairāk pseudo rakstniekiem. Viņš pierādīja, ka Blaumanis nespēj tēlot patiesus tipus (raksturus) patiesos apstākļos. Nevis cilvēks karojot ar cilvēku, kā Blaumanis to tēlojot, bet gan daba ar cilvēku. Cilvēcīgā dvēsele esot visos viena un tā pati.

Tādas lietas, ko sastopot un zinot iz dzīves, neesot nozīmes tēlot, lai to uzšķirtu grāmatā un lasītu — kā Blaumanis to darot, bet gan to, kā šie darbi izaugot iz dabas cilvēkam par spīti un kāpēc šie darbi un šie tipi esot tādi un ne citādi, — to pierādīt esot rakstnieka uzdevums.

Kas cilvēkam dodot dažādas «krāsas», tas esot mūsu miesas būves dažādi maisījumi. Bet no mūsu asiņu un smadzeņu spējas atkarājoties mūsu darbi. Tad nedrīkstot vis, kā Blaumanis, likt manīt, ka varonis esot varonis caur sevi. Lietu vajagot ņemt nopietnāki. Esot jāsaņemamas, jāatsakas no fabricēšanas, no partijām un strāvām, no modernu vai vecu rakstnieku pakalķēmošanas, bet jāsaņemot dūša un jādodoties dzīvē dziļāk iekšā. Esot jāstudē uzcītīgi cilvēks.

Vēl jāpiezīmē, ka Blaumanis arī pirmais Poruku sāka apzīmēt (izpaust) par psihiski «slimu». To pašu par Blaumani liecina arī dzejniece Aspazija.

Poruka un Blaumaņa gara spējām un ražojumiem nav nekā kopēja. Ja publicisti, pie minēto rakstnieku apceres, mēģina vienu otram nostādīt blakām etc., tad tā ir aplamība. —

III.

Līdz Poruka laulībai var runāt tikai par atsevišķiem idejiskiem konfliktiem ar mazāk nopietniem reāliem iespaidiem un sekām uz viņa dzīvi. Laulībā, turpretī, visi konflikti pārvērtās par nepārtrauktu

tragēdiju. Šī nepiemērotā laulība bija ne tikai viņa dzīves vislielākā kļūda, bet arī liktenīgākā nelaime.

Īsumā pakavēšos arī pie šīs laulības apstākļiem un dažām viņas raksturīgām parādībām.

Ir jau gan sen zināms, ka lielām gara spējām apbalvoti un idejām bagāti cilvēki retā, retā sievietē atrod sev piemērotu dzīves biedri. Poruks, kā zināms, taču bija labs cilvēku dvēseļu pazinējs, kas arī sievieti bija sīki analizējis un novērtējis, izceldams arī viņas negatīvās puses. Bez tam viņš dzīvē bija tik daudzreiz ideāli mīlējis un iepazīnis ar mīlas ziediem un salnām. Rodas jautājums — kādi motīvi Poruku spieda doties laulībā? Atstājot šoreiz šeit neiztirzātus šai laulībā ieinteresēto personu intimi-personīgos nolūkus, minēšu tikai to, ka Poruku uz šo laulību iespaidoja daži ar egoismu saistīti motīvi, materiālie apstākļi un vēl kāds nenovēršams stāvoklis, kuŗu, aiz saprotamiem iemesliem, šeit nevaru minēt, un kuŗa priekšā vajadzēja kapitulēt arī tiem, kas līdz tam, visiem spēkiem centās, lai šīs laulības nenotiktu. Tas nebūt nekavēja viņu dzejiskās frazēs runāt un dzejot par mīlestību, kuŗas mērķis laulība. Tomēr nekas cits, kā piedzīvojumi laulībā, — vien Porukam varēja diktēt šos vārdus: «Īsi un skaidri sakot, sieviete pie visa vainīga. Kāds velns mums uztriecis šo neprātīgo ideju, ka mums jāmeklē laime vienam pie otra? Un ka viņa tur atrodama, tādu muļķu ticētāju nav mazums». «Vīrietis un sieviete tikai tur drīkst viens par otru valdīt, kur viņus saista mīlestība, citādi tad tur notiek tikai siržu sevišķības nomākšana». «Es jau sen slāpstu pēc tīras sievietes dvēseles. Nav šē pasaulē priekš manis nevienas. Visas grib tikai baudīt.» «No zvēriem pie cilvēkiem bēgdams, es atradu sievu; no cilvēkiem atkāpdamies, es atzinu Dievu...» «Uznāk cilvēkam vajadzība precēties, viņš aprēķina un precē to, kuŗai pēc viņa domām ir dāvanas uz saimniekošanu, kuŗa ir taupīga. Bet tiem, tā sauktajiem laimes engēļiem, kuŗi smaida, dzied, runā daļi, viņš paiet vienaldzīgi garām.»

Sakarā ar studijām Rīgas Pólitehnikumā un idejisko konfliktu dēļ ar latvju avīžniecību — Poruks 1899. gada beigās nokļūst sevišķi spaidīgos materiālos apstākļos. Vienīgais materiālās eksistences avots — rakstniecība un žurnālistika — ir izsīcis, jo Poruks, idejiskās atziņas dēļ, savus darbus laikrakstiem vairs neiesūta un no līdzdarbības atsakās. Bija sakrājies arī ap 1000 rbļ. liels parāds, kuŗu, kā pats saka, bijis ietaisījis «gan aiz tīras studenta vieglprātības, gan arī tai ciešā pārliecībā, ar to ko labu panākt». Kad parādu vajadzēja sākt atmaksāt, viņš uz laiku nokļūst zem materiālisma vilinošā un reizē arī zem nāvējošā iespaida. Par bagātu izdaudzīnātā sievietē, kuŗa Porukā bija iemīlējusies, apsoliņa viņam «paradīzi zemes virsū», ja tikai viņš izpildīs tās mīlas un laulības jautājumos diezgan problēmatiskos jēdzienus un tieksmes.

Šī laikmeta notikumu nezinātājam uzmācas tīri brīnums un rodas jautājums — Poruka vārdiem sakot: «Kāds velns viņam galu galā uztrieca šo neprātīgo ideju, meklēt laimi laulībā», ja jau viņš pirms kāzām izmanīja gandrīz jau visas viņas nelaimi vēstošās nianšes? Ja konfliktu un intrigu spaidīts Poruks reizēm vilka, vai gribēja vilkt visām attiecībām un sakariem «krustu pāri», tad «samaksāts viesnīcas rēķins, summiņa naudas, vai citāda reāli-materiāla uzmanība» viņu atkal savaldzināja... Poruks arī nekad nebūtu iedevies šinī laulības veikalā, ja, vienkārši sakot, viņš netiktu nopirkts...

Tā tad dažādu sevišķu apstākļu iespaidots un ticēdams, ka viņš savus ideālos mīlestības uzskatus kaut kā, varbūt, saskaņos ar reālās dzīves tiešāmību — Poruks beidzot apprecējās.

Pēc kāzām, saprotams, viss krasi mainījās. «Mērķis» bija sasniegts. Vakarējie «izdevīgā veikala» solītāji — šodien pagrieza muguru. Bagātais pūrs, vilinošie solījumi etc. — izrādījās «fata morgāna»...

Poruks drīzi vien pārliecinājās, ka ir rūgti maldījies un izdarījis lielāko dzīves kļūdu.

Brāļa sakari ar Pētersoni bija tiešām komplicēti un diezgan problēmatiski. Pēc brāļa apgalvojuma, Pētersone par viņu esot sākusi interesēties pēc iepazīšanās «Selonijas» ballē Rīgā. Redzējama, ka viņa tam platoniski gluži vienaldzīga un ka viņš to nekad nebildinās par līgavu — Pētersone pati rakstnieku Cēsu Viesīgā biedrībā bildinājusi par dzīves biedri, kuŗam viņa solijusies ziedot visu savu «bagātību». Pēc visa tā tūliņ atkal, dažreiz bez iemesla, viņa palikusi komiska, kad rakstnieks, piem., to mēģinājis oficiāli uzskatīt par līgavu. Un tiešām to apliecina ne tikai mani personīgie novērojumi, bet sevišķi brāļa vēstules Pētersonei. Turpretī no otras puses, sevišķi ar D. starpniecību Pētersone centās Poruku iekalt savā «burvju riņķī». Tad nu arī radās tie stāvokļi, kuŗus Poruks pats tēlo savās vēstulēs Pētersonei:

«Neķircini mani, neradi nevajadzīgas kārdināšanas, un kaut tās arī būtu nevainīgākās. Es zinu, tas ir Tavā raksturā ķircināt un aizvainot, es Tev labprāt to prieku novēlētu, bet redzi, es dažreiz nezinu, kā lai to uzņemu. Tāpēc attiecībā pret mani lai ir tā, kad Tu arī joko, lai es zinu: tas ir joks! Ak šīs vēstules, kuŗas Tu man esi rakstījusi! Tās ir tik nenoteiktas, tik neskaidras. Kad mēs esam kopā, tad Tu esi pavisam, pavisam citāda» etc.

Biografijā, kas pievienota Poruka kop. r. I. sējumam A. Golta apg., Līgotnis apgalvo, ka caur «pārmērīgu mīlestību» uz savu līgavu Poruks esot kļuvis nederīgs mierīgai, apsvērtai prāta darbībai un sistematiskam pienākumam, jo viņš esot juties pārāk nemierīgs, pastāvīgi vēlējis būt savas līgavas tuvumā, redzēt viņas smaidus, dzirdēt viņas balsi, ik pāŗa dienas braucis no Rīgas uz Cēsīm un atkal un atkal prasījis līgavai zvērustus, kaut gan par viņas uzticību nebijis ne mazākā iemesla šaubīties.

Es, turpretī, tanī laikā dzīvodams Cēsīs, pietiekoši labi pazinu visus apstākļus un novēroju, ka brālis nekad nebrauca neaicināts. To viņš nedarītu arī savas smalkjūtības dēļ. Tiklīdz Jānis ieradās Cēsīs un bija apmeties «Baltischer Hof» vai «Deu-

tches Haus» viesnīcās, tad drīz vien viņam ienesa kādu vēstulīti. Vienu otru reizi man bija izdevība šīs vēstulītes izlasīt. Dažādie rokraksti vispirms liecināja, ka viņam rakstīja vairākas personas — sievietes. Vēstulītēs bija īsi ielūgumi uz viesībām, pusdienām, vakariņām u. t. t. gan pie Cēsu «beķerejas» īpašnieces D., gan citur. Jānis saņēma arī mīlestības vēstules no vairākām dāmām (cēsīniecēm), kuŗu vārdus neminēšu. Bija arī anonimas vēstuļu rakstītājas. Vēstules, pa lielākai daļai, bija muļķīgi-sentimentālas, egoistiski-divdomīgas, vāji sastādītas, bez stila un valodas ritma, it kā no kāda vēstulnieka, vai aplam saprasta, salkana vācu romāna teksta patapinātas, — aprautās vācu frazēs «sastīķētas»...

Dažureiz, līdz ar vēstulēm, bija atsūtītas arī puķes, visvairāk rozes, dažureiz arī nauda.

Man radās iespaids, it kā ap rakstnieku te tiek vīta un pīta ar viņa cieņu un stāvokli nesaskaņoša komēdija vai intriga, kuŗu inscenēja kāda Cēsu sabiedrībā plaši pazīstama sieviete.

Ievērojot, ka Poruks dzīvoja vairāk vientulībā un pastāvīgi kāvās ar trūkumu, bet materiālā ziņā ārkārtīgi labi (pirms kāzām) tika uzņemts no Pētersones un dažiem viņas tuviniekiem, sevišķi no viņas māsas Cēsīs, gluži dabīgi, ka viņš pie tādiem apstākļiem bieži apmeklēja šos ļaudis. «Milas» vēstulītes dažreiz ar naudu pildītas Poruku bieži apciemoja. Uz viņa materiāli tukšo dzīvi vēstulītes varēja darīt un arī darīja pievelkošu iespaidu. Varu sacīt, ka Porukam zināmā persona, kas šinī laulības darījumā bija starpniece, apsoliņa «paradīzi» zemes virsū, ja tikai viņš precēsies. Tā arī ir saprotama Poruka biežā ierašanās Cēsīs, bet ne jau tik daudz tā «mīlestība», kā to domā Līgotnis.

Kas attiecas uz Poruku, tad viņš pirms kāzām, vispārīgi, par saviem laulības uzskatiem ir bijis vaļsirdīgs. Pārmest viņam kaut kādu faktu noslēpšanu vai ievīlināšanu neizdevīgā laulībā neviens nevar. Arī viņa «rakstura savādības» bija diezgan labi pazīsta-

mas. Laulībā Poruks neatrada īstas mīlestības. Bet nesaskaņās un konfliktos vienpusīgi vainoja tikai Poruku. Visi, kam Poruka laulības dzīve nesniedza vēlamos labumus un kas to tamdēļ nīda, tagad palika aktīvi un visādiem līdzekļiem to centās vēl vairāk ruinēt un dabūt nost no dzīves skatuves. No šī momenta sākās Poruka tragēdija.

Aiz karstas tēva mīlestības uz savu meitiņu — Poruks cieta šo laulības jūgu un nevēlējās viņu nokratīt. Tāpēc arī viņš uzturējās Cēsīs, kas nu arī palika par viņa nelaimīgo ciņu un tragēdijas galveno arēnu.

Beidzot šai laulības dzīvē bija iemeties «kokgrauzis». Vajadzēja parakstīt dažādus aktus, kontraktus etc., kuri vēlāk tika problēmatiski izlietoti. «Nāca bezmiega naktis. Prātā stāvēja raibi, neticami notikumi, bet kad ausa rīts, tad izrādījās, ka tas viss dzīva patiesība»...

Poruka laulības objekta raksturojumi, viņas apstākļi, konfliktu cēloņi un stāvokļi, kā arī aprindas, kurās tie norisinājās, visspilgtāki attēlojas viņa vēstulēs, kas rakstītas laikā no 1901.—1902. g.

Kā zināms, šīs vēstules rakstītas vācu valodā. Viņu tulkojums vietām ir ļoti apšaubāms, nemaz jau nerunājot par Porukam svešu stilu. Tomēr tur tik reljefi un pareizi atspoguļojas daudzi fakti un nekādi citi materiāli un argūmenti šī laikmeta apgaismošanā te neaplicinās vairāk īstenības un patiesības.

Viss tas laikmets, kas ietilpst šo vēstulju saturā, jau sastāv no raiba konfliktu un intrigu auduma.

Kā zināms, Ligoṭņa-Rozes un V. Eglīša autorizētos biogrāfiskos apcerējumos par Poruku šī laulības dzīve nepareizi, vienpusīgi un tendenciozi tiek raksturota un tēlota it kā «laimīgākā un ideālākā» viņa mūža daļa. Pēc šo autoru attēlojuma rodas iespaids: it kā Poruka laulības dzīvē būtu viss ritējis skaisti, gludi, bet ja viņš neesot bijis «apmierināts vai laimīgs» un nezin kamdēļ «sajucis prātā», tad pie visa tā neviens cits neesot vainojams, kā vienīgi pats Poruks. Turpretī, viņu apcerējumiem un apgalvojumiem blakus,

rakstnieka vēstulēs izlobami argūmenti, kas tiklab pirmslaulības, kā laulības dzīves periodos atver pavisam citādas, pretējas ainas. Tur izskan valoda un liecība: «ka visvairāk, vissāpīgāk ievaino tie, kas ir pašu ļaudis — tie vistuvākie, labi draugi un radi, tie vairāk posta, nekā neražas gadi...»

Dīvaini izliekas tas, ka šie biografi nav ticējuši tam (vai nav spējuši saprast), ko Poruks pats teicis savās vēstulēs par sevi un citiem, bet gan tikai tam, ko par Poruku teikušas citas personas. Ja tas tā nebūtu, tad viņi arī būtu uzrakstījuši pareizāku biografiju.

Poruka vēstules lasot, jau pašā sākumā saprotam, ka viss viņa domu un jūtu leitmotīvs saistās ap šaubām un nojautu, kaut tikai tā dāma, no kuŗas izgājuši šī mīlas interese — paliktu viņam uzticīga. Tā tad šīs sievietes rīcība un «uzticība» jau pašā sākumā uzrāda ļoti svārstīgas, neskaidras pazīmes, kas palikusi ļauna, kad Poruks nav slavējis viņas «Fatume».

Līdz viduvējam mērogam attīstīta lasītāja (interesenta), kā arī Poruka personības un šī viņa laikmeta dzīves apstākļu nepazinēja atziņa, varbūt, sajūsmībā lasa, biografiskam apcerējumam blakus ievietotās, Poruka vēstules pārlicībā, ka tās nav vis tikai obligātoriskas, formālas frazes, kas parasti starp vīrieti un sievieti tiek apmainītas intīmu mīlas attiecību laikā, bet gan tās nākot no «karstā un ideālā» mīlā pārplūstošas sirds uz «skaistu mīlas objektu». Tā ir jāsaprot tieksme: nopietnā, populārā biografijā figurēt «Fausta» Grietiņas pozā, lai radītu illūziju: cik brīnišķīgai vajadzēja būt būtnei, kam tik populārs dzejnieks, kā Poruks, veltījis tik daudz «uzmanības». Nožēlojami, ka Līgotnis visam tam, ir devis vietu nopietnā, populārā apcerējumā. —

Tagad daudzi tiešām aizrāvušies no ieskata, ka tiklab dzejiskās, kā obligātoriskās frazes, kuŗās dzejnieks runā par mīlestību, esot radušās vienīgi aiz «dziļas un ideālas mīlas» jūtu izplūduma. Mani personīgie novērojumi, manā rīcībā atrodošies

dati un materiāli, kā arī Poruka paša man izteiktie paskaidrojumi un turpat vēstulēs blakus izlasāmie tēlojumi, turpretī, liecina, ka atmetot nost obligātoriskās «mīlestības vēstulēm» raksturīgās parastās (oficiālās) frazes, viss pārējais ir fantastiska dzeja, lekcijas par mīlestību, resp. pamācība, kā jāmīlē un kā jāsaprot mīlestība starp vīrieti un sievieti, ja abi «ideālas» mīlestības nolūkos grib viens otru pie sevis saistīt. Tādās frazēs ir vairāk filozofiska disputa, bet ne īstu, patiesu, ideālu mīlas jūtu elementa. Vispārīgi Pētersones iespaids uz Poruku bija niecīgs. Viņam tā nevarēja imponēt ne ar skaistumu, ne ar kādām citām īpašībām, izņemot sākumā sniegtos materiālos pabalstus. Nevajaga arī aizmirst, ka par Poruka mīlas objektiem līdz tam ir bijušas vairākas «Izoldes» tipa, ideāla daiļuma un izcilus garīgu īpašību sievietes, ar kurām viņš bija izbaudījis pirmos, ideālās mīlas veidus.

Arī sākumā abus varēja saistīt tikai abpusējas vīrieša un sievietes personīgi savtīgās intereses. Pietika, ka Poruks bija no izskata patīkams vīrietis, students, ar diezgan populāra rakstnieka vārdu, bet Pētersone ar izdaudzīnātu «smagu pūru». Kā pēdējā, bez fiziskā Poruka, būtu vēl it īpaši meklējusi viņā arī dzejnieku-filozofu, nav nekur viņu dzīvē manīts un pierādīts. Poruks gan man stāstīja, ka tanīs dienās, kad zinājusi, ka viņš brauks uz Cēsīm un apmeklēs viņas mātes mājas — Pētersone jau no paša rīta staigājusi ar vaļējiem matiem un dažādi izgreznojusies pa «Lāču» dārzu, būdama cerībās, ka tādu redzot, Poruks viņu apdzejošot. Tāpat Poruks man stāstīja, ka Pētersone sākusī rakstīt arī «dzejas» un gribējusi, lai Poruks viņas izlabo, lai tad tādas varētu zem viņas vārda likt iespiest. Bet te mēs redzam tieksmes tikai izmantot, nevis pabalstīt Poruka talantu un personību un pēdējam vēl vajadzēja ieskaidrot, ka dzejošana ir svētums, nevis rotaļa. Ja nu ņem vērā abu pilnīgi pretējos raksturus, izglītības un gara attīstības pakāpi, tad, nemaz neiztīrējot viņu savstarpējo, tiešo dzīvi, arī biografs var jau droši

teikt, ka laulības dzīve bija ne tikai liela kļūda un pārpratums, bet arī liela disharmonija un nelaime.

Tūlīņ pēc kāzām starp abiem jau arī iestājās disharmoniju raksturojošs stāvoklis, daudzkreiz nobeidzamies ar ledaini-stindzinošu aukstumu, ekstrēmām, bez sirsnīgākas, ideālākas mīlestības pazīmēm.

Biografiskā apcerējumā Līgotnis plaši izrunājas par «kādu Poruka rakstura īpašību», un proti par «greizsirdību — nepamatotu, tukšu, iedomātu», kāda bieži piemītot vīrietim, kas akli iemīlējies, vai kā sievietei mēdzot teikt, kas esot «ķerts». (Jāaizrāda uz Līgotņa aistētiskās gaumes trūkumu, kas populārā darbā — biografijā — lieto terminu «ķerts».) Nezinu, vai pavisam var būt runa par kādu «ķertu greizsirdību», nepamatotu, tukšu, iedomātu — ja sievietē tā vīrieša dēļ, kuŗu bildinājusi it kā par dzīves biedri, brauc vairāk kā 50 kilometru tāļu uz balli, lai ar to satiktos, bet ballē atkal skrien no šī vīrieša projām, kad viņš ar to grib runāt. Par to jau arī lasāms sekošā Poruka vēstulē:

«Tu runā par manu klusēšanu! Par kādu klusēšanu! Piebalgā es gribēju tikai ar Tevi runāt, bet Tu skrēji arvien projām, runāji ar citiem. Un kad es Tevi dienu priekš tam pie baznīcas uzrunāju ar «Tu», tā kā, varbūt, Tava māsa to varēja dzirdēt, Tu paliki pavisam komiska, es domāju, gandrīz ļauna! Es nezinu, ko Tu no manis gribi?»

Poruks, kā viņa augšā citētā vēstulē izlasāms, ir nosodījis šādu sievietes izturēšanos un tādu rīcību, kad sievietei «mīlestības uzpūšanai» jālieto mākslīgi līdzekļi, uzskatījis par nicināmu. Nesaprotami, kur te Līgotnis atradis nepamatotu «aklu greizsirdību»? Te jau atveŗas tā dzīves uzskatu un atziņu plaisa, kas šķīra Poruku no šīs sievietes. No pēdējās viņš ir prasījis vienīgi to, uz ko viņam kā līgavainim bija morāliskas tiesības. Cilvēks, kas saprot un pazīst dzīvi, taču atzīs, ka rakstnieka gods un prestiŗis vienumēr jāaizstāv pret egoistiski koķetiem untumiem. Tāpat katrs ievērojamāku vīru duēls taču

nav tikai greizsirdības vai «ķerta prāta» sekas, bet gan taisnības un goda lieta.

Līgotņa apgalvojums, ka Poruks Pētersones dēļ būtu gribējis pat nošauties — katrā ziņā ir pārspīlēts, vai izfantazēts. Porukam, kā dzejniekam-māksliniekam, varēja gan būt diezgan daudz jūtēlīgas pašmīļības. Turpretī, ja ievērojam, ka viņš bija laimīgi izcietis jau daudzas rūgtas vilšanās un arī «pir-mās mīlestības» nelaimīgo seku krīzes, un ka viņš jau ar filozofisku mieru un gudrību raudzījās uz sievietes aušībām un vājībām, kas arī lasāms viņa vēstulēs, nepavisam nav pielaižams, ka Poruks būtu devies sievietes dēļ pašnāvībā tad, kad viņš jau bija tapis dzīvē norūdīts, piedzīvojis, morāliski stiprāks.

Arī vēlāk, laulības dzīvē un 1905. gadā, kā arī vājprātīgo iestādēs etc., Poruks ir pieredzējis, piedzīvojis un izcietis daudzus izmisuma un ciešanu brīžus. Kāpēc arī tad nav manītas ne mazākās tiesmes uz pašnāvību?

«Poruka «aiziešana no dzīves», par kuŗu viņš tiešām runā kādā savā vēstulē, te domāta, kā sakaru pārtraukšana ar cilvēkiem, kas spēj darīt tikai aplamības un ļaunprātības. Sakaru pārtraukšanu rakstnieks mūža beidzamā laikā arī tiešām sāka pamazām izpildīt.

Ja Līgotnim būtu zināms un ja viņš negribētu noklusēt to, ka šinī pašā laikā Porukam par zināmo personu bija jāuzklausās dažādākās ziņas, runas un liecības, kas varēja radīt šaubas, nekontrolējamus stāvokļus un apstākļus un sakarā ar to zināmu, dībinātu nervozitāti — tad nekad viņš biografijā nerakstītu tādu slēdzienu.

Arī citādi jābrīnas par Līgotņa sprieduma paviršību, nepamatotību vai aplamību, «ka Poruks aiz mīlestības uz savu līgavu esot vai prātu zaudējis, kaut gan par līgavas uzticību nebijis ne mazākā iemesla šaubīties un ka viņš esot atradis pretmīlestību».

Mīlēt, atrast pretmīlestību, neuzticēties, bet atrast uzticību un tāmdēļ zaudēt prātu — kā tas iespējams?

Vai ar šādām atziņām nopietns analitiķis drīkst tuvojies Poruka dvēseles stāvokļa iztirzāšanai? Tamdēļ Līgotņa ievietotais apgalvojums, «ka laimīgas mīlestības dēļ uz ligavu Poruks bijis spiests» uz laiku ievietoties Šenfeldta psihiatriskā iestādē — Atgāzenē — gan laikam būs vienīgais ūnikums (absurds), kāds pielaists cilvēka biografijā.

Es nemaz negribētu ticēt, ka Līgotnis būtu nopietni spējīgs dot biografijā vietu tādiem «saprāta» slēdzieniem, kas patiesību sagrozot laikam nākuši no Porukam tuvu stāvošas personas spalvas, ja viņš turpat blakus nepielaištu klāt jaunu, arī dīvainu apgalvojumu, «ka Poruka veselība atkal drīzi sākusi uzlaboties, jo viņa galvenā ārste — līgava, ar savu laipnību un sirsnību bijusi allaž viņa tuvumā». Tas liecina, ka Poruka «nervozitātes, vai untumu» cēloņi meklējami vienīgi viņa attiecībās ar līgavu, kas minēto parādību novēršanai ir tomēr zinājusi «īstās zāles». Bet ja nu līgava ir zinājusi īstās zāles, interesanti, kamdēļ tad viņa pielaida, ka Porukam vajadzēja meklēt palīdzības psihiatriskā klīnikā?

Pētersones rīcību dīvainības un dažus konflikta motīvus spilgti raksturo sekošas vietas no Poruka vēstulēm:

«Man nav vārdu, ko tev izteikt, cik tu mani esi nelaimīgu padarījusi. Ne par dumju, ne par aprobežotu es Tevi esmu turējis, tikai darījis uzmanīgu uz dažu ko skaistu. Mefistofels ir gudrāks par Faustu, vai Tu domā, ka tāpēc man Mefistofels mīļāks?»

«Ja es tev dažu ko saku, ko tu nezini, tad tev nav iemesla man tūliņ muguru griezt.»

«Pēc tavas teorijas neviens ķīmiķis nedrīkstētu precēties, ja viņa sieva nepārvalda ķīmiju tā kā viņš.»

«Tu saki «Es nezinu, vai es Tevi milu!» un tālāk: «vai tā bij mīlestība, vai tikai viņas ēna? Šī vēstule manā sirdī uzplēsa svaigas vātis, par kurām es nezinu, kā es tās lai izdziedinu. Tu taču man zvērēji uzticību, jeb, vismazākais, apsoliļies palikt man uzticīga, bet formēla piespiešana tur nespēj nekā, gluži

nekā, kur izceļas revolūcija. Kad es no Tevis prasīju šo zvērastu, tad es nedarīju to tai nozīmē, kā to mēdz darīt ļaudis, kas stāv uz zemāka gara līmeņa: iemantot lietas, kuŗas tiem nekad nevar piederēt. To zvērastu es no Tevis prasīju tāpēc, lai Tu mani neatstātu, kamēr Tu mani mīli. Jo dzīvē nāk diezgan daudz gadījumu priekšā, kad jaunava tādēļ neprec to vīru, kuŗu viņa mīl, ka tas ir nabags. Tā kā Tu man teici, ka Tu mani mīlot, tad man bija morāliska tiesība no Tevis prasīt šādu zvērastu jeb apsoliĵumu.»

«Jau reiz es padevos visļauņajam, es gribēju no Tevis kā manas sievas atsacīties... tad Tu gribēji savu dzīvi upurēt manējai... un piepēži Tu sāc mani izsmiet! Vai tad es esmu visuzinātājs, ka man būtu jāzin visi Tavi joki?... Pajautā savai mā sai, vai es visu, ko Tu man tagad saki, vienaldzīgi lai uzņemu — tikai tāpēc, ka Tu man esi uzticību un mīlestību zvērējusi.»

«Es nezinu, — tas taču ir kā uz delnas, ka es no Tevis prasu tikai patiesību un kad es to vīrišķā tonī atgādinu še un te, tad Tu tūlīn paliec dusmīga!»

«Cik Tu nežēlīga vari būt, to es nebūtu varējis ticēt, ja Tavas pašas vēstule nebūtu bijusi lieciniece tam! Vai tiešām esmu pelnījis šīs mokas? Kā fanātiķi vidus laikos varēja cilvēkus bez žēlastības saviem elkiem priekš «īstās reliģijas» upurēt, tā vari Tu mani «īstās mīlestības» iedomām upurēt, kuŗu es Tevī esot iznīcinājis.»

«Vai Tu reiz nebeigsi mani plosīt, drīz mani skūpstīt, drīz atkal apveltīt ar atteikšanās vēstulēm? Ko dari, to dari drīz, ja Tev ir priekš manis līdzcietība, jo veselām nedēļām un mēnešiem es negribu tā ciest. Ja Tu mani patiešām vairs negribi redzēt, tad neraksti tak: «uz drīzu redzēšanos».

«Bieži es esmu ļauns uz Tevi, sevišķi tāpēc, ka Tu savus radniekus mīli vairāk par mani... Tas ļaunākais pie cilvēkiem ir tas, ka mēs viens otru apvainojam, kur taču no mums katrs tik daudz, tik daudz grēkojis... Piedod, ka es Tev nevaru rakstīt uz tīras lapas, jo tad man vajadzētu viltot.»

Ja nu pēc citētā Līgotnis biogrāfijā varēja tomēr spriedelēt par «tukšu, bezpamatotu vai savādu Poruka rakstura īpašību» etc. un cildināt tikai Pētersoni, tad tas liecina, ka viņš ir bijis tendenciozs, vienpusīgs biografs un ļoti vājš psihologs.

Poruka attiecības ar sievas māti, pēdējās dažiem radiem un viņiem simpatizējošiem cilvēkiem, kā arī šo attiecību cēloņi un stāvokļi raksturoti sekošos citātos iz viņa vēstulēm.

«Ka es Tavās mājās netopu pieciests, to Tu man pati teici, uz to es atbildēju, ja tas tā, tad es taču nedrīkstu Tavas mātes sliksni pārkāpt, jo es negribu tapt suņiem rīdīts. Cilvēki mani diezgan mocījuši, es tiem gribu iet iz ceļa, kur tie mani negrib. Bet Tu sacīji, ka Tu mani labprāt gribi, jā, Tu teici, ka Tu mani mīli un ka es drīkstot nākt pie Tevis. Un tagad tu runā tādu valodu: ko Tu gribi no manis? Vai es esmu Tev par nabagu? Ja Tu mani mīli, tad taču Tu vari no daža kā atsacīties? Gluži badā jau Tu nenomirsi, ja Tu būsi mana sieva!»

«Pie tūkstoš muļķībām ir Jūsu prāts un Jums visiem nav sirds! To es Tev, mana mīļā, rakstīju no Dzērbenes. Ne to es no Jums vēlos, lai Jūs mani aicinātu uz pusdienām un vakariņām, bet es gribu mīlestību, tāpēc ka dzīve ir nabaga, tik nožēlojama, tik tukša...»

«Vai cēsinieki vēl mani grib nomelnot: Droši vien Tavējie par mani labi nerunā, tāpēc ka es neesmu patstāvīgs, tas ir materiālā ziņā. Taču nāks laiks, kad tie iegūs par mani citādas domas. Lai katrs paraugās, kas viņš pats un kas tam ir, ko viņš no citiem vēlas un pagēr. Tādas daudzpusības, kā tie no manis kāro, es domāju, nav nevienam mirstīgam.»

«Tu nezini, kā es par to ciešu, ka es zinu, ka Tavējie Tev pārmet to, ka Tu mani izvēlējusies par savu vīru.»

«Es domāju, Tava mamma ir pavisam nepareizos ieskatos par mani. Es vēl arvienu nevaru apmierināties dēļ gadījuma ar H. (----). Es viņu ieskatu kā manu ienaidnieci, vispār, katram jātop manam

ienaidniekam, kam ir darīšana ar mani un kas mani nesaprot. Man bezgala sāp, kad es zinu, ka ģimene, no kuŗas man sieva jādabū, mani mazāk cienī, nekā dažu mācītāju, grāmattirgotāju vai sīktirgotāju, un tas tamdēļ, ka man pašlaik nav nekādas naudas.»

«Izrunājies reiz ar savu māti. Attēlo viņai mani, teic viņai, kāds es esmu un ko es domāju, lai viņa neklausās uz ļaudīm, jo es par ļaudīm varu tik pat labi ļaunu stāstīt, kā viņi par mani. Un mana nabadzība? Vai tad es patiešām esmu tik nabags? Kas Tev no tā tiek, kad Tu dabū bagātu vīru, kuŗu Tu nemīli? Saki savai mātei, ka es viņai neglaimošu, ka man nav viņai vairāk ko teikt, kā vien tas, ka es viņas meitu vēlos par sievu. Ja es viņai nepatīku, tad tikai viņa pie tam ir vainīga, es esmu tikai tiktāl vainīgs, ka man nav tās dāvanas cilvēkiem pielabīnāties.»

«Tava māte ir praktiska, enerģiska sieviete, kas tādas modernas, skeptiskas un grūtsirdīgas dabas kā es nevar ieredzēt un Tev nekad neizdosies izspiest viņas simpātijas priekš manis. Es varu tikai Tev sacīt, ka viņa darīs visu iespējamo, lai nodabūtu mani pie malas. Tas urbj mani dienu un nakti un nedod man miera, neskatoties uz Tavu zvērustu, palikt man uzticīgai.»

«Ja Tava māte to varētu saprast, cik augsti viņa mani vērtētu, bet tā es esmu «necienīgākais cilvēks, kas stāv zemāk par viņas dienestniekiem.»

«Ja Tava māte vairāk no manis pagēr, tad es varu tikai bezgala noskumt, bet es nevaru biktēties, nevaru nolūgties, jo, attiecoties uz Tevi, es esmu pastāvīgi tā izturējies, ka Tavai mātei nav ne mazākā iemesla uz mani dusmoties. Es saprotu mīlestību daudz dzejiskāki un cēlāki, nekā, varbūt, visi Tavi piederīgie. Es gaidīju uz īsto acumirkli un tanī kritiskajā vakarā es neatradu vajadzīgos vārdus priekš tam. Bet ja tas ir vajadzīgs, es ņemu visu vainu uz sevi, jo tam, ko nepelnītā kārtā apvaino, sirds ir dievišķīgs līdzeklis, pie laika sākt domāt, ka visa

cilvēka dzīve ir grēcīga un slikta . Un arī Tu, mīlā, pārmet man!»

«Es nepavisam nevaru nodibināt saskaņu starp mīlotāju un mīlotā cilvēka piederīgiem, man trūkst sabiedriskās orientēšanās un ātras piemērošanās spējas svešiem cilvēkiem. Tamdēļ es tik maz baudu uzticības. Un arī Tu, mīlā, sākumā negribēji ticēt, ka es Tevi mīlu. Mans liktenis līdzinājas grieķu pareģa liktenim: pareģa vārdiem neviens neticēja, kauču tie katreiz piepildījās. Jau no mūsu pazīšanās sākuma es vēlējos tuvāk iepazīties ar Tavu māti. Tu sacīji: «Nav vajadzīgs!» Tu droši vien nedomāji, ka mūsu satiksme paliks tik nopietna. Lai tas būtu šā vai citādi, es varu tikai vienu sacīt: Es gribētu to labāko. Mana nelaime tā, ka es sekoju vairāk idejām, nekā jēdzieniem, un jēdziens par to «laipnam būt» man trūkst.»

«Ja Tava māte nepelnītā kārtā mani grib apvainot, tad es tikpat maz tai būšu znots, cik maz tā man — sievas māte. Vai lai es mūžīgi topu apvainots un aizskārts? Un ja es Tevi, pēc Tavas mātes saprašanas, nevaru laimīgu darīt, tad tā mani līdz nāvei lādēs. Vai pat savā ģimenē lai es netaptu cienīts un mīlēts?... Bet man tas briesmīgi sāp, kad es domāju, kādu bēdīgu lomu es spēlēju Tavā ģimenē. Vispirms nāca apvainojumi, ka es Tevi gribot aizmateriāliem iemesliem. Es varu tikai teikt, ka šie Rīgā par to līdz nāvei esmu bijis apbēdināts... Tad nāca pārmetums, ka es nekas neesmu un ma. nekā nav. Ka es kaut kas esmu, tas man nav jāsaprot un ja es to gribētu noliegt, tad daudzi to neticētu. Šīs materiālās intereses nenāk no manis, bet taisni no Tavu piederīgo aprindām, gan ļoti motivētas, ka Tu taču nevari precēt vīru, kas Tev liktu badu ciest. Un pēdīgi apvainojumi, ka es pārkāpis pieklājību!... Ar suņiem negribu, ka mani rīda, to es arī tiešām neesmu pelnījis, ja arī dažreiz esmu slikts bijis... Vai Tu domā, ka es esmu bez sirds un man par to nav jāizsamist, ka es no pasaules tieku apsplaudīts?... Tu taču pazīsti cilvēkus, un arī Tu esi cilvēks un nezini,

cik mēs visi slikti esam... Ko tad es esmu darījis? Arī agrāk es pie Tevis paliku līdz vēlai naktij! Un es drīkstēju Tevi apmeklēt! Un nu uzreiz es esmu necienīgs cilvēks!»

Šīs vēstules rakstīdams, Jānis tomēr ir karsti vēlējies arī priekā smaidīt un jautri apsveikt nākotni. Saraustītās frazēs viņš šur tur raksturo arī savu vispārīgo personīgo stāvokli šo notikumu centrā, un atzīstas, ka gluži bez grēkiem arī viņš neesot, bet «gadījuma apgrēkošanās esot tikpat kā nekāds grēks».

Visi pievestie citāti neapšaubāmi liecina, pa kādu dzīves vētru, intrigu, cīņu un moku labirintu Jānis šinī laikmetā ir staigājis, kā arī par tiem apstākļiem, viņu cēloņiem un parādībām, kuŗos viņam bija jādzīvo un jācīnās. Gandrīz ne pie viena cilvēka neatrazdams atbalsta, viņš bija pilnīgi atstāts savam liktenim. Mēs redzam, ka Jānis pakāpeniski tika novests pie tragēdijas un galīgas vilšanās savās cerībās aiz zināmo cilvēku ideālisma trūkuma. Ja tad nu viņš, šaustīts no dzīves asajiem dzeloņiem un ērkšķiem, savās sāpēs, mokās un ciešanās dažubrīd bija spiests ar intrigantiem, nelabvēļiem vai nievātājiem sanākt asos konfliktos, dažubrīd likt izskanēt sāpju kliedzieniem, tad neviens dzīvi un patiesību saprotošs cilvēks te cēloņus nemeklēs tūliņ gara vājībā... truslumā, vai neizturībā...

Būdots sirdsizglītots (intelligents), smalkjūtīgs, dziļdots cilvēks, Poruks centās pēc brīvas, neatkarīgas un ne no viena neiespaidotas dzīves un necieta, kad kāds aiz geķības, muļķības, vai nelabvēlības iejaucās viņa personīgā dzīvē. Līdz laulībām viņam bija arī iespējams vest, samērā, brīvu, neatkarīgu dzīvi, turpretī laulībā viņš, pa daļai, bija spiests nākt dažādās attiecībās ar cilvēkiem, ar kuŗiem viņam bija pilnīgi pretēji uzskati. Tā kā dzīvē viņš cīnījās par humānitāti, taisnību un patiesību, nicināja melus, liekulību, niekus, nelietības etc., tad tagad, gandrīz ik uz soļa viņam vajadzēja cīnīties ar apstākļiem un cilvēkiem, ar kuŗiem viņa uzskati un cen-

tieni neharmonēja. Pēc individuālas brīvības, personīgas neatkarības un augstākām idejām alkstošā rakstnieka daba — šaurajā, garīgi sekļajā mietpilsoniski noskaņotā tā laika valdošā Cēsu sabiedriskā atmosfērā jutās kā moku kambarī.

Kā jau dzejnieks, viņš arī Cēsīs dzīvoja tikai savām idejām. Par līdzcilvēku mietpilsonisko dzīvi, viņu veikalēm, centieniem un mērķiem viņš neinteresējās. Viņš bija un gribēja būt tikai dzejnieks-filozofs. Bet izrādījās, ka dzejnieka-filozofa Cēsīs zināmās aprindas negrib saprast un atzīt. Dažu personu, egoistiski-cietsirdīgu un neintelligentu līdzcilvēku kliķes galīgi neieredzēts, Poruks dzird par sevi tikai mēlnesības, nicināšanu, zākāšanu un izbauda dažādas represijas. Gribēdams aizstāvēt savu godu, rakstnieka prestīžu un savas cilvēciskās tiesības — Poruks cīnas pretī, bet viņa cīņas līdzekļi nav viņa pretinieku uzvarai piemēroti. Vispirms cīņā viņš iet pilnīgi viens, un no sabiedrības tiek atstāts pilnīgi savam liktenim. Bez tam viņš ved tikai idejisku cīņu un cīnās vairāk ar taisnības un patiesības gara ieročiem. Turpretī viņa pretinieki vērs pret to dažādus «punktus un paragrafus», lai tikai vienīgi Poruku nostādītu par visu konfliktu cēloni. Poruks, savukārt, necieta pret viņu vērstās netaisnības, pārestības un allaž teica pretiniekiem viņu aplamības un visu patiesību acīs. Tāda Boruka izturēšanās nu ļoti aizskāra viņa pretinieku egoismu, centienus un nolūkus, radīdama pēdējos briesmīgu naidu.

Dodoties laulībā ar rakstnieku Poruku — Pētersone nebija gribējusi, vai spējusi apzināties arī starpību starp sevi un Poruka rakstura īpatnībām, viņa mākslinieciski-filozofisko, dziļi un smalki izveidoto, Vakareiropejiski izglītoto un kultivēto izglītības un gara attīstības pakāpi. Tāpat viņa nebija pietiekoši domājusi par varbūtējiem materiāli-sliktiem apstākļiem, dzīves veidu etc., kaut gan Poruks līdz kāzām viņai uz visām varbūtībām bija aizrādījis. Pieradusi pie pilsoniski izlūtinātas dzīves, viņa drīzi vien sajūt

lielās neērtības, kādas rodas dzīvē, ja trūkst vēlamo materiālo līdzekļu un vēlamā stāvokļa. Negribēdama ar Poruku dzīves neērtībās dalīties — viņa drīz vien pēc kāzām likvidē kopējo dzīvi Rīgā un ierodas Cēsīs pie saviem radiem. Rakstnieks Poruks paliek Rīgā — atstāts savam liktenim. Sekodams savām tēva jūtām pret savu vienīgo mazo meitiņu — Poruks arī vēlāk ierodas Cēsīs. Kaut gan Porukam pirms kāzām tika solīta «paradīze» un materiāls pabalsts visu mūžu — tagad, likās, viss tas bija aizmirsts. No kaut «kādas žēlastības» viņam Cēsīs sagādā kaut kādu «eksistences minimumu», bet uz katra soļa uzsverot, ka viņš dzīvo tikai no citu žēlastības.

Poruka dižais lepnūms, garīgā pārākuma apziņa, lielās psiholoģiskās spējas, kā arī tieksmes allaž runāt patiesību, aizstāvēt taisnību un īstenību un nicināt melus, viltu un netaisnību kaitināja dažus materiālistus, slavas un varas kārīgus egoistus. Bet viņš nevēlējās viņiem ne lišķēt, ne glaimot, ne viņu priekšā klanīties. Šim tīri personīgam naidam pievienojās dažādas intrigas, materiālas intereses, izrēķināšanās kāre, atriebība un savtīgi nolūki.

Poruka naidniekiem toreiz bija liels iespaids un vara, tā kā visur viņi varēja panākt gandrīz visu, ko gribēja. Poruks veda tikai idejisku, atklātu cīņu un arī lietoja tikai taisnīgus līdzekļus. Viņa naidnieki, turpretī, lietoja melus, netaisnību, varu un viltu, ko formeli legalizēja viņiem pakalpīgā, materiāli iespaidojamā toreizējā administratīvā vara un amata personas.

Ap Poruku pamazām sarežģījās neatšķetināms intrigu tīkls. Visas attiecības sapinās bez izredzēm uz pozitīvāku, normālāku stāvokli. Viņam nebija iespējams iegūt sev taisnību, aizstāvēt savas intereses un tiesības un novērst iejaukšanos viņa personīgā, privātā dzīvē. Neko nepalīdzēja izvairīšanās no satiksmes ar naidniekiem, vientulība, pat dažreiz pilnīgs askētisms. Trūka palīdzīga un draudzīga atbalsta; trūka toreiz visur noteicošo materiālo līdzekļu. Po-

ruku vajāja uz katra soļa un ignorēja viņa tiesības. Sevišķi toreiz «visvarenais» X. bija lielākais Poruka nīdētājs un vajātājs. Ar naudu, viltu un meliem viņš iespaidoja attiecīgās policijas un citu administratīvo iestāžu amata un iespaidīgākās personas un arī panna, ko vēlējas. Pārējie Poruka naidnieki bija vairāk vai mazāk tikai viņa aktīvi līdzdalībnieki.

Lai tumšo, jauni intrigējošo nolūku legālizētu, lai rakstnieku padarītu nekaitīgu un beztiesīgu, zināmi cilvēki nu centās visādiem tumšiem, fiktīviem, juridiskai un sabiedriskai kontrolei nerasniedzamiem, uz rūpās, melīgās administratīvās un iespaidīgu personu varas atbalstītiem līdzekļiem izvēlēties tādu Poruka satriekšanas veidu, kas viņa personībai, populāritātei un sabiedriskam stāvoklim būtu neuzkrītošākais. Lai Poruku satriektu tiesas ceļā, tam viņiem trūka juridiska pamata. Bez tam, tiesas zālē gandarījuma meklētājiem atklātos nepatīkamas lietas, kurās viņiem pašiem vajadzēja figūrēt nepatīkamā vai noziedzīgā lomā, kas galu galā nedotu vēlamo rezultātu. Vajadzēja izraudzīties tādu veidu, kas Poruku nostādītu galīgi negatīvā, izolētā un negrozāmi «neattaisnojamā» stāvoklī uz visiem laikiem. Tāds būtu panākts, ja Poruku izdotos izpaust un oficiāli apzīmēt par «psīhiski slimu». Tad visam, ko par viņu dzīvi un negatīvajām rīcībām un ļaudīm ir teicis Poruks, arī nebūtu nekādas nozīmes un vērtības... Pēc tā tad nu tiecās Poruka intriganti, nelabvēļi un pretinieki.

Apstākļi viņiem bija diezgan izdevīgi un labvēlīgi. Viņi jau reizi bija piespieduši Poruku «nervus ārstēt» Šenfeldta klīnikā — Atgāzenē. Ievērojot Poruka individuālismu, smalkjūtību, dziļdomību, taisnības un patiesības apziņu etc., vajadzēja tikai ap viņu radīt apstākļus, kas viņam vienumēr «sit pa nerviem», izaicina un nāvīgi aizvaino, lai tad izsauktu parādības, kas šo apstākļu un viņu inscenētāju «triku» nezinātājiem radītu iespaidu, it kā Poruka gars, «vāju nervu dēļ pamazām aptumšojoties», lai tad ar viltu

un vajadzības gadījumā arī ar varu būtu iemesls viņu ievietot Strenču vai Čiža gara vājinieku iestādēs un tā sabiedrības priekšā viņu oficiāli «svaidīt» par gara vājinieku, lai iniciatori, viņa vajātāji un pretinieki varētu paši «rokas mazgāt nevainībā» un atsaukties uz psihiātru autoritāti. Ievērojot priekš viņiem izdevīgos dažādos izcilus līdzekļus un apstākļus, sabiedrības apbrīnojamo pasivitāti, bet Poruka vecāku, brāļu un māsuniecīgo sabiedrisko stāvokli, nabadzīgos materiālos apstākļus etc. (bez kā ar toreizējo administratīvo varu un iespaidīgajām personām pavisam nevarēja cīņu uzsākt), — tas viņiem arī izdevās. Radās «pakalpīgi» dažādu profesiju cilvēki, «liecinieki», tika izdotas apliecības, kas apliecināja, ka Poruks esot gan sabiedrībai «bīstams», «psihiski slims» etc. Radās arī psihiatri un publicisti, kas sāka apgalvot, ka Poruks visādā ziņā esot pieskaitāms «gara vājiniekiem» etc. Tā kā to visu bez iebildumiem sāka ticēt arī sabiedrība, tad līdz ar to Porukam oficiāli pielika «vājprātības» zīmogu.

Visas informācijas interesenti meklēja pie tām personām un tādās arī oficiāli visur centās sniegt tikai tās personas, kas Poruku bija izpaudušas par gara vājinieku. Ja Poruka pretinieki un vajātāji kaut kur nebūt manīja priekš viņiem nelabvēlīgu, nepatīkamu un draudošu stāvokli, tur viņi pretim izlaida arī baumas, kas tam deva citu virzienu. Ļoti zīmīgi, ka sevišķi pēc Poruka nāves, par viņa personību, dzīvi un dvēseles stāvokli izlaida visādas tenkas, baumas un mēlnesības ar visnejēdzīgāko un «legendārāko» saturu, kuru nolūks bija par rakstnieku izpaust tikai negatīvas lietas. Sabiedrībā tika runāts par dažādām «briesmīgām» slimībām, izvirtību, iedomām, nenormālībām etc. Turpretī pie manis personīgi nāca, man gluži sveši cilvēki un stāstīja atkal par to, kādas dīvainas parādības, brīnišķas un savādas lietas ir novērotas un zināmas par Poruka vajātājiem, denuncētājiem, intrigantiem un pretiniekiem, kā arī par viņu ricībām, vērstām pret Poruku etc. Iznāca, ka rezultātā visas tās tenkas, baumas un mēlnesības par

Poruku bija izlaistas tikai aiz naidnieku tumšiem nolūkiem.

Šādos apstākļos tad nu vijās un pinās rakstnieka Poruka un viņa nicinātāju un vajātāju konflikti.

Pirmo, populārāko Poruka biogrāfiju, pievienoto kopotu rakstu I sēj. A. Golta apg., 1913. g. izd., sniež J. Līgotnis-Roze.

Atļausos mazliet pakavēties pie viņas negātīvajām parādībām.

Līgotnis ir bijis atkarīgs no daudzām varbūtībām, kas saistītas ar biogrāfijas aplamu sastādīšanu un attālina no viņas īstenības un patiesības.

Līgotnis vispirms apgalvo, ka materiālus Poruka biogrāfijai viņš esot ievācis no viņa pazinējiem un piederīgiem; turpretī citā vietā atzīstas, ka Poruka personība bijusi noslēpumaina, noslēgta ne tikai līdzcīvēkiem, bet arī nepieejama vistuvākiem piederīgiem, tomēr neuzrāda avotus, no kuriem viņš būtu smēlis, vai varētu smelt skaidrību par Poruka dzīvi un dvēseli. Tamdēļ lasītājam rodas jautājums — kā tad īstenībā varēja rasties Poruka pazinēji un kas tie būtu?

Visplašāki Līgotnis izmantojis Poruka sievas, viņas radu un bij. Tērbatas prof. Čiža iestādes asistenta H. Buduļa materiālus. Turpretī rakstnieka vecākus, brāļus, māšas, rakstnieka pirmo skolotāju Jāni Kalniņu, radnieku Kārli Poruku un pēdējā sievu Emmu Poruks, dz. Straume, — Druvienā, kas rakstnieku pazina jau no viņa bērnības, vēroja viņa dzīves gaitas visos stāvokļos un apstākļos etc., Līgotnis, gandrīz, pilnīgi ignorējis. Tāpat Līgotnis ir ignorējis prof. P. Zālīti un viņa dzīves biedreni, kas ir bijuši Poruka mecenāti un kopš viņa līdzdarbības «Mājas Viesī» un «Mēnešrakstā» — vislabāki un pareizāki zināja un saprata rakstnieku un viņa dzīves apstākļus — Rīgā. Poruka bērnības un jaunības dzīves apstākļus Līgotnis līcis attēlot O. Tarzieram, Druvienā. Pēdējais, kad norisinājās tie notikumi un gaitas, par kuriem viņš raksta, — vēl nemaz nebija dzimis un

par visu, bet sevišķi par rakstnieka tēva lietu, aplam informējies no saviem vecākiem, kas tanī laikā bija vieni no lielākajiem rakstnieka dzimtas naidniekiem un nelabvējiem. Viņa raksturojumus un slēdzienus Līgotnis tomēr izlieto Poruka biogrāfijā, uzskatīdams, laikam, kā derīgu materiālu. Būtu jāsaprot, ka tā rīkodamies Līgotnis tikai Poruka sievu, viņas radus, H. Buduli vai O. Tarziera atzinis par «Poruka pazinējiem». Tā kā šo personu jēdzieni, atziņas, raksturojumi un slēdzieni gandrīz paradoksāli Poruka dzīves īstenībai un patiesībai, viņa garam, idejām un dvēseles stāvoklim un arī citādi nekā rakstnieka Poruka vecākiem, brāļiem, māsām, J. Kalniņam, K. Porukam, Emmai Poruks un prof. P. Zālītei — tad rodas atkal jautājums: cik liela ir šo «Poruka pazinēju» sniegto materiālu vērtība? Vai Līgotnis, kā biografs, nav palicis arī vienpusīgs un tendenciozs? Līgotnīm nevarēja būt vismaz nezināms tas, ka tiklab Buduls, kā arī Poruka sieva un tie viņas radi, kas sniedza viņam materiālus, ar rakstnieku viņa mūža pēdējā laikā atradās visāsākā konfliktā. Var gan iedomāties, cik daudz patiesības un objektivitātes Poruka personības un dzīves apstākļu apgaismošanā var gaidīt un prasīt no minētām personām.

Savā biogrāfiskajā apcerējumā Līgotnis gan šur tur, bet saraustīti un nesaprotami, ir ievietojis arī dažus manus materiālus un datus. Tomēr manas atziņas viņš viscaur neliek «pēdiņās», bet jauc kopā ar citu tuvinieku, tas ir, Poruka sievas vai viņas radu atziņām. Tāpēc lasītājs var viegli maldīties. Līgotnis, piem. raksta: «Slims, ko saprast zem garīgi vāja, Poruks, pēc tuvinieku izteikuma, nekad neesot bijis» un ka «viņam arī nevajadzējis vājprātīgo namā uzturēties, bet nebijis tādas piemērotas vietas, kur viņu pievietot...» — «priekš tam Poruka piederīgiem trūcis līdzekļu. Tā pienācies Poruku uzturēt viņam nepanesamās slimnīcās un tā arī esot saprotamas baumas vienkāršos cilvēkos, it kā nelaiķa kundze to aizkādiem citiem iemesliem turētu slimnīcā (vājprātīgo namā) ...»

Skaidrības un patiesības labā Līgotņa pienākums nu būtu nosaukt šos Poruka piederīgos vārdā, kas šādas atziņas izteikuši. Tomēr viņš to nav darījis. Sakarā ar to man interesentiem šeit jāpaskaidro, ka Poruka vecāki, brāļi un māsas pie Poruka ievietošanas vājprātīgo iestādēs nekad nav ņēmuši ne mazāko dalību. Viņi rakstnieku Poruku par psihiski slimu un ievietojamu trako namā nekad nav atzinuši. Biogrfam to vajadzēja tūlī paskaidrot, jo tas ir ļoti svarīgs fakts, bet nevajadzēja biografijā iejaukt nenoskaidrotas masas. Poruka pētniekam te tūlī radīsies jautājums: kāpēc Poruks no dažiem tuviniekiem, piederīgiem vai citiem ir ieskatīts (atzīts) par psihiski «slimu», bet no dažiem ne? Kāpēc Poruks ir turēts viņam nepanesamās un nepiemērotās «slimnīcās» (kas taču nemaz nebija slimnīcas, bet ar restēm nostiprinātas gūstniecības iestādes)? Kas tie tādi ir bijuši par cilvēkiem, kas to apzinīgi vai neapzinīgi ir darījuši? Kādi ir tie «skaidrie» pierādījumi, kas deva tiesību Poruku izolēt no sabiedrības un ievietot nepanesamās iestādēs?

Atrodoties apstākļos un stāvokļos, par kuriem viņš nevēlējās tapt iztaujāts un zem viņu iespaidiem — Poruks par sevi mēdza arī no tam atkarīgi, dažādi izteikties. Piemēram savu ārzemju dzīvi Dresdenē Poruks ir dažādi attēlojis un: 1) «Iz manas dzīves» (fragmentā) — traģiskā (drāmatiskā) ietērpā, 2) un biografijā citētā «Erinnerungen aus meiner Dresdener Schulzeit» — irōniski-satiriskā (ja viņam var ticēt), 3) «Mans ceļojums uz Elbflorenci» — dzejiski-humoristiskā ietērpā. Tāpat Poruka kop. rakstos citētās «Erinnerungen aus meiner Dresdener Schulzeit» lasot, rodas tāds iespaids, it kā šī raksta autors ar viltīga, visu dzīves negātīvo parādību nievājoša un irōnizējoša filozofa apziņu, dzīvi demonstrētu (aprakstītu) tādu, kādai viņai vajadzētu būt, ja viņā valdītu tīrais ideālisms, un arī tādu, kāda patiesībā viņa ir, kur cilvēki gan formāli izliekas par vislielākiem ideālistiem, bet patiesībā ideālismu cenšas apiet ar meliem, liekulību un varizējismu, vai nu daudz ko tīši

pārspīlējumi, vai nonicinājumi. Ja Līgotnis tomēr nevar pateikt, kurš attēlojums stāv tuvāk Poruka gara īstenībai, tad, saprotama lieta, viņam grūti sameklēt viņa biografijai derīgus materiālus.

Aplamību un pretruņu ziņā viskoplākā ir tā biografijas daļa, kurā Līgotnis apcerē Poruka laulības dzīvi, sevišķi Cēsīs un tos apstākļus, kas stāv sakarā ar Poruka ievietošanu vājprātīgo iestādēs un viņa izpaušanu par psihiski «slimu» cilvēku. Tur viscaur viņš Porukam liek figūrēt ļoti negatīvā, bet viņa līdzciltiekiem pozitīvā stāvoklī un lomās. Tā kā par Poruka laulības dzīvi un viņa «psihisko slimību» izteikšos atsevišķi citā vietā, tad šinī vietā pie tā neuzkavēšos.

Poruka biografijā Līgotnis griež vērību arī uz «citām» Poruka rakstura īpašībām, proti: «ka «Lāčos» (sievass mātes mājā, Cēsu tuvumā) dzīvodams, izņemot līgavu, viņš citu nevienu negribējis no mājniekiem ne redzēt, ne dzirdēt... caurām dienām esot gulējis uz kušetes, fantazējis» etc. Dīvaini, kā varētu šē runāt par kaut kādām Poruka rakstura savādībām, ja atkal Poruks pats vēstulē Pētersonei raksta, «ka sievass māte taču nevarējusi nekādi atzīt un saprast, kas tas varot būt par cilvēku un kā varot dzīvot, ja tam nepiederot neviena sīvēna un ragu lopa...» Ja Līgotnis būtu nostājies uz Poruka viedokļa un izlasījis tās vēstules, kurās attēlotas attiecības ar sievass māti, tad viņš savukārt varētu brīnēties par Poruka sievass mātes rakstura savādībām.

— Apgalvodams, «ka Poruka mīlestības dievinātais ideāls esot bijusi Pētersone jkdze» un turpat atkal sacīdams, «ka savu pirmo (?) mīlestību uz «Anniju M.» — Poruks tomēr neesot aizmirsis līdz mūža galam» (viņas vēstules Poruks esot uzglabājis kā svētumu un tikai pēc apprecēšanās iznīcinājis)—Līgotnis noved lasītāju pie pretrunas. Pilnīgi nesaprotami, kā Līgotnis varēja izteikt tādu apgalvojumu, ja viņš atrod par iespējamu, ka Poruks varēja «līdz mūža galam domāt par mīlestību uz «Anniju M.», nēsāt

kabatā viņas vēstules un tanī pašā laikā rakstīt karstas mīlestības vēstules Pētersonei, pēdējo līdz ar to uzskatīt par vienīgo viņa mīlestības dievināto ideālu...?» «Annas» vēstulī, kā jau minēju, es Porukam tiešām redzēju vēl 1910. gadā. Viss tas nebūt neliecina, ka Pētersone varēja būt Poruka «mīlestības dievinātais ideāls».

Pilnīgi nepamatots ir arī Līgotņa apgalvojums, ka Poruks visu mūžu ne labprāt ieredzējis militārpersonas, tamdēļ ka «Annija M.» esot apprecējusi oficiēri. Man, turpretim, noteikti ir zināms, ka Porukam allaž bijušas labas attiecības ar dažiem latviešiem-virsniekiem, starp citu, arī ar mūsu armijas ģenerāli Ezeriņu. Ja Porukam ir bijuši daži iebildumi pret zināmām militārām personām Cēsīs, tad tur ir bijuši dibināti iemesli, kā to arī varam izlasīt dažos argumentos. Raksturīgi, ka Līgotnis tam centies atkal apiet ar likumu.

Pavisam citādi (kā jau minēju) attēlota arī iepazīšanās ar Pētersoni, nekā to man atstāstīja pats Poruks. Patiesībā nevis Poruks ir bildinājis Pētersoni, bet gan otrādi. Pirmā iepazīšanās notikusi kādā korporācijas «Selonijas» ballē Rīgā. Pētersone pirmā sākusi par Poruku interesēties. Gadījums rakstnieku, kopā ar citiem studentiem, novedis Cēsīs, kur viņam atrodoties viesīgās biedrības telpās — no biedriem savrup — piepeši nemanot bijusi pienākusi Pētersone — uzlikusi rokas uz viņa pleciem un jautājusi, kamdēļ viņš tik drūms un domīgs? Viņa jau gan zinot, ka viņam klājojoties materiāli grūti u. t. t., bet viņa gribot viņam palīdzēt, ar viņu dzīvē dalīties un visu, kas viņai esot, noliekot pie viņa kājām. Poruku šāda Pētersones izturēšanās ļoti aizgrābusi un viņš bijis gatavs ticēt, ka šai dāmai esot cēli nolūki... Tajā laikā Poruks ir bijis pilnīgi bez kaut kāda noteiktāka materiāla stāvokļa, jo zināmo idejisko nesaskaņu dēļ, neskaitījies arī neviena laikraksta līdzstrādnieks. Nezinājis, kā uz priekšu eksistēt... (kā zināms, toreiz Poruks apstākļu spiests ir braucis stud. Everšam

līdzī uz Dzērbeni, lai pie pēdējā kādu laiku tāpat padzīvotos).

Aplams ir arī apgalvojums, ka toreiz, pie sastapšanās Cēsīs, Poruks Pētersonei varēja «būt pazīstams», piem. pēc dzejoļa «Es zinu», jo tiek stāstīts, ka šī iepazīšanās esot notikusi 1901. g., bet dzejolis «Es zinu» taču parādījās pirmo reizi drukā tikai 1902. gadā. Kādā ziņā tad Pētersone šo dzejoli varēja pazīt jau rokrakstā? Tas liecina, ka tur daudz kas safantazēts un izdomāts.

Visvērtīgākos un objektīvākos materiālus Līgotņa sastādītai Poruka biogrāfijai ir snieguši rakstnieka paša pirmais skolotājs Druvienā Jānis Kalniņš, tad arī K. Dzelzkalns un stud. R. Bebris.

Kalniņš tikai nepazīst Poruka laulības dzīves apstākļus un arī nekā nesaprot no viņa «slimības». Viņš it kā ļaujas iestāstīties, ka rakstniekam tiešām esot uzbrukusi «garīga nakts».

Tomēr, kā brīnīdamies, šis vecais, cienījamais Poruka pirmais skolotājs skeptiski jautā: «Jā, kas to 1905. gadā, kad es ar Poruku beidzamo reizi satikos, varēja iedomāties, ka viņam uzbrūkot ārprātība, jo ilgāku laiku bijuši kopā, izrunājušies pa vecai parašai un Poruks viņam izrādījies pilnīgi vesels.»

Mēģinādams izklīdināt aizdomas, Kalniņš min raksturīgu gadījumu, kur Poruka tuvs radnieks (Kārlis Poruks, Druvienas «Lieltrušļu» māju īpašnieks, Poruka pazinējs no bērnības) 1909. gadā būdams Rīgā apmeklējis arī Poruku, kas uzturējies «Suvorova» viesnīcā un izrunājies. Viņš par Poruku dabūjis šādu pārliedību: «šis nu dzejnieku pazīstot no mazām dienām un arvien ar viņu bijuši sakari. Ja tagad Jāni par vājprātīgu skaitot, tad jau viņu sen gadiem par tādu vajadzējis uzskatīt. Sarunā viņš jokoja tāpat kā agrāki, nekur nevarējis nomanīt, kur viņš būtu nogriezies no domām un runas loģiskā gājiena. Poruks stāstījis, ka šis par traku esot nostādīts tikai no kādiem cilvēkiem un nu tādā kārtā šim esot jāpaliek».

Kā redzam, tad ne 1905., ne 1909. gadā arī šie Poruka vecie pazinēji pie viņa nav novērojuši ne mazāko gara slimību pazīmju.

Biografijā ir lasāma arī vieta, kad Piebalgas mācītājs Ozoliņš rakstnieka Poruka tēvam nonesis pēdējās dienas vakarā priekš rakstnieka apbedīšanas ziņu par dēla nāvi, tad pēdējā tēvs šādu ziņu saņemdam asarām acīs esot sacījis: «Paldies mīlam Dievam, ka viņš to pie sevis aizsaucis, mēs jau no viņa nekāda prieka vairs nevarējām sagaidīt!»

Šie rakstnieka tēva lokalizētie vārdi nav jāsaprot tā, it kā viņš būtu pateicīgs Dievam par dēla nāvi aiz tā imesla, ka no pēdējā necerēja vairs saņemt nekāda materiāla pabalsta, vai ka viņš savu dēlu uzskatītu par garīgi «slimu», no kura vairs nekas pozitīvs nav sagaidāms. Vecais Porukatēvs ir gan zinājis un sapratis sava dēla dzīves tragēdiju, bet apzinādamies, ka visu viņa laulības dzīvē notikušo labot nav bijis viņa spēkos, ir teicis apm. augšā citētos vārdus.

Lielāku skaidrību, objektīvitāti, patiesības un īstenības meklēšanu var izmanīt jau Alfr. Gobas rakstnieka Jāņa Poruka dzīves aprakstā, pievienotā pie pēdējā A. Golta apgādībā — 1925. g. izdotā kopoto rakstu krājuma X sējuma. Goba ir atturējies no galīgiem slēdzieniem un dažādiem spriedelējumiem par šī rakstnieka personību, dzīvi un vienu otru atsevišķu nepārbaudītu parādību no viņa dzīves, kas, ievērojot valdošos apstākļus, ir arī tagad pareizākais viedoklis. Viņš tikai nav pārbaudījis Līgotņa datus un materiālus.

Atļaujos taisīt vēl dažas piezīmes par Gobas paša rediģētā un sastādītā apcerējumā «Jāņa Poruka dzīve» sastopamiem raksturojumiem, datiem un slēdzieniem, kam ir dažas nesaskaņas, kļūdas, vai pretrunas ar Poruka personību un dzīves patiesību.

Bij. Liezeres draudzes skolotāja, vēlākā māc. Ozoliņa piezīmēs (146.—147. l. p.) par Poruku teikts, ka «skolā Poruks strādājis gan ar labām sekmēm, bet pie vislabākiem skolniekiem nepiederējis, bijis tik

smalkjūtīgs un tāpēc visai saudzams, ka jau no stingrāka acu uzmetiena vien viņam lūpas sākušas raustīties, acīs iemirdzējušās asaras, kāpēc asāku vārdu pret viņu pavisam nevarējis lietot...». Turpretī 149. l. p. ir publicēta Liezeres draudzes skolas liecība, izdota Porukam pēc šīs skolas beigšanas, no kuŗas redzams, ka no 19 mācību priekšmetiem — 12 priekšmetos ir atzīme «labi» un 7 priekšmetos «ļoti labi», tāpat čaklībā, sekmēs un uzvešanā — ir atzīme «ļoti labi», — no kā var atkal spriest, ka Poruks tomēr ir gan skaitījies pie «vislabākiem skolniekiem», tāpat, ja Porukam ir bijusi «ļoti laba» uzvešanās, tad nesaņemami, par ko gan Ozoliņš to ir mēģinājis apveltīt ar «stingrāku acu uzmetienu», vai ar «asāku vārdu»?

150. l. p. minētam apgalvojumam, ka būdams «Ceļļa muižā» (Velēnā) pie draudzes tiesas notāra Jansona par rakstvedi, Poruks vaļas brīžos mīlējis bradāt pa Gauju un «zvejojot pērles» — trūkst motīvējuma, resp. pierādījuma, ka viņš «pērļu zvejošanu» būtu centies arī realizēt.

Autobiografiskā skicē «Curriculum vitae» Poruks rakstot, ka «ar mācīšanos viņam gājis ļoti grūti. Sevīški neveikusies rēķināšana un ticības mācības, ko viņš nekad nesapratis», — turpretī turpat publicētās Liezeres draudzes skolas un Cēsu pilsētas skolas liecības — liecina pilnīgi pretējo. Vai tas neliecina, ka savos dzīves apstākļos viņš dažkārt interesentus ir gribējis arī maldināt?

Mācītājs un docents Bērziņš savās «atmiņās un piezīmēs» par Poruku cenšas figūrēt it kā rakstnieka «draugs», «labvēlis», viņa personības, dzīves un darbu «īsts sapratējs un patiesīgs, objektīvs» novērotājs. Patiesībā šis pats Bērziņš ir bijis viens no lielākiem Poruka nelabvēļiem. Zinību komisiju vasaras sapulcēs Bērziņš nekautrīgi aiztiec Poruka personību. Sakarā ar to Poruks spiests ar rakstu protestēt pret Bērziņa rīcībām un aizrādīt, ka Bērziņš ir netaisns un tiklab literātūras, mākslas, kā arī cilvēka dvēseles izpratnē ir pilnīgs nejēga. (Skat. Poruka 1898. g. rakstu Zinību komisijai Kop. r. IX s.

194. l. p.) Bērziņa materiālos Goba laikam saskatījis derīgu vielu Poruka biogrāfijai, kaut gan trūkst garantiju par šī cilvēka taisnības un patiesības apziņu, kā arī par viņa objektivitāti.

Bez vienpusīgas tendenciozitātes — Bērziņa atmiņās un piezīmēs viscaur izmanāma viņa rakstnieka Poruka personības neizpratne un kaut kāds sevišķs «pīķis», kas Bērziņu spiež rakstīt un runāt to, ko neviens nedara, ja negrib sariebt otra cilvēka reputācijai vai pakalpot zināmai tendencei un nolūkam. Piem., pilnīgi aplams ir Bērziņa apgalvojums, ka Porukam neesot bijuši cirtaini mati. Poruka spēlēšanu spoguļa priekšā Bērziņš uzskata, nezina kamdēļ, kā kaut kādu «raksturīgi nopietnu parādību», bet ne kā jauneklīgu rotaļu etc.

Bērziņam liekas, ka Porukam neesot bijis nekāda noteikta mērķa un viņš brīnas, kā Poruks varējis iekļūt politechnikas priekšskolā, jo viņam licies, it kā Porukam nebūtu ne mazākās intereses gar to, kas tur top mācīts un domā, ka tas tiešām tā arī bijis. Bet ja nu tas tā būtu, tad interesanti, kā tad Poruks varēja nobeigt politechnikas priekšskolas kursu?

Tāds pats jēdzienu monstrs Bērziņam ir arī par Poruka dzeju, no kuņas viņš itneko nesaprot.

Dīvaini mietpilsonisku mēraukļu Bērziņš lieto tad, kad viņš mēģina Poruka personību analizēt un raksturot pēc tā, ko Poruks ēdis, kā gērbies un cik viņam bijis naudas. Bērziņš pieņem un tic, kad viņa biedrs stāsta, ka Poruks bieži esot bez naudas un daždien esot tikpat kā neēdis, bet turpat blakus atzīst un brīnas, «kā gan tad Poruks varējis tik «labi dzīvot» un tik «labi gērbties», nepaskaidrojot, ko Bērziņš sapratis ar «laba dzīve» un «laba gērbšanās» un kādos apstākļos viņa ir konstatēta? Tad pēc vienas Bērziņa atziņas — Poruka naudas līdzekļiem esot bijuši vajadzīgi it kā veseli avoti, kas gan viņam pastāvīgi bijuši nezināmi, kaut gan atkal domā, ka Poruks esot bijis priecīgs arī par katru maltīti, kas viņam nav par savu naudu jāpērk un apgalvo, ka tā nosauktais palaidnis, dzērājs un naudas tērētājs Poruks tomēr ne-

bijis. Ar vārdu sakot, Bērziņa piezīmēs un atmiņās sakopots dīvainu jēdzienu un aplamību monstros. Bērziņš bieži lieto vārdu «saputrots», kas gan nav ne mācītāja, ne docenta terminoloģijā, ne jēdzienos piemērots. Pilnīgi no gaisa grābts ir arī Bērziņa apgalvojums, ka Poruks esot kopējais Vestermani, ka viņam trūcis humora, ka viņš ir bijis vienmēr kluss etc.

Poruks taču vienumēr gērbās labi, tīri un kārtīgi, labāki nekā latviešu miljonāri, arī tad, kad viņa «budžets» katram bija apzināms. Ja nu Poruks visos laikos un visos apstākļos ir tomēr atradis «līdzekļus» labi gērbties, tad tas liecina tikai par viņa aistētisko gaumi etc. Šādu parādību negatīvi tulkot var tikai dažādu aizspriedumu un tendenču pilns cilvēks.

Kad Bērziņš ierauga Poruku Tērbatā, kur pēdējais bija ieradies, lai stātos kaŗa tiesas priekšā par atrašanās no kaŗaklausības un sakarā ar to viņam bija sagaidāms bargs sods — Bērziņš atkal rakstniekā saskata tikai personu, «kuŗa uz leju slidējusi» un raksturo tā, it kā Porukam par visām lietām būtu vajadzīgs «labs pārtikuša un apmierināta» pilsoņa izskats, nevaicājot, kādas idejas tam varēja nodarbināt prātu un kāda vajadzība Porukam būtu priekš kaŗa tiesas un cietuma apstākļiem redzami priecāties un ārēji spīdēt? Bērziņš arī stāsta, ka Tērbatā Poruks viņam esot spēlējis priekšā paša dzejotu un ar meldiju vienoto dziesmu «Im Traum hab' ich gesehen», un arī apgalvo, ka Tērbatā Poruks esot iesācis rakstīt drāmu par Reinholdu Lencu. Bet komponists Jānis Straume arī raksta 1926. g. «Mūzikas nedēļā», ka kompozīciju ar tekstu «Im Traum hab' ich gesehen» Poruks esot uzrakstījis pie viņa Jelgavā, pirms aizbraukšanas uz Vāciju un to uzdāvinājis viņam. Turpretī Poruka pirmais skolotājs Jānis Kalniņš savās atmiņās par rakstnieku Poruku pastāsta, ka arī viņš redzējis 1897. gada vasarā, kad Poruks uzturējies pie vecākiem Druvienā, iesākam rakstīt drāmas «Reinholds Lencs» pirmo cēlienu un atstāsta viņas saturu, kas sakrīt ar to saturu, kādu atstāsta arī Bērziņš...

Viss tas izklausās tomēr ļoti divaini. (Jāpiemin, ka ar tādu pašu nosaukumu iznācis Līgotņa Jēkaba stāsts.) Tādu faktu ir vēl daudz.

Vēl jāpiemin (kaut gan tas ir tikai sākums), ka Bērziņš 1895. gadā Poruku apmeklējot redz uz galda tumšu pudeli un apgalvo, ka tanī visādā ziņā esot bijis vai nu jods vai broms. Kāpēc gan taisni jods un broms un ne rums? Ja nu analizē visas Bērziņa atmiņas un piezīmes, tad viņās, starp citu, ir noma-nāma zināma tendence vilkt zināmas paralēles visam, kas varētu raksturot un simulēt kaut kādu psihiski nenormālu vai pēdējam stāvoklim radniecisku pa-rādību...

Pārspīlēts ir arī apgalvojums (181. l. p.), ka Bērzu muižā, muižas pārvaldnieka vietu izpildīdams, Po-ruks neesot zinājis, kas jāsēj agrāk — auzas vai mieži? Tik daudz jau nu gan Poruks tēva mājās bija mācījies saprast.

Izrādās, ka vispārīgi kāda veca māmiņa (189.—190. lapas p.) Poruku ir pareizāki un labāki sapratusi, nekā L. Bērziņš un citi viņa domu un ieskatu līdzcil-vēki, «pētnieki, kritiķi un biografi».

Poruka laulības dzīvi un «slimību» — Goba apskata jau vispusīgāki, objektīvāki un patiesīgāki nekā Līgotnis, kaut gan vietām citē tos pašus kļūdainos, aplamos, nepārbaudītos vai tendenciozos materiālus, ko sniegušas personas, kas bija rakstnieka traģēdi-jas radītājas, vai kam tik ļoti patīk, lai Poruks būtu apzīmēts par psihiski slimu etc.

Druvienas «Lieltrušju» K. Poruka dēls — Jēkabs Poruks, savās «Atmiņās» apgalvo, ka viņa tēvam 1909. g. rakstnieks Poruks stāstījis, ka viņa «nervi esot gan cietuši no pārpūlēšanās, no konfliktiem ar sievu un sievas radiem», bet patiesībā esot ārstēts vienīgi no «delirium tremens». Jāpiezīmē, ka K. Po-rukam arī nebija sveši alkohola iespaidi, uz ko reagē-dams rakstnieks Poruks sarunā attiecībā uz «delir. tremens» varēja īstenību izpuškot ar pārspīlējumu vai safantazējumu, kas K. Poruka dēlu, kā toreizēju jaunekli un rakstnieka Poruka nepazinēju varēja no-

vest pie aplama jēdziena. Dodot vietu vienīgi gadījuma rakstura atziņām nopietnā biografiskā apcerējumā, Gobam vajadzēja būt ļoti uzmanīgam, lai izsarģātos no «apdedzināšanās».

Arī V. Eglīts ir mēģinājis tuvoties Poruka personībai, dzīvei un garīgām vērtībām. Viņa pirmais apcerējums «Poruks», neievērojot dažas aplamības, kļūdas un savādības, tomēr satur daudz augsti vērtējamu atziņu, daudz Porukam tuvas īstenības un patiesības.

Turpretī apcerējumu «Jānis Poruks» sarakstot, V. Eglīts ir stipri cietis no sliktas un aplamas informācijas, no maldīgām atziņām, analitiskas tuvredzības un paviršības, kā arī no savas fantazijas.

Vietām Eglītim par Poruku, kā rakstnieku, ir laimējies izteikt arī te vienu otru pareizu un pozitīvu domu un spriedumu. Bet tiklīdz viņš pieskaŗas viņa dzīvei, dvēseles stāvoklim, ideju un ideālu zilēšanai un minēšanai — tad viņa apgalvojumiem un slēdzieniem nav gandrīz nekā kopēja ar Poruka personību, idejām, ideāliem, viņa dzīves īstenību un patiesību. Aplamības paspīd arī, kad Eglīts mēģina izlobīt Poruka biografijas fragmentus no viņa rakstiem.

Pilnīgi nesaprotami, kur Eglīts ir sadabūjis sekošus datus un aplamības: «Jāņa Poruka dzimtene esot Cēsu apriņķa Liezeres draudzes Druvienas pagasta Prēdeļu mājas», «dzejnieka tēvs nodots Liezeres draudzes skolā, kur izmācījies latviski», «dzejnieka vectēvs Prēdeļu mājās esot nodarbojies kā kalējs», «dzejnieka vectēvs licis priekšā dzejnieka tēvam māju atstāt un izmācīties par linu tirgotāju», «kad rakstnieka Poruka tēvs apprecējies, vectēvs mājas pārrakstījis viņam, pats nodarbojamies pasmēdi», «Jānis Poruks esot piedzimis 5. gadā pēc laulības», «dzejnieka audzinātāji esot bijuši sevišķi vecmāte ar gudro, dievbijīgo vectēvu», «bērnību viņš pavadījis izvalīģi», «ganos iedams, viņš vairāk nomaldījies turpat pasmēdi, kur vectēvs kalis dažādus daikus, nekā pa ganībām. Ar vectēvu viņš vislabāk sapraties,

Vecā tēva kambārī viņš nevien dienas, bet bieži arī naktis esot pavadījis», «ar tēva lielajiem puisiem viņš gājis uz silu ogās un uz Vilaunas ezeru zvejot», «meitas atkal viņu tvarstījušas un kutinājušas, siena šķūnī sienu nobāžot», «grāmatā dzejnieku apmācījusi vecā māte ar veco tēvu», «Poruka bibliotēkas aplamo saturu», «Andruška pavedinājis zēna fantaziju uz kaŗu un kaŗavadoņu apbrīnošanu», «kas nokavēts pie tēva, to audzinātāji gribējuši tagad panākt pie dēla, un kā māte, tā arī vectēvs veduši mazo zēnu jau no sestā gada te uz baznīcu, te uz saiešanas namu», «pagastskolā sevišķu dāvanu Poruks neparādījis», «Poruka laikā Liezeres draudzes skolā darbojies J. Ozols», «komponista M. māsu? viņš gribējis pat precēt», «pēc 2 gadiem Porukam skola bijusi jāatstāj, jo tēvam esot bijis vajadzīgs arājs», «vienu gadu viņš nostrādājis mājās, gājis art un plaut, bet ziemu vedis baļķus, cerēdams naudu iekrāt», «pabeidzis darbus, viņš atkal bradājis pa Gaujas līčiem pērles zvejo-dams», «Vestermanis kļuvis par Poruka tiešāko materiālo pabalstītāju un vispāri par viņa prāta, sirds un garšas izdaiļotāju, pataisījis to par smalku kungu, devis padomus nopietni ķerties pie latviešu literātūras», «Egļiņš grib izskaidrot kaut kādas tumšās Poruka sajūtas, kur viņam liekas, ka ietiekot politehnikas priekšskolā un Vestermaņa namā, tam vajadzējis gaviļēt, būt pilnīgi laimīgam», «Poruks jau 1890. un 1891. gados esot nācis sakarā ar kaislību dzīvi un varbūt jau sagiftējies arī tādā kārtā, kā tas mūža beigās mēdzis atzīties, kad nākusi runa par vācieša V. iespaidu uz viņu... tā tad Poruks pašam nemanot bijis iekļuvis lamatās un varbūt savu garīgo izdaiļošanas samaksājis pārāk dārgi», «esot jādodomā, ka par Poruku jau tad gājušas ļaunas valodas, vismaz starp agrākiem viņa skolas biedriem», «ka Poruka tēvs esot

iztērējis kaut kādu pagasta naudu?», «no kauna un trūkuma 1893. g. februārī, kā Poruks pats rakstījis ar bēdīgu sirdi un, kā citi par viņu teikuši, «neskaidru filozofiju», tas aizbraucis uz ārzemēm «apskaidroties», «kāda vācu dāma viena pati izmaksājusi Porukam pāris simtus gadā», «hernhutiešu dievišķā mīlestība, kurā Poruks bijis mācījies savās tēva mājās, esot saplūdusi kopā ar Vagnera grandiozo erotismu, kurš tolaik Vācijā pieņēmis slimīgas atsacīšanās romantisma veidu, un Poruks pirmos savus darbus, kā «Perpetuum mobile» un «Pērļu zvejnieks», esot sarakstījis tieši zem šādas pārliecības iznīcinošajiem slogiem» etc. (Skat. Eglīša brošūru «Jānis Poruks».)

Aprakstot Poruka dzīvi ārzemēs un tālāk, Eglīts nodarbojas tikai ar minēšanu un zīlēšanu un viscaur stāv zem citu autoru iespaida un pēc Poruka rakājas tikai pa alkohola, erotikas un garīgas dzīves purviem un mūklājiem. Bet kur viņš pats savos jēdzienos sapinas vai kur izbeidzas šo dažādo garīgi impotento autoru iespaids un izsīkst baumu, leģendu un tendenciozo informāciju dūmi, tur viņš ļauj vaļu savai ērnotajai izdomai un fantazijai un līdz ar Poruka psihiskās «slimības» perinātājiem — braukā pa domu, tukšu apgalvojumu un slēdzienu seklumiem. Maldīgu un nepamatotu atziņu pilni ir Eglīša Poruka laulības dzīves, viņa attiecību ar sabiedrību un psihiskās «slimības» apraksti. Eglīts te gandrīz viscauri jānostāda blakus ar tiem, kas Poruka personības un dzīves apgaismošanā var radīt tikai pārpratumus, neskaidrības, pretrunas un aplamības. Es tomēr nesaprotu, kā gan Eglīts, kas apbalvots ar mākslinieka-rakstnieka garu, par savu kollēgu varēja izteikt tik daudz dīvainību...

Tiklab Rozes-Līgotņa, Plūdoņa, kā arī Eglīša rediģētos un autorizētos biografiskos apcerējumos augšā minētās aplamības es minēju tamdēļ, ka viņas ļoti spilgti raksturo tās tendences un tos materiālus, no kuriem daži Poruka apstrādātāji parasti cenšas izveidot viņa biografiju. Raksturīgi, ka pie tam tiek

apieti, sagrozīti, vai noklusēti īstie, dažādu parādību motīvi, meklēti neskaidri avoti un pielietoti daudzi nederīgi materiāli. Tas liecina, ka viņu nolūkā nemaz nav rakstīt skaidru un patiesu Poruka biogrāfiju, bet gan cenšanās rūpīgi aizķert un aizkrāsot visas tās plaisas un nelīdzenumus, kas varētu rādīt rakstnieka traģēdijas motīvus...

Divus gadu desmitus Poruka kaps ir stāvējis arī bez pienācīgas piemiņas zīmes un pie tam vēl arī nepienācīgi apkopts. Par kapa apkopšanu nav rūpējušās taisni tās personas, kas no Poruka rakstiem bauda materiālus labumus un kuŗu pienākums būtu ne tikai izdevīgā reizē vien izmantot savas «juridiskās tiesības», bet arī nest upuŗus un par to gādāt. Ārēji gan šīs personas mīlē lepoties ar šī rakstnieka populāritāti, ar savām juridiskajām tiesībām un uz to rēķina mīlē gūt tikai personīgus labumus. Bet pienākumus šīs personas negrib atzīt un nest.

Visas autora tiesības uz Poruka rakstiem (manuskriptiem), kā zināms, mantoja rakstnieka atraitne un rakstnieka, toreiz vēl mazgadīgā, meitiņa.

Atraitne rakstus tūliņ par augstu cenu pārdeva A. Goltam, bet bez paredzēto likumīgo aizbildņu iecelšanas rakstnieka meitiņas interešu nodrošināšanai un aizstāvēšanai. Kādēļ?

Vispārīgi veikalošanās sadārdzināja rakstu izdošanu un kavēja viņu populārizēšanu.

Aiz materiālām interesēm tika noraidīts arī rakstnieka Poruka piemiņas komitejas priekšlikums visas autora tiesības nodot šai komitejai, resp. Poruka biedrībai, kas gādātu par akadēmisku, cienīgu un populāru Poruka rakstu izdošanu, materiāli un pienācīgi nodrošinātu arī Poruka meitu un tādā ziņā novērstu nevēlamo veikalošanos ar Poruka rakstiem.

Daži šie Poruka radīto vērtību materiālie izmanto-tāji ir kļuvuši bagāti, vai arī ar viņa rakstu ienākumiem ir dzīvojuši plaši tanī pašā laikā, kad rakstnieka kaps ir stāvējis neapkopts, atstāts un aizmirsts un kad šī rakstnieka vecāki ir dzīvojuši bēdīgos, trūcīgos apstākļos (pa lielākai daļai aiz tiem pašiem mo-

tīviem, kas arī «Zalkšņu tēvu» spieda nest trūkumu), bez kaut kādas atziņas un cieņas. Tikai Latvijas valsts pastāvības laikā, kad Poruka vecāki caur agrākām likstām bija jau galīgi nespēcīgi un vārgi kļuvuši, ar Poruka piem. komit. sekretāra Ansaberga gādību viņiem sāka izsniegt ikmēneša naudas pabalstu. Nekādā ziņā te nevar atstāt nepieminētu ļoti zīmīgu un raksturīgu faktu, kad starpresoru apspriedē pret pabalsta palielināšanu Poruka vecākiem uzstājies sevišķi pazīstamais Teodors Zeiferts.

Dzīvs būdams, Poruks par saviem rakstiem (izņemot Dr. P. Zālīša maksātos honorārus) bija spiests saņemt smieklīgi niecīgu honorāru, kaut gan viņus rakstija ciezdams un ar materiāli sliktiem apstākļiem cīnīdamies. Viņu nievāja un vajāja arī tamdēļ, ka viņš bija bez laicīgas turības, reizēm pat bez graša kabatā. Tagad, pēc viņa nāves, no viņa darba augļiem materiālus labumus smeļas visvairāk tās personas, kas agrāki viņam pārmeta nabadzību un sagādāja vislielākās pārestības un ciešanas. Vai viss tas nav likteņa ironija? Tīri liekas, ka ap Poruku vienmēr spēlētos kāda ļauna vara.

Nekultūrāla un neinteligenta bija tā sabiedrības daļa, kuŗas rokās atradās Poruka liktenis. Šīs sabiedrības garīgi tvanainā un miglainā atmosfērā nika Poruka dzīve Latvijā jau tad, kad viņš rakstīja: «Es zemes plašās krūtīs minū, no mātes uz tām kājās celts; kur ceļam gals, to iedams zinu: viss tālais gājijens gluži velts. Bet jāiet ir: vai stāvēt drīkstu? Viss iet, lai vienreiz būtu gals; es stāvot skumju dzelmēs sliktu un miesas krata dzīves sals.» Dievamžēl, dīvaina, aplama, nekultūrāla, neinteligenta un neatzinīga ir arī vēl tagad «dažu partiju, šķiru, kļiķu un atsevišķu mūsu kultūras «reprezentantu» izturēšanās pret Poruka radītajām garīgajām vērtībām. Bet kas tad tie tādi ir par vīriem, kas noliedz un vajā Poruka darbus, idejas un ideālus? Vai viņiem ir vieta mūsu tautas kultūras darbos un kāpēc viņi tā vajā un nīst Poruka radītās garīgās vērtības? Tie nav ne domātāji, ne mākslinieki, bet jē-

dzienos un gara attīstībā ļoti ierobežoti un idejās nabagi cilvēki, kuŗu intereses nesniedzās tālāk kā līdz naudas makam, kas kalpo tikai kaislībām un egoismam. Viņi nemīl Poruku viņa taisnības, patiesības, īstenības un skaidrības dēļ. Viņiem nav vietas tur, kur vērtē viscilvēciskās kultūrālās vērtības. Viņu domas ir saltas un sastingušas, viņi ir bez dvēseles un gara, bezjūtīgi, kā automati vai mašīnas. Viņi pazīst tikai vienu Dievu — mamonu. Turpretī Porukam simpatizējošie un radnieciskie cilvēki ir bagāti ar idejām, lieli, cēli un neiespaidojami no blēņām, niekiem un meliem. Viņi gatavi nest upurus tikai lielam, skaistam, cēlam, patiesam, taisnīgam un pilnīgam viscilvēciskam mērķim. Poruka garam radnieciskie cilvēki ir pasargājuši mūsu tautu no iznīcības, ir atnesuši viņai tagadējo neatkarību un tikai viņi spēs mūsu valsti un tautu pasargāt no iznīcības un galīga posta nebaltās dienās. Vienīgi viņi var būt par mūsu kultūras stūŗa akmeni.

Trāģikōmiska sajūta pārņēma garu, kad jākonstatē fakti, ka mūsu mīļajā, brīvajā Latvijā vēl arvien rodas cilvēki, kas piekļuvuši pie mūsu tautas kultūras darbiem, aizstāv «domas», ka Poruka raksti varot atstāt nevēlamu iespaidu uz mūsu jaunatnes dvēseles «stiprumu» un pat cenšas izskaust viņa rakstus no skolu bibliotēkām. (Skat. 1929. g. «Pēdējā Brīdī» Nr. 116, Kārļa Ulmaņa un Kārļa Dēķena protestus, izteiktus rakstā «Cīņas ap pabalstiem Kultūras fonda domē».)

Tāpat, diemžēl, arī mūsu universitātē ir sastopami daži profesori, bet ģimnāzijās un pamatskolās daži skolotāji etc., kas cenšas tautā izskaust Porukam labvēlīgu un radniecīgu garu un noliegt viņa radītās garīgās vērtības...

Dažu līdzcilvēku egoisms, ļaunas intrigas, tumšisavtīgi nolūki, mamona vārdziskais gars, meli, ienaids, viltus un gara tumsība — radīja rakstnieka Jāņa Poruka traģēdiju.

Cik daudz no viņu iespaيدا būs neatkarīga šī rakstnieka personības, dzīves, darbu un ideju objektīva

vērtēšana, tik daudz arī nākotnē sekmēsies viņa gara un piemiņas īstena un patiesa veicināšana. Tas pie-
nākums būtu jāizpilda vismaz Poruka biedrībai.

Neskatoties uz sabiedrībā vēl arvien valdošiem, diametrāli pretējiem, vai pat vēl pilnīgi chaotiskiem īstenības, patiesības un taisnības jēdzieniem un ieskatiem, kā arī dažu līdzšinējo Poruka personības, dzīves, darba un ideju analiķu, kritiķu un dažu biografu maldīgām vai aplamām atziņām un spriedumiem par rakstnieku, pēdējam tomēr ir savs uzticamu cienītāju pulks, kas viņu pareizi saprot un vērtē. Tas liecina, ka Poruks un viņa radītās garīgās vērtības nav, kā saka, vienkārša ikdienišķa parādība. Viņa personības taisnīgāka, pilnīgāka un objektīvāka novērtēšana gan būs panākama tikai tad, kad mūsu sabiedrībā būs izkristalizējušies tie jēdzieni, sakrātas tās vērtības, kas vienīgi dod iespēju un tiesības līdzdarboties vispasaules humānās kultūras darbā. Mūsu tautai vajadzīgo garīgo spēku, zināšanu (atziņu) un gudrību «kultivēšanai, veicināšanai un stiprināšanai» daudzi vēl izmanto sekus, neskaidrūs vai mākslīgus avotus vai cittautiešu dzejnieku domātāju darbus un idejas, nepārliciecinoties, vai no tautas dvēseles izaugušais Poruks u. c. mūsu labākie rakstnieki nav snieguši kaut ko vērtīgāku, patiesīgāku, mūsu garam un ideāliem vajadzīgāku...

Dīvaina ir arī dažu mūsu tagadējo rakstnieku un citu kultūras darbinieku Poruka vērtību noliedzoša resp. mazinoša, izturēšanās. Vai tā ir skaudība (nenovīdība), vai šī rakstnieka darbu, ideālu un ideju nesaprašana — grūti minēt. Vēl arvienu notiek bieži pat ģeķīga luncināšanās, koķetēšana un plātīšanās ar dažādu ne- vai pusinteliģentu un diletantu «gudrībām», ignorējot tomēr Poruku, varbūt, nezinot vai neapzinoties, ka viņš daudz ko jau iepriekš labāk un pilnīgāk izteicis un ka viņa radītās vērtības un idejas — spēj izturēt vislietiskāko, objektīvāko (ar īstenoību un patiesību saskaņošu) kritiku.

Vairums mūsu «kritiķu» pieķeras arī Poruka darbu ārējai formai (it kā garīgo vērtību resp. ideju kvali-

tāte būtu atkarīga no kvantitātes vai no formām!), kaut gan pierādīt kādu viņa ideju aplamību, vai nevajadzību un bezvērtību — nav spējis neviens. Tas liecina, ka Poruka darbus vēl nemaz nav vērtējusi taisnīga, objektīva un lietišķa kritika. Tāda gan būtu vajadzīga, jo tā tikai pareizi apgaismotu Poruka darbu un ideju vērtību.

Kamēr mūsu valstī un tautā garīgo vērtību kultivēšana, veicināšana un vērtēšana būs atkarīga no tiem savtīgiem egoistiem, varas, slavas un goda kārīgiem, dabu un dzīvi nesaprotošiem, vai aplam saprotošiem cilvēkiem, kas bez attiecīga talanta, garīgas attīstības pakāpes, bez vajadzīgo piedzīvojumu un pārdzīvojumu atziņas, bez paškritikas, bez dziļākas, patstāvīgākas, ar ideālo dzīvi, dabu un dvēseli saskaņošanas domas, aicināti un neaicināti vadīs un valdīs mūsu tautisko centienu stūri — tikmēr kurss būs nepareizs un arī neizkristalizēsies mūsu, visai tautai, vajadzīgais un derīgais pasaules uzskats un atziņas. Cēlos darbus, viņu vērtību un skaistās humānās idejas apraks ar meliem, māņiem, utopijām, neiespējamām, nevajadzīgām abstrakcijām etc., un mūsu tautas īstais gars, cēlā doma un ideāls vēl vienmēr klidīs ārpus īstiem kultūras ceļiem.

Rakstnieka Poruka darbos un idejās vienmēr smelo jaunū sparū, gudrību, lielu garīgu baudu un spirdzinājumu kā no neizsīkstoša, dzidra avota. Viņa radīto garīgo vērtību iespaids manī ir stiprāks, nekā mūsu miesīgi radnieciskās saites. Poruka idejām blakus nostādāmi arī viņa personība, viņa dzīve, viņa gaišais tēls un piemiņa, jo viņu starpā valdīja vislielākā harmonija.

Visraksturīgākā parādība nu ir tā, ka daži Poruka «analītiķi, biografi un kritiķi», nenoskaidrodami un nepierādīdami kādas attiecības bija viņa garaspējām ar viņa dvēseles stāvokli etc., tomēr visur un allaž piebilst, ka viņš esot bijis «psīhiski slims». Ja nu pasaulē «vesels» cilvēks ir iedomājams tikai kā ideāls un nav neviena absolūti «vesela» cilvēka, tad jau katrā ievērojamākā cilvēka biografijā vajadzētu minēt,

cik daudz šis cilvēks ir bijis psihiski «vesels» vai «slims». Bet ja nu attiecībā uz Poruku nemaz nav pierādīts, vai viņa dvēseles stāvoklis traucēja viņa garaspēju darbību un vai būdams «kroniski» psihiski «slims» viņš pavisam varēja radīt kaut kādas garīgas vērtības, un ja nu viņš tomēr tādas ir radījis, vai tad viņš pavisam varēja būt psihiski «slims»? Ja jau nu pasaulē nav neviena psihiski «vesela» cilvēka parauga, tad dīvaini, kāpēc sevišķi Porukam cenšas pierakstīt visur psihisku «slimību»? Vai tā nav cenšanās aptumšot arī viņa talantu un viņa radītās garīgās vērtības? Tādā vīzē konverzācijas vārdnīcā, rakstniecības vēsturē, dažādās mācību un citās oficiālās grāmatās, rakstos un spriedumos, kā arī mācību iestādēs, sabiedrībā etc. par Poruka dvēseles stāvokli un dzīvi figūrē aplami dati, raksturojumi, nepareizi, pretrunīgi, tendenciozi un maldīgi apgaismojumi, kā arī par viņa darbiem iesakņojas aplami un maldīgi uzskati un jēdzieni. Poruka darbus un idejas it kā slēpj arī no cittautiešiem, pārtulko citās valodās savus, vai visus citus, bet ne Poruka darbus, laikam baidīdamies, ka viņa garīgās vērtības neapstumšo pēdējo acīs to «dzejnieku un rakstnieku darbus», kas ar visādiem līdzekļiem cenšas sevi izreklamēt par «vienīgiem latviešu ģenijiem». Sprotama lieta, ka cittautieši par šiem «ģenijiem» tikai smīnē, jo viņiem, paldies Dievam, ir tik daudz prāta izglītības un saprašanas, ka spēj viegli atšķirt graudus no pelavām. Bēdīgi tikai, ka mūsu «ģeniji» savā goda un slavas kārē ir apstulboti un nemana, ka Vakarēiropas tautas par mākslu un zinātņi jau spēj spriest pilnīgi patstāvīgi. Mūsu zināmā sabiedrībā cilvēka (rakstnieka) vērtību vēl noteic tikai speciāli «ozinānā» kļiedzēji, kas aiz partijas vai kļķes interesēm mīlē taisīt ap sevīm «zelta teļus» un ap tiem deļot.

Poruks nekad nav nodarbojies ar savas personības vai savu darbu un ideju propagandu. Tanī laikā, kad citi latviešu rakstnieki ir saņēmuši un saņem vairāk vai mazāk pelnītas balvas un ārējas atzinības, rakstnieka Poruka piemiņa tiek gandrīz ignorēta, jo

trūkst laikam to «ziannā» klieudzēju un «apustuļu», kas vienīgi pie mūsu «velkamās un ceļamās» publikas noteic rakstnieka vērtību.

Dažu Poruka dzīves apstākļu un intimi-slepeno notikumu atklāšanas dati, no kuriem lielā mērā atkarātos pareiza viņa biografijas tās daļas noskaidrošana, kas stāv sakarā ar viņa laulības dzīvi un ievietošanu vājrātīgo iestādēs — atrodas vēl arvien arī šī rakstnieka idejām un garam naidīgu cilvēku rīcībā. No šādiem cilvēkiem patiesības un skaidrības velti gaidīt. Kamēr vien Poruka analitiski un biografi meklēs pēc šiem materiāliem pie viņiem, vai atradīsies zem viņu iespaida — par šo dzīves posmu — rakstnieka biografijā vienumēr būs sastopamas tumšas, pretrunīgas, vai aplamas lapas puses.

IV.

Poruka personības pareizu raksturošanu, viņa ideju, ideālu un viņa radīto garīgo vērtību apcerēšanu, novērtēšanu un kultūrālu izmantošanu, kā jau minēju, traucē viņa biografiskos un dažos citos apcerējumos, kā arī vienā sabiedrības daļā figūrējošie, negatīvie jēdzieni, ieskati un apgalvojumi par viņa dvēseles stāvokli. Tiek kultivēti ieskati un apgalvots, ka Poruks «esot bijis psihiski slims un no sabiedrības izolējams cilvēks, ka pat viņa labākos darbos atspoguļojoties viņa slimās dvēseles stāvoklis, ka to slimības veidu, ar ko viņš esot slimojis, saucot par paranoju, ka viņš esot slimojis ar šīs slimības kronisko formu, ka pie viņa traģēdijas (slimības) neviens cits neesot vainojams, kā vienīgi viņš pats» etc.

Pēc Poruka nāves mani interesējušas un nodarbinājušas, galvenā kārtā, trīs problēmas: 1) viņa dvēseles stāvoklis, 2) viņa dzīves traģēdijas un 3) viņa nāves cēloņi.

Līdzšinējos apcerējumos par Poruku — sevišķi viņa dvēseles stāvoklis un dzīves traģēdijas cēloņi apgaismoti pilnīgi pretēji īstenībai un patiesībai (kā arī

pretēji manām atziņām), bet viņa nāves cēlonis pavissam nav ievērots un noskaidrots.

Pārbaudot manā rīcībā esošos datus un materiālus, kā arī apcerējot daudzus faktus un dažas Poruka dzīvē novērotas dīvainas parādības un savādības, esmu konstatējis:

1) ka, ņemot vērā arī visu to, ko psīchiatrijā un sadzīvē saprot jēdzienā «psīchiski slimš — nenormāls», es Poruku tomēr neatzīstu un nekad nevaru atzīt par «psīchiski slimu» resp. par tādu cilvēku, kas sava dvēseles stāvokļa dēļ etc. būtu izolējams no sabiedrības un ievietojams vājprātīgo iestādēs;

2) ka Poruka dzīves tragēdija neradās vis no kāda konflikta starp viņa personību, idejām un ideāliem — vienup un kādu likteņa aklo lēmumu — otrup, nedz arī no kādas pretrunas starp viņa personības centieniem — vienup un kādu viņa dvēseles vājību vai gara trauslumu — otrup, un

3) ka Poruka nāves cēlonis Čiža iestādē ir nenoskaidrots un mīklains...

Visiem šiem stāvokļiem un notikumiem ir bijis tomēr ciešs sakars. Šim sakaram nav arī tikai gadījuma raksturs, bet tas ir viņa dzīves kapraču iepriekš izstrādāta un noorganizēta nolūka un plāna rezultāts... Par to liecina dažas raksturīgas parādības un fakti. Aprīnojama ir mūsu sabiedrības taisnības, skaidrības un patiesības «sargu» vienaldzība un pasīvitāte pret visiem minētiem tragēdijas apdvestiem stāvokļiem. Tā parādījās jau tad, kad Poruku vadāja pa vājprātīgo iestādēm, un pastāv vēl tagad. Liekas, ka neviens negribētu pārliecināties un noskaidrot: vai tautas rakstniekam nav nodarīta pārestība, vai nav pielaista kāda kļūda, ļaunprātība un vai viss negātīvi raksturotais un izpaustais te negrozās tikai ap ļaunām intrigām etc.? Bet sabiedrība jau, pa lielākai daļai, ir kūtra un vāja domātāja. Ja par kāda cilvēka personību vai dzīvi viņai nav izdevības vai iespējas viegli pārliecināties un tikt skaidrībā uz tiešu novērojumu pamata, tad viņa labprāt tic arī kailiem apgalvojumiem, maldinošām, pat melu, viltības, vari-

zējisma vai sofisma pilnām frazēm, ja tikai viss tas izteikts viņas psiholoģijai viņinošā, glaimojošā, leģendārā vai sensacionālā noskaņojumā. Sevišķi respektēti tiek dažādu «autoritātu» un «speciālistu» spriedelējumi, apgalvojumi un slēdzieni, kurus vien-tiesīgais «velkamais» un «ceļamais» pūlis arvien vēl ieskata par nemaldīgiem, patiesīgiem, taisnīgiem un godīgiem. Ar to, pa daļai, izskaidrojama arī lielā pašivitāte, kas aplami informēto sabiedrības daļu atturējusi no dažu līdzšinējo Poruka analitiķu, biografu un kritiķu daudzu negātīvo, vienpusīgo, garīgi išredzīgo vai tendenciozo apgalvojumu un slēdzienu pārbaudīšanas.

Raksturīgi, ka sevišķi rosīgi un vienumēr aktīvi ir bijuši tie, kas Poruka personību un dzīvi raksturo negātīvi un viņu pašu cenšas apzīmēt par psihiski slimu. Tas liecina, ka uz to viņus spiež sevišķi iemesli...

Poruka dzīves traģēdija sākās un norisinājās, galvenā kārtā, viņa laulības dzīvē un tik intimi-slepenos apstākļos, ka viņu pareizi zina un pazīst tikai tās personas, kas bija vai nu viņas radītājas, līdzspēlētājas (līdzzinātājas) vai tiešas novērotājas. Skaidrības, taisnības un patiesības labā šē būtu jāapgaismo un jāiztīrā arī visu šo personu dzīve, dvēseles stāvoklis un pret Poruku vērstās negatīvās rīcības; jāsauc viņas pilnā vārdā, jāvelk visur stingras konsekvences, jānorauj maskas un jāatklāj viņu aizkulises. Jāapgaismo būtu sevišķi tās personas, kas uzstājas kā naidīgas Poruka nievātājas un noliedzējas, kā arī visi viņa dzīves, dvēseles un garīgo vērtību kaprači. Bet ievērojot mūsu tagadējos sabiedriskos apstākļus, «izcilus» stāvokļus ieņemošu «autoritātīvu» vai rakstniekam tuvu stāvošo personu pret viņu vērsto rīcību atmaskošana (sevišķi ja šīm personām nāksies figūrēt nepateicīgās un nepatīkamās lomās) radīs tikai dziļus konfliktus, nebeidzamas polemikas etc. Tamdēļ šoreiz šē esmu spiests noklusēt sevišķi tos faktus, kas juridiski, varbūt, vairs nebūs pārbaudāmi, kaut gan viņiem ar rakstnieku Poruku saistītos notiku-

mos vislielākā nozīme. Visus šos datus un faktus es atstāšu drošās rokās kādam nākošam objektīvam Poruka personības pētītājam un literatūras vēsturniekam kā materiālu, vai publicēšu pēc vajadzības.

Poruka traģēdijas problēma atrisinātos pati no sevis, ja nāve nelaikā neizdzēstu viņa dzīvības sveci, kas dega, ap sevi svētītu un svētīgu gaismu izplatīdama. Tagad viņa dzīves patieso apstākļu nezinātājam un viņa personības nepazinējam (spriežot pēc viņa līdzšinējās biografijās un dažādos speciālos apcerējumos izlasāmām domām, jēdzieniem un slēdzieniem) par rakstnieka personību un dzīvi paliks vienumēr negatīvs, aplams vai problēmatisks iespaids (jēdziens).

Negatīvi un aplami apgaismoto Poruka personības, dzīves un dvēseles stāvokli, kā jau minēju, plaši izmanto viņa garam un garīgām vērtībām nelabvēlīgas vai naidīgas personas. Ar to izskaidrojamas arī visas tās minēšanas, zīlēšanas, tenkas un spriedelēšanas, kas raksturo arī mūsu sabiedrības vienas daļas mazisko tieksmi pēc Poruka meklēt tikai pa dzīves dubļiem un netīrumiem, cilājot tik negatīvas lietas, kas nemaz tagad nav pārbaudāmas un grozot jautājumus, kam nekad nebija un nevarēja būt nekā kopēja ar Poruka dzīves īstenību un patiesību. Tādā vīzē mūsu tautas, sevišķi jaunās paaudzes vienā daļā tiek iepotēti aplami, maldīgi un negatīvi jēdzieni un uzskati par šī rakstnieka personību un viņa radītām garīgām vērtībām. To apliecina arī sarunas ar dažiem studentiem, vidus- un pamatskolu audzēkņiem.

Poruka dvēseles stāvokļa negatīva apgaismošana arī manā dzīvē radījusi ciešanas un daudzas nepatikšanas. Kad, kā rakstnieka miesīgs brālis, tieku pētīts un jautāts ar viņa personību un dvēseles stāvokli saistītās lietās — vienumēr man jāstāv zem aizspriedumu, aizdomu pilno, muļķīgo, ģeķīgo, naīvo vai cinisko jautājumu un iebildumu, pārbaudošo vai ziņkārīgo skatu «krusta ugunīm».

Pret Poruka personības, dzīves un dvēseles stāvokļa aplamo apgaismošanu esmu mēģinājis sniegt iebildumus. Diemžēl visi tie, no kuriem atkarātos minēto stāvokļu un visu apstākļu patiesa un objektīva apgaismošana, bet sevišķi latvju prese, ar dažiem žurnālistiem un redaktoriem, vienkārši sakot, gandrīz vienumēr (ar maziem izņēmumiem) ir pagriezuši muguru. Gandrīz visos «septītās lielvalsts» lokālos gadījumos, kas Poruka interesēm bija naidīgas vai nelabvēlīgas. Dažas mani uzskatīja pat ar irōniju un naidu. Parasti aizbildinājās, ka presei nemaz neesot šādas lietas jācilā un jānoskaidro, kaut gan tajā pašā presē par Poruku rakstīja un pauda aplamības. Tā, toreizējais «J. D. Lapas» redaktors Pīpiņš pateica, ka Poruka lietās jau gan nekāda apgaismošana neesot vajadzīga, jo viņš jau nu «esot un esot bijis traks cilvēks». Kad es jautāju pēc pierādījumiem, tad viņš aizbildinājās, ka «tā taču runājot visa sabiedrība». «Dz. V.» redakcijā, redaktora vietā man atbildēja Līgotnis-Roze un deva padomu ar «Poruka lietām» man labāk nenodarboties. Latviešu laikraksti jau manus paskaidrojumus nedrukāšot. Irōniski jautāju, vai tad man latviešu rakstnieka lietas būtu jānoskaidro cittautiešu laikrakstos? Ja patīkot, es varot to mēģināt — sekoja irōniska atbilde, kuŗu teica cilvēks, kas pats kādreiz rakstīja Poruka biografiju.

«Latvijas» redaktors Nonācs ieteica man, kā Poruka miesīgi tuvam radniekam, nerakstīt par tematu, kam būtu sakars ar šī rakstnieka dzīves un personības jautājumiem. Starp citu, viņš brīnījās, ka es savu brāli neatzīstot par «psīhiski slimu». Raksturīgs ir arī sekošs fakts. 1915. g. «Līdumā» parādījās kāda korespondence no Cēsīm, ka rakstnieka Poruka kaps «Lauciņa» kapos stāvot neapkopts un aizmirsts un ka vismaz viņa tuviniekiem nāktos gādāt par šī kapa pienācīgu apkopšanu. Nogāju uz «Līduma» redakciju un vēlējos dot rakstisku paskaidrojumu, kam īstenībā un kamdēļ pienāktos gādāt par Poruka kapa apkopšanu. Redaktors Štumbergs

manu paskaidrojumu strupī noraidīja: lai nerakstot, ka Poruka atraitnei esot pienākums gādāt par kapa apkopšanu — tad rakstu uzņemšot.

Savā laikā «Jaunāko Ziņu» līdzstrādnieks Art. Bērziņš visus manus rakstus par Poruka dzīves gaitām, dvēseles stāvokli etc. liedzās iespiest šinī laikrakstā, manus manuskriptus neatdeva atpakaļ man, bet patvaļīgi nodeva H. Budulam. Kad es cēlu iebildumus, tad Bērziņš atbildēja, ka tā jau esot tikai «Buduja darīšana» (?!).

Kopš Latvijas valsts pastāvēšanas sevišķi noraidoši uz Poruku attiecošos jautājumos pret mani ir izturējušās personas, kam mūsu laikrakstu redakcijās ir kāds iespaids, un rakstnieki, kas ir nelabvēlīgi vai naidīgi Poruka garam. (To starpā arī kāds dzejnieks V.)

Šie daži fakti gaiši liecina par toreizējo un arī dažu tagadējo preses priekštāvju izturēšanos pret rakstnieka Poruka interesēm un mani.

Dažos apcerējumos par Poruku un viņa rakstiem izmanāma viņu autoru nespēja: atšķirt Poruka, kā lielām gara spējām apbalvota rakstnieka, personību no to cilvēku personībām, kuŗu intereses saistās vienīgi ap fizioloģisko un materiālistisko prasību apmierināšanu. Viņi nav spējuši vai nav gribējuši arī atzīt, ka Porukam, kā rakstniekam, jābūt sabiedrības centram, bet ne otrādi. Vājas psiholoģiskas spējas uzrādījuši vairāki līdzšinējie Poruka dvēseles stāvokļa analitiķi. Viņi rakstnieka dvēseles stāvokli iedomājas un nostāda it kā «nomaldījušā stāvoklī». Tas liecina, ka viņiem trūkst jēdziena par tāda rakstnieka personību, kas apzinīgi ir novērsies no «parastiem, ikdienišķiem» ceļiem, lai meklētu un staiģātu jaunus ceļus uz savu ideālu kalngaliem. Tikai vienpusība un garīga aprobežotība vien tā saucamo «parasto» un «ikdienišķo» iedomājas par vienīgi pareizu un nemaldīgu stāvokli. Bet Poruks, līdzīgi Kolumbam, nojauda un zināja, ka kaut kur aiz šīs «parastās» dzīves okeana atrodas jauna, pilnīgāka, skaidrāka un patiesīgāka garīgā pasaule. Tāpēc mēs

Poruku daudzreiz sastopam uz jauniem ceļiem un tekām un tādos dvēseles stāvokļos, kuŗi tikai garīgi aprobežotam cilvēkam var izlikties «maldīgi». Viņš pats saka: «Mēs meklējam daudz un atrodam maz. Ceļš uz patiesību ir vēl tagad teiksmains un neiemīts, tikai retais, tā sakot, «nomaldās» no lielā, platā šablonas un ikdienišķības ceļa, nokļūst savās domās un darbībā kā mūža mežā, kur tas aiz necaurredzamiem ērkšķu dārziem un bezdibeņu aizām ierauga kalnā paceļamies krāšņo patiesības pili, baltiem mūriem un zeltā mirdzošiem jumtiem. Dzīvē meliem ir un paliek pārsvars un priekšroka, laikam viņiem viņu tiesības nekad neatņems.»

Vislielākā aplamība un netaisnība nu ir tā, ka Poruka izolēšana no sabiedrības un ievietošana vājprātīgo iestādēs nemaz netika pārbaudīta ne no sociālā, ne no tiesiskā viedokļiem, lai konstatētu, cik pareizi un taisnīgi bija laupīt viņam cilvēciskās tiesības un sabiedrisko stāvokli.

Slēgtās, aizrestotās vājprātīgo iestādes, ar viņu īpatnējo, humānismam svešo režīmu etc. pierādīja, ka taisni viņas rakstniekam ir sagādājušas tikai mokas un ciešanas.

Attiecībā pret Poruka juridiskajām tiesībām, viņa godu, veselību (dzīvību), personīgo brīvību un drošību, sevišķi tā laika Cēsu policija, dažādas citas administratīvās, sabiedriskās, tāpat arī dažas Porukam tuvu stāvošas personas, kā arī Čiža iestāde Tērbatā u. c., nav ievērojuši vismazāko ētisko, sociālo un tiesisko normu, vajadzīgā pienākuma un cienības, kā arī nav izturējušies ar labu sirdsapziņu. Tērbatas vājprātīgo iestādes bij. asistents H. Buduls ir gan laikam vienīgais, kas visfanātiskākī aizstāv un kultivē ieskatu, ka Poruks esot bijis psihiski slims, no sabiedrības izolējams cilvēks etc. Buduls mūsu sabiedrību allaž ir apveltījis ar speciālām brošūrām un apcerējumiem par Poruka «psihisko slimību». Sakarā ar to esmu spiests celt iebildumus pie viņa maldīgiem, dīvainiem, tendencioziem, etc. apgalvojumiem par Poruka dvēseles stāvokli.

Tūliņ pēc Poruka nāves, 1911. g., H. Buduls izdeva brošūru ar dīvainu tematu: «Poruku Jānis savas garīgās dzīves krēslainās dienās». Šo pašu tematu viņš apstrādāja no jauna 1925. g., izdodams otrā izdevumā brošūru zem tituļa: «Poruka dvēseles noskaņas krēslainās dienās», bet šoreiz jau no cita viedokļa. Šāda viedokļa maiņa liecina, ka autora jēdzieni un nolūki nestāv uz stipriem, skaidriem un pareiziem pamatiem. Tas apšaubā arī viņa «kompetenci, autoritāti un speciālitāti». No 1925. g. izdotās brošūras autors ir izmetis daudzus savus apgalvojumus un slēdzienus, nosaukdams šoreiz tos par «nesvarīgiem», kaut gan ievietodams viņus 1911. g. izdotā (pirmā) brošūrā, viņš taču bija pārliecināts, ka viņi ir «svārīgi». Tā tad populārā darbā viņš atļaujas figūrēt ar divējādiem apgalvojumiem un slēdzieniem. Brošūras «Poruku Jānis savas garīgās dzīves krēslainās dienās» 6. lapas pusē Buduls arī atzīstas, ka priekš šī temata viņam bijis jālūko sadabūt vajadzīgos materiālus aplinkus kārtā. Saprotams, ka arī visi apgalvojumi un slēdzieni, kas pamatoti uz aplinkus materiāliem, var būt tikai aplinkus apgalvojumi un slēdzieni. Ar tādiem tad nu autors figūrē savās brošūrās, kas liecina, ka bez aplinkus tendencēm, autors sava temata materiālu izvēlē ir spējīgs pārkāpt arī skaidrības robežas. Disputēt ar cilvēku, kas savu nolūku sasniegšanā gatavs iet nevis skaidrus un taisnus, bet aplinkus ceļus, tāpēc nav patīkami un interesanti. Šoreiz šeit visas Buduļa brošūrās izmanāmās dīvainības, tendences, pretrunas un aplamības neiztirzāšu. Pakavēšos tikai pie dažām raksturīgām dīvainībām, kas raksturo viņa tendences un attiecības ar rakstnieka Poruka personību sakarā stāvošos jautājumos.

Buduls, pēc viņa brošūrās izlasāmiem ieskatiem un domām spriežot, toreiz ir bijis tikko no psihiātrisko lekciju iespaida izvīzījies cilvēks, ar neizkristalizējušos jēdzienu par dzīves īstenību un patiesību. Viņam pilnīgi svešas ir bijušas smalkās jūtas, viņu cēlās gammas, kā arī individuālāki, plašāki, augstāki un dziļāki dvēseles stāvokļi, augstāka gara attīstības

pakāpe un intelligence. Bez tam viņam pilnīgi svešas ir bijušas sevišķi tās dvēseles īpašības (gara spējas), kas piemīt tikai māksliniekiem, dzejniekiem un visiem ideju bagātiem cilvēkiem. Tādā ziņā viņš ir bijis pilnīgi paradoksāls Porukam. Saprotams, ka Porukam ar Buduli, Čiža iestādē sastopoties, varēja rasties tikai vai nu pārpratumi, vai konflikti.

Čiža iestādē Buduls par Poruku veda speciālu kontroli, noteica pret viņu pielietojamo režīmu, cenzēja viņa korespondenci un manuskriptus un stingri uzmanīja tiklab pēdējos, kā arī citas lietas, kas saistījās ar Poruku. To viņš būs darījis ciešā saziņā ar tiem, uz kuŗu iniciatīvi Poruku ievietoja Čiža iestādē...

Pirmā raksturīgā dīvainība un savādība ir tā, ka Buduls strostē katru, kas Poruka personību, dvēseles stāvokli un visus citus uz pēdējo attiecošos jautājumus citādi saprot un apgaismo nekā viņš. Piem., kad bij. Tērbatas universitātes vecākā kursa med. stud. R. Bebris laikrakstos attēloja savus iespaidus un atziņas par Poruka dvēseles stāvokli un apstākļiem Čiža iestādē — tad Buduls uzbudināts rakstīja, ka «Bebris esot iedrošinājies rakstīt vairāk, nekā medicīnas studentam tas esot atļauts un pieklājīgi». (?) (Skat. 1913. g. «Latvija» attiecīgos numurus.) Piezīmes Buduls izteicis arī rakstniekam V. Eglītim, kad tas, Poruku Čiža iestādē apmeklējams, bija publicējis dažas savas atziņas un rakstnieka Poruka paša domas par savu stāvokli un apstākļiem Čiža iestādē, kas, kā pilnīgi pretējas Buduļa ieskatiem, pēdējo bija uztraukušas.

Vispārēji, gandrīz katru reizi, kad uz dienas kārtības izvirzās kāds ar rakstnieka Poruka personību saistīts izcilus jautājums, vai notikums ar plašākām sabiedrības interesēm saistīts, Buduls tūlīn presē uzstājas ar tendenciozu rakstu, kuŗā gaiši izmanāms nolūks Poruku allaž no jauna apzīmēt par «psichiski slimu» cilvēku, pie kam Buduls iedomājas, it kā visi uz Poruka personību un dvēseles stāvokli attiecošies jautājumi būtu apspriežami un izšķirami tikai ar viņa

vidutājību etc. (Skat. 1913. g. «Latvija» Nr. 97. 1921. g. «Jaunākās Ziņas» Nr. Nr. 260—265, 233 u. c.) Visur tur, kur šis cilvēks spriež par Poruka dvēseles stāvokli, viņa paša domās un atziņās trūkst «dvēseles». — Polemizēdams ar tiem, kas Poruka dvēseles stāvokli citādi saprot un apgaismo nekā viņš, Buduls prasa no citiem taisni to, ko pats nav gribējis vai spējis ievērot un pildīt. Pats viņš nekur nav spējis novilkt arī robežu starp viņa iedomāto psihiski «slimo» un «veselo» stāvokļiem. Tāpat viņš nekur nav gribējis vai spējis novilkt robežas, kur sākas vai beidzas Poruka īstenība, patiesība, dzeja, izdoma, subjektīvisms, objektīvisms etc.»

Neskatoties uz to, ka Poruks ir dzejnieks, filozofs un mākslinieks, bet Buduls tikai psihiatrs, pēdējais tomēr visiem spēkiem cīnas ar «vējdzirnavu spārniem» un cenšas piesavināties to kompetenci, kas pieder vienīgi mākslas kritiķim un ideju bagātam cilvēkam. Dzejniekam Porukam tā tad bija pilnīgi pamats un tiesība ironizēt par «kādu dakteri, kas esot gatavs dzejas dēļ viņu mīlīgi sēdināt savā iestādē». Un tiešām Buduls arī, laikam, tic, ka visiem dzejniekiem-filozofiem savi gara ražojumi jānodzēž un varbūt arī parakstīt psihiatram (kā par to zobojas arī Poruks kādā savā vēstulē Art. Bērziņam).

Visus, kas par Poruka dvēseles stāvokli un dzīves apstākļiem domā un spriež citādi nekā Buduls, bet sevišķi tos, kam «tik ļoti patīkot, lai par Poruku būtu izpausts, ka tikai kāda viņam tuvu stāvoša persona aiz tumši-savtīgiem nolūkiem to esot turējusi vājpātīgo iestādēs» etc., Buduls nosauc par «varizējiem un klačotājiem», un tos, visiem spēkiem, cenšas «piespiest pie sienas». Minēšu šeit dažus faktus un piemērus.

Kad 1920. g. griezios pie latviešu preses un arī pie prokūrātūras ar lūgumu noskaidrot: vai pie Poruka apzīmēšanas par «psihiski slimu» cilvēku, izolēšanas no sabiedrības, ievietošanas vājpātīgo iestādē, ir ievērotas un izpildītas visas sociālās, juridiskās un ētiskās normas un tās pēc būtības pārbaud-

dītas un vai nebūtu jāpārbauda arī visas tās tumšās un pretrunīgās parādības, kas stāvējušas sakarā ar viņa apzīmēšanu par psihiski «slimu» cilvēku, viņa ievietošanu vājprātīgo iestādēs, viņa nāves cēloni, tumšām baumām, vai par Poruka dvēseles stāvokli sarakstīto rakstu autori (kuŗos viņi to centās vienpusīgi un tendenciozi apzīmēt par psihiski «slimu», «izvirtušu» u. t. t. cilvēku) — nebūtu saucami pie juridiskas atbildības un, sakarā ar to, arī ar 6. jūlija 1921. g. rakstu «Latvijas Kareivī» aizrādīju, ka rakstnieka Poruka nāves cēlonis Čiŗa iestādē vēl pilnīgi nenoskaidrots, tāpat nav noteikti konstatēts laiks, kad Poruks miris, — tad Buduls tūliņ presē («Jaun. Ziņās») sāka rakstīt par «reālā dzīvē sastopamiem cilvēkiem, kas esot aplīpuši it kā ar kādas garīgas slimības bacīļiem, paturot tomēr savu domāšanas un jušanas veidu, bet kas turot zināmas šķiras ārprātīgu cilvēku par veselu, iestājoties priekš viņa ar dažādiem līdzekļiem, ņemot tos savā aizbildniecībā un uzbrūkot un pukojoties par tiem, kas šos viņu aizstāvamos individus uzskatot pēc lietas patiesā stāvokļa par nenormāliem. Šīs šķiras cilvēki, kas zināmai ārprātīgo šķirai izrādot idejisku simpatiju, bet kas neko tomēr nepiesavinājosies no aizbildināmā domāšanas un jušanas veida, nevarot tomēr tikt uzskatīti par «ķertiem» vārda īstā nozīmē. Viņi aizvien aprobeļojoties ar to, ka gan vārdiem, gan rakstiski aizskarot psihiatrus un tiesneŗus resp. tos, kuŗiem bijusi darīšana ar viņu aizbildināmiem.»

Kad 1921. g. latvju presē un sabiedrībā plaši pārrunāja rakstnieka Poruka stāvokli un nozīmi, sakarā ar viņa 10 gadu nāves dienas piemiņu, tad Buduls atkal no jauna apēņoja Poruka gaišo piemiņu un savā rakstā (nodrukātā «Jaunākās Ziņās» 1921. gada Nr. 260—265 un 233) sabiedrību centās pārliecināt, ka neesot ne «klūda» ne «pārestība, ka šim rakstniekam «liktenis» esot lēmis tikt ievietotam vājprātīgo iestādē, ka pie Poruka «tragēdijas» no viņam redzamiem un saprotamiem spēkiem gan neviens cits nebūšot vainojams, kā vienīgi Poruka paŗa truslums,

neizturība, ka cilvēces lielie gari gan varot slimot ar «dievišķas dabas» psihisku slimību, bet Porukam neesot bijusi «dievišķās dabas psihiska slimība» etc.

Kad 1924. g. aktīvāki sāka darboties Poruka piemēšanas komiteja un, starp citu, pacēlās jautājumi par pieminekļa celšanu, rakstniekam piemērotākas kapa vietas izvēli, viņa mirstīgo atlieku pārvietošanu uz Meža kapiem etc., un kad es 1925. g. biju publicējis pirmās plašākās atmiņas par Poruku, caur ko ap šī rakstnieka personību pieņēmas sabiedrības intereses un vienā otrā jautājumā radās pavisam citāda noskaņa resp. orientācija, gandrīz pilnīgi pretēja tai, kāda bija ieviesusies no Buduļa tendenciozajiem rakstiem par Poruka «krēslaino» dvēseles stāvokli, tad Buduls tūlīt arī atjaunoja brošūru, demonstrēdams «Poruka dvēseles noskaņas krēslainās dienās».

No augšā minētiem faktiem un piemēriem izmanāma Buduļa dīvainā un savādā aktivitāte ar Poruka personību saistītos jautājumos, viņa tendenciozitāte, jēdzienu dīvainība par dzīves īstenībām un patiesībām, viņa tolerances trūkums pret citu cilvēku atziņām un ieskatiem, kas pretēji viņa jēdzieniem.

Buduļa jēdzienos un spriedumos par Poruku trūkst ne tikai konsekvences, bet arī robežlīnijas starp viņa «objektīvismu» un «subjektīvismu». To sevišķi spilgti pierāda viņš pats, kad uz sava apgalvojuma «ka Poruka dvēseles stāvoklis atspoguļojoties viņa sacerējumos» etc. pamata viņš sāk taisīt savus prāta slēdzienus. Buduls (kā to var pārliecināties pēc viņa brošūrām par Poruku) spriež tā: ka, lūk, viss tas, ko Poruks esot rakstījis par savu uzdzīvi ārzemēs u. t. t., esot patiesība, bet viss tas, ko viņš esot rakstījis par vajāšanu, nozāļošanu, sievas neuzticību u. t. t., esot tikai tīrie māņi un murgi etc. Tamdēļ arī Buduļa apgalvojumam (ko viņš savā pirmajā brošūrā izlīcis kā izkārtņi lasītāja priekšā), «ka viņš Poruka dvēseles stāvokļa analītikā viscaur būšot objektīvs» — trūkst pamata.

Ar saviem apcerējumiem un apgalvojumiem Buduls nevis apgaismo, bet gan aptumšo Poruka dvēseles

stāvokli. Rakturīgi, ka viņš Poruka personību un dvēseles stāvokli citādi saprot un arī citādi attēlo, nekā rakstniekam garīgi tuvi un asinsradnieciski cilvēki, viņa pazinēji, un arī citādi, nekā Poruka gara ražojumos, filozofijā un idejās to var vērot un lasīt.

Buduls rakstnieku Poruku, kā cilvēku, sāka pazīt tikai Čiža iestādē un arī pēc tā reālās dzīves un dvēseles stāvokļa kāds pēdējam varēja būt atrodoties šinī iestādē. Tā tad viņš ir vērojies Poruka personību tai atrodoties tikai nenormālos dzīves apstākļos resp. vājprātīgo iestādē, aiz aizrestota loga un aizslēgtām durvīm... Tas arī nedod viņam pamata un iespējas taisnīgi, objektīvi un pēc labākās sirdsapziņas spriest par Poruka dvēseles stāvokli vispārīgi citos apstākļos. Ne tikai apstākļi, bet arī attiecības, kas norisinājās starp Buduli, kā Čiža iestādes asistentu, un Poruku, kā šīs iestādes pacientu — bija tādas, kas varēja radīt tikai lielas personīgas differences, pārpratumus un konfliktus. Kaut kādas taisnības, smalkjūtības un objektivitātes Buduļa spriedumos un slēdzienos par Poruka personību arī velti te meklēt un prasīt. Pareizi un objektīvi ieskatīties Poruka dvēseles dziļumos un atrast tur dzejnieka, mākslinieka un filozofa garu un idejām atbilstošus stāvokļus, pie tādiem apstākļiem, Buduļam arī nemaz nebija iespējams.

Censdamies Porukam ierādīt vietu vājprātīgo iestādē starp patiesi vājprātīgiem — Buduls «atveŗ durvis un logus» vislielākām neskaidrībām, pretrunām, aplamībām un mēģina aptumšot Poruka radīto garīgo vērtību un ideju nozīmi. «Mēģināt audzināt mežā starp kokiem rozi — tas būtu neprāts» — saka Poruks. Bet Buduls ar «varu spiež» Poruku dzīvot «parastās», «ikdienišķās dzīves rāmjos, nezinādams vai negribēdams zināt, ka tas, kas atļauts un uzticēts dzejniekam, filozofam un māksliniekam, tas taču nav un nevar būt atļauts zinātniekam, politiķim, veikalniekam etc. Buduls varbūt saprot un pazīst tikai «ikdienišķā», «parastā» pilsoņa, bet ne dzejnieka, filozofa un mākslinieka dvēseli. Tā nu ir Buduļa kļūda, ka viņš ar tādām atziņām, ieskatiem un

gara spējām tomēr atļaujas rakstīt populāru apcerējumu par Poruku.

Vispārīgi savos apcerējumos par Poruka dvēseles stāvokli Buduls neko nepierāda, bet tikai kaili apgalvo. Viņš izvairās arī no diskusijām un diferenciālas Poruka «psīchiskās slimības diagnōzes» uzstādīšanas. Viscaur apcerējumos izmanāma tieksme pēc Poruka meklēt un rakņāties tikai pa dzīves negātīvajām pusēm, cilājot jautājumus un jēdzienu, kas nemaz nav pārbaudāmi, noskaidrojami un kam nekad nav bijis un nevarēja būt nekā kopēja ar Poruka personību, viņa dzīves īstenību, patiesību, viņa idejām, ideāliem un dvēseles stāvokli, kamēr pozitīvās īpašības ir noklusētas.

Brošūrā «Poruka dvēseles noskaņas krēslainās dienās» — Buduls pielaiž arī pavisam rupju kļūdu, apgalvodams, ka Poruks esot miris savā 50. mūža gadā, kaut gan zināms, ka nāves dienā viņam nebija vēl ne 40 gadu. Tas lieku reizi liecina, cik paviršs, nekompetents un vāji informēts viņš ir bijis par savu tematu.

Bez pilnīgiem, konkrētiem pierādījumiem, īstiem faktiem un bez vispusīgas sociālas un juridiskas visu ar Poruka personību saistīto notikumu, apstākļu, stāvokļu un dažādo parādību pārbaudīšanas un noskaidrošanas izteikt apgalvojumus, spriedumus un slēdzienus, ka Poruks ir psīchiski «slims» etc., gan nevienam nebūtu pamata un tiesību.

Varbūt dažs lasītājs domās, kā psīchiatri ir apdvesti ar sevišķu gaišredzības garu un spēj visu zināt un saprast arī bez konkrētiem pierādījumiem, bez īstiem faktiem — pamatojoties tikai uz psīchiatrijas teorijām, principiem un iedomām, nostājoties tālu, tālu no dzīves īstenības un patiesības. Tā tas nebūt nav. Tāpēc mazliet jāpakavējas pie psīchiatrijas jēdzieniem par cilvēka dvēseles dzīvi un stāvokli.

Psīchiatrija, pretēji citām speciālām humānītārām zinātnēm, cenšas noteikt kautkādas: «veselu-normālu» un «slimu-nenormālu» dvēseles stāvokļus. Pret

viņas «teorijām, principiem un disciplinām» nebūtu vispirms iebildumu, ja psihiatri starp viņu iedomāto «veselo» un «slimo» dvēseles stāvokļiem spētu novilkt arī robežlīniju resp. noteikt kādas noteiktas normas, jeb ja viņi skaidri un konsekventi apzinātos, ka viņu galvenam uzdevumam jābūt cilvēces pilnīgai atsvabināšanai no viņu iedomātām «psīchiskām slimībām» (pataisot pašus par liekiem), nevis tikai censties visu to, kas stāv sakarā ar dvēseles dzīvi un stāvokli, stādīt atkarībā no cilvēku šķīrošanas psīchiski «veselos» un «slimos». Patiesībā psihiatri psīchiskos procesus radošo patieso cēloņu vietā manipulē tikai ar viņu parādībām. Aplami un ģeķīgi būtu ticēt, ka psīchiatriem tiešām iespējams cilvēku dvēseles stāvokļus pareizi novērot, saprast un normēt līdz kādai visiem pieņemamai un atzīstamai normai. Bet viņu iedomātais «veselais» dvēseles stāvoklis jau vienmēr ir un paliks vienīgi kā neaizsniedzamais ideāls.

Psīchiatrijas praktiskās darbības (disciplīnas) arī viscaur nav pamatotas uz viņas teorētiskiem pamatiem. Viņa pat noteikti nezina, uz kā balstīt savas darbības sfēras, vai uz sociāliekonomiskās (materiālās) sabiedrības savtīguma, vai uz atsevišķa cilvēka individuāli konstruētām parādībām un savādībām.

Praktiskā psīchiatrija tomēr pakalpo tikai sabiedrības, bet ne individa interesēm, ignorē un apkaņo katru individuālismu un upurē to sabiedrības sociālām, politiskām, ekonomiskām, resp. materiālistiskām tendencēm un interesēm.

Psīchiatrijai trūkst arī citām zinātnēm piemītošā kritērija. Tāpat viņai neiespējami atrast kādu noteiktu viedokli un noturēties līdzsvarā starp sociālo, politisko, ekonomisko, bioloģisko, «psīchopatoloģisko» stāvokli — vienup un individuālo — otrup.

Psīchiatrijas attīstības pakāpiens un progress ir ļoti zems un aprobežots. Nestāvēdama viscaur uz stingra, noskaidrota un pierādīta (zinātniska) pamata, viņa allaž sapinas jēdzienos un sliktst maldūklājos. Metafiziskie, tīri psīcholoģiskie un teoloģiskie viedokļi, bet sevišķi tīrā dabas filozofija apgāž gan-

drīz katru psihiatru mēģinājumu noteikt «veselu» un «slimu» dvēseles stāvokļus. Psihiatrijas jēdzienu sajukums rodas vēl sevišķi caur anatomijas, fizioloģijas un citu dabas zinātņu milzīgiem iespaidiem un panākumiem. Šīs zinātnes psihiatrus, starp citu, arī pamāca, ka instinktīvi gudri un pareizi rīkojošos dabu un dvēseli vajaga tikai pabalstīt, bet ne aprobežot vai apkarot ar patvarīgu iejaukšanos viņu parādībās (funkcijās). Ar to psihiatri taču zāgē taisni to zaru, uz kuŗa viņi sēž.

Cilvēka dvēsele ir irracionāla. Jēdzieni par otra cilvēka dvēseles stāvokli var būt vienīgi subjektīvi. Ja mēģinājumos novilkt «robežliniju» starp «normālo — veselo» un «nenormālo — slimo» — dvēseles stāvokļiem psihoanalitiķi gribētu būt konsekventi, tad minoritātē neapšaubāmi vienumēr būtu jāpaliek tā saucamo «normālo» cilvēku sabiedrībai. Majoritātē būtu visi tie cilvēki, kas kaut kādā ziņā pacelsies pār «normālo» līmeni, bet pie šīs majoritātes tad piedērēs arī cilvēces lielākie gari un visi pārējie, kuŗu intereses nesaistīsies vienīgi ap tā saucamo «parasto», «ikdienišķo», «šablonas» dzīvi un cilvēku fizioloģisko prasību apmierināšanu. Psihiskie simptomi un procesi psihiatriem var izlikties tikpat tumši, cik maldinoši, jo psihiatrijas jēdzieni un zināšanas arī par norisām smadzenēs ir ļoti nepilnīgi. Bet dažādie psihiskie traucējumi nemaz nevar tikt uzskatīti kā slimība.

Viskuriozākie fakti, kas pierāda psihiatru jēdzienu un apgalvojumu aplamību vai maldību, norisinās tiesas zālēs resp. tad, kad tiesas un administratīvām iestādēm rodas vajadzība tiesiski un taisnīgi pārbaudīt šos «psihiatriskos jēdzienus un slēdzienus», psihiatrijas «teorijas un principus» par dvēseles «psichopatoloģisko stāvokli». Taisni tās zinātnes reprezentanti (prokūrātūra, tiesneši), kam uzticēts cilvēcei nest tiesības un taisnību, par «psichiski normāliem» tad atzīst cilvēkus, kuŗus psihiatri bieži apzīmē par «psichiski nenormāliem» etc. Vai tas varētu notikt, ja psihiatrijas jēdzieni, teorijas un prin-

cipi būtu allaž pareizi, skaidri un patiesi? Varbūt lasītājs iebildīs, ka, nebūdams psihiatrs-speciālists, taisni es maldos un spriežu aplam. Tādām varbūtējam iebildumam pretī nostādīšu ļoti svarīgo faktu, ka arī speciālisti (psihiatri) par Poruka dvēseles stāvokli ir bijuši un ir dažādos ieskatos. Lai nu katrs lasītājs domā un spriež kā grib, tā ir viņa privāta lieta. Es turpretī atzīstu, ka katrai zinātnei, tāpat kā patiesībai, īstenībai un skaidrībai, jābūt savos pamata jēdzienos, savās teorijās un principos tikpat skaidrai un saprotamai arī bez «speciālizēšanās», piem., kā saules siltumam un spožumam. To taču var gan apzināties katrs cilvēks ar savām jušanas un saprāta spējām. Bet ja kādas zinātnes «patiesībai, īstenībai un skaidrībai» vajadzīga sevišķa akadēmiska vai profesionāla (fakultātīva) izkārtne, tad tas pierāda, ka tai nav vispārējas nozīmes, ka viņas jēdzieniem nav stingra pamata un skaidru, visiem atzīstamu pierādījumu. Ja, pēc psihiatru domām, nevienš cits psihiskās parādības nespētu apzināties, saprast un noteikt viņās skaidrību, patiesību un īstenību, kā vienīgi psihiatrs, tad tā vispirms ir pēdējo vislielākā iedomība, kas nedrīkst piemānot populāru un viscilvēcisku interešu kalpiem. Otrkārt, tādas zinātnes nozares kultivēšanai nav humānitāras nozīmes un viņa cilvēcei ir pilnīgi lieka un nelietderīga. Bez tam, kas tad mums garantēs pašu psihiatru dvēseles, resp. viņu pareizas apziņas stāvokli?

Nevar taču prasīt, lai visi «domātu psihiatriski», bet «psihiatriski» domāt (stingri loģiski spriežot) nozīmē domāt arī «slimīgi», kā, bez šaubām, tad jādoma psihiatriem.

Te par visām citām lietām nevajaga aizmirst, ka ļoti bieži taisni psihiatri savos ieskatos savstarpīgi strīdējās, kas arī liecina par viņu jēdzienu dažādību, neskaidrību un nepamatotību.

Tamdēļ, sevišķi taisnības, patiesības un skaidrības cienītājiem jāgriež taisni uz to vērība, lai psihiatrs, bez pilnīgi skaidriem pierādījumiem, nesāktu figurēt

ar apgalvojumiem un slēdzieniem, kas var būt liktenīgi un kļūmīgi nevainojamam cilvēkam.

Tāpat mums jāreķinājas ar to, ka taisni šie ieinteresētie psihiatri var būt ļoti vāji (neattiecīgi) sagatavoti resp. nekompetenti pareiza slēdziena došanai un ekspertīzes motivēšanai. Jo neatkarīgākus mēs nostādīsim psihiatrus, jo mazāk viņiem būs vajadzība kontrolēt savu morālisko sirdsapziņu, jo vairāk viņiem radīsies iespēja figūrēt ar neīstiem, nepamatotiem datiem, bez faktu skaidru pierādījumu un motīvu uzrādīšanas, izdabāt vienai otrai ieinteresētai pusei, reķinoties ar sabiedrības un dažādiem citiem iespaidiem. Mēs nedrīkstam psihiatrijai dot nekādas «autonomas un suverēnas» tiesības taisīt lēmumus par jautājumiem, kam vispārējs raksturs, ja to nevar kontrolēt katrs pilsonis ar savām saprāta un jušanas spējām. Psihiatrija gluži nevajadzīgi ir sašķetinājusi īpašu psihisku procesu jucekli un jēdzienu sajukumu, pie kam viņa pati nespēj dot aprēķinu ne par savām darbībām, rīcībām un sekām, ne arī par viņām valdīt. Nekad nedrīkstētu nevienu ievietot psihiatriskās iestādēs (tāpat kā cietumos) bez juridiska lēmuma (sprieduma). Vajadzētu noskaidrot un pārbaudīt visas pro un contra domas, liecības un faktus. Ņemot vērā Poruka komplikētos apstākļus Cēsīs, arī pie viņa ievietošanas vajadzēja ievērot juridiskās (tiesiskās) un sociālās normas un viņu pārbaudīt pēc būtības. Ja, varbūt, dažas «formalitātes» tur tika izpildītas, tad tās bija vienpusīgas un tendenciozas.

Jēdzienus par dvēseles «normālo — veselo», vai «nenormālo — slimo» stāvokļiem apgrūtina arī nezināšana: kas ir apziņa. Vai tad mēs neesam tikai mūsu garīgās dzīves skatītāji?

Arī iedomātam psihiski «veselam» cilvēkam, kas it kā «skaidras» apziņas stāvoklī sajūt sevi un ārējo pasauli, šī «skaidrība» var būt un ir dažāda. Bez tam katra cilvēka apziņa padota arī dažādu cēloņu iespaidiem.

Starp «skaidru» un «tumšu» apziņas (prāta) stāvokli ir liela pāreju skāla un dažādas pakāpes. Ja mēs dažādus dvēseles stāvokļus salīdzinātu ar gaismu un tumsu, tad starp visgaišāko dienu un vistumšāko nakti psihiatru iedomātais «krēslainais» dvēseles stāvoklis (par kādu tiek apzīmēts arī Poruka dvēseles stāvoklis), kā vidējais starp neskaitāmiem citiem, mums būtu jāpieņem, varbūt, par «visnormālāko». Tā tad robežas starp psihiski «veselu» un «slimu» stāvokli ir pilnīgi izdzēstas. Tikai kāda, uz ekonomiskas, politiskas, vai materiālistiskas struktūras un reālas bāzes pamatota un noskaņota sabiedrība var iedomāties, mēģināt normēt un rēgulēt, savu savtīgo interešu labā, kaut kādas psihiski «vesela» un «slima» stāvokļa «normas». Bet arī tādai sabiedrībai visi jēdzieni par šiem stāvokļiem var būt tikai iedomājami, nepastāvīgi un nenoteikti.

Psihiatrija, mēģinādama pakalpot šādas sabiedrības interesēm, tad nu cenšas izdomāt kaut kādu «konstitucionālu anormāliju», apzīmējot to ar neskaidru, nepierādītu un nepārbaudāmu terminu — «psichopatoloģisks».

«Psihiskām slimībām» trūkst arī kaut kādu noteiktu specifisku simptomu. Mūsu priekšā var vienlīdzīgi figūrēt tiklab psihiatru iedomātā dvēseles «slimība» kā arī simptomatiska psihisku darbību savādība (traucējums).

Taisni tie psihiskie stāvokļi, kas minēti Poruka «paranojas» aprakstā, ir ļoti analogiski tiem, kas dzīvē ir atzīti par «parastiem» resp. «normāliem» stāvokļiem. Kā zināms, dzīvē ar dvēseles stāvokļu «diagnostiku» nodarbojas gan «speciālisti», gan «nespeciālisti», šķirojot cilvēkus «gudros, muļķos, veselos, slimos, normālos, nenormālos», etc. Visu to var izmantot tumši-savtīgiem nolūkiem dažādas sabiedrības kliķes un atsevišķas personas, kas dažreiz grib padarīt nekaitīgus viņām nevēlamus cilvēkus. Bieži vien tad, kā Poruks pats saka, «kas vesels ir, to taīsa slimu, par gudru dēvē nejdzīgu». Vājprātīgo iestā-

dēs tad var tikt ievietoti cilvēki, kā intrigantu upuri. Parasti zināmie, ieinteresētie psihiatri gan formāli un katēgoriski noliedz tādas iespējamības. Bet tā ir naīva izlikšanās, faktu sagrozīšana vai noklusēšana. Lai tik pieminam Latvijā populāro «Rautenfelda lietu» u. c. Šad un tad arī presē paceļas balsis pret «psīchiski veselu» cilvēku ievietošanu vājrātīgo iestādēs. (Skat. 1922. g. «Latvis» Nr. 391, 1928. g. «Jaun. Ziņas» Nr. 202, u. c.) Bet tās ir tikai «saucēju balsis tuksnesī», kuŗas netiek uzklaustītas un pārbaudītas. Es negribu konstatēt, ka ieinteresētie psihiatri vienmēr tikai apzinīgi pielaistu nevēlamas un neciešamas rīcības, bet gan aizrādīt, ka tādas rīcības var notikt un arī notiek, un ne vienmēr aiz kļūdas vai pārpratumiem un nezināšanas. Ja jau tīri somatiskos (miesiskos) stāvokļos, kur gandrīz pilnīgi būtu iespējams visu fiziski pārbaudīt, mediķi bieži vien taisa kļūdas, vai dažādi iztulko savu pacientu stāvokļus, tad pats par sevi saprotams, ka psīchiskās sfērās, kur «veselas» dvēseles norma ir iedomājama tikai kā ideāls, kur indivīdi krasi atšķīras viens no otra ar savām īpatnībām, kur dažādi afekti, kaislības, jūteklju dažādības, priekšstati un dziņas atšķīras no vairuma cilvēkiem etc., psīchiatru taisa vislielākās kļūdas. Katra indivīda dzīvi un stāvokli taču pati daba ietin noslēpumos un problēmās. Katrs indivīds arī dzīvo savu īpatnējo dzīvi un ir un paliek indivīduāls. Vai pavisam var runāt, piem., par kādām «indivīda slimībām»? Vai katrs indivīds un katra indivīduālitāte ir atkarīgi no faktoriem, kuŗus rada iedzimtība, audzināšana un liktenis? Kuŗu no indivīduālajām parādībām lai uzskatām par fizioloģisku un kuŗu par slimīgu? Vai pavisam var būt kāds pastāvīgs psīcho-patoloģisks stāvoklis, jeb tikai simptomātisks psīchisku darbību traucējums? Kas var noteikt un pierādīt, vai indivīdā novērojama psīchiska savādība ir kāda fizioloģiska reakcija, un vai šī reakcija uzskatāma kā patoloģiska parādība? Vai dvēseles stāvokļu dažādības un savādības var būt tikai noteiktu cēloņu dabīga reakcija?

Jāpiezīmē, ka arī dīvainas, pat absurdas domas vēl nedod iemesla un tiesību uzskatīt viņas par dvēseles «slimību».

Ko tad psīchiatri sauc par psīchiski slimu?

Vieni par «psīchiski slimu» sauc tās parādības, kas kavējot vispārīgo dzīves mērķu sasniegšanu. Otri par «psīchiski slimu» sauc tos, kas vai nu paši ciešot, vai arī liekot sabiedrībai ciest. Trešie tādos, kam vajagot viņu palīdzības, jeb kas esot noziedzīgi. Kā redzams, tad visi šie «noteikumi» ir ļoti izplūduši un pārāk subjektīvi. Jēdzieni par to ir ļoti dažādi «saprast savas darbības nozīmi», «apzinīgi vest savas lietas» etc., tas varbūt tikai kādai sabiedrības grupai iedomājami jēdzieni; no dabas zinātņu viedokļa tas tomēr nav saprotams tā. Ar šiem jēdzieniem mēs nekad nepanāksim skaidrības ne pie atsevišķa individa psīchiskās «veselības» stāvokļa analīzes, ne pie viņa attiecību rēgulēšanas ar sabiedrību. Izcilus lomu pie cilvēka vienumēr spēlē ne viņa dvēseles struktūra, bet tikai ārējie nelabvēlīgie apstākļi. Cīņā dēļ eksistences, kaujoties ar dzīves grūtībām, dažādos stāvokļos un apstākļos, rodas arī dažādi psīchiski traucējumi. Galveno lomu spēlē vienumēr arī tie psīchiskie traucējumi, kas rodas caur nelaimes gadījumiem.

Dzīvē, kā jau minēju, nu gan parasti notiek tā, ka tiklīdz «ikdienišķīgie», «parastie» cilvēki sevišķi pie kāda izcilus cilvēka novēro tādas parādības vai savādības, kas sniedzas pāri, vai ārpus viņu jēdzieniem, tad viņi to sauc par «nenormālu». Visļauņākā stāvoklī šāds izcilus cilvēks nonāk tomēr visvairāk tad, kad kāda, šādos jēdzienos sastingusi, cilvēku grupa šo cilvēku sāk vajāt, neievāt un viņa stāvokli izmantot tumši-savtīgiem nolūkiem.

Cilvēces vēsture ir pilna notikumu, kas liecina, ka cēlo varoņu individuālistu, visu dziļi domājošo, jūtošo, jaunu garīgo vērtību meklējošo un sludinājošo praviešu, dzejnieku, filozofu, īstenības, patiesības, taisnības un skaidrības apustuļu vajāšanai un iznīcināšanai viņu

laikmeta tumsonības kalpu, garīgi ierobežoto un apstulboto cilvēku, jaunu intrigantu, visādu neliešu un daudzreiz arī valdošās sabiedrības dažādo nolūku sa- sniegšanai par «visnoderīgākiem un pakalpīgākiem» līdzekļiem bijuši: cietums, katorga, cietoksnis, ģifts kauss, sārts, giljotīna, dažādas «vājprātīgo» un «pār- mācības» iestādes (Sokrats, Galilejs, Dž.-Bruno, Dostojevskis, Landauers, Tollers, Uailds, Šenjē, Vol- ters, Šubarts, Reiters un daudz citi). Taisni tās per- sonas, kas Poruku cenšas apzīmēt par «psīchiski sli- mu», nemaz nav pierādījušas, ka viņas būtu gribēju- šas vai spējušas viņa dvēseles stāvokli pareizi sa- prast. Viņas Poruku ir raksturojušas tikai vienpu- sīgos, ierobežotos apstākļos, atsevišķos dzīves posmos un gadījumos, būdamas ar viņu vai nu naidīgās vai citādi negatīvās attiecībās. Šiem cilvēkiem tā tad faktiski nemaz nav bijusi arī iespēja vispusīgi iepa- zīties ar Poruka dzīves agrākiem periodiem, un attē- lot vispusīgas Poruka patiesā dvēseles stāvokļa gaitas. Pats par sevi saprotams, ka Poruka «psīchiskās slimī- bas» paudēji tad nu arī viņu attēlo tikai tanīs dvēseles stāvokļa stadijās, kas viņiem bija subjektīvi atzīsta- mas un vēlamas. Viņi Poruku arī tēlo tikai zem viņu savstarpējo, negatīvo attiecību vai konfliktu iespai- da, kas izslēdz viņu sirdsapziņas un taisnības sajūtu. Viņiem pilnīgi sveši un nepazīstami ir sevišķi Poruka bērnības un jaunības periodi, tās aprindas un tie ap- stākļi, kuŗos Poruks pavadīja vislabāko un ideālo mūža daļu. Tāpat pilnīgi sveši un nesaprotami vi- ņiem ir arī tie stāvokļi un cēloņi, kas radīja Poruka labākos darbus.

Raksturīgi, ka taisni tās personas, kuŗām nav ne- kāda mākslinieciska talanta pazīmju, kas tiklab jē- dzienos un pasaules uzskatā, kā arī viņu gara attīstī- bas pakāpē un intelligencē ir paradoksālas Porukam, bet ideju ziņā ir pilnīgi nevēģas un nabagas, ka taisni tās ir tās, kas par Poruku, bet sevišķi par viņa dvēseles stāvokli, spriedušas un spriež negatīvi. Var dažādi spriest par to, cik daudz pozitīvas nozīmes resp. īstenībai, skaidrībai un patiesībai atbilstošu

rezultātu var būt psihiatra jēdzieniem, spriedumiem un slēdzieniem par dzejnieka-mākslinieka personību, viņa idejām, ideāliem, dvēseles dzīvi un stāvokli. Tomēr ir un paliek fakts, ka dzejnieks-mākslinieks vienup un savos jēdzienos sastindzis zinātnieks otrup — ir divas dažādību un kontrastu pilnas personības. Zināms, ja zinātniekam ir arī mākslinieka gara spējas, tad viņa spriedumiem par dzejnieku-mākslinieku var būt arī pozitīva vērtība. Starp tiem, kas par Poruka dvēseles stāvokli un idejām ir taisījuši negatīvus slēdzienus, kā jau minēju, nav neviena ar mākslinieka dvēseli. Ar to, pa daļai, ir radušies un izskaidrojami arī viena otra negatīvie spriedumi par Poruka dvēseles stāvokli, viņa idejām un garīgām vērtībām.

Poruks pats šo starpību starp mākslinieku, rakstnieku-dzejnieku un zinātnieku raksturo īsumā tā: «Ideja ir mākslas dvēsele, jēdziens ir zinātnes serde. Ideja ir degoša, bezveidīga, plaša un neapņēvama; jēdziens ir salts, sastindzis, tēlam līdzīgs, norobežots un stingri dēfinēts visā savā būtībā. Bet nevar teikt, ka māksla tikai caur ideju, bez jēdzieniem būtu kļuvusi par īstu mākslu, vai zinātne bez idejām tikai caur jēdzieniem būtu ko sasniegusi. Ideja, kuŗa iet pāri jēdzieniem, tiek saukta par ārprātīgu, un jēdziens, kuŗš bez idejas būtu cēlies, būtu pilnīgs ūnikums vai brīnums.» Kā idejai mēdz ideālam būt cits raksturs, nekā jēdzienam. Ideja rodas tur, kur kaut kam jārodas, jādzimst; jēdziens jau nobriedis, izpildīts, tiešamībā un neapņēvamībā stāvošs tēls.» «Cilvēka pasaule idejā ir plašāka un lielāka nekā jēdzienā. Caur sintēzi mēs varam kāpt augstu, caur analīzi mēs tikai sasniedzam esošo un tveramo. Idejai ideāls eksistē, jēdzienam ne.» «Neviena ideja nav bez sava pamata.»

Augšā citēto apdomājot, tūlīn var apzināties to bezdībeni, kas zinātnieka jēdzienus norobežo un šķīn no Poruka-mākslinieka-dzejnieka idejām.

Poruka reālā mūža laikā un, diemžēl, pa daļai arī vēl tagad daži mūsu tautas kultūras repre-

zentanti domāja, ka īsta māksla, dzeja, rakstniecība etc. esot tikai studētu resp. augstskolas absolventu kompetence. Poruks pierādīja, ka tā ir aplamība. Viņš saka: «Ja īstā māksla pastāvētu vienīgi objektīvā, visiem pieietamās patiesības attēlojošā vien, tad jau, piem., labs ārsts, kurš pazīst ļaužu miesīgās un garīgās kaites, viņu cēloņus un dziedināšanas līdzekļus, varētu viegli sarakstīt romānu. Ja viņam vienam neveiktos, tad varētu nākt palīgā tieslietu prāvējs un aizstāvēt no ārsta proponēto romāna personu darbus, domas, un valodnieks varētu likt šīm personām vislabāko valodu mutē. Bet es domāju, ka ar šādu rakstu fabricēšanu nebūtu citādi, kā vecajam Ceisam ar kamieļa radīšanu. Tas būtu pirmās šķiras monstros. Kurš cik necik saprot mākslu, tas nojēgs, ka mākslinieka būtnei ir tuvāks sakars ar dabu. Šis rakstnieka-mākslinieka sakars ar dabu nav neviena kritiķa, neviena profesora varai padots, tie nevar viņa mākslas būtnei nedz izskaust, nedz iedvest. Galvenais mākslinieka pamats viņa mākslā nav vis studēšana augstskolā, bet idejas, kas nav nekas cits, kā viņa draudzīgās, radnieciskās saites ar dabu.»

«Ja jau īsta māksla, dzeja, rakstniecība etc. esot zinātnieku kompetence, — tad lai viņi pasakot, kur esot tāda dzejnieku-rakstnieku akadēmija?» — Poruks zobgalīgi jautā. Katrs dziļāki un pareizi domājspējīgs cilvēks tā tad sapratīs, ka rakstnieka, dzejnieka-mākslinieka idejās, darbos, ideālos un personībā slēpjas daudz tāda, kas nemaz nav saprotams zinātniekam un nesaietas ar viņa kompetenci, jo zinātniekiem trūkst arī to domu un jūtu, kas piemīt dzejniekiem-māksliniekiem. Un tas ir tāpēc, ka šie zinātnieki nav dzejnieki-mākslinieki. Ar to tad nu, vienkārt, ir izskaidrojami to dažu psihiatru un citu maldīgie, pretrunīgie un dīvainie jēdzieni, spriedumi, apgalvojumi un slēdzieni par Poruka dvēseles stāvokļa, ideju, darbu un gara savādībām, kas viņos saskata tikai «anormālības resp. psihiskas vājības». Kā zinātnieku jēdzieni par mākslinieku, rakstnieku un dzejnieku var būt pilnīgi aplami un maldīgi ne tikai

pie mums, bet arī pie vecām kultūras tautām, liecina kaut sekošs fakts: Franču psihologs un psihiatrs Buardels, kuŗu psihiatri dēvē par «slavenu», apmeklēdams kādu vājprātīgo iestādi, ilgi sarunājies ar tur ievietotiem un novērojis viņus. Pēc tam šis psihiatrs kādam savam kolēģam attēlojis iespaidus un novērojumus un, starp citu, visā nopietnībā apgalvojis, ka viņš esot novērojis šinī iestādē vistrakāko subjektu, kādu viņam jebkad izdevies satikt. Kad nu ievākuši ziņas, tad izrādījies, ka par «vistrakāko» subjektu izrādījies kāds slavenis rakstnieks, kuŗš tad, kad iestādi apmeklēja slavenais Buardels, tur studēja saviem darbiem tipus. Aiziedams no vājprātīgo iestādes, slavenais rakstnieks, savukārt, dalījis iespaidus ar šīs iestādes direktoru un pēdējam, starp citu, izteicies, ka esot ļoti laimīgs, jo viņam iestādē esot gadījies sarunāties ar pavisam ērmoti traku cilvēku, kuŗu viņš padarīšot par kāda sava darba varoni (tipu). Tikai pēc šādas slavenā rakstnieka vaļsirdīgas atziņas iestādes direktoram vajadzējis paskaidrot, ka ērmoti trakais cilvēks esot bijis slavenais psihologs-psihiatrs.

Atceroties Poruka ironiskās piezīmes par psihiatriskām klīnikām vispārīgi, bet sevišķi par Čiža iestādes «medicīnālvaldi, psihiatriskās klīnikas gastro-nomisko komiteju, doktor kungu garīgās, pūšļa un kuņģa lietās» etc., jāaizrāda, ka arī viņš par psihiatriem bija augšā minētam rakstniekam līdzīgos ieskatos.

Vispārīgi tā «psihiatrisko klīniku būšana» nozīmējot tikai: «psihiatri, palīdzaties paši sev!»

Poruks bija apbrīnojams psihologs. Pēc tam, kad viņam sāka uztiept «gara vājību» viņš sāka nopietni un pamatīgi studēt arī psihiatriju un psihisku slimību simptomus. Mēs kādreiz plaši debatējām par šo zinātnes nozari un par tā sauktiem «psīcho-patoloģiskiem» stāvokļiem. Ja viņam kādu reizi bija radušās «šaubas», varbūt, arī par savu dvēseles stāvokli, tad sevišķi pēc pabūšanas vājprātīgo iestādēs

un pēc «psīchiski slimu» tipu pamatīgas novērošanas, Poruks pats par sevi konstatēja, ka viņš pie «psīchiski slimiem» nav pieskaitāms. Ar pilnu tiesību viņš varēja sacīt, ka, ja viņu grib pieskaitīt pie psīchiski slimiem, tad jau tādu ir pilna dzīve, un tad formāli par psīchiski slimiem jāuzskata tikai tādi, kam gadās iekļūt «psīchiatru aizbildniecībā» resp. vājprātīgo iestādē. Katrs psīchiskais stāvoklis var būt un ir daudzu un dažādu cēlonības faktoru kopējs rezultāts. Sevišķi civilizācija izsmalcina, bet arī sarežģī vairāk un vairāk mūsu dzīvi. Dzejniekiem un māksliniekiem gan visvairāk jābalansē starp dažādiem dvēseles stāvokļiem. Bet viņu lielās gara spējas vienmēr arī rēgulē šos stāvokļus, atrod atrisinājumus un izejas.

Psīchiatri ir nevarīgi arī atšķirt «simulēšanu no psīchiskas kaites». Toties ieinteresētie psīchiatri daudzreiz ar aplinkus jeb viltus līdzekļiem var provocēt un izsaukt «nenormālības» dažos «veselos» cilvēkos, sevišķi pie ekspertizēm. Jāpiezīmē, ka psīchiatri pie ekspertizēm var pielietot arī līdzekļus, kas ir cilvēkam bīstami viņa dzīvībai, jeb arī uz ilgāku laiku sabojāt veselību. Tāpat arī dažas apdrošināšanas biedrības no saviem klientiem prasa, lai tie padotos ārstu-psīchiatru daudzreiz bīstamai un ar riskantu metodi saistītai pārbaudei. (Skat. Poruka piezīmes par L'Urbaine etc.)

Tagad pameklēšu, vai Poruka dzīvē nav notikumu un parādību, kas dotu man pamatu izteikt Buduļa apgalvojumiem par Poruka dvēseles stāvokli pretēju slēdzienu (pielietojot viņa paša viedokli), un proti: ka nevis Poruks bija psīchiski «slims» un no sabiedrības izolējams cilvēks, bet gan tā sabiedrības daļa bija dīvaina, kas Porukam neko citu negribēja vai nezināja piedāvāt, kā vājprātīgo iestādes.

Atmiņās un piezīmēs par Poruka dzīvi Cēsīs es jau aizrādīju uz šīs dzīves neciešamiem apstākļiem, pie kuriem gan neviens cits nav vainojams, kā vienīgi viņa daži līdzcilvēki. Bet pirms es aizrādīšu uz dažu līdzcilvēku dīvaino izturēšanos pret Poruku, minēšu

vispirms dažas, ļoti raksturīgas vietas ir rakstiem, kas ievietoti Poruka kop. rakstu X sēj. A. Golta apg. un citur, kuŗus, pēc Buduļa apgalvojuma, esot uzrakstījis pats Poruks Strenču un Čīza iestādēs. Neno-skaidrojot, pagaidām, vēl šo rakstu īstenību resp. pie kādiem apstākļiem, vai kā viņi ir radušies, aizrādu, ka Buduls viņus ir izlietojis kā argūmentus Poruka «slimā» dvēseles stāvokļa konstatēšanai. Es turpretī viņus izlietošu kā argūmentus, lai pierādītu, ka nevis Poruks bija psihiski «slims», bet gan par tādu būtu tad uzskatāma tā sabiedrības daļa, kas Poruku centās par tādu apzīmēt. Šie raksti spilgti apgaismo arī šīs sabiedrības dīvainās rīcības.

Šos rakstos, starp citu, lasām: «Mani sāka vajāt un nomākt manas bijušās sievas mīļākie, teroristi un žandarmi. Man teica, ka es esot slims. Slims jau gan ir katrs cilvēks, bet es neesmu Vestermanis, kuŗš savā vietā slimnīcās ievieto citus.»

«Es darīju, profesora kgu, kā speciālistu, uzmanīgu uz Cēsīm, kā uz garīgi slimu cilvēku perēkli.»

«Es esmu novērojis, ka cilvēki, kuŗi par mani ir ziņojuši šē iestādē, vai arī citur ārstiem un policijas iestādēm, lai mani turētu stingrā ārstu uzraudzībā, privātās aprindās par mani spriež gluži citādi un uzdod pavisam citas personas par manas gūstniecības ierosinātājiem; tāpēc es Jūs, ļoti godātais direktora kungs, lūdzu pagērēt, lai katrs ziņojums un katra sūdzība par mani notiktu rakstiski un ietu caur Jūsu rokām. Sevišķi izvairās rakstiski par mani sūdzēties mana sievas māte Anna Pētersona kdzē, mans sievas brālis Rūdolfs Pētersons un Bērzonu ģimilija Cēsīs. Privāti viņa izplata par mani dažādas muļķīgas pasakas un dažas aprindas runā par godīgumu un nevainību. Arī mutiskās Cēsu pilsētas galvas Bērzoņa sūdzības, kuŗam esot kauns skaitīties par manu svaini, ir nederīgas; minētās sūdzības viņš esot iesniedzis viņa ekselencei gubernatora kgm. Bērzonam vajaga rakstiski iesniegt savu sūdzību, parakstot zem tās savu pilnu vārdu, jo citādi sūdzība var izrādīties divdomīga. No Valkas, kur dzīvo Bērzoņu radinieki,

bieži nāk privātas pavēles mūsu iestādes slimnieku kopējiem, kuŗas attiecas speciāli uz mani. Igaunī un igauņietes, kuŗi te dabūjuši vietu, neizslēdzot Ruitālu, un kuŗi pa lielākai daļai nāk no Valkas un kuŗiem še iet omulīgi, centīgi izpilda lielās Bērzoņu ģimilijas un viņa plaši izplatītās partijas vēlēšanos. Te Strenčos ir Austrīņu ģimilija ieguvusi nelāga slavu, ka tā uz viņu radnieka Bērzoņa vēlēšanos ir par mani izplatījusi nekaunīgus melus, it īpaši pagājušā gadā. Tā kā es paredzu, ka ar Cēsu pilsētas galvu notiks tas pats, kas ir noticis ar Tukuma pilsētas galvu Kremani, tad es ar viņu gribu mazāk ielaisties darīšanās, nekā, varbūt, viņi to domā. Bez tam man ir vēl kāda lieta, kuŗa būtu uzskatāma par patiesu. Vai galu galā nav gadījies, ka Jūsu kalpotāji, t. i., slimnieku kopēji un kopējas nav man to stāstījuši, ko Jūs, ļoti godātais direktora kgs, vai Jūsu pilnvarotais ārsts man likuši pateikt. Varbūt, ka gadījumā, ja šāda nolaidība būtu notikusi, mani varētu izdaudzīnāt par nepaklausīgu, kas mani Jūsu acīs nostādītu sliktā gaismā. Dažreiz še notiek tādas lietas, ka es esmu spiests ilgāku laiku novērot pretrunu un tīšā prātā pielaistu nekārtību parādības. Jums, direktora kgs, ir nepieciešami vajadzīgs piegriezt nopietnāku ievērību kopēju izteicieniem, nekā pacientu izteicieniem, vai arī aizdomām un izdomām, bet īstenībā notiek, ka dažreiz arī slimniekiem ir taisnība».

«Cēsu pilsētas galva Bērzoņa kgs uzdrošinās manu sievu, Ernestīni, savest kopā ar dažiem vīriešiem. Sevišķi šejienes krievu partija ir tajās domās, ka Bērzonam esot uz to tiesība... Sevišķi cenšas manu sievu aplaimot Zilišu ģimilija Strenčos. Es pavisam neesmu tik briesmīgi greizsirdīgs, bet uz ilgāku laiku šī draiskulība man ķērās pie kauliem. Cilvēki, pat arī tādi kungi kā Dr. Treijs un viņa radnieki negrib nākt pie prāta. Es visu to panesu mierīgā prātā, bet ja tad pūlis sāk izrādīt viegli redzamas garīga traucējuma pazīmes, tad to nevar uzskatīt par atsevišķu, šai lietā gluži neiepītu personu vainu, sevišķi tādu kā es, kuŗam citu grēku dēļ bieži ir nācies svīst.

Daudzi no Jūsu kolēģiem ir lieli nelieši. Tā, piemēram, Smilgas kungs, kāds ārsts Cēsīs, kuŗš gandrīz katru dienu ir piedzēries. Šim vīriņam savā ūdens dziedniecības iestādē ir darīšana ar slimām sievietēm, kuŗu gribai tas pārāk paklausu. Bez tam liekas, ka viņš izlieto savu ūdens dziedniecības iestādi, tāpat kā Bērzonas un Paukuls Latviešu biedrības namu Cēsīs, par atklātu mīlestības iestādi, jo citādi veikals nesokas. Līdz ko Bērzonam, Dances kundzei, manai svainenei, zobārstei Pēterson un arī manai sievai vairs nepatīk uz mani skatīties, tie uzaicina tūlīt gorodovoju vai ārstu man uz ielas sekot. Šejienu krievi un latvieši vispārīgi vairs negrib atzīt nekādas laulības. Viņi mīlestībā viens otru tā pazīst, ka tie, kuŗi ar šo lietu nav iepazīstināti, tiek skaitīti par lopiem. Lielie barbari šai lietā ir arī žīdi. Viņi nevar iztikt bez vīriešu un sieviešu savešanas kopā. Vēlāk tas viss smagi atriebsies. Būtu labi, ja Jūs, direktora kungs, paslepšus atbrauktu uz Cēsīm un še izdarītu mazu revīziju, jo šī nekrietnā rīcība ir smagas garīgas slimības simptoms. Es Jums par to nevaru samaksāt, bet, varbūt, vainīgie Jūs piekukuļos. Tādu naudu var mierīgi iebāzt kabatā, jo šiem neliešiem ir naudas pārpilnība un tie dzīvo uz nebēdu. Bet pret mani, lūdzu, izturēties saudzīgi, jo citādi iznāks liels skandāls» . . .

«Par nožēlošanu, man atkal jāķeras pie spalvas un Jums, direktora kgs, īsi jāziņo, ka šodien pusdienu ēdot es atradu materiālizētas mīlestības pēdas, ļoti pievilcīgas, mirdzoši taukainas, zaļgani-dzeltēnas krāsas virskārtas veidā, kuŗa pārklāja pankūkas. Neraugoties uz to es pankūkas notiesāju, kaut gan jau iepriekš es nojautu kaut ko ļaunu. Pēc vienas stundas pie manis parādījās vieglākas saģiftēšanās simptomi. Es ļoti lūdzu, t. i., ja es drikstētu Jūs šai lietā lūgt, uzraudzīt tās personas, kuŗas uztraucas vai pat sāk trokšņot manu sūdzību dēļ par manu ēdienu bojāšanu. Bet var arī būt, ka daļa laba persona, kuŗai darīšana ar ēdieniem, man paslepus iedod sevišķas zāles, kuŗas pieskaitāmas ģiftēm, lai es bez kautrē-

šanās uzdrošinātos viņai atklāt savu mīlestību. Tā kā sevišķi arseniks pazīstams kā līdzeklis pret skatuves un kaujas drudzi, tad var būt, ka es viņu bieži esmu dabūjis... Ir kauns, ka piekopj tādas lietas, kuŗas izdara tikai ārprātīgi, samaitāti un izvirtuši cilvēki un proti: nozāļošanu. Cēsu pilsēta ir galvenais šādu neliešu perēklis. Bet liekas, ka viņiem pakaļdarītāju grupas ir nodibinājušās arī Rīgā, Valmierā un Valkā. Es nevarētu pasniegt savam lielākam ienaidniekam pat piltes, neviena grama ģiftes. Vismaz es skatos uz šādiem cilvēkiem, kuŗi ar to dzen nelietības, kā uz nelaimīgiem ārprātīgiem, kuŗi fiziski ir pietiekoši stipri, lai pa pasauli klejotu zem veselības maskas, vai arī kuŗi klusi sēd savā kaktā ar pacilātu pašapziņu, atzīstot šādu nozāļošanu par svarīgu darbu.»

«Mana sievas māte vairākas reizes pielika pie dzērieniem stiprus pilienus, vai pulverus, kuŗus viņai piegādāja žīdi, un līdz ko es padzēros no savas sievas apburtiem dzērieniem, es sāku ielaisties miegā... Izrādījās, ka mana sieva mani bija apmelojusi vai nu pie gubernātora, vai arī pie grafa Vites, kuŗš 1905. g. novembrā mēnesī uz Visaugstāko pavēli lika mani aizvest uz Dr. Šönfeldta slimnīcu. Kāpēc priekš manis vajadzēja tik augstas pavēles, es nezinu. Man liekas, ka žandarmērija, kuŗa no 1894. g. mani pazina kā stingru ķeizara un Krievijas likumu piekritēju, briesmīgajā 1905. g. par mani ir pastāstījusi pie visu augstā galma, kā par latviešu rakstnieku, kuŗš valdībai varētu darīt pakalpojumus, bet es izrādījos par gluži vāju politiķi un zaķa pastalu un, liekas, zvērināts advokāts Veinbergs un mācītājs Zanders bij nodevuši par mani sliktas liecības, un mani pieskaitīja pie problēmatiskiem cilvēkiem, sevišķi tāpēc, ka mans sievas brālis visur cēla par mani neslavu, ka es gribot tikt par latviešu karāli. Pēc daudzām un smieklīgām intrigām mani atzina par ārprātīgu, lai gan par karāli es negribēju ne zināt. Bet mani ienaidnieki bija stipri un es uz Viņa Majestātes pavēli vairākas reizes tiku arestēts un atsūtīts vai nu šurp, pie Jums (Tērbatā), vai arī uz Strenčiem pie direktora

Bēra. Es par šo lietu vairākas reizes runāju ar manu sievu, uz kuŗu noraugos kā uz galveno vaininieci pie visām tām karāliskām blēņām, pie visas tās lielmanības un vajāšanas mānijas, par kuŗu man tika stāstīts...» (Dīvaini izliekas, ka no šīs vēstules Buduļa brošūrās par Poruku citēts tikai fragments.)

«Bet par nožēlošanu Jūs vēl neesat — kuŗš zin, ka manai sievai vajag Jūsu kantorī nosūtīt, vai arī tur nodot politiskās uzticamības un tikumības apliecību, kamēr Jūs mani vērtējat pēc viņas vēstules un pēc Dr. med. Brezovska izteicieniem; tāpat lūdzu tādas pašas apliecības pieprasīt arī no citām personām, kuŗas manā lietā ir vai nu kaut kādi «apsūdzētāji», vai arī «liecinieki»; tādas liecības nekādi nedrīkst būt novecojušās, bet ja viņas ir pagarinātas, tad viņas vajag apgādāt ar kāda žandarmērijas oficiera parakstu un guberņas pilsētas žandarmērijas valdes zīmogu, jo mans liktenis no tam atkarājas, un es atrodos psihitriskā klīnikā. Ceru, ka Jūs, Doktora kgs, to pašu pieprasīsiet no manas mātes, manām māsām un maniē brāļiem, tāpat no Teikmaņa, bijušā Cēsu pilsētas galvas, no manas sievas māsām un brāļiem un no viņas mātes...»

«Die Medizin steht gegenwärtig auf hoher Stufe, und man kann sagen, das die Ärzte im Stande sind gerade zu Wunder zu thun, aber es handelt sich dabei um kostspielige Operationen und Behandlungen, wenn Ärzte, die in den Krankenhäusern angestellt sind, mindestens 500 Rubel monatlich bekāmen, wenn die Operationssäle, die Apotheke, die gewissenhaften und sicheren Helfer dabei zur Hand wāren, so könnte man von einem wirklichen Erfolg sprechen! So lange nur die Häuser dastehen, die mittelälterlichen Wirtschaften sich behaupten, kann von einer wirklichen Heilung der geistig Kranken kaum die Rede sein! So lange ein kranker ein Stück von gesunden Knochen und Mark hat, kann sein ganzer Organismus dargestellt werden und die geistigen Funktionen auf der Norm gestimmt und nach dem gesunden Lebensprinzip geregelt werden. Leider sind die livländischen öcono-

mischen Verhältnisse dürftig, und trotz der Million Rubel, von der in den Zeitungen die Rede war, die man für den Bau der modern eingerichteten Krankenhäuser für Geistig- und Nervenranke in Stackeln ausgeworfen haben soll, kann von einer modern und ideal angelegten Krankenbehandlung nicht die Rede sein, weil es den Beamten der Krankenhäuser nicht einleuchten will, das eine Hand wäscht die andere rein, dass die gegenseitige Hilfe zwischen den Beamten und den Kranken durchaus notwendig ist, um zum Ziele zu gelangen. Barbaren können nach Afrika oder nach Asien reisen, Europa muss rein bleiben von fanatischen Ketzerverfolgern, Teufelsdienerwärtern und den schmutzigen Schmeichlern, welche den Herrschaften so lange schmeicheln und die Herzen der Kranken als die Nester der Teufelsideen bezeichnen, bis sie die Herrschaften selbst blossgestellt und verdummt haben. Die persönlichen örtlichen Protektionen seitens der Herrschaften für das Beamten- und Wärterpersonal der Krankenhäuser in Livland ist sehr schädlich. Die Ärzte sind da eine Ausnahme, sie bleiben unter der medicinischen Fakultät, und als juristische und administrative Mächte ausser ihren medicinischen Thätigkeit stehen sie zuweilen den Beamten der Regierung als treue Staatsdiener zur Seite, um den gesunden Geist im Volke zu erziehen, abgesehen von ihrer speziellen Behandlung der Kranken. Der Direktor einer Irrenanstalt oder einer Nervenheilanstalt ist zuweilen mehr, als man es im Volke denkt. Er wacht über viele Menschen ausser der Anstalt, sammelt statistische Daten im Lande, er vereint in sich die Representation der Regierung, des Gerichts der Anwaltschaft, der Polizei in seiner Kolonie und herrscht so zu sagen da unumschränkt. Ihm zur Seite stehen die Ärzte, die Assistenten, die Oberinnen, die womöglich den Charakter von Diakonissen haben, denen wohl die Vertheidigung der Kranken zufallen sollte. Leider ist das weibliche Beamtenpersonal zu wenig gebildet, es beschränkt sich auf Wickeleien, Kindereien, Intrigen,

Persönlichkeiten, Racheakten und Liebesaffären. Es wäre zu wünschen, dass die Oberinnen verheiratet wären, ebenso die Oberaufseherinnen, welche drei- oder viermal täglich durch die Säle und Zimmer der Krankenhäuser, ohne Ausnahme, ihren Rundgang machten, von den Übeln unbedingt Notiz machten und gleich und unverzüglich dafür was thäten, um die Übel zu beseitigen. Die Strenge ist zu loben, die willkürlichen Gewaltakte sind wohl zu vermeiden! Eine Haft ist zuweilen gut, um die Trennung des allgemeinen Dusels unter den Kranken und dem Wärterpersonal zu ermöglichen. Die Freiheit ist gesund, sobald aber die Missstimmung oder Melancholie eintreten, ist die beglückende Zelle wieder notwendig. Ist der Jubel über die zeitweilige Freiheit zu gross bei dem Kranken, so kann nur ein Spezialist-Arzt darüber sein Urtheil fällen. Die livländischen Krankenhäuser sind verhältnismässig bemittelt, aber sie entsprechen durchaus nicht den Anforderungen der modernen Zeit. Die Kolonie in Stackeln für Nervenranke und geistig Verkümmerte ist gross. Bis sie in die verschiedenen Gruppen, in die klinischen Abtheilungen, in die Asyle, Arbeitsanlagen, systematisiert und geordnet werden wird, das für den Direktor und die Ärzte Erleichterung und zugleich eine segensreichere Arbeit eintreten und ermöglicht werden könnte, dürfte es noch einige Jahre dauern! Oder es ist schon zu Ende mit der Einrichtung und der Eintheilung der Kranken, da die Phantasie der Wünsche grösser ist, als die Möglichkeit und die Notwendigkeit! Es ist die Frage, ob die Spezialisten-Ärzte es für nötig finden für Luxus zu sorgen, aber Bänke zum Sitzen wären hie und da im Hof der Anstalt oder draussen im Walde nöthig. Das Kauern auf der Erde ist orientalisches und schlecht. Ebenso Blumenbeete und Bienenstöcke könnten nicht schaden. In Jurjew ist die psychiatrische Klinik durch ihre sogenannte «Thierabtheilung» (zvěrnica) berühmt. Ob der bekannte Psychiater und Psychologe Professor Tschisch der Gründer dieser komischen Abtheilung ist, weiss ich nicht, jeden-

falls scheint er der Ansicht zu sein, das einige räthselhafte Kranke eher als Thiere, als Dämonen und Teufel zu behandeln sind, weil nach Häckel, Darwin und Hexly das Embryo im menschlichen Mutterleibe die Thierstadien vom Amphybium bis zum Zweifüßler Menschen durchmacht, wobei die Evolution bis zur menschlichen Intelligenz in der charakteristischen Bildung des Kopfes mit dem Antlitz und in der aufrechten Haltung des Körpers mit den Armen und Händen ihren Höhepunkt erreicht, welche Errungenschaften bei einer consequenten Degeneration wenn nicht ganz körperlich, so seelisch den umgekehrten Weg einschlägt und thierisch wird. Professor Tschisch hat bei einem seiner Patienten erlebt, dass die Verdauung der Speisen durch den Körper zu solchen anormalen Störungen und Verkehrtheiten kommen kann, dass die Ausscheidung vom Koth ganz wegfällt, und der chemische Verbrennungsprozess die unbrauchbaren festen Stoffe in die Blase, die zugleich zum erweiterten Darm geworden ist, befördert, mit dem Harn vermenget, darin auflöst und das zusammen als Harn ausscheidet. Die ausländischen Krankenhäuser und Kliniken sind nicht mehr berühmt durch ihre seltene Patienten und durch die Behandlungs- und Heilerfolge, wie diejenigen in Russland. Ob die Versuche eines Metschnikows, der die Ideen und Prinzipien seines berühmten Lehrers Pasteur missbraucht, im geheimen in Russland betrieben werden, ist nicht nachzuweisen, allein Symptome von solchen Versuchen sind sowohl in den Kliniken wie auch Privathäusern bei manchen Leuten zu konstatiren. Der Umstand, das thierische Organismen manchen Krankheiten gegenüber, welche die Menschen plagen, unempfindlich bleiben, hat es dahin gebracht, dass man zu subkutanen Injektionen vom Serum, welcher aus thierischem Blut und Lymphe gebildet wird, bei Kranken und gesunden Menschen geschritten hat, welche Operationen überraschende Erscheinungen erzeugt haben. Besonders die Lebemänner und an Liebeswahn leidende Weiber hoffen viel von

diesem Prinzip in Bezug auf die Wiederherstellung des geschwächten Nervensystems und der im Geschlechtsverkehr nötigen Kraft. Da viele Herren und Damen glauben, dass die armen Kranken in den Kliniken für die Versuche zu Versuchskaninchen dienen sollen, so habe ich die Ehre dagegen kräftig zu protestieren und die medizinischen Mächte zu ersuchen, dagegen mit aller Energie zu widerstehen, ihre Patienten der geilen und nie zu befriedigenden Lebewelt zu opfern. Besonders die Direktore und Ärzte der Irrenhäuser und der Nervenheilstätten stehen von jeher in dem Verdacht, dunkle Geschäfte zu machen, was in der Hinsicht von Versuchsoperationen und Impfungen wohl kaum anzunehmen ist, da die besonderen und verdorbenen Organismen der Geisteskranken keine passenden Objekte zu solchen Versuchen sein können. Das dunkle Geschäft beschränkt sich auf die Einsicht der Ärzte, den vielen Lügen des Publikums über die geistig Kranken mit Ruhe und heuchlerischem Beifall gegenüber zu stehen, da die Lügen widerlegenden Beweise in den meisten Fällen wegen der Unzurechnungsfähigkeit der Kranken entweder unmöglich sind, oder viel Skandal verursachen, wobei die Behörden ihre Missbilligung gegen die Wahrheit nicht verbergen. Die Stellung der Direktore und der Ärzte, wie auch des Wärterpersonals in solchen Krankenhäusern ist nicht zu beneiden. Die Spezialisten für Nerven- und Geisteskrankheiten werden oft mit Undank belohnt, wenn sie manchen von den Unglücklichen heilen. Selten kommt es vor, dass die Angehörigen von den unglücklichen Kranken den warmen Wunsch haben, ihren «Liebling» genesen zu sehen. Traurig, aber wahr, dass in den meisten Fällen der einzige Freund und Wohlthäter eines geistig Kranken der Arzt bleibt, der ihm auch die Augen zudrückt, wenn er stirbt, und ihn begraben lässt. Die wirkliche Liebe auf dieser Erde ist sehr gering, sie erlischt, wenn der Mensch nicht mehr im Stande ist zu sprechen, wie die lustgierigen Menschen

es haben sollen, die beständig auf der Jagd nach dem Glücke sind.»

Sakarā ar augšā iespiestiem citātiem šeit jāaizrāda uz sekošiem, ļoti svarīgiem un dīvainiem, faktiem. Visi tie «raksti», kuŗus, pēc Buduļa apgalvojuma, Poruks esot uzrakstījis Čiža iestādē, un kuŗus Buduls «citējis» savās brošūrās un apcerējumos kā «argūmentus» Poruka psihiskās «slimības» apzīmēšanai, pie Poruka kopoto rakstu rediģēšanas 1930. g. J. Rozes izdevumā, nav bijuši pieejami. Viņu «oriģinālus» ne Čiža iestāde, ne Buduls uz ieinteresētas personas pieprasījumu nav uzrādījuši. Turpretī Strenču iestādē ir gan bijuši pieejami daži raksti, kuŗus var atzīt par Poruka rakstu oriģināliem, bet pie šī manuskripta (kuŗš glabājas Mišina bibliotēkā) sastopamies ar ļoti dīvainu un zīmīgu faktu, ka no vācu valodā rakstītā manuskripta «Was ich Merkwürdiges im In und Auslande erlebte» ir «nozudusi» vesela manuskripta daļa. Nav bijušas pieejamas arī tās vēstules, kuŗas Poruks esot rakstījis sievai un pēdējā viņam...

Nemot šē vērā, ka Čiža iestādē Buduls uzmanīgi un stingri «cenzējis» Poruka rakstus, kā «argūmentu savākšanā» Poruka psihiskās «slimības» apzīmēšanai viņš ir bijis ļoti tendenciozs un vienpusīgs, ka šiem rakstiem var būt tik intims raksturs, kuŗos tiek atšifrētas un atmaskotas daudzas Poruka vajātāju un naidnieku rīcības, kas stāv sakarā ar Poruka sarežģīto dzīvi Cēsīs, viņa ievietošanu Strenču un Čiža iestādēs etc., tad man ir pamats konstatēt, ka zināmas personas, aiz saprotamiem motīviem, šos rakstus slēpj no publikas...

Ja objektīvam biografam būtu izstaigājami visi tie ceļi un tekas, pa kuŗiem izkaisīta klīda Poruka intimā dzīve Cēsīs, Strenču un Čiža iestādēs, pārbaudāmi tie «argūmenti», kuŗi tiek izlietoti kā materiāli viņa psihiskās «slimības» apzīmēšanai un apgaismojamas tās personības, kuŗas figūrē augšā minētos citātos, tad interesents (lasītājs) sapratis, kas šos «citātos» īstenība un sirds asinīm uzrakstīta patiesība, kas izdo-

ma, fantazija, irōnija un sarkasms, kas izteikts uz aplamas informācijas un kas raksturots uz negatīva apgalvojuma etc., pamata.

Bet ja arī visu to tiešām tā būtu rakstījis Poruks pats, tad es katru intelligentu un kultūrālu cilvēku gribētu jautāt: vai bez stingras vispusīgas, taisnīgas un juridiskas šos rakstos minētā nepārbaudīšanas un nenoskaidrošanas ir tiesība un pamats kādam apgalvot, ka viss tas tā nemaz nevar notikt, nav tā nemaz noticis, bet ir tikai, kā Buduls apgalvo, «māņi-murģi, manija, illūzija, fantazija, hallūcinācijas etc»? Vai tikai minēto rakstu dēļ, ja arī tos tiešām būtu uzrakstījis Poruks, — Buduls pēdējo tiešām būtu gatavs ievietot vājrātīgo iestādē?

Augšā minētos (citētos) rakstos un vēstulēs var arī skaidri izlasīt faktus, ka starp dažādām iestādēm un atsevišķām personām, policistiem, ārstiem etc. Cēsīs un citur vienup un Čiža vai Strenču vājrātīgo iestāžu administrāciju un kalpojošo personālu otrup ir pastāvējuši divaini sakari. Dažādās lomās te figūrē personas, ar kurām Porukam bijis vai nu konflikts, vai kas ņēmušas dalību pie viņa ievietošanas psihiatriskā iestādē; tāpat ļoti reāli, reljefi un konkrēti attēlotas šo cilvēku divainās rīcības. Citējumos skaidri izmanāms, ka rīkojums Poruku vajāt iziet no kādām augstām personām, no iestādēm, no atklātām vai noslēpumainām biedrībām, pie kam atklātības priekšā personas, no kurām iziet tomēr galvenā iniciatīve, sevi mēģina nostādīt tikai par «akliem» ieročiem pie visu šo darījumu izpildīšanas, vai arī, ka vajāšanas iniciatīve iziet ne tikai no Poruka naidniekiem, bet tie pie savu nodomu izvešanas sauc palīgā augstākas iestādes, dažādas personas, apmelodami un aprunādami Poruku pie šīm iestādēm un personām. Tāpat ir izmanāms, ka Poruku, starp citu, ir mēģinājuši nodabūt pie malas caur noindēšanu.

Tagad pakavēšos pie dažiem Poruka dzīvē konstatējamiem faktiem un notikumiem, kā arī pie dažām divainībām un savādībām, kas viņa, līdzšinēji oficiāli

apzīmēto, dzīvi un dvēseles stāvokli pavisam citādi apgaismo. Neatklājot nemaz vēl Poruka intimā dzīvē dažu viņam tuvāku un tālāku stāvošu personu rīcību aizkulisēs, par ko, aiz saprotamiem iemesliem, šeit nevaru minēt, aizrādīšu tagad tikai, galvenā kārtā, uz tiem faktiem, tām parādībām, pretrunām, dīvainībām un savādībām, par kuņām jau lasāms drukātos vārdos atklātībā.

Tiklab aiz dīvainiem nolūkiem, kā arī aiz nemoraliskām, savtīgām tieksmēm daži Porukam naidīgi līdzcilvēki un viņu garā noskaņota sabiedrības grupa vienumēr grozīja, viltoja un jauca nenoskaidrojamā masā ar Poruka personību saistīto dzīves īstenību un patiesību. Sakarā ar to Porukam zuda katra uzticība ne tikai pret šiem līdzcilvēkiem, bet arī pret apkārtējo sabiedrību. Viss tas jauca viņa apziņā gandrīz katru iespēju atšķirt: vai šo līdzcilvēku un viņiem radnieciskās sabiedrības pret viņu vērstās izturēšanās — slēpjas humāna, taisna un laba rīcība, «nevainīga rotaļa», vai tumšs, ļauns un noziedzīgs nolūks.

Daži līdzcilvēki un zināma sabiedrības šķira nav aprobežojusies tikai ar intrigām, bet dažureiz pret Poruku pielietojuši darījumus, no kuņiem viņš bija spiests taisīt dažādus slēdzienus, neizņemot arī slēdzienu, ka viņu grib, varbūt, nonāvēt, caur noģiftēšanu etc.

Īstenībā Porukam bija vienumēr jācīnās ar viņu nenoskaidrojamā, viltīgā masā sajaukto, dažādas divdomības vai aizdomas radošo stāvokli un dīvainām parādībām, kaut gan viņš visu pārbaudīja, loģiski pārdomāja un kritizēja pēc īstas, stingras domu sistēmas, izlietojot savas gaišā prāta atziņu spējas. Tāpat arī jūtās viņš paturēja visas rēgulātoriskās spējas un gandrīz visur ievēroja pilnīgu pašsavaldīšanos.

Manu augšā izteikto atziņu, spriedumu un slēdzienu pamatotību un pareizību apliecina kaut sekošs spilgts fakts, par kuņu jau lasāms V. Eglīša monografijā «Jānis Poruks» 113. l. p. un J. Līgotņa-Rozes biogrāfiskajā apcerējumā par Poruku, kas ievietots kop. r.

I sēj. (A. Golta apg.) 35. lap. pusē, kur, starp citu, tiek konstatēts:

«Poruks kādreiz no sievas esot izlūdzies (Es katēgoriski apšaubu, ka Poruks būtu kaut ko tamlīdzīgu izlūdzies! J. P.) solījumu iedot viņam nāves zāles, kad viņš palikšot ārprātīgs... Šo «solījumu» Poruka sieva izpildījusi sekošā kārtā: aizgājusi pie kāda Cēsu ārsta (kad šķitusi savu vīru «ārprātīgu»? J. P.) un no šī ārsta dabūjusi savam vīram «nomierināšanas» nolūkā «miega pulverīšus», kurus tad arī Porukam iedevusi. No šī laika Poruks esot sajucis prātā...»

Ja ņemam vērā, ka Buduļa citētos rakstos (kurus pēc viņa apgalvojuma Poruks esot uzrakstījis Strenču un Čiža iestādēs) lasāms un arī Buduls pats apgalvo, ka «visvairāk raižu un nepatikšanu» Porukam esot sagādājusi viņa garšas «illūzija», jo tam brīžiem esot «licies», ka viņam pasniedzamiem ēdieniem esot kāda pavisam sveša un savāda garša, ka tiem esot pielikta klāt ģifts etc. un visam tam blakus nostādām augšā pievesto reālo faktu, ar kuru, starp citu, skaidri un gaiši tiek apliecināts, ka sieva Porukam tiešām kādreiz esot iedevusi it kā nāves zāles kādu pulveri (par kuru nu juridiski nemaz nav noskaidrots, kas tas bija un varēja būt par pulveri, ar kādu nolūku viņš patiesībā varēja tikt un tika iedots etc.), tad šis fakts, ir ne tikai dīvains, dažādu varbūtību un iespējamību pilns, bet satur arī gaišu liecību un neapgāžamu pierādījumu, ka Poruka «paranoja» slēpās nevis viņa «smadzeņu un nervu vājībā» — resp. «greizā ieskatā par tuvinieku izturēšanos pret viņu» (kā to apgalvo Buduls) etc., bet gan dažu viņa līdzcilvēku dīvainā, dažādu varbūtību un iespējamību pilnā rīcībā, pēc kuras viņš bija spiests taisīt dažādus slēdzienus, neizņemot arī slēdzienu, ka viņu vajā vai grib, varbūt, nogiftēt viņam tuvu stāvoši cilvēki. Vai pret šo faktu vien jau nesašķīst visi Buduļa psihiatriskie apgalvojumi un slēdzieni par Poruka «paranojas» cēloņiem? Katrai lauku vecenītei gan būs tik daudz loģikas un tā at-

zīs, ka tāds pulverīšu pasniegšanas veids un fakts, kādu attiecībā pret savu vīru ir pielietojusi Poruka sieva, gan nav attaisnojams, bet gan visādā ziņā jāatzīst kā ļoti dīvains, dažādi saprotams notikums, kas, pirms viņa ievietošanas Poruka biografijā, visādā ziņā bija juridiski jānoskaidro un jāpārbauda. Bez tam pie šī fakta psiholoģiskās daļas rodas arī jautājums (kas arī no psihiatriskā viedokļa būtu jānovērtē), kā uzskatāma šāda Poruka sievas rīcība? Bet Budulis visam tam ir apgājis ar likumu un, liekas, nav spējis, vai gribējis apgaismot šī fakta ārkārtīgi svarīgo un raksturīgo juridisko un psihiatrisko nozīmi priekš viņa iedomātās Poruka «paranojas» cēloņu un stāvokļu noskaidrošanas, jo «apcerējumos» — Poruku Jānis savas garīgās dzīves krēslainās dienās» etc. Budulis ir izvairījies no šī fakta iztirzāšanas un Poruka «paranojas» aprakstā pilnīgi noklusē to fakta daļu, kur iet runa par to, kā Poruka sieva šo «solījumu» izpildījusi.

Šeit man vēl jāpiezīmē, ka sakarā ar minēto faktu, rakstnieka Poruka māsa Anna (izlasījusi Poruka biografijā par minēto notikumu) ir jautājusi Poruka sievai: vai tad viņa tādu savu rīcību neatzītu par grēcīgu un tiešām būtu spējīga savam vīram iedot kādas zāles, apzinoties, ka viņam tiešām grib iedot nāves zāles? Uz to Poruka sieva viņai tūlīņ atteikusi: «Tas jau nebūtu nekāds grēks»...

Ka Poruks tika apmelots un vajāts, ka pašu vajāšanu izdarīja tās personas, ar kurām viņam agrāk bija kāds kontakts jeb sakars, ka vajāšana bija sevišķi dažu viņam tuvāki stāvošo cilvēku darbs, kā arī rīkojums viņu vajāt izgāja no augstām personām, iestādēm, atklātām vai noslēpumainām biedrībām, par to liecina vēl daudzi notikumi un stāvokļi Poruka dzīvē.

Kā jau Poruka dzīves gājuma atstāstījumā (Skat. manu brošūru: «Jānis Poruks» II.) minēju, tad pats biju arī aculiecinieks gadījumam, kad pie Poruka dzīvokli ienāca divi Cēsu gorodovoji un teica, ka viņu

vedišot uz vājprātīgo iestādi uz augstākās administratīvās (gubernatora) personas rīkojuma pamata.

Kad Poruks pats ievācis ziņas, kamdēļ viņa ieviešanai Strenču vai Čiža iestādēs ir bijis vajadzīgs tik «augstas» personas rīkojums, tad ir izrādījies, ka intriganti un viņa ievietotāji vājprātīgo iestādē, lai maskētu savas rīcības, ir rīkojušies tā, lai Poruks pats un sabiedrība gūtu iespaidu, it kā visa iniciatīve iziet ne no viņiem, bet no tālāk stāvošiem cilvēkiem, dažādām iestādēm un augstām personām. Tas tika darīts arī tamdēļ, lai Poruku vieglāki piespiestu padoties viņu iniciatīvei, jo pret administratīvo varu un svešām personām rakstniekam varēja būt sākumā lielāks respekts. Tā jāsaprot arī Čiža iestādes «minētās personas, kas ārstiem, policijas un citām administratīvām iestādēm, kā arī amata personām — lūgšanas Poruku turēt stingrā uzraudzībā».

Kas attiecoties uz to «lieluma māniju», tad Poruks jau pats ir ņēmis, «ka viņam cenšoties uzspiest arī dažādas karaliskas blēņas». (Kā zināms, skolnieki Rīgā Poruku bija «ievēlējuši par dzejnieku karali» ko arī ar vēstuli viņam bija paziņojuši.) Viņš jau 1903. gadā raksta arī Līgotnim: «Kaut gan par mani teic, ka es esot neganti iedomīgs, ka ciešot zem «Grössenwahn», tak tie ir salti meli. Es gan esmu diezgan liels egoists kā cilvēks, bet kā rakstnieks es esmu bez jebkādas godkārības, bez jebkādam iedomām un strādāju tikai latviešu un viņu literatūras labā...»

Poruka psihes analītiķi nespēj arī te apzināties viņa metodoloģiskos šaubu paņēmienus un pamatotu skepsi (no kuņas radās arī viņa patiesības un kritikas apziņas), kas bija dibināti uz reāliem piedzīvojumiem un faktiem. Poruka dzīve (sevišķi Cēsīs) bija pilna notikumu, kā to liecina fakts ar pulverīšiem, kas deva vielu un pamatu neuzticībai, skepsei, melanholijai, pat izmisumam un mokām. Viņam tuvāki un tālāki stāvošo personu, kā arī dažādu iestāžu etc. pret viņu vērstās negatīvās izturēšanās

motīvus un faktus, kā zināms, līdz šim vēl neviens nav juridiski pārbaudījis un reāli apgaismojis, kaut gan viņi tik reljefi un ekspansīvi tēlojas daudzās Poruka vēstulēs un citos rakstos. Tāpēc nav pamata un tiesību apgalvot, piem., ka viņa dvēseles stāvoklim ir bijuši pilnīgi nemotivēti noskaņojumi, ka viņa apziņā nebija atšķirības starp fantāziju, īstenību, sapņiem, hallūcinācijām vai fantastisko izdomu, ka viņš bez iemesla būtu bijis rupjš, ātri sakaitināms, patmīlīgs, iedomīgs, savos tiesiskos jēdzienos dīvains, bez pilnīgas pašsavaldīšanās, pilnīgas loģiskas spriešanas un prāta slēdzienu spējas, bez īstas un stingras domu sistēmas, bez rēgulātoriskām domu un jūtu spējām, paškritikas etc. Porukam bija gan pamats Buduļa iedomātos «maldus, murgus, illūzijas un hallūcinācijas uzskatīt par īstiem faktiem un nodoties tiem, pat bez kaut kādas kritikas, jo tur ne kaut kā neīsta, nepatiesa un fantastiska nav. Vai tad dzīvē arī parasti nenotiek tā, kā to apliecina šie Poruka irōniskie, satiriskie vai simbolos izteiktie «maldi, murgi, manijas», kā arī viņa gara acu priekšā tēlojošās «illūzijas, hallūcinācijas un fantāzijas vai sapņi» — resp. patiesībā — esošie, bet tikai dažureiz tieši nepierādāmie un reāli neapgaismojamie fakti?

Porukam, kā psihiski veselam, bet Čiža vai Strenču iestādēs ieslodzītam, viņa vientulības, garlaicības, gūstniecības un pazemojošā stāvokļa nospiestam, kad vajadzēja domāt un skumt par šo stāvokli, vai arī domāt un skumt apnikušam un nogurušam, lielāko laika daļu vajadzēja pavadīt snaūžot un guļot pusmiegā. Minētos stāvokļos atrodošāmie cilvēkiem, kā zināms, arī var rādīties hallūcinācijas, illūzijas, vai sapņi. Tāpat ir zināms, ka ar dažādiem medikamentiem cilvēkam var izsaukt murgus, māņus, illūzijas, hallūcinācijas etc. Ja apdomīgi izlasām Buduļa citētos rakstos (kuŗus, pēc viņa apgalvojuma, esot uzrakstījis Poruks) vietas, kur tiešām arī iet runa par sagiftēšanu, nāves zālēm etc.» un ņemam vērā augšā minēto faktu, kur tam iedod pulverišus, par kuŗiem nav noskaidrots, kas tie īstenībā varēja

būt un bija par pulveriņiem, tad arī ir pielaižama varbūtība, ka Poruka «māņiem, murgiem, hallūcinācijām, manijai, illūzijām» etc. (ja viņam tādi tiešām piemita) varēja būt arī dažādi citi, bet ne «patoloģiski» cēloņi.

Kad es 1908. g. apmeklēju Poruku Cēsīs un vēlāk Strenču iestādē, tad viņš man pilnīgi noteikti, skaidri un pārlicinoši minēja vairākkārtīgus gadījumus, kad viņš esot izbaudījis nopietnas un stipras saģiftēšanās pazīmes. Kādas divi reizes tāda saģiftēšanās lēkme parādījusies pēc zupas ēdiena iebaudīšanas (stipras galvas sāpes, savāds dulnums, vemšana, caureja etc.). Bijuši arī gadījumi, kad viņš pamodies it kā no grūta miega, ar dažādiem traucējumiem organismā etc. Viņš minēja dažas viņam tuvu stāvošas personas, kas viņu mēģinot nogiftēt. (Sakarā ar to viņš dažureiz izvairījās no mājās vārāmiem ēdieniem, gāja uz viesnīcu ēst, vai pagatavoja pats. Tikai pret māsas gatavotiem ēdieniem bija uzticība.) Jāpiemin, ka par vienu no minētām personām, kas viņu mēģinājušas nogiftēt, ar kuŗu viņam bija sevišķi naidīgas attiecības, es arī no citiem cēsiniekiem dzirdēju runājam, ka šī persona savā laikā esot nozāļojusi savu vīru. Bez tam man ir zināms, ka Strenču un arī Čīza iestādēs Poruks zem dažādu medikamentu vai mākslīgi radītas asociācijas iespaida dažureizi ir atradies divainos hipnotiskos, murgiem vai hallūcinācijām līdzīgos stāvokļos.

Viss kopā tas liecina, ka viņam allaž ir pieskārusies kāda «melna roka» ...

Poruka personībā un viņa darbos tiešām atrodas arī daudz simbolistisku sapņu elementu un fantazijas. Bet šos sapņos un fantazijā — ieliktas tikai dažādas īstenas, patiesas un filozofiskas vai mākslinieciskas idejas. Viņš pats saka, ka visa dzīve esot tikai sapnis. Arī tas esot sapnis, ka viņš mūs un mēs viņu redzot. Tiklab spēcīgais, kā vājais cilvēks dzīvojot tikai sapnī. Arī garu valstī cēlākais esot sapnis. Tur tas mirdzot spožāki par sauli. Bet pasaules tumšajās telpās viņa gaišma esot nieks. Viņš šo savu

gaismu sadalot zvaigznēs un izsviežot par dāvanu tiem, kas maldoties dziļā tumsā. Pasaulē sapnis esot nepazīts un nespēcīgs, jo tā vairs negribot viņam dot to, ko viņš tai esot devis. Sapnis pasaulei esot devis mīlestību, bet tā viņu aprijusi ar savu pūķa rīkli un nu sapnis esot nelaimīgs. Tikai sapņojot Poruks apzinājās, ka viss ir ēnas un maldi. Bet neviens sapņus nevarot izskaidrot, ja tas pats neesot sapņojis vai beidzis sapņot.

Buduls nav spējis izšķirt, bet ir sajaucis dzejnieka-mākslinieka sapņus ar trula, garīgi ierobežota cilvēka murgiem.

Poruks bija cilvēks, kas apbalvots ar lielām, augstām gara spējām, kuŗa jēdzienu, prāta slēdzienu un loģisko spriedumu mēchanisms, kā gluži vesels, vienmēr visstingrāki bija padots paškontroles, paškritikas pilnīgai, skaidrai apziņai. Viņa dvēseles stāvoklis tamdēļ arī izrietēja visvairāk tikai no viņa intelektuālās, smalkjūtīgās apziņas, nojautas un darbības sfairām, kas nekad nevar novest pie «normāliem» psihiskiem stāvokļiem. Kā cilvēks attiecībā pret ārējo pasauli Poruks bija vairāk objektīvs. Kā mākslinieks viņš reālo īstenību bieži ietina arī ikdienišķam cilvēkam necaurredzamā sapņu vai fantazijas cauraustā mākslinieciskā plīvurā.

Jēdzienu divainība atkal spilgti izmanāma, ja izlasām piem. Poruka kopoto rakstu X sēj. (A. Golta apg.) 85.—89. lap. p. citēto «autobiografisko skici» un Buduļa piezīmi pie pēdējās par Poruka dvēseles stāvokli, kur Buduls apgalvo, ka (sk. viņa broš. 98. lp.) pirmās daļas attiecīgās vietās Poruks ļoti dzīvi, reāli un pareizi esot attēlojis daudzus no saviem bērības piedzīvojumiem vai pārdzīvojumiem, turpretī «autobiografijas» pēdējā daļa, t. i. kur Poruks sakot, ka viņu esot vajājuši un nomākuši sievas mīļākie, teroristi un žandarmi, ka viņam esot teikuši, ka viņš esot slimš, ka viņš taisni uz tāda psihiski slima cilvēka iniciatīvi atrodoties vājprātīgo iestādē, kuŗš savā vietā šinīs iestādēs ievietojojot citus, esot pilna ar viņa vajāšanas māņu idejām etc. Tāpat, ja ņemam

vērā citur izteiktos Buduļa apgalvojumus, ka «Poruks brīžiem esot piedzīvojis tādus brīžus un tādus laikmetus, kad viņš savos spriedumos esot palicis gluži subjektīvs», ka «Poruka domās un ražojumos bieži fantāzija tā esot sakususi kopā ar īstenības apziņu un murgu idejām, ka pat labam Poruka pazinējam dažkārt nācies grūti pateikt, kur viņa izteicienos beidzoties īstenība un kur sākoties fantāzija vai murgi», resp. «kur Poruks palicis gluži subjektīvs un kur objektīvs», tad var droši konstatēt, ka taisni Buduļa paša apziņā tādas robežas trūkst, jo uz kāda pamata tad Buduļš var apgalvot, ka taisni «autobiografijas» pirmā daļā Poruks varētu būt tikai objektīvs, bet beidzamā daļā tikai subjektīvs vai otrādi. Ja nu vēl šeit ņemam vērā Buduļa dīvaino tendenci (skat. Buduļa brošūras «Poruku Jānis savas garīgās dzīves krēslainās dienās» un «Poruka dvēseles noskaņas krēslainās dienās»), ka visur tur, kur Poruks attēlo savu personīgo dzīvi (sevišķi ja tur pieminētas kādas negatīvas parādības), tad viņš tūdaļ gatavs ticēt un apgalvot, ka Poruks tur esot pilnīgi pareizi attēlojis savus piedzīvojumus un pārdzīvojumus, turpretī visur tur, kur Poruks aizķer sev tuvāku vai tālāku stāvošu personu dzīves un dažādo rīcību negatīvās puses, sevišķi ja tām sakars ar viņa ievietošanu vājpātīgo iestādēs etc., tad nesaprotami, kāpēc Buduļš ieskata, ka tas viss esot tikai Poruka māņi, murgi, manija, illūzija un fantāzija?

Par tā sauktām hallūcinācijām un illūzijām jāpiezīmē, ka abas šīs parādības var mākt un dažureiz arī māc katru, resp. iedomājami psihiski «veselo» cilvēku. Sevišķi maņas, garšas, taustes vai jūtāmības hallūcinācijas un illūzijas nav nemaz uzskatāmas par nešaubīgiem «psichopatoloģisku» stāvokļu simptomiem. Katrs cilvēks var sastapties ar hallūcinācijām, piem. pēc ilgstošas savas optiskas uzmanības koncentrēšanas. Pie tam cilvēks nemaz nevar konstatēt, vai tās ir kāda iespaida vai priekšstata sekas. Raksturīgi, ka hallūcinācijas uz-

mācas sevišķi karavīriem (ko pats esmu personīgi novērojis kara dienestā) kara laikā, tad cietumniekiem, vājprātīgo iestādēs aplami ievietotiem etc., īsi sakot visiem, kas iekļuvuši nospiedošos, ar dziļiem pārdzīvojumiem saistītos apstākļos. Tāpat kā hallūcinācijas vai illūzijas arī murgi un tas dvēseles stāvoklis, kuŗu Buduls apzīmē ar terminu «paranoja» — apmeklē dažādi ieslodzītos, resp. nospiedošos, ar stipriem pārdzīvojumiem saistītos apstākļos iekļuvušos cilvēkus.

Arī fantazija nemaz nevar patoloģiski attīstīties, jo viņa absolūti nevar neko jaunu radīt un neko jaunu arī nerada, bet gan tikai izveido jaunās kombinācijās veco. Poruka «paranojas» aprakstā minētās «hallūcinācijas» nav nekādā ziņā kaut kāda viņu centrālorganu «slimīgi» uzbudinātās juteklības apjauca, bet gan viņa, ar izcilus garaspējām apbalvoto jutekļu un vēlāk vājprātīgo iestāžu atmosfēras iespaids, resp. nenormālo apstākļu pārmērīgā iekairinājuma fantasma, kam ar Buduļa iedomāto Poruka gara «slimību» nav nekā kopēja.

Kopoto rakstu (Golta izd.) X sēj. 121. l. p. citētā vēstule, kuŗai būtu jāapliecina «slimīgie māņi, murgi vai hallūcinācijas» nav arī vairāk nekā, kā Čiža iestādes personāla āzēšanai mērķēta paskvila.

Kā jau aizrādīju, zināma sabiedrības grupa, sevišķi Cēsīs, kā arī zināmas personas Strenču un Čiža iestādēs vienumēr grozīja, viltoja un jauca nenoskaidrojamā masā ar Poruka personību saistīto dzīves īstenību un patiesību. Sakarā ar to vieta «Autobiografiskajā uzzīmējumā» (ja to tiešām tādu būtu rakstījis Poruks pats), kur irōniskā, sarkasma pilnā tonī tiek minēts it kā pie Poruka no viņa tuviniekiem pielietots hernhutisma rituāls («bliņu ēšana» etc.) jāuzskata nevis kā psihiskas «slimības», bet kā aplamas informācijas produkts. Tāpat izskaidrojami pārējie «raksti», kuŗiem reāli pamati netiek uzrādīti.

Visādā ziņā jāievēro fakti, ka taisni ikdieniškā dzīvē parastie psihiskie traucējumi un savādie individuālie dvēseles stāvokļi, piem. dažādi afekti, sapņi,

fantāzijas, saindēšanās, ģeniālitate etc. ir analogiski psihiatrijas diagnostikai. Arī murgiem ir un var būt dažādi izskaidrojumi. Tādi izskaidrojumi ir arī citiem psihiskiem novirzījumiem. Visādā ziņā murgu idejas, kaut arī tās, acīmredzot, radušās bez kaut kāda reāla pamata, ir tomēr pamatīgi jāizpēta. Tāpat hallūcinācijas tikai tad, varbūt, varētu uzskatīt kā psihiskas «slimības» simptomus, ja viņas tiktu konstatētas visos jutekļos, resp. visos 5 prātos. Pie Poruka nekas tamlīdzīgs nav ne konstatēts, ne pārbaudīts. Kā jau minēju, tad arī ar dažām indīgām vielām var izsaukt (radīt) psihiatru iedomātām «psichopatoloģiskām» parādībām atbilstošus stāvokļus. Tā, piem. chinins, zalic. skābe, tautā pazīstamā puķe-stāds «kurpīte» u. c. — izsauc murgus, arzēniks — hallūcinācijas, fōsfōrs — murgus un hallūcinācijas, salic. skābe — apziņas aptumšošanas, dzīvsudrabs — jūtu māneklus, mušmiras (sēne) — nervozus un psihiskus sajukumus; bez tam ar dažām citām vielām izsauc atmiņas un apziņas sajukumus, kā arī vajāšanas manijas, murgu idejas un dažādus nervu un psihiskos traucējumus. Ja nu atkal salīdzinājam augšā minētos Buduļa citētos it kā Poruka uzrakstītos «slimos» rakstus, ar Poruka sievas apliecināto faktu, ka viņa esot savam vīram «nomierināšanas» nolūkā devusi miega pulverīšus, un ka no tā laika Poruks esot «sajucis prātā», ar Buduļa augšā minētiem apgalvojumiem, tad mūsu priekšā atkal sāk figūrēt tagad nepārbaudāmas iespējamības, bet līdz ar to arī skaidrs pierādījums, ka Buduļa ieskati par Poruka «paranoju», viņas cēloņiem etc., ne tikai var būt, bet arī ir — pilnīgi nepamatoti un nesaskan ar īstenību un patiesību.

Tiek arī apgalvots, «ka bez dažādo šķiru vajāšanas idejām Porukam bijuši arī greizsirdības māņi». Buduļa brošūrās par Poruka «krēslainām dienām», saprotams, šī «greizsirdība» tiek apzīmēta par «maniju». Līgotņa-Rozes sastādītā biografiskā apcerējumā par Poruku, pievienotā pie pēdējā kop. r. I sēj. A. Golta apg. šī «greizsirdība» arī tiek apzīmēta par

«tukšu un nepamatotu», resp. ar kādu sirgstot vīrietis, kas esot «ķerts».

Kā zināms, tad sevišķi Līgotņa-Rozes un V. Eglīša apcerējumos gan ir kultivēts un vienpusīgi apgaismots ieskats, ka Poruka laulības dzīve esot bijusi «ideāla». Tomēr nav zināms un saprotams, kāpēc šie kungi bez juridiskas noskaidrošanas cenšas uzstāties par tik lieliem laulības (intimu) lietu «speciālistiem» un apgalvot, ka Poruka laulības dzīvē nebija un nekad nevarēja būt nekā tāda, kas viņam varēja dot pamatu būt «greizsirdīgam»?

Buduls un Līgotnis-Roze arī paši atzīstas, ka viņiem Poruka dzīve ir bijusi sveša. Arī Eglīša vienpusība un tendenciozās simpātijas ir pazīstamas. Viss tas atkal liecina, ka Buduls, Līgotnis-Roze un V. Eglītis ir pieskārušies vienpusīgi un tendenciozi ļoti svarīgam, komplicētam, vāriģam, bet pilnīgi juridiski nenoskaidrotam, nepārbaudītam un varbūt arī objektīvi neapgaismojamam jautājumam, kurā tomēr tikai Porukam liek figūrēt negātīvā lomā. Tā kā jautājums, aiz saprotamiem motīviem, atklātībā vēl tagad nav iztirzājams un apgaismojams, tad šeit nevaru minēt faktus, kas viņam dotu pavisam citādu izskaidrojumu.

Tāļāk tiek apgalvots, «ka Porukam esot bijusi arī nepastāvīga un vāji attīstīta griba», bet toties uzstiepj pārāk «slimīgu» fantaziju.

Ka fantazija nemaz nevar būt «slimīga», uz to jau aizrādīju. Tāpat fantazija (cik daudz viņa pavisam var būt neatkarīga) vienumēr atrodas zem gribas iespaida. Tā tad, ja Porukam trūktu gribas, jeb tā būtu vāji attīstīta, vai nepastāvīga, viņam nebūtu arī fantazijas. Interesanti, kā piem. var dzejot bez fantazijas?

Ar materiālām interesēm saistīta griba ir taču kaut kas cits, nekā tā griba, kurai jānomocas ar mūžības jautājumiem. Tāpēc arī, piemēram, starp mediķa vai veikalnieka un dzejnieka-filozofa gribu ir starpība, jo pirmo griba var palikt stipra vai patstā-

vīga tikai no ārējiem apstākļiem, turpretī pēdējā būs atkarīga arī no dievišķiem spēkiem.

Poruka griba izteicās tomēr patstāvībā. To apliecina vispirms fakts, ka viņš neatkāpās no savas apņemšanās pat spītēt saviem pretiniekiem un neatkāpties no savas pārliecības arī tad, kad viņi to vadāja pa trako namiem. Reizēm viņa gribai pievienojās pat ietiepība un stūrgalvība. Ir taču fakts, ka Poruks nekad nav locījies, klanījies, glaimojis un lišķējis melu, blēdību, varmācību, mamona un tamlīdzīgu iespaidu (varu) priekšā, kaut gan viņam bija vienmēr jācīnās ar vislielāko trūkumu, — «jāspiež roka pret galvu un jācīnās pret ēstgribu»... Viņa gribu gan reizēm locīja «mīkstā sirds», bet nekad nekāds dvēseles vai gara vājums. Nekad viņš netirgojās un nepārdeva savu sirdsapziņu, godu un ideālus. Nekad viņš nepiekāpās viņa garam neradniecisku vai pretēju strāvu (iespaidu) priekšā un nekad nepieņēma nekādu kompromisu ar dzīves tiešamību, lai viltotu sevi, melotu un lai gūtu personīgi materiālus labumus, bet palika uzticīgs saviem garīgiem ideāliem. Katrs objektīvs cilvēks te manīs tikai lielu gara un gribas patstāvību un stiprumu. Poruks saka: «Ja tavs pretekļis ir vājāks, tad tava griba nes tevi ātrāki uz priekšu; ja viņš ir stiprāks, tad tevim ir jākrīt. Jūs esat redzējuši dīķus vai ezerus kalnos. Tie ir apturēti. Viņu spēks saplok zem sevis paša. Un tur runāt no brīvas gribas ir smieklīgi. Tāpat tam, kurš ieslēgts ķēdēs un cietumā, ir brīvā griba tukšs fantoms un nieki. Arī pārdabīgie spēki nevar divreiz divi pataisīt par pieci.»

Porukam, kā lielam, smalkjūtīgam un dziļdomīgam garam, turpretī, ir gan nācies izcīnīt vislielākās emocijas un dzīves cīņas, kādas viduvējs, garīgi aprobežots un truls cilvēks pat iedomāties nav spējīgs. Vai te varētu būt runa par truslumu, neizturību? Bet Poruks jau apzinās arī šīs cīņas nozīmi, jo viņš pats saka: «Tu mani sauc glēvu; pats velti tu cīnīsies! Kā ēnas tverdams, tu cīņā brīnīsies: Tur nav ko uzvarēt! Nav vērts tur karot, kur pīkstuļi tinas,

kur gliemeži velkas un ēzeļi minas, — tur nav ko uzvarēt! Nav vērts tur runāt, kur sagroza vārdus, kur zektu dzer, ēd ēdienus gardus, — tur nav ko uzvarēt. Ir vērts pret rokām galvu spiest, klusu nopūsties un ciest — ēstgribu uzvarēt...»

Poruks pats, neilgi pirms nāves, Raimondam Bebrim Tērbatas Čiža iestādē, starp citu, skaidri teicis: ... «es apzinos savu stāvokli», — «bet jācieš līdz galam». Piekāpšanos, izlīgšanu — Poruks neatzina un negribēja. Lai sloga viņu trako namos un lai sauc par psihiski «slimu», — viņš zina pats, kas viņš ir, viņš zina savu uzdevumu un pienākumu. Par to viņš arī stāv un krīt!

Tā tad mums jāsaprot un jāatzīst, ka nelaiķis rakstnieks ir vienmēr palicis uzticīgs sev pašam un saviem ideāliem līdz pat mūža galam. Par šiem ideāliem viņš arī krita kā varonis kaujas laukā. Nekad viņš nav slapstījies, bēguļojis. vai emigrējis ārpus dzimtenes, bet ar Latviju kopā ir dalījies arī viņas nebaltās dienās, kaut gan viņam nācās izbaudīt rūgtuma biķeri līdz pašam dibenam, paciest rupjākās vajāšanas, represijas un apvainojumus, smakt ārprātīgo namos, kļīst pa sājpu, moku un ērkšķu ceļiem, daudzreiz trūkumā un sev necienīgā, nepelnītā stāvoklī... Porukam bija jācieš arī tamdēļ, ka viņš par naudu nepārdeva savas idejiskās moraliskās pārlicības. Viņš nicināja Jūdasa dabu. Kad dažiem mūsdienu «varoņiem» draud cietums, trūkums, vai citādas represijas, tad viņi mudīgi griež «kažoka otru pusi», emigrē un lavierē, lai izkļūtu no stāvokļa un, apmezdami patiesībai ar līkumu, uznāk atkal no otras puses uz skatuves un tad plātās un lielās, saukdami sevi par «varoņiem», kuŗus tad pūlis pavada ar «Oziannā» saucieniem.

Porukam neviens nesauca «Oziannā». Un par to, ka viņš sludināja patiesību un aizrādīja uz cilvēku aplamībām un vājībām, centās pēc skaidrības un taisnības, viņam citu neko negribēja piedāvāt, kā ārprātīgo namus. Ārprātīgo namus dzejniekam, kuŗu vajadzēja kopt un sargāt, kuŗa garam vajadzēja

kalnu augstumu, daiļumu mājvietu, sirdsšķīstu ļaužu sabiedrības, kuŗa dzejas nebija nekas cits, kā ziedos pārvērstas «zemes un viņa sirds sarkanās slāpes», viņa jūtu izteicējas, kuŗa baltās rozēs centās ziedēt mūžīgi skaidrajam svētrītam, bet kuŗas samina cilvēces dubļainās kājas»...?

Tie, kas mēģina uztiept, ka Porukam bijusi nepastāvīga un vāji attīstīta griba, ir citas, viņa garam neradnieciskas, katēgorijas cilvēki, kas nemaz, laikam, nesaprot gribas īstās nozīmes.

Gandrīz visos Poruka darbos atspīd dabas varenā griba: sasniegt pilnību.

Dzejnieka griba ir daudz lielāka un arī brīvāka, nekā vienkāršu, ikdienišķu, reālām tieksmēm aprobežotu pilsoņu griba. Taisni pēdējie visvairāk sadzīvē traucē dzejnieka gribu. Katra cilvēka gribu ierobežo arī vecā Ādama atliekas. Neviens nevar citāds tapt, nekā viņš ir: vājš un dabas izmantots. Poruks pats konstatē, ka «cilvēku gribas spēks, tāpat kā viņu pastāvība, ir līdzīgs nullei».

Arī apstākļi, kas no vispasaules likumiem stingri radīti, lai tie ap cilvēku un cilvēks viņos zināmu laiku būtu, neļaujas grozīties, pirms noliktais laiks nav pagājis un nekāda griba nevar nākt cilvēkam par palīgu, pirms liktenis to neatļauj. Nemaz nevar būt runa arī par kaut kādu zinātņu vīru iedomāto «brīvu» gribu, jo kur nekā nav, tur arī nekā nevar iekārot, kaut arī cilvēks būtu tas lielākais varonis.

Interesanti, ko tad Poruks, kā dzejnieks, arī ar savu «patstāvīgo» un «stipro» gribu, garīgi ierobežotu pilsoņu sabiedrībā varētu iekārot? Poruks gan atzina, ka brīva griba ir un paliks, bet tai ir tikdaudz spēka kā akmenim, kas caur sviedrienu uzsviests gaisā, krīt atkal atpakaļ. Lai grozās kā grib, riņķis no ķēdes laukā netiek, iekams to nesarauj. Bet kad šis riņķis no ķēdes ticis nost, tad viņš ir arī pušu. Visu var tik viss kopīgi celt.

Poruka griba bija arī grandioza fantazija, kas sevi centās visu ieslēgt, apvienot un mīlēt. Tā tiecās cauri

debešiem, būt sauju tuvumā un gribēja sasniegt ne savu, bet cilvēces laimi.

Tie, pār kuņiem valda akla griba un kam tikai paša labums ir par mērķi, kam laime uz zelta ripām dejo un katru viņu centību algo mamons, tiem dzejnieka griba ir sveša. Porukam, varbūt, trūka šīs ikdienišķā cilvēka gribas, bet viņam bija stingra, nelokāma un nešaubīga dzejnieka-mākslinieka griba. Tā atstāja visu un pieķērās tikai pie sava mākslas ideāla.

Tā sabiedrības grupa, kas Poruku uzskatīja kā viņas centienu un atziņu pretinieku — rakstnieku mēģināja pataisīt it kā par viņai paklausīgu mehānismu, kas būtu konstruējams un veidojams tikai pēc viņas vēlamiem noteikumiem un dzīves formām. Šī grupa Poruku nevarēja ciest kā individuēlu, patstāvīgu un garīgi brīvu cilvēku, bet gan vēlējās, lai viņš būtu viņu vergs, kas dziedātu slavas dziesmas viņas muļķībām, iedomībai un patmīlībai.

Bet Poruks, kas ne tikai gribēja, bet arī spēja iziet cīņā ar dabas, dzīves tiešamības un ļauniem psihiskiem elementiem un meklēt pasaules telpās pēc jaunām vērtībām un atziņām, centās būt brīvs (viņam arī bija jābūt brīvam) — no šādas sabiedrības grupas iespaida un gara.

Dzejnieks-filozofs nav spiests ieiet kompromisā ar sava laikmeta valdošās sabiedrības utilitāri-filistriozās grupas, varbūt, pārāk nepilnīgām atziņām, prasībām u. t. t., nedz arī piemēroties viņas, varbūt nepilnīgākam, zemākam garīgas attīstības pakāpienam un dzīves formām...

Izteicot apgalvojumu, «ka Poruka iekšējā pasaule bieži vien nebijusi piemērota ārējās pasaules parādībām, pie kam pirmējā izrādījusi stipru tieksmi atdalīties no ārējās un dzīvot savu īpatnēju dzīvi, nerēķinoties ar ārējiem apstākļiem un ka Poruka iekšējās pasaules saturs bieži vien neattaisnojis viņa personīgās dzīves veidu, kuņ raksturojusi tieksme pēc izsmalcinātas dzīves baudas, nerēķinoties ar materiāliem apstākļiem un dzīves tiešamību» viņa analītiķi, liekas, atkal nezina un nesaprot, ka dzejnieki,

mākslinieki u. c. ideju bagāti cilvēki kalpo diviem kungiem, t. i., savam cilvēkam (sev) un ideālam. Poruks pats saka, ka ja dzejnieka mūza to vadot pie labās, tad viegli varot gadīties, ka dzīve to vadot pie kreisās rokas. Ja viņam kā cilvēkam esot jācieš par saviem dzejas grēkiem, tad viņš kā dzejnieks ļaujot arī reizēm ciest cilvēcei par cilvēka grēkiem. Dzejnieka grēki, kurus tas kā cilvēks padarot, tāpēc atvainojami, ka tas esot dzejnieks. Bet ja arī viņš pats grēkojot, tad tomēr viņa daiļumus dzejā nevarot uzlūkot tāpēc nicinoši. Ja cilvēce būtu citāda, tad arī dzejnieks būtu kā cilvēks citāds. Katrā ziņā tas, kurš esot dažkārt ļauns, bet kurš varot arī daiļi sajūst, domāt un gribēt, stāvot augstāki par to, kurš esot piespiests par labu izlikties, kurš izpildot likumus formēli, bet iekšīgi viņš neesot to vērtības nekad atzinis. Labi esot ja dzejnieks protot atturēties no nepriekšzīmīgas dzīves un staigāt apkārt balts, bez noziegumiem un maldiem. Bet tas varot tikai reti gadīties. Tomēr dzejnieki varot dot tikai tik daudz, cik tie no dabas un dzīves esot saņēmuši. Viņi paši sevi izslēdzot no sabiedrības tamdēļ, ka viņi tās necienot un nevarot cienīt. Viņi grēkojot tāpat kā visi citi, maldoties, pārskatoties, bet viņi cenšoties runāt arvienu patiesību. Meliem un viltībai tie nekalpojot nekad.

Daži līdzcīvēki gan Poruku sauca par lielu dzejnieku, bet ar varu spieda viņu dzīvot tās dzīves tiešamības rāmjos, ko veidojuši cilvēki, kas kultūras ieguvumus, pa lielākai daļai, izlieto savtīgos, egoistiskos un materiālos nolūkos. Vai tā nav ģeķība, liekulība un divkosība? Poruks taču meklēja pēc jaunām garīgām vērtībām, jo vecās (esošās) viņš atzina par nepilnīgām vai mazvērtīgām. Sakarā ar to, starp viņu un no cilvēkiem atkarīgo dzīves tiešamību radās konflikts, kuŗa cēloņi neslēpās vis kaut kādā rakstnieka «gara vājībā», bet gluži otrādi, — viņa gara īpašību un spēju pārākumā par savu apkārtņi un līdzcīvēku gara spējām vai īpašībām. Tamdēļ, ja Poruka «iekšējā pasaule esot izrādī-

jusi stipru tieksmi atdalīties no ārējās pasaules un dzīvot savu īpatnēju dzīvi», tad tas varētu tikai liecināt par viņa augstām ētiskām, skaidrības, īstenības un patiesības atziņas tieksmēm. Viņš taču bija pārliecināts (spriežot pēc viņa rakstos izlasāmām domām), ka individuāla iekšējo, labāko īpašību un tieksmju sekmēšana (attīstīšana) un ārējo atmešana — vienīgi var vest uz īstenāku un cilvēcīgāku progresu. Tamdēļ arī Poruks pie gadījuma pat pavisam nerēķinājās ar ārējām formām un apstākļiem, uz ko gan tikai parastie, ikdienišķie cilvēki skatās tomēr kā uz galveno dzīves faktoru. Tiem cilvēkiem, kas par dzīves progresa impulsu atzīst vienīgi akli zooloģisko pašzūras cīņu etc. — Poruks, bez šaubām, bija paradoksāli pretējs. Nauda un citas materiālās vērtības viņam nebija vis mērķis, bet līdzeklis.

Tiek apgalvots arī, ka «Poruks neesot izrādījis par lietderīgu un dzejnieka iekšējam cilvēkam piemērotu iemiesoju, neesot varējis izturēt ārpasaulē spiedienu uz viņa iekšējo būtī un bijis lielai dzīvei par vārgu, neizturīgu un truslu un nevarējis neviename ne ar kaut ko sevišķu imponēt, neesot varējis izturēt iekšējā cilvēka spiediena un spara un esot pamazām sācis jau šur tur izdēdēt un irt, iekams iekšējais cilvēks tālu vēl nebijis visa sava spara attīstījis un parādījis. Iekš tam tad nu arī esot parādījusies Pōruka dzīves tragēdija, pie kuŗas gan, laikam, no mums redzamiem un saprotamiem spēkiem un apstākļiem neviens nebūšot vainojams», etc.

Vai tādi apgalvojumi un slēdzieni atkal nepārsteidz katru, kas pareizi pazina un saprata Poruku un viņa dzīvi? Kāpēc šie spriedēji noklusē par Pōruka laikmeta sabiedrības garīgo stāvokli, viņas kultūrālo un intelligences līmeni, vai par šīs sabiedrības sociāli ekonomiskām, materiālistiskām, politiskām un c. interesēm, kas bija rakstniekam paradoksālas? Kāpēc viņi neiztirzā šī laikmeta sabiedrības ļaužu šķiru negatīvās parādības, pretrunas etc. un visu, kas ruīnē katra augstāka gara darbību? Vai tikai sabiedrībā neslēpjas visi tie apstākļi un cēloņi, kas traucē liela gara

darbību? Bet Poruks ir atzinis, ka savā apkārtnē nav atradis īstu, stingru raksturu, kas spētu savas idejas un nodomus galā izvest, kas ticētu saviem ideāliem līdz mūža beigām. Viņš nevarēja ieredzēt visu to, kas pamatojas uz glēvulību.

Es varu šeit mierīgi konstatēt, ka gribas un rakstura nozīmi viņš ir apzinājies un tos ir arī izmantojis, cik tas viņa idejām un ideāliem bija vajadzīgs. Viņš pats saka: «Nevis tevīm par godu, Brāma, bet par spīti un manām slāpēm pēc patiesības par slavu — es te stāvēšu un cietīšu klusu, kamēr manas miesas kļūs par putekļiem.»

Ja runājam par kādu Poruka «truslumu» vai «neizturību», tad nav jāaizmirst, ka dzīves cīņas ir dažādas. Dažam ārējās pasaules spiediens ir grūtāks un jāiztur ilgāki uz pleciem, sirdi vai dvēseli, dažam vieglāks. Cik liels bija ārējās pasaules spiediens uz Poruka personību — par to «analitiķi» cieš klusu. Patiesībā Poruks panesa un izturēja visu. Neizturēja tikai viņa nelabvēļi, naidnieki un dzīves kaprači viņa skaidrības, taisnības un patiesības priekšā. Ne Poruks, bet viņi taču meklēja pēc gandarījuma.

Tāpat kā gars stāv ar miesu ienaidā, tā arī cilvēka dzīve ir pilna visdažādāko nesaskaņu vai neveiksmju. Vai Poruka iekšējā pasaule pavisam varēja darboties un vai viņam kā dzejniekam pavisam bija jādarbos kontaktā ar ārējo pasauli? Kāpēc gan Porukām kā dzejniekam-filozofam vajadzētu censties apvienot abas pasaules, apzinoties ka iekšējā pasaule veicina labklājību, ārējā, turpretī, nelaimi un ciešanas? Par visām lietām nevajadzētu aizmirst, cik ļauni varēja būt tie cilvēki, kuŗu rokās beidzamos mūža gados atradās Poruka likteņi.

Protams, aiz personīgām interesēm, katrs var pulgot Poruka personību, bet viltot īstenību un patiesību resp. apgalvot, ka balts ir melns, nevienam nav ne mazāko tiesību. Tāpēc nedrīkst Porukam pierakstīt un uztiept stāvokļus, kas atkarīgi tikai no visas cilvēces.

Poruks pats saka: «Diemžēl, rakstniecības darbs pie mums latviešiem ļoti maz tiek cienīts. Tamdēļ arī es dažu omulīgu ļaužu acīs itin nekas neesmu. Dažs labs cilvēciņš ar pilnu tiesību domā par mani teikt: no viņa nekas nav iznācis. Viņš to nesaka vien, bet arī domā tā. Ar laiku tas jau grozīsies citādi, bet vai es šo latviešu dzejnieku laimīgo laikmetu piedzīvošu, par to jāšaubas, jo cilvēki par spīti visai izglītībai paliek dumji, un kas nav dumjš, tas ir špicbukuks. Es esmu diezgan cietis un ja es būtu vēl labāks un ideālāks cilvēks, tad man vēl vairāk nāktos ciest, bet reiz taču visa pacietība beidzas. Mana apņemšanās ir — cilvēkus vairs ar morāli neapgrūtināt, bet tos nāvīgi šaust, tos sarkastiski un kodīgi vajāt. Cilvēki ir slepkavas, ar savu dzīvi tie izsūkuši man jūtas no miesām, viņi mani spīdzinājuši, kad es tīrs un gluži nevainīgs biju, apvainojuši mani, kad es tikko grēku pazinu. No savas sirds es tiem savas dziesmas dziedāju, labāki sakot, es savas dziesmas rakstīju asarām un varu vēl tikai raudāt. Šai tautai, ko es no savas sirds dziļumiem ienīstu, es nevienu dziesmu vairs nevaru dziedāt. Jo taisni daudzi no intelligentiem izturas pret mani tā, it kā man nedrīkstētu būt nekādu cilvēka tiesību, un taču es esmu dzejnieks, dzejnieks, ko cita, krietnāka tauta mīlētu un cienītu. Ir svētība, būt par dzejnieku tautai, kuŗa saprot mākslu, bet mežoniem un bezsirdīgiem dzejot ir lāsts. Cik rupji un netīri man izliekas cilvēki! Kad es augstskolā starp jauniem cilvēkiem sēžu, kuŗiem visiem tik rupja sejas izteiksme, tad mana sirds sažņaudzas, jo puķēm un poētiskā ziedoņa klusajām vēsmām no tiem sagaidāms tikai izsmieklis. Nekad cilvēkam nav bijis spēka valdīt pašam sevi, sodīt sevi, kad tas grēkojis, nākt ar sevi vienreiz skaidrībā. Mūžam un mūžam tas cildina savas kļūdas un nopeļ citu labos darbus. Cilvēks ar cilvēci ir tā saistīts, no līdzcivēkiem, apkārtējās dabas tā iespaidots, ka viņa kļūdas ir turklāt visas cilvēces un dabas kļūdas. Nemaz netiek pateikts, kas ir vainīgs pie visas nelaimes. Mēģinot visu vainu uzkrāut nejaušībām, rodas iebildumi,

ka nevar taču visās pasaules malās, visās valstīs un tautās un pie tam visos laikos rasties nejaušības ar vienādu raksturu un rezultātiem, kas kaitē cilvēcei un viņas attīstībai. Cilvēks pats sev ir visnepazīstamākais svešnieks, tiklīdz tas apkārtnē, dabā neapmierināts, meklē glābiņu savā iekšienē. Pasaulē ir brīnum daudz ledus, sniega un aukstuma un ideālie cīnītāji stāv kā kailie koki.»

Arī Poruka jūtas tiek raksturotas kā «slimīga» parādība. Šie «analitiķi», liekas, nezina vai negrib zināt, ka Poruks taču bija smalkjūtīgs, bet it sevišķi līdzjūtīgs (līdzcietīgs) pret cietējiem, nelaimīgiem, no netaisnības un rupjas varas piemeklētiem un apspiestiem. Poruka jūtas bija atkarīgas nevis no emocionālām, bet no intelektuālām sfērām.

Interesanti, no kuŗa laika inteligenta un kultūrāla sabiedriska iekārta dažiem psihietriem dod tiesību atklāti apkaŗot kā «slimīgas» parādības arī smalkjūtību, līdzjūtību, līdzcietību un par tām nīrgāties? Vai tad līdzcietība un smalkjūtība nav cilvēka pašsajūtas augstākā attīstības pakāpe, resp. izcilus īpašība, kas liecina arī par Poruka civilizācijas, intelligences un ētiskām spējām? Vai no jūtu smalkuma, lieluma un dziļuma nav atkarīga arī laba sirdsapziņa un cēlas ierašas, kas dod pamatu katram humānam dzīves likumam?

Ja šie «analitiķi» Poruka jūtu spējas un spēku ir ieskatījuši tikai kā «slimīgu», dzīvei «nederīgu» parādību un īpašību, tad tas liecina, ka viņi apkaŗo arī katru labu sirdsapziņu, cēlas ierašas un derīgu, humānu dzīves likumu progresu. Te var redzēt atkal to bezdibeni, kas šo «analitiķu» jēdzienus šķīŗ no dzejnieka, rakstnieka-mākslinieka jēdzieniem, viņa idejām, ideāliem un gara spējām.

Interesanti, kas tas par dzejnieku-mākslinieku, kuŗu šie «analitiķi» iedomājas ar aprobeŗotām, vai neattīstītām jūtām? Arī Poruks nemaz nevarētu radīt tādas dzejiskas vērtības, kādas viņš ir radījis, ja viņam trūktu tās smalkjūtības, to smalko dvēseles stāvokļa un gara darbības niansu etc., kas pilnīgi pa-

ceļ dzejnieku pār vienkāršo un parasto cilvēku, bet kas pēdējam var būt arī neparastas, nesaprotamas vai savādas.

Pārspilēti un nemotivēti ir arī Buduļa apgalvojumi, «ka Poruka nervi esot bijuši neizturīgi un slimīgi no pat bērnības, ka viņa dvēseles struktūru, kuņas dīgli, pa daļai esot pamanāmi jau viņa bērnībā, nevarot apzīmēt par harmonisku, kuņas dēļ viņš laiku pa laikam esot sanācis stiprā konfliktā kā pats ar sevi, tā arī ar savu apkārtni, un ka par Poruka paranojas cēloņiem esot jāuzskata iedzimtība (t. i. kāds no viņa priekštečiem (sk. viņa broš. 14. lp.) esot bijis, kaut kādā ziņā, garīgi nenormāls), alkoholisms, garīga pārpūlēšanās, dažādas vilšanās dzīves cerībās un stipra aizraušanās no kaut kāda priekšmeta vai idejas».

Es jau aizrādīju, ka izcilus lomu pie cilvēka vienmēr var spēlēt ne viņa dvēseles struktūra, bet gan ārējie, nelabvēlīgie apstākļi. Buduls turpretī apgalvo pretējo.

Liekas, ka Buduļam ir neskaidrs vai gluži aplams jēdziens arī par smalkjūtību. Šī īpašība, kā zināms, Porukam gan piemita lielā mērā. Tamdēļ Buduls to, laikam, saprot vienīgi kā nervu «neizturību vai slimību». Bet smalkjūtība jau ir, starp citu, dzejnieka un dziļa domātāja (arī inteligenta) raksturīgākā pazīme. Ja jau Poruks tik agri būtu sirdzis ar «kaitēm», kas laupa vai nomāc garīgas spējas, tad viņam būtu bijis pilnīgi neiespējami radīt lielas garīgas vērtības. Bet ja Poruks šādas vērtības ir tomēr radījis (ko nenoliedz arī Buduls), tad gan ļoti jāšaubas arī par pēdējā apgalvojuma pareizību, «ka Poruks sirgdams varējis tomēr ražot un ražot pie tam, vienā laikā, tiklab psihiski normālus, kā arī psihiski nenormālus darbus».

Ka «paranoja» u. c. Porukam uztiptās «vājības» varētu rasties caur iedzimtību, ir tik pārāk delikāts jautājums, ka to, uz savas sirdsapziņas rēķina, neņemsiēs atbildēt gan laikam neviens nopietns psihiatrs, vai, ja viņu uz to nespiedīs kāda sevišķa vāja-

dzība. Uz šo jautājumu var atbildēt arī tikai gluži konkrētā veidā. Bet arī tad vajaga lielas apdomības. Bez tam apgalvojumam, ka «paranoja» var būt iedzimta, vai piemist no agrās bērnības etc. noteikti pretosies arī antropoloģija. Katrs bioloģisks notikums, kam varētu būt kāds sakars ar iedzimtību, vispirms nemaz nav eksperimentējams un satur tik daudz komplicētu, tumšu problēmu, ka katrs nopietnāks un prātīgāks zinātnes kalps ir atturējies no viņu risināšanas un arī no slēdzieniem par šādu bioloģisku faktu iespējamību. Lielais cilvēces pazinējs Russo saka, ka «no Radītāja rokām viss izejot tīrs, bet visu gan beidzot sabojājot cilvēce». Bez tam Buduļam, galvenais, būtu arī jāpierāda, ka Poruka vecāki ir bijuši psihiski slimi. To nu Buduļš nav spējis, ne arī, varbūt, gribējis. Tamdēļ viņa apgalvojums ir ne tikai tukšs, nepamatots, viņa personīgs (subjektīvs) ieskats, ko var uzskatīt ne tikai par Poruka un viņa vecāku kompromitēšanu, bet arī kā rupju kļūdu, vai nodarījumu, kas rezultātā rupji apvaino arī rakstnieka Poruka vecākus, par ko viņam pienāktos saņemt attiecīgu gandarījumu.

Par Poruka vecāku izcilus garīgām spējām zinās liecināt viņu pazinēji, pie kuŗiem šāds Buduļš apgalvojums sacels tikai smīnu. Vispārīgi Buduļam vajadzētu apdomīgāki operēt ar savām «profesionālajām zināšanām un slēdzieniem».

Nosaucot Poruku par «degeneratu» Buduļim tāpat būtu jāpierāda, kāda «norma» ir vajadzīga, lai viņam būtu pamats un tiesība cienījamo rakstnieku par tādu saukt. (Sk. «Poruku Jānis savas garīgās dz. krēsl. d.» 38. lp.)

Pārspīlēts un aplams ir arī ieskats par Poruka «slimīgo» nervozitāti. Poruks pats saka: «šis laikmets ir tāds, kur visi cieš priekš viena un viens priekš visiem, nervu un neapzinības laikmets. Mums visiem vajag mēģināt saprasties un uzsākt jaunu, jauku dzīvi.»

Nervozitātes cēloņus Poruks atrada, kā jau vairākkārt esmu teicis, nevis slimīgi jūtīgā predesti-

nācijā, bet vispirms piecu prātu sakopojuma izcilus spējās: uztvert un apzināties visu daudz dziļāki, plašāki un pilnīgāki, nekā šādās spējās aprobežots un vienkāršs cilvēks. Nervozitāti Poruks konstatēja visā dabā un pasaulē: «Nervoza ir visa pasaule, viss, viss... Tur tāli dziļajās pasaules telpās meklējami nervozitātes cēloņi»... Negaisi, zemes trīces, ūdens plūdi etc. — viss tas esot dabas nervozitātes parādības.

Kā jau minēju, viņam bija strauja, ātri iekaistoša daba, sevišķi tad, kad manīja melus un netaisnību. Tā ir dabas īpašība, kuŗu neviens īstenību saprotošs cilvēks nesauks par «slimīgu» nervozitāti. Tad jau, piemēram, tramīgā stirna, vai plēsīgais, dusmīgais tīģeris arī ir uzskatāmi par «nervoziem».

Apbrīnojami naīva, liekulīga, vai ģekīga var būt tāda atziņa, kas dzejnieku, filozofu, patiesības meklētāju un melu nīdēju iedomājas ne smalkjūtīgu, bet nejūtīgu, vai jūtās aprobežotu. Bet kas tad cilvēkam šādus nervus dod? Taču pasaule, daba vai kāds cits augstāks gars. Un ja šie nervi ietricas pie katras netaisnības un meliem, tad taču nav pamata to nosaukt tūdaļ par slimību.

Tāpat aplams vai pārspīlēts ir ieskats, ka Poruka jau no bērnības «vājīe» nervi dzīvē tā esot sairusī, ka viņam savu nervu dēļ vajadzējis allaž ārstēties nervu klīnikās.

Es, turpretī, atzīstu, ka nervi, tāpat kā katrs dzīvs organisms, ja tiem jādarbojas pareizos apstākļos, nekad nepaliks vājāki, bet stiprināsies un kļūs izturīgāki. Tas taču dzīvības substances princips. Visam jāaug un jānostiprinājas cīņā ar dzīves šķēršļiem. Turpretī, par Poruku tiek apgalvots, ka pie viņa dzīves tragēdijas nekas cits neesot vainojams, kā vienīgi viņa «nervu vājums». Bet vai Poruks cīnījās «normālos», vai «nenormālos» dzīves apstākļos, par to šo ieskatu kultivētāji nesaka ne vārda. Vai tad viņiem nebūtu zināms, ka Cēsis pret Poruku daudzreiz izturējās sliktāki, nekā pret arestantu un ka

viņa vadāšana un slodzišana pa trako namiem taču nevarēja nervus stiprināt.

Ja Poruks par sevi varēja rakstīt: «es mierīgi varu noskatīties, ka cilvēku piekauj, vai tam pāri dara, bet es nevaru izturēt, kad dzirdu melojam, tad man jātop vai ārprātīgam», tad taču vajadzētu vienreiz saprast, ka nemaz nevar būt runa par kaut kādu viņa nervu vājumu. Tāpat ja kāds saka: «mani nervi neiztur, ja kāds manā istabā trokšņo, bet prieku lokālos, kopā ar simpātisku sabiedrību, tas pats cilvēks bez kautkāda «nervu uztraukuma» var noklausīties visellīgākos tračus, skarbāko mūziku un šiberus, domāju arī nevar runāt par nervu vājumu...» Te slēpjas viena atslēga arī Poruka dvēseles savādiem stāvokļiem viņa «nervozitātei». Arī Dr. Bērs, Strenču iestādes direktors, bija tādos ieskatos, ka Poruka nervozitāti radot ne vāji nervi, bet gan daži nenormāli apstākļi Cēsīs, — kas Porukam vienmēr «sitot pa nerviem».

Pārspilēti vai pilnīgi aplami ir arī to cilvēku apgalvojumi vai raksturojumi, kas Porukam uztiepj žūpību un dažādus citus «grēkus». Vispārīgi ne X Mozus baušļus, ne mūsu laiku sabiedrības pieņemto un parasto ētisko un estētisko normu pārkāpšanu Poruks nebūs vairāk ignorējis, kā tie, kas tik bramanīgi, liekulīgi, iedomīgi un egoistiski uzstājas par viņa kritizētājiem, nievātājiem un tiesātājiem. Kaili apgalvojumi, atsevišķi izņēmuma vai gadījuma rakstura notikumi vien nevar dot pilnīgu un vispārīgu raksturojumu.

Poruks nekad nav bijis lielāks «grēcinieks, žūpa, uzdzīvotājs» etc., nekā tie, kas viņu par tādu cenšas apzīmēt. «Tad jau katrs koks, katrs putns ir tāds pats uzdzīvotājs kā es» — saka pats Poruks par sevi.

Tiek apgalvots, ka Poruks esot slimojis arī ar delīriju tremens, bet Poruks pats saka, ka šī perverzā smadzeņu darbība varot uzplaukt tik tur, kur neieturot mēra. Bet viņš, paldies Dievam, nekur bez mērauklas neesot izgājis. Viņš saka: «Es dzeņu, kad man slāpst. Zināms, šis slāpes nav vienkārši pilsoniskas.

Viņām piemīt īpaša kaislība, augstākā potence, bet delirium tremens, tas piemetas tikai muļķam, kuŗš dzeŗ aiz nelaimīgas mīlestības. Es tādu mīlestības murgu nepazīstu. Tas, ko alkoholiķa-deģenerāta ķermenī atradīs, nebūs tik attiecīgs uz fizioloģiskām katastrofām, ka to varēs piemērot vispārībai». Anormālus objektus psihiatri izmantojot simtiem, bet no tiem esot jāsarģās taisīt slēdzienus priekš normāliem. Poruks saka, ka interesanti būtu izmeklēt tā vīra smadzenes, kuŗš ir «normāls» un «solids», bet kuŗam vai visi «nenormālo» un «nesolido» cilvēku simptomi.

Nav nekāda pamata un pierādījumu arī apgalvojumiem, ka Poruks būtu «garīgi pārpūlējies, vai tik stipri aizrāvies no kaut kāda priekšmeta vai idejas», ka būtu jāzaudē garīgais līdzsvars. Bērnība un mūŗība pārāk dziļi bija iesakņojušās Poruka dvēselē. Bērnībā viņš mantoja tikai reliģiski-ētiski apskaidrotu jēdzienu par cilvēku, viņa uzdevumiem un pienākumiem. Dzīvē viņš piedzīvoja vilšanos, jo tāda cilvēka viņš gandrīz itnekur nesastapa. Taisni daŗi cilvēki pret viņu vērsa melus, intrigas un viltību. Apsmietās idejas, izpostītie ideāli, vilšanās, meli, intrigas, ļauna viltība etc., viss tas radīja tādu skepsi, ka Poruks sadzīvē bija spiests neuzticēties visiem tiem cilvēkiem, kuŗus tas bija pieķēris pie meliem, viltības, vai citām nelietībām. Bet no Poruka skepticisma nevajaga tūliņ perināt «paranoju», kas rodas tikai no garīga truluma.

Viņa veselais prāts, skaidrā apziņa — caur intensīvu domāšanu, viņa stāvokli padarīja par šausmīgu moku labirintu, tāpēc nebrīnēsimies, ja zem aplamas informācijas, melu vai citādu negatīvu apstākļu iespaida viens otrs Poruka attēlojums ir pārspīlēts, vai pārāk asi ironizēts. Visas Poruka vēstules, kā arī tās neitrālās personas, kas Poruku vāŗprātīgo iestādēs ir apmeklējušas (jāpiezīmē, ka Poruks vienumēr ir ticis ievietots nevis kā nervu slims, bet gan kā «traks»), liecina, ka šinīs iestādēs atrazdamies viņš vienumēr ir ārkārtīgi cietis. Viņa stāvoklis ir pa-

sliktinājies arī caur to, ka viņam visur un vienumēr ir likuši manīt un saprast, ka viņš ir nožēlojams, «psīchiski slimš» cilvēks. To apliecina arī sekošs citāts:

«Vēl vienu dienu, kā kanārijas putnam, man, vecam krauklim, ja vēl liek dzīvot, tad gribu es izkaustēt būva stieņus ar sirdi un atkal brīvē lidot. (Pats direktors sakās mani cienus?) Trīs stundas par dienu kā fosils, es guļu, pusstundu dzirda ar siltu buļjonu un ētēra teoriju, taisnības un goda teorijas te nepazīst, tik ap zelta teļu viss grozās, tāpat kā veselos namos. Tās citas man vajaga tupēt un pamazām, tā kā mironim, trupēt.

«Es gribu no šejienes drīz tikt projām, — es te jau drīz būšu iemācījies mākslu, kā apieties ar nervu slimniekiem. Tas nozīmē: «Ārst, palīdzies pats sev!»

Pie Poruka «slimības» analītiķi pievieno vēl vienu «grēku», proti: ka viņa ētiskās un estētiskās jūtas mūža pēdējos gados esot ievērojami noslīdējušas uz leju. Lai šie «analītiķi» nepiemirst, ka arī Ģēte bija «grēcinieks», tāpēc tas darīja Faustu svētu. Tāpat Šekspira, Šillera, Mopasana, Heines un c. lielām gara spējām apbalvotu dzejnieku, rakstnieku ideāli bieži redzami «jāšus uz cūkas». To mazo «uti» neviens medīķis nevar atrast, no kuņas ceļas visi ļaunumi. Domas gan Poruka dvēselē dažureiz sacēla visbriesmīgākās sāpes, kas to šauta tik karsti, kā ar pātagu. Dažos viņa darbos ir tiešām izmanāma viņa vārdzinātās, bet ne slimās dvēseles ekstāze. Viņš bija viens no tiem cilvēkiem, kuriem pārsmalcināta daba, bet kuri īstenībā nekad nevar būt ārprātīgi. Viņi tikai dzīvē nekad neatrod apmierinājuma. Arī Poruks visvairāk tad tikai noskuma un klusēja. Ka ļaudis maz domā un daudz dara, tas viņam katru acumirkli bija redzams. Daži to turēja gan par nelaimīgu, bet neviens nebija laimīgāks par viņu. Poruks neskuma par sevi. Viņš domāja par pasaules gaitu, redzēja, cilvēkus ceļamies un krītam un jutās nelaimīgs, kad «miesās ietērptas nejēdzības viena otru iespundēja, nosita vai apsūdēja». Viņš konstatēja, ka cilvēki

nīkst un dara netaisnību tāpēc, ka viņi daudzreiz arī nedomā un nezina, ko tie dara. Tāpēc, ka viņi braukā pa domu un jūtu seklumiem. Šo stāvokli apzinoties, Porukam uznāca riebums. Viņš zināja, ka dažu cilvēku, viņa ideju un ideālu dēļ, jau jaunībā (kad viņam slāpst pēc dzīves priekiem) nelaikā mērdē un vārdzina. Priekš Poruka nepazinēja, vai viņa ideju un ideālu pretinieka viņš tiešām varēja būt savādnieks. Bet vai savādība ir vājība? Kad šis pats Poruka «slimā» dvēseles stāvokļa analītiķis bija pārliecinājies par viņa pilno prātu, asprātību un intelektu, — tad viņam radās šaubas par šo «vājību».

Poruka traģēdija pastiprinājas arī caur to, ka dzejnieks savam garam neatrada ceļu biedru. Viņš kļīda viens, līdzcilvēku iedomās kā pārspilēta, «slimīga» parādība. Praktiskie, materiālistiskie, ierobežotie «veselīgie» pilsoņi iedomājās, ka viņiem ir tiesība Poruku nosaukt par «jukušu vai garā vāju». Ja viņi kādu tīru dvēseli saskata ārpus ēšanas, dzeršanas un fiziskās dzīves baudas, tad tas viņiem izliekas tikai pasaka, māņi, murgu un slimīga fantazija.

Porukam bija pilna tiesība un pamats izturēties flegmatiski un aukstasinīgi pret apkārtējās pasaules blēņām un niekiem. Savā dvēselē viņš, turpretī, līdz savam mūža galam ir palicis tas pats smalkjūtīgais dzejnieks-mākslinieks un dziļdomīgais, gaišredzīgais filozofs, kāds viņš bija sava mūža sākumā.

Tā kā Poruks tikai ar problēmatisku un mākslotu līdzekļu palīdzību tika ievietots Strenču un Čīža iestādēs, tad, saprotama lieta, ka pa visu šo gūstniecības laiku viņš ļoti daudz un dažādi ir domājis par savu stāvokli. Visi, kas Poruku ir apmeklējuši vājpātīgo iestādēs, (izņemot tos, kas Poruku palīdzējuši ievietot iestādēs un attiecīgus psihiatrus) apgalvo, ka nekas priekš Poruka nav bijis un nevarējis būt briesmīgāks par vājpātīgo iestāžu dzīvi, viņas režīmu etc. To var panest tikai cilvēks, kas neapzinās savu stāvokli, vai arī cilvēks ar truliem nerviem, bet nevis dzejnieka-mākslinieka smalkjūtīgā dvēsele, dziļdomīgā filozofa personība.

Vēl jāpiemin ļoti dīvainais, greizais un arī aplamais Buduļa apgalvojums, ka ar «paranoju» esot sirguši un varot sirt daži lieli cilvēces gari, ja viņa esot dievišķas dabas, bet Poruka «paranoja» neesot bijusi «dievišķas dabas». Ar to viņš taisni grib tīši noārdīt Poruka lielā gara būtnes jēdzienu.

Ja ņemam vērā, ka psihiatrija oficiāli savā kompetencē ieskaita tikai tās «slimības», kas izrietot (rodoties) no nervu un smadzeņu «vājības», tad rodas jautājums, kas Buduļam dod pamatu izdomāt sevišķas cilvēces lielo garu «dievišķas vājības»? Bez tam «paranojiskais» stāvoklis vispārīgi taču nemaz nerodas no nervu vai smadzeņu «vājības», bet gan no sevišķas (savādas), varbūt arī tikai dievišķai dabai apzināmas un saprotamas psihisku priekšstatu sfēras, kas slēpjas nevis psihiatrijas kompetencē, bet dziļi mūsu neapzinātā gara dzīvē un individuālās gara spēju vai raktera īpašībās. Dīvaini, uz kāda pamata tad Buduļš var apgalvot, ka cilvēces lielo garu «paranoja» ir «dievišķas dabas», bet Poruka ne?

Poruka konflikts ar ārējo pasauli (sabiedrību, līdzcilvēkiem) radās ne tikai no viņa garīgā pārākuma pār viņa garam un dvēseles stāvoklim neatbilstošām, aplamām un nepilnīgām toreiz valdošās sabiedrības dzīves formām, bet arī no šīs sabiedrības vai dažu līdzcilvēku aplamiem jēdzieniem par īstenību, patiesību, ideālām vērtībām, skaidrību, taisnību etc. Šis Poruka garīgais pārākums, kā to apliecina viņa darbi un idejas, bija tikai «dievišķas dabas» stāvoklis un skaidrā apziņa. Viņa dvēseles stāvokļa savādības bija viņa lielo gara spēju, augstās garīgās attīstības un individuālitates raksturīgās īpašības (iezīmes, īpatnības), bet nevis kāda dvēseles «slimība».

Visam blakus nostājas arī fakts, ka Poruks taču nekad nav realizējis, centies vai mēģinājis realizēt kādu no viņam uztiptām «paranoiskām» idejām, jeb ka viņš vispārīgi būtu izdarījis citu ko tādu, kas dotu kādu pamatu viņu apzīmēt un izpaust par «psīchiski slimu», izolējamu no sabiedrības un ievietojamu vājprātīgo iestādēs etc. Viņam uztiptā «para-

noja» bija arī tam naidīgu personu izvēlēta (insecnēta) «krustā sišana» — zem gara slimības maskas. Čiža iestādes administrācija gan centās un cenšas sevi nostādīt par «nemaldīgu» un pārliecināt sabiedrību, ka šinī iestādē it kā nevarētu tikt ievietots cilvēks, kam tas nebija vajadzīgs. Bet Poruka ievietošanas vajadzība taču arī nav pierādīta. Ņemot vērā paša prof. Čiža psihisko stāvokli (Kijevā Čižs taču pats tika atzīts par vājprātīgu), nav ko brīnīties, ja viņš Poruku it «mīlīgi iesēdināja savā psihiatriskajā krātinā», — kā Poruks pats par to irōnizē.

Salīdzinot Strenču iestādes direktora Dr. Bēra, šī rutinētā mediķa, spriedumu, ka Poruks esot gan smalkjūtīgs un dziļdomīgs, bet ne psihiski slims, ar Čiža iestādes jauna, nepiedzīvojuša un no mediķu un dzīves īstenības un patiesības vēl tālu stāvoša asistenta Buduļa ieskatiem, ka Poruks esot psihiski «slims», — domāju, ka objektīvam lasītājam būs skaidrs, kuŗa no minētām atziņām stāv tuvāk īstenībai un patiesībai.

Runājot par tiem rakstiem, kas citēti Buduļa brošūrās «Poruku Jānis savas garīgās dzīves krēslainās dienās» un «Poruka dvēseles noskaņas krēslainās dienās», kuŗus, pēc viņa apgalvojuma, Poruks pats tādus esot uzrakstījis Strenču un Čiža iestādēs un kuŗos «skaidri esot izmanāmas slimas dvēseles māņu un murgu idejas» u. t. t., kā jau minēju, vispirms juridiski un pēc būtības būtu pārbaudāms, vai tos ir tieši Poruks tādus rakstījis, kā arī noskaidrojami visi apstākļi, pie kādiem šie darbi patiesībā varētu rasties un vai tie ir viņa pirmraksti?

Ar 1915. g. 27. februāra rakstu Nr. 185 Čiža iestāde man oficiāli paziņoja, ka šie «raksti» varot būt arī Buduļa paša sarakstīti it kā pēc rakstnieka Poruka mutiskiem izteicieniem... Ja tas tā, tad lietīšķam un objektīvam Poruka analitīķim nu atkal vispirms nāksies izšķirt, cik daudz Buduļš viņos būs spējis, vai gribējis ielikt īstenības un cik daudz izdomas

vai fantazijas uz Poruka «psīchiskās slimības» rēķina.

Tāpat objektīvam Poruka personības pētītājam vairāk kā skeptiski jāuzņem viss, kas sakarā ar šo rakstnieku nāk no Buduļa spalvas. Nav nebūt vienīga, kas uzstājas par Poruka, kā populāra un augstāka gara svaidīta rakstnieka personas analītiķi un kritiķi. Ievērojot apstākļus un attiecības, pie kādiem sastapās rakstnieks Poruks un Buduls, kā Čiža iestādes asistents, pēdējais vismazāk būtu aicināts līdzrunāt pie objektīvas rakstnieka Poruka personības kritikas un analīzes. Nevar taču ļaut vienā personā «figūrēt» tam psihiatram, kam jāaizstāv Čiža iestādes prestižs, jāpārliecina, ka nav bijusi ne kļūda, ne pārestība to personu rīcībā, kas Porukam lika smakt vājprātīgo iestādēs, kā arī, varbūt, jāuzstājas pret visiem tiem viņa iedomātiem «varizējiem» un «klačotājiem», kam «patīkot apgalvot, ka Poruks par psīchiski slimu esot izpausts tikai aiz kādas viņam tuvu stāvošas personas tumšiem, savtīgiem nolūkiem» — ar to psihiatru, kam pēc būtības būtu jāanalīzē populārā rakstnieka psīche. Tas būtu tikpat daudz, ja vienā personā ļautu figūrēt sūdzētājam un aizstāvim.

Pēc bij. Tērbatas vec. kursa med. stud. R. Bebra paskaidrojumiem, Poruks Čiža iestādē rakstījis gan, bet literāriski un zinātniski vērtīgus rakstus. Poruks arī pats Bebrim sāpīgi izteicies pret viņa rakstu «cenzēšanu». Rodas jautājums, kur šie raksti ir palikuši?

Poruka dvēseles stāvokļa raksturošanai daži viņa «analītiķi» parasti jauc chaotiskā masā tos rakstus, kuŗos rakstnieks reāli attēlo viņa naidnieku dvēseles stāvokļus un viņu ļaunās rīcības ar tiem rakstiem, kuŗos Poruks mākslinieciskā formā ir tēlojis dažus savas apkārtnes tipus viņu patiesos apstākļos, — apgalvodami, ka viņos atspoguļojoties tikai Poruka «slimā» dvēsele etc. Vai tā nav aplamība?

Savā laikā rakstnieka Poruka piemiņas komiteja publicēja presē uzaicinājumu — nodot viņai visus

rakstnieka Poruka manuskriptus (oriģinālus), kā arī ar viņa personību saistošos materiālus, dokumentus etc. Sakarā ar to sevišķi Buduļa pienākums būtu nodot šai organizācijai visus tos «skaidros materiālus un pierādījumus», uz kuriem viņš pamato savus apgalvojumus un slēdzienus par Poruka «paranoju», t. i. visus manuskriptus (pirmrakstus) un dokumentus, ja tādi tiešām atrastos viņa rīcībā. Interesentiem jāredz un jālasa viņi oriģinālā. Buduls to vēl līdz šim nav darījis. Pret tādu parādību jāvelk attiecīgas konsekvences...

Kā zināms, rakstnieka Poruka rakstu autora tiesības nelaiķa atraitne pārdeva A. Goltam. Raksturīgs un dīvains ir tomēr fakts, ka starp Buduli no vienas un A. Goltu, kā Poruka rakstu toreizējo vienīgo likumīgo izdevēju, no otras puses, attiecībā uz rakstiem, kurus Buduls izlietojis savās brošūrās «Poruku Jānis savas garīgās dzīves krēslainās dienās» (arī «Poruka dvēseles noskaņas krēslainās dienās»), nekāda formāla vienošanās nav notikusi.

Ja Buduls savās minētās brošūrās ir izlietojis «manuskriptus», kurus, kā viņš apgalvo, Poruks pats tādus esot uzrakstījis Strenču un Čiža iestādēs, un par šo darbu saņem honorāru, tad viss tas varēja notikt tikai saziņā ar Poruka atraitni. Bet ja pēdējai būtu drusku vairāk cienības pret savu nelaiķa vīru un ja viņa to nevēlētos redzēt Buduļa brošūrās figūrējam vājprātīga vai citādi negatīvi attēlota cilvēka lomā (Līgotņa sastādītā biografijā, kā zināms, tiek apgalvots, ka Poruka sieva savu vīru esot milējusi un viņu par vājprātīgu neatzinusi), tad viņa nekad nebūtu atzinusi par iespējamu un vajadzīgu balstīt Buduli tādu brošūru izdošanā.

Viss sacītais, kā arī brošūrās izmanāmās tendences liecina, ka viņu izdošana nav notikusi aiz zinātniskas, vai kādas lietišķi pamatotas vajadzības...

Ja psihiatrs garīgi veselam rakstniekam, ievietotam vājprātīgo iestādē, tās atmosfērā «liek attēlot savu patieso dvēseles stāvokli», — tad tas ir tikpat daudz, kā kad viņš kādu nevainīgu, bet uz nāvi no-

tiesātu, spiestu smaidīt tanī brīdī, kad šis nelaimīgais ap savu kaklu jūt karātavu cilpu. Tāpat, ja psihiatrs Poruka patiesā dvēseles stāvokļa noteikšanai izlieto materiālus, savāktus pēdējam atrodoties Strenču un Čiča iestādēs, resp. nenormālos apstākļos, tad tāda rīcība nav nekas cits, kā īstenības maskēšana, patiesā dvēseles stāvokļa fikcija, inkvizitoriska spīdzināšana.

Apgalvojumam, ka par pierādījumu tam, ka Poruks esot bijis tiešām «psīhiski slims» cilvēks, varot uzskatīt viņa rakstus, sevišķi tos, kuņus viņš esot uzrakstījis psihiatriskās iestādēs, nav pamata un pierādījumu. Tāpat nav pamata apgalvojumam, ka Poruks esot slēpis un nekādi negribējis citiem rādīt, ka viņš «psīhiski slims» un tāpēc par to runājis tikai reti. Tas gan drīzāki liecina, ka viņam taču nemaz nebija ne ko atzīt, ne citiem ko rādīt, ne arī ko runāt par tādu dvēseles stāvokli, kas viņam nemaz nepiemita. Tanī pašā «paranojas» aprakstā jau tiek apgalvots, ka Poruks pats esot teicis, ka prāta un saprašanas ziņā cilvēks tikai to varot atzīt, citiem rādīt un par to runāt vai rakstīt, ko pats redzējis, dzirdējis un piedzīvojis...

Sevišķi tos rakstus, kuņus viņš uzrakstījis psihiatriskās iestādēs, vismazāk varētu uzskatīt (lietot) kā Poruka «psīhopatoloģiskā» stāvokļa pierādījuma materiālus, jo šos rakstus viņš taču būs rakstījis zem minēto iestāžu režīma iespaīda, juzdams ap sevi vienmēr vēl speciālus novērojumus. Tamdēļ minētos rakstos Poruks gan savus piedzīvojumus, pārdzīvojumus un idejas varēja izteikt pavisam citādi, nekā to būtu darījis personīgā sarunā un citos, bet ne vājprātīgo iestāžu apstākļos. Poruku apbēdināja gan tas, ka viņu turēja aizdomās, šaubīgi uz viņu raudzījās, un kā vājprātīgu izolēja no sabiedrības, vadāja un slodzīja pa vājprātīgo iestādēm. Viss tas viņu reizēm gan noveda pie stipriem satricinājumiem, sagādāja viņam lielas ciešanas, izsauca vienu otru afektu, domu un jūtu savīļojumu. Poruks gan mīlēja irōnizēt, bet visvairāk tikai tad, kad zināja, ka viņu

grib izjautāt par lietām, par kuŗām viņš nevēlējās tapt izjautāts, vai kad šim cilvēkam neuzticējās un neturēja viņu par cienīgu un intelligentu.

Autoritātīvā psihiatrija apgalvo, ka «paranoīkiem» vispirms krasi pārmainoties viņu raksturs un rokraksts. Viņi rakstot gan daudz, bet dažādi izlikumodami, izpušķodami vai izķēmodami rakstu un atsevišķus burtus, pastrīpodami atsevišķus nenozīmīgus vārdus, vai pat tikai atsevišķas zilbes un taisot dažādas citas dīvainības. Arī stils viņiem esot augstākā mērā ērmīgs, augstprātīgs un savādīgs. Viņu rokraksti pārvēršoties par pilnīgi nesaprotamiem rakstiem. Parastie burti tiekot pielietoti jaunā nepazīstamā jēdzienā, zilbes vārdos tiekot sagrozītas, vai arī pie vārdiem tiekot pierakstītas dīvainas zilbes. Burtu vietā bieži tiekot lietotas hieroglifiskas un simboliskas zīmes. Viņi izgudrojot pat pilnīgi jaunus vārdus, jaunu dialektu, etc. Ja tas tiešām tā, tad apgalvojot, ka Poruks esot bijis «paranoīkis» un izlietojot kā pierādījumu tam rakstus, kuŗus viņš esot uzrakstījis vājprātīgo iestādēs — Buduļam bija jāpievieno savam apgalvojumam arī Poruka rokraksts ar visām šīm «dīvainībām un savādībām», tāpat viņam būtu jāpierāda, kāds gara, bet sevišķi kāds intelekta stāvoklis, sejas izteiksme, izturēšanās, pie kādiem apstākļiem viņš tos rakstīja etc.. bija Porukam rakstot šos «paranoiskos» rakstus. To Buduļs nav darījis. Vispārīgi «paranojiska konstitūcija» psihiatrijā esot pilnīgi nenoteikts, neapzināms un nesaprotams dvēseles stāvoklis.

Pēc manas atziņas, šādā «paranojā» tad nojauta un ārējie cēloņi ir tomēr tik cieši saistīti, ka nepavisam nav iespējams noteikt, kas te svarīgāks — vai tā sabiedriskā atmosfaira, kas šādu «paranoju» kultivē, vai tie cēloņi, kas viņu rada. Bet šāds dvēseles stāvoklis nevar būt nekam bīstams, kaitīgs vai traucējošs. Vajaga tikai likvidēt visus nelabvēlīgos, ārējos notikumus, visus tos dzīves apstākļus, kas visu apkārtņi pārvērš par aizdomu vai šaubu miglāju. Poruka apkārtne gandrīz no tādiem vien sastāvēja.

Cilvēkus, kas ir smalkjūtīgi, ciena taisnību, īstenību, patiesību, skaidrību (kāds bija arī Poruks), nedrīkst pievilt, viņu priekšā melot, izturēties netaisni. Tas viņus var uzbudināt un sakaitināt. Par «paranojiskiem» tādos cilvēkus nedrīkstētu uzskatīt pat tādos gadījumos, kad zem lielu pārdzīvojumu un piedzīvojumu gūtā iespaida viņu dzīves ceļā parādās un viņos kļūst dominējošas dažādas šaubu, aizdomu, melu vai viltus krāsās atspoguļojošas un viņiem tuvas vai pretīgas idejas. Šādiem cilvēkiem vienmēr ir stingri loģiska ar kritēriju caurausta domu sistēma, pilna lielu ideju, gribas un rīcības apziņas, kā to redzam arī pie Poruka.

Psīchiatrijai iedomājama ir paranoīķis ir rezonieris, kam truls gars un svešas jūtu gammas, kam visur pārsvarā stāv aprēķins, bez jūtām. Tā ir viņa raksturīgākā pazīme.

Tamdēļ smalkjūtīgs cilvēks (kāds bija Poruks) nekad nevar kļūt par psīchiatrijas pacientu, resp. par «paranoīķi». Cilvēki, kas (kā Poruks) meklē pēc patiesības, taisnības, īstenības, skaidrības, jaunām idejām, ideāliem, kas nav apmierināti ar esošo, nepilnīgo, aplamo etc., tamdēļ vislielākās galvas sāpes rada taisni psīchiatriem un tiem cilvēkiem, kuŗu rokās atrodas cilvēces taisnība, tiesību, skaidrības un patiesības «likteņi». Šādi cilvēki bieži vien dragā visus pseidokultūras reprezentantu centienus, kas cilvēci izmanto saviem savtīgiem nolūkiem, bet tai nenes nekāda labuma, labklājības, nedz svētības. Visi cilvēces lielie gari, kas atmasko melus un viltus mācības, kas neatlaidīgi cīnas par taisnību, tiesībām un idejām etc., tiek (kā jau aizrādīju) uz vissīvāko apkaroti un izprovocēti par «psīchiski slimiem» vai «noziedzīgiem». Nekad šādi cilvēces gari netiek izpētīti, nekad netiek apsvērti visi tie sociālās loģiskie faktori un cēloņi, kas rada viņu konfliktus ar sabiedrību un līdzcīvēkiem. Par viņiem daļa domas un strīdas līdz absurdam... Ja nu kāds no šādiem cilvēkiem, beidzot ar varu vai viltu tiek izolēts no sabiedrības un nodots gūstniecībā, tad nevienam

nenāk prātā, vispirms, noskaidrot visus apstākļus, lai pārliecinātos, vai te netiek nodarīta netaisnība, pārrestība, kļūda, vai pat noziedzība...

Izņemot dažas liriskas dzejas un dažas intima satūra vēstules — Poruks savos rakstos ir tēlojis nevis sevi, resp. savos dvēseles pārdzīvojumus etc., bet gan cilvēces redzamākos, nozīmīgākos (reljefākos, ekspan-sīvākos) un iepaidīgākos reprezentantus (tipus) viņu attiecības ar dabu, dzīves apstākļiem, ar viņu psihiskiem stāvokļiem un problēmām etc. taisni tādus, kādus viņš dzīvē tās ir konstatējis. Bet arī attiecībā uz dzeju viņš jau 1905. g. Eglītīm raksta: «Esmu kā subjektīvas mīlestības dzejnieks dvēselē pilnīgi izbankrotējis.» Saprotams, ka kailo nabadzību un tukšumu, kā estēts, viņš ir aizsedzis vietām ar fantāzijas izpušķojumiem. Tāpat tur, kur viņa rakstos sastopamies ar pilnīgi reāliem (kailiem, bez fantāzijas izpušķojumiem) attēlojumiem, ar tikpat pilnīgu pamatu un tiesību var arī sacīt, ka ja tikai rakstnieka nodoms un uzdevums nav bijis mūs tiši maldināt, tad arī tur ir attēloti nevis viņa dvēseles pārdzīvojumi (stāvokļi), bet gan viņa vai citas personas atstāstītie reālie piedzīvojumi vai novērojumi etc.

Kā tas nu arī nebūtu, bet ir un paliek fakts, kas man te atkal jāuzsver, ka par dzejnieka-rakstnieka darbu, kā mākslas produkta, psiholoģisko daļu nevar pareizi spriest cilvēks, kas pats nav mākslinieks, vai viņa garam radniecisks. Tāds cilvēks nekad viņa darbos nevarēs atšķirt īstenību un patiesību no fantāzijas, izdomas vai dzejas, paša autora no kādas citas personas dvēseles pārdzīvojumu attēlojuma, vai reāla piedzīvojuma, nedz arī pateikt, kur viena sākas, otra beidzas, kur autors izteicis savas subjektīvās sajūtas, pārliecības, ticējumus, kur atkal iegrimis dzīves vai līdzcilvēku raksturojumos, refleksos veidots un tērtas dažu reprezentantu (tipu) domas, dabas zīmējumus etc. Pamatojoties uz iepriekš minētā nemaz nevar apgalvot, piem., kā romānā «Rīga», fantāzijās «Pērļu zvejnieks» un «Perpetuum mobile», tēlojumos «Atkalredzēšanās», «Sirds-

šķīsti ļaudis», u. c. darbos izmanāmam psihiskam elementam ar Poruka dvēseles stāvokli būtu un varētu būt citāda radniecība vai attiecības, nekā piem. «Mežiniekā», «Almanzorā», «Napoleona nāvē», «Sīmanī Gaigalā», «Faķirā», «Grāfā Rodenšteinā», «Ērgelniekā», «Zelta adatā», «Invalidos», «Vectēva stāstos» u. c. darbos. Zināms pamats ir gan konstatēt, ka nevis «Pērļu zvejnieka», «Perpetuum mobile» etc. ideju, bet gan piem. «Faķira Montras spīta» dēļ Poruku slodzīja trako namos.

Aplams un nepamatots ir arī Buduļa apgalvojums, ka Porukam trūkstot garāku darbu tamdēļ, ka savos darbos viņš esot attēlojis savus dvēseles pārdzīvojumus, jo viņa jūtu vilņi esot bijuši ļoti strauji un īsi un līdz ko viņi taisījušies sasniegt savu kulminācijas punktu, viņš esot centies ātri savu jūtu izplūdumu uzrakstīt.

Garākus darbus Poruks gan nerakstīja pirmkārt tamdēļ, ka lielāko daļu viņš bija spiests rakstīt lielā steigā, aiz trūkuma (materiālu apstākļu dēļ), kad nemaz nebija laika un iespējas domāt par darba stiepšanu. Poruks nekad savus darbus nestiepa, «neslīpēja» un «nepulierēja», jo viņš nekad nelika svaru uz ārējo formu, bet uz saturu.

Romans «Rīga» ir taisni viens no viņa visgarākajiem darbiem, bet tur, pēc cita Buduļa apgalvojuma, atkal «viskonspektīvākā» veidā esot attēlots Poruka «pataloģiskais dvēseles stāvoklis», kaut gan pēc Buduļa pirmā apgalvojuma un analogijas, tanī tad vismazāk vajadzētu būt Poruka dvēseles pārdzīvojumu, jūtu saviļņojumu etc. attēlojuma. Tāpat aplams un nepamatots ir arī Buduļa apgalvojums, ka jaunības, bet sevišķi ārzemju patiesos apstākļus un garīgo krīzi Poruks visspilgtāki esot attēlojis «Pērļu zvejniekā». Bet Poruks pats taču «Pērļu zvejnieku» nosauc par fantaziju.

Poruka darbi vismazāk liecina par to, kādas pārādības, iespaidi vai notikumi ierosinājuši viņu rakstīšanu (radīšanu), vai kādas iekšējas pārmaiņas un procesus radījuši viņa pārdzīvojumi un piedzīvojumi.

«Pērļu zvejniekā» gan ļoti spilgti tiek tīrātas ideālu, dzīvības, nāves un dažādu ideju problēmas, kas savās rokās tur noslēpumaino traģisma vai iznīcības atslēgu, bet par kādu Poruka garīgās «krēslas tuvošanos» gan tur nav ne jausmas. Kā tad nu var te apgalvot un noteikt, kurās te ir viņa personīgās un kurās visas cilvēces idejas, kas te īstenība, kas patiesība etc.?

Buduļa «nezinoši-zinātnisko (psīhiatrisko)» domu monstros un maldīšanās pa aplinkus ceļiem visspilgtāki saskatāmi viņa brošūru (par Poruka dvēseles stāvokli) beigu slēdzienā: ka Čiža iestādē par Poruku viņš varējis teikt, «ka, kaut gan Poruks vēl dvašojis, taču esot bijis uzskatāms par mirušu...» Ja vēl ņem vērā, ka pirms tam ir izteikts atkal cits viņa paša apgalvojums, «ka tomēr šinī nožēlojamā stāvoklī atrazdamies Poruks esot uzrakstījis un spējis rakstīt arī vērtīgus darbus...», tad lasītājam pretī izplešas tie muklāji, kuŗos parasti iestieg cilvēki, kas, līdzīgi Buduļam, dzejnieka-domātāja idejas nespēj «lasīt starp rindiņām» un kas dzejnieka vai rakstnieka fantastiski-simbolisko elementu burtiski un praktiski mēģina pielietot saviem dīvainiem nolūkiem. Vai ar to Buduls būtu gribējis attaisnot un izskaidrot kādu citu savu apgalvojumu, «ka Porukam esot bijušas divas dvēseles» vai, varbūt, viņš domā, ka būtu «nemorāliski» vai neiespējami, ja Poruks vai kāds cits līdzīgi Dostojevskim rakstītu kādas «Miroņu namam» attiecīgas atmiņas vai piezīmes, un pierādītu, ka «dzīvo miroņu» namos tiek ieslodzīti (līdzīgi Dostojevskim u. c.) cilvēki, kam humanitātes, taisnības un patiesības vārdā tur nevajadzētu būt ieslodzītiem un ārēji apzīmētiem par dzīviem miroņiem? Tas ir viņa noslēpums...

Kādā citā vietā Buduls atkal apgalvo, ka Poruka «paranoja» esot attīstījusies ļoti lēnām un tikai vairākos gados esot sasniegusi savu kulminācijas punktu, bet tam blakus atkal, ka viņa jūtu vilņi bijuši strauji un īsi, un ātri sasnieguši savu kulminācijas punktu. Vai tas neliecinātu drīzāki, ka tad jau arī

viņa «paranoja» varētu būt gan drīzāki «akūtas», bet ne «kroniskas» dabas?

Tāpat Poruka «paranojas» aprakstā vienā vietā lasāms, ka viņš neesot turējies pie ieskata, ka cilvēkam mēle dota priekš tam, lai varētu savas domas noslēpt un tāpēc viņš rakstot esot izteicis taisni to, ko viņš sajutis, pārdzīvojis un kam viņš esot ticējis. Gandrīz katrs viņa ievērojamāks pārdzīvojums un piedzīvojums esot atradis dzejisku ietērpumu viņa rakstos un reizēm tādi pārdzīvojumi un piedzīvojumi viņa ražojumos esot ielikti gandrīz pilnīgi kaili, reāli, bez jebkāda fantazijas izpušķojuma. No tā nu varot taisīt slēdzienu par Poruka psihisko stāvokli. Turpretī otrā vietā atkal lasāms, ka gandrīz visi Poruka «patalogiskā» rakstura ražojumi esot visneaprobežotākās fantazijas produkts.

Varbūt, ka Poruks arī neturējās pie ieskata, ka cilvēkam mēle dota priekš tam, lai varētu savas domas noslēpt, bet nevajaga aizmirst, ka Poruks ar to gribēja celt un arī tad cēla gaismā taisni to, par ko dzīvē atklāti nemēdz runāt, tamdēļ ka tā ir vislielākā patiesība un īstenība, no kā lielais vairums baidās un izvairās un kas nemaz nepatīk dzirdēt. To var darīt katrs, kas tikai vēlas taisnību un patiesību runāt un īstenību apliecināt. Tikai nesaprotami, kāpēc Buduls grib uztiept, ka Poruks esot izteicis tikai taisni to, ko viņš sajutis, pārdzīvojis un kam viņš esot ticējis. Katra patiesība un īstenība nemaz nav personīgi jāizbauda un jāpārdzīvo, lai par viņu būtu tiesība rakstīt un viņu apliecināt. Liekas, ka aiz faktu trūkuma minēto apgalvojumu izteicējs cenšas izdomāt kādu mākslīgu argūmentāciju Poruka dvēseles «patalogiskā» stāvokļa apzīmēšanai. Bet pirmais kailais apgalvojums taču nostājas taisni pretrunā un pilnīgi apgāž otru tādu pašu apgalvojumu.

Poruks pats saka: «Nevis rakstnieks viens pats rada kādu ievērojamu darbu, bet viņa līdzstrādniece ir arī visa sabiedrība ar saviem galveniem pasaules un dzīves uzskatiem, kuŗi no rakstnieka ģenija tiek mākslas formā glīti un patīkami veidoti un kuŗa dar-

bu tad sabiedrība ar sajūsmu un sirsniību saņem kā savu īpašumu atpakaļ... Tā jau esot rakstnieka māksla, īstenību, izdomu, fantaziju, reālu patiesību dzejā vai prozā tā sakausēt kopā, ka viss tas izliekoties vēl pārliecinošāks, īstenāks etc., nekā pati reālā īstenība. Rakstniekam var gan zināmā mērā piemesties arī viņa «apkārtnes krāsas», bet tas liecina atkal tikai par šīs apkārtnes, bet ne par rakstnieka dvēseles īpašībām, īpatnībām un stāvokļiem.

Tā tad nemaz nevar pierādīt un tamdēļ arī nedrīkst apgalvot, ka Poruks savos rakstos būtu attēlojis subjektīvi savus dvēseles pārdzīvojumus, resp. izteicis to, ko «jutis, domājis un kam ticējis».

Ieskats (apgalvojums), ka Poruka rakstos atspoguļojoties viņa «slimā dvēsele» ir arī viena no tām kardinālkļūdām, pār kuŗu ir klupuši un laikam arī turpmāk vienmēr klups visi tie viņa personības un darbu analitiķi, kas iedomājas, ka rakstnieka talants un uzdevums (pienākums) varētu slēpties tikai sevis tēlošanā. Es jau vairākkārtīgi esmu aizrādījis, ka Poruks savu dvēseli turēja kā vislielāko svētnīcu. Ne cienīgam, neintelligentam vai garīgi trulam cilvēkam netika atļauts viņai pat tuvoties. Visu cilvēciģo viņš saistīja ar sirdi, bet visu augstāko, cēlāko un dievišķīģāko ar dvēseli. Paviršie un seklie analitiķi nu būs iedomājušies, ka daži Poruka sirdsstāsti ir arī viņa dvēseles stāsti. Bet arī Poruka sirdsstāsti mūs netuvina viņa dvēseles dzelmēm. Bez tam pie visām sirdslietām cilvēki daudz pieliek, atvelk, piemelo, sagroza faktus, noslēpj sīkumus etc. Tādus sirdsstāstus nav nedz interesanti, nedz arī lietderīgi dzirdēt un iztirzāt. Tur ir un var būt tik daudz neskaidrību, juku, lieka vai viltota, ka nepaliek nekā nepāšaubāmi īstena un patiesa, lai notikuma un darītāja dvēseles darbībā varētu cik necik orientēties un lai sapratīģam klausītāģam nepaliktu beidzot neomulīgi tādus viltotus un neīstus rakstus lasot. Rakstnieku nedrīkst tulkot burtiski. Viņa idejas un dvēseles stāvoklis jāprot lasīt «starp rindiņām». Kas to negrib, vai nespēj, tas arī nekad nevar būt aicināts par Po-

ruka analītiķi, biografu vai kritiķi. Atskaitot tos gadījumus, kad Poruks rakstīja tikai materiālu apstākļu spiests, kur sižeti un viela tika steigā meklēti un apstrādāti, lielu daļu sacerējumu viņš uzrakstīja tieši zem mūzikas iespaida, vai arī uzstājoties par taisnību un patiesību. Tā visi fantastiskie un liriskie tēlojumi ir radušies zem mūzikas iespaida, bet filozofiskie — zem taisnības un patiesības apziņas iespaida. Mūzikas skaņās viņš ar savām gara acīm redzēja ainas un tēlus, kas, kā jau minēju, nemūzikālam, mūzikas gara neapdvestam cilvēkam izliekas dīvaini, savādi, nesaprotami vai neparasti. Domājot par taisnību, patiesību, dzīves negatīvām parādībām un likteņiem, viņā plauka un veidojās idejas, kas pilnīgi nesaprotamas un nepieņemamas vienkāršam, ikdienišķam cilvēkam, vai kuŗa jēdzieni paradoksāli un garīgi aprobežoti. Tie «pārspilējumi», kas atrodas Poruka darbos, ir pārspilējumi cilvēcē. Kas domā, ka sadzīvē nekas nav pārspilēts, bet vieniģi Poruka darbos — tas ļoti maldās.

«Lai katrs cenšas un mācās nebūt pārspilēts, tad arī viņa dvēsele nebūs tāda un rakstnieks būs spiests cilvēkus tēlot kā eņģeļus» — saka Poruks.

Aiz vienpusības vai tendenciozitātes Buduls apiet ar lielu likumu arī visiem pazīstamai mācībai, ka ģeniālas spējas arvien esot saistītas ar zināmām garīgām «nenormālībām». «Ģenijs tuvu ārprātam, — ārprāts tāļu no ģenija», — saka Lombrozo. Tas liecina, ka uz Poruka īstenību un patiesību viņš iet vai nu neīstus, aplamus vai aplinkus ceļus un ka viņš lieto valodu, lai maskētu savas domas un nolūkus, bet izteiktu taisni to, ko viņš nesajūt, nesaprot, nepārdziwo un kam viņš pats netic.

Pie fakta, ka Poruks tika izpausts par «psichiski slimu» un turēts vājprātīgo iestādēs tikai aiz dažu personu sevišķiem etc. nolūkiem (pret ko dažī mēģina celt iebildumus, aizrādīdami, ka garīgi veselu cilvēku taču nevarētu ievietot un turēt vājprātīgo iestādēs) man vēl jāpiezīmē, ka Čiža iestāde ar rakstu man oficiāli ir paskai-

drojusi, ka pie viņa ievietošanas šinī iestādē nemaz neesot pacelts jautājums par viņa dvēseles stāvokli. Tā tad skaidri redzams, ka šē bija iespējamās dažādas varbūtības. Vispārīgi Čiža iestādes psihiatri Poruka ievietošanas vajadzībai vajprātīgo iestādē nekādu citu motīvu un argūmentu nepieved, kā dažus Poruka rakstus, kuŗos esot izmanāms patalogisks dvēseles stāvoklis. Cik dīvaini tas arī neizliktos, tomēr šē skaidri redzams, ka Čiža iestāde Poruku tikai dažu «nenormālu rakstu» dēļ būs turējusi aiz restēm, kuŗos kāds psihiatrs spējis izlasīt tikai «psīchopatalogisku» saturu...

Jākonstatē arī, ka Poruka ievietošanas (psīchiatriskās iestādes) motīvi ir netikai nepamatoti, nepārbaudīti un nepierādīti, bet arī dažādi un pretrunīgi.

Tā 1905. g., kad Poruks bija ievietots šēnfeldta un 1906. g. — Čiža iestādēs, tad tika stāstīts, ka tas esot bijis vajadzīgs, lai Poruku glābtu no soda ekspedīcijas, žandarmērijas un anarķistu vajāšanām. Strenču iestādes direktors Bērs (kā citur minēju), man atkal apgalvoja, ka Poruks esot ievietots viņa iestādē uz Cēsu policijas priekšraksta pamata, kaut gan viņš nekādas «psīchiskas slimības» pie viņa nevarot konstatēt. V. Eglīts u. c. zina atkal stāstīt, ka Poruku vajadzējis tamdēļ ievietot psīchiatriskās iestādēs, ka viņš esot kļuvis savai «apkārtnei bīstams»... Interesanti, kāpēc «cietušie un apdraudētie», ja tādi ir bijuši, nekad nav meklējuši vispirms juridiskas aizsardzības?

Bet ne tikai Poruka ievietošanas motīvi ir dažādi, neskaidri un nepierādīti, arī viņa nāves cēlonis, laiks kad viņš miris, etc. (kā to redzēsīm citā vietā) ir nenoteikti, neskaidri, mīklaini...

Poruka politiskā ievietošana šēnfeldta klīnikā Atgāzenē deva vielu visdažādākām, nejēdzīgākām un ļaunākām tenkām un leģendām. Šo apstākli un stāvokli sāka izmantot rakstnieka naidnieki un intriganti.

«Melnās čūskas» vara un viltus, kas 700 gadus ma-
la latvju tautas likteņus, beidzot samala arī tautas
rakstnieku.

Psichiskos stāvokļus nekad neviens nevar pareizi
un patiesi analizēt, ja nezina, kā tie cēlušies un at-
tīstījušies. Tāpat psihisko procesu novērošanu tieši
var izdarīt tikai katrs cilvēks, pats pie sevis. Vis-
pārīgi psihiskie procesi ir mainīgi un tamdēļ grūti
satverami, bet pašnovērošanas trūkums slēpjas cil-
vēku lielajā individuēlajā dažādībā. Citus novērojot
nekad nevaram konstatēt viņu iekšējo psihisko stā-
vokli, tamdēļ gan parasti pieķeramies viņu ārējām
psichiskām parādībām, izturēšanai, valodai etc. Bet
valodas ceļā, resp. literāriskos ražojumos gūtie psi-
choloģiskie fakti mums varētu gan, varbūt, sniegt
drošas liecības par to, kas noticis vai notiek otra cil-
vēka dvēselē tikai tad, ja nebūtu jārēķinājas atkal ar
iespējamību, ka runātājs vai rakstītājs pats ir skai-
drībā par savu psihisko stāvokli, vai arī, ka viņam
nodoms mūs maldināt. Bez tam gara ražojumi (lite-
rātūra) ir nepilnīgs psihisku procesu izteiksmes li-
dzeklis, jo dvēseles dzīves patiesais ritms nekad nav
vārdos ietērpjams. Rakstnieka Poruka patieso dvē-
seles stāvokli pēc viņa rakstiem psihiatrs būtu spē-
jīgs un tiesīgs varbūt zīlēt un saprast daudz maz tikai
tad, ja viņš spētu tur iedomājamies psihiskos stā-
vokļus atdarināt pats arī savā apziņā, kas atkal va-
rētu notikt tikai tad, ja viņš pats būtu atradies Po-
rukam līdzīgos stāvokļos un apstākļos, ar tādiem pa-
šiem dvēseles pārdzīvojumiem un piedzīvojumiem,
resp. būtu piem., psihiski vesels ievietots vājpātīgo
iestādē. Tikai pašpārdzīvota novērošana mums var
sniegt īstu faktu materiālu un pašnovērošana paliek
par pareizāko mērauklu citu novērošanai, resp. pētī-
šanas svarīgāko avotu un metodi.

Iztirzādami kāda rakstnieka darbus un iedomāda-
mies, ka tie ir viņa paša dvēseles atspoguļojums, mēs
vienmēr nokļūsim neparasti sarežģītā un grūtā stāvo-
klī un par šī rakstnieka dvēseles stāvokli, ko vēla-
mies raksturot, gūsim aplamu jēdzienu, kaut arī sevi,

varbūt, uzskatīsim par tā saucamajiem cilvēku pazinējiem. Tāpēc arī psihiatrija te ir nevarīga pareizu rezultātu sasniegšanā. Te ir vajadzīga, vispirms, tiklab eksperimentētāja, kā arī novērotāja ilgākā vingrināšanās, kas izdarāma atkal savukārt ar dažādām personām, jo tikai tā varētu varbūt iegūt kādu izpratni individuēlajās diferencēs. Bet eksperimentētājam tad jābūt arī pašam novērotājam, resp. jāļaujas izmēģināt arī sevi... Tomēr visi psihiskie stāvokļi ir tikai subjektīvi saprotami. Cilvēku klasificēšana ir relatīvs jēdziens. Salīdzinot savu subjektīvo dvēseles stāvokli ar citādu, mums neparastu, neapzināmu, vai iedomājamu stāvokli — pēc analogijas — var gūt tikai pretrunīgus vai maldīgus jēdzienus.

Poruka intīmie raksti atklāj ne vis viņa dvēseles stāvokli, bet gan tā laika garu, kādā tie cēlušies. Šie raksti nav īstenības illūzija, bet rāda, kāda tā ir un kādai tai jāir. Viņš ir attēlojis savas apkārtnes raksturīgākos tipus, patiesos apstākļos un cilvēku dzīvi tādu, kāda viņa patiesībā bija. Bet ja arī vienu otru parādību viņš ir apskatījis caur savas dvēseles prizmu, tad neviens taču nevar apzināties vai pierādīt, kuŗa rakstos ietērtā parādība viņa dvēseles stāvoklim ir visradnieciskākā vai tuvākā, ja tas pats nav Porukam radniecisks. Es te varētu citēt daudzas vietas iz Poruka rakstiem un es esmu pārliecināts, ka pat vislabākam dvēseļu tulkotājam nebūs iespējams konstatēt, kas no citētā stāv viņa dvēselei (garam) un idejām radnieciski vīstuvāki, kas viņa paša personīgs pārdzīvojums, kas viņa novērojums, kam viņš pats tie, kas tur subjektīvi, kas objektīvi attēlots etc.

Poruks saka, ka rakstnieka personību, idejas un darbus iztīrējot, analitīķis par visām lietām nedrīkst būt partejisks, nodoties par daudz acumirkļa jūtām vien, bet jāapspriežot rakstnieka vērtība, īpašības, nosverot stāvokli, kādu tas ieņemot pret cilvēci, zinātni un mākslu. Vispirms esot jāievērojot cīņas, kuŗas rakstnieks izkaŗojis. Tālāk jāievēro rakstnieka daiļuma sajēgumi, centieni, vajadzības etc. Esot

tādi rakstnieki, kas ieņemot vienīgi objektīva skatītāja un aplūkotāja stāvokli un paši pie dzīves cīņām nepiedaloties un arī tādi, kas mēģinot iz dzīves izlasīt tipus vai raksturus mums par ideāliem un paraugiem. Patiesībā rakstnieki attēlojot tikai savas apkārtnes patiesos tipus, patiesos apstākļos. Kā katrs īsts rakstnieks (dzejnieks), kas reizē ar to ir arī liels mākslinieks, tā, saprotams, arī Poruks savos ražojumos, starp citu, ir sakausējis simbolus ar īstenību. Tamdēļ visos viņa darbos nepieciešami būtu novilkta robežlīniju starp viņa filozofiski abstraktajām idejām, starp simboliem, kurus viņš vēlas veidot cilvēku dzīvei attiecīgās formās un starp tiem individuālajiem cilvēkiem, kam viņš uzliek kādu ideju realizēt, vai simbolu veidot. Caur to mēs labāk saprastu, kas piekrit dabas, kas cilvēku sabiedrības un kas atsevišķa cilvēka individuālajām funkcijām. Lieki tad būtu mēģināt apstrīdēt patiesību, īstenību un skaidrību, vai iestāstīt, ka Poruka rakstos daudz kas pārspīlēts, ekstrāvagants, vai ka tur ir daudz ar dzīvi nesaskaņošas fantastiskas izdomas, vai tīri «psīchopataloģisku» parādību etc.

Poruka ražojumu un līdz ar to arī viņa dvēseles stāvokļa analītiķiem kas apgalvo, ka pirmie esot viņa «psīchiski slimo», resp. nenormālo funkciju rezultāts (produkts) un ka viņos attēlots ne cilvēces (sabiedrības) atsevišķu personu, bet Poruka paša psīchiskais stāvoklis, liekas trūkst arī kritisku, objektīvu spēju atšķirt, kas pieder literātūras, mākslas un sociālo vērtību kritiķa kompetencei un kas tīri psīchiatriskiem nolūkiem. Ja psīchiatrs savas profesijas zināšanas grib pavairot un veģētēties uz rakstnieku mākslas darbu rēķina, un meklēt tur pēc viņa nolūkiem atbilstošiem materiāliem, neviens viņam to prieku nevar liegt. Bet ja turpretī psīchiatrs sāk apgalvot, ka rakstnieka notēlotais «psīchopataloģiskais» tips ir pats rakstnieks, tad mums ir pamats šaubīties tieši par paša psīchiatra psīchiskām spējām. Iz pasaules literātūras mēs zinām, ka piem. Hauptmanim, D'Annuncijam, Zolā, Tolstojam, Ibse-

nam, Šekspiram, Šilleram, Balzakam, Stendalam, Floberam u. c. ir darbi, kuŗos attēloti tipi, kas atbilst psihiatru nolūkiem, bet nekur un nekad nav apgalvots un konstatēts, ka šo autoru dvēseles stāvoklis atbilstu viņu attēlotu «psichopatoloģisko» tipu dvēseles stāvoklim. Ja tas būtu tā, tad jau, kā Poruks pats saka, varētu sacīt, ka piem. «šillers ir bijis liels laupītājs, bet šekspirs liels slepkava», jo viena darbos attēlojas ļoti spilgti laupītāja, bet otra — slepkavas psihiskie stāvokļi (psicholoģija).

Visi notikumi, apstākļi, parādības un viņu cēloņi, kas saistīti ar Poruka traģēdiju, viņa izpaušanu par psihiski «slimu» un viņa ievietošanu vājprātīgo iestādēs ir ļoti raibi, komplicēti, intīmi un ir norisinājušies Cēsīs, Strenču un Čiŗa iestādēs nedaudzu, bet rūpīgi aizmaskojušos personu inscenējumā. Šīs personas, kopš 1899. gada, kā riebīgi zirnekļi, ap Poruka dzīvi auda asu, dzeloņainu, bet biezu tīklu, duļķoja un gremdēja dūņās viņa dzīves skaidrību un patiesību, lai maskētu savus savtīgos nolūkus, egoismu un godkāŗību. Poruka ievietošana Strenču un Čiŗa iestādēs notika parasti pēc rūpīgi sagatavota, bet ārēji aizmaskota un iepriekš sistēmatiski izstrādāta plāna. Viņa vajātājus aktīvi un ja vajadzēja represīvi pabalstīja toreizējā iespaidojamā visvarenā Cēsu policija, administrācija un personas, kam rakstnieks kaut kā bija nepatīkams vai neciešams. Pret rakstnieku tika lietotas ne tikai represijas, bet arī dīvaini un problēmatiski līdzekļi. Poruks bija viens pamests savam liktenim, neaizsargāts un, protams, pret pārspēku nevarēja cīnīties. Viņa naidnieku un nelabvēļu egoisms, naidis un brutālisms nepazīna ierobeŗojumu. Viņu nolūks bija rakstnieku padarīt nekaitīgu...

Pie naidnieku rīcībām un sava bezizejas stāvokļa Poruks tomēr pamazām pierada, tā kā viņam sava mūŗa pēdējos gados bija gandrīz viss jau pilnīgi vienaldzīgs. Uz visu viņš sāka raudzīties ar filozofisku vienaldzību, spītību un irōniju. Caur ārēji formālu Poruka apzīmēšanu par psihiski slimu cilvēku tika aizmaskotas intrigantu dažādās netaisnās rīci-

bas. Šo nolūku sasniegšanai par vispiemērotāku toreiz ir izrādījusies Čiža iestādē Tērbatā. Viņā ir norisnājušies rakstniekam tik liktenīgie un traģiskie apstākļi, kuŗu liecinieces bija, dažureiz, tikai šīs iestādes mēmās sienas...

Poruka dzīvē, starp citu, sīvi cīnījās arī viņa pretinieku neaprobežotās mantrausības un savtīga egoisma tieksmes bailēs, kad tikai Poruks nesamazinot viņu mantas stāvokli vai personīgo prestižu — vienup, ar Poruka apziņu, ka šīs viņa pretinieku tieksmes savā nejdzībā vai pārspilējumā neželos nekādus līdzekļus, lai tikai viņu padarītu nekaitīgu — otrup.

Poruka «paranojas» aprakstā tiek minēts, ka viņš par saviem vajātājiem esot atzinis arī viņam tuvu stāvošas personas. Viņa vēstulēs, kuŗas esot rakstītas Strenču vai Čiža iestādes administrācijai, lasām, ka par šīm «tuvu stāvošām personām» ir minētas tikai sieva, svainis, sievas māte, sievas māsa un sievas brālis. Tas ir atkal ļoti raksturīgi. Bet kāpēc Poruks nav ne ar «pušu-plēstu» vārdu minējis, ka arī viņa māsa Anna, kuŗa, kā zināms, līdz viņa nāvei allaž dzīvoja viņa tuvumā, no pēdējā netiek nekur minēta kā vajātāja, vai kā citādi negatīvi raksturota? Kāpēc par saviem vajātājiem etc. Poruks nekur un nekad nemin savus vecākus, mani un pārējos dzimtas piederīgos? Kāpēc viņa «slimā fantazija» pret dažiem tuvi stāvošiem cilvēkiem citādi varēja darboties nekā pret mums?

Patoloģisku dvēseles stāvokli pie sava brāļa nekad netiku manījis. Viņš gan ārkārtīgu vērību piegriezta higiēnai, mīlēja vienmēr tīrību un spodrību. Sakarā ar to viņš dažureiz pārspilēja viena otra neveselību raksturojoša simptoma būtību un dažureiz arī vienu otru dvēseles stāvokli varbūt iedomājās par kaut kādu psihisku slimību.

Tā, pēc atgriešanās no Vācijas, kādu laiku bija iedomājies, ka viņš sirgstot ar diloni un kādu citu kaiti. Daži ārsti Rīgā arī to it kā apstiprinājuši. Citi, turpretī, nekā tamlīdzīga nav konstatējuši. Rakstura

straujums, kaislā, ātri iekaistošā, smalkjūtīgā daba viņu dažureiz nostādīja dvēseles stāvokļos, kam viņš meklēja sākumā dažādus atrisinājumus un izskaidrojumus. Tamdēļ pilnīgi saprotami, ka visvairāk viņu nodarbināja šo stāvokļu problēmas. Sakarā ar to viņš savu dvēseli skaloja skaidrā ūdenī, vai dedzināja kvēlošā ugunī, lai pārbaudītu viņas īpašības un stāvokļus. Bet viņš konstatēja, ka viņa dvēsele, salīdzinot ar apkārtni, bija un palika balta.

Ar īgnumu jānoraida vēl to cilvēku mēlnesība, kas Porukam uztiepj slimību, kuŗa nekad nav ārstējama un kuŗas simptomi un sekas pie viņa tomēr nekad nav konstatētas...

Arī izšķērdēja Poruks tikai savai garderobei, dienišķam uzturam, grāmatām, laikrakstiem un pārējam eksistences minimumam. Vispārīgi viņš bija pieticīgs, piemērojās apstākļiem un līdzekļiem.

Mēlneši, kas Poruku nosauca par «žūpu, uzdzīvotāju un izšķērdētāju», nav minējuši neviena vienīga fakta, kas pierādītu, cik lielas summas Poruks ir «nodzīvojis un izšķērdējis» jeb cik lieli ir bijuši viņa parādi? Kā rakstnieks Poruks pelnīja vienīgi apm. 30—40 rbļ. (pēc tā laika naudas kursa) mēnesī. Meceņātu viņam nebija. Nekādu citu ienākumu arī viņam nebija. Interesanti, no kurienes tad, pēc šo mēlnešu aprēķina, cēlās tie līdzekļi, ar kuŗiem viņš varēja palikt par žūpu, uzdzīvotāju etc.? Tāpat ir arī ar tiem Poruka parādiem. «Kreditēties» viņš varēja vienīgi pie drēbnieka vai kurpnieka ne vairāk kā uz vienu uzvalku vai vienu pāri zābaku. Tas ir viss. Bez šaubām, viņam piemita arī savī trūkumi un vājības, kas tik neatvaiŗami un nenovēršami piemīt katram cilvēkam. Bet viņu dēļ nevienam nebūtu pamata un vajadzības pēc Poruka meklēt un rakņāties pa dumbrājiem, ja te lieta negrozītos ap intrigām un citiem tumšiem nolūkiem. Parasti cilvēki meklē pie otra to, ko paši ir atraduši sevī. Tomēr jāsaka, ka arī trūkumos un vājībās viņam piemita kaut kas cēlāks, kā viņa laikmeta sabiedrībai. Pie savas pārlicības, atziņām un idejām viņš turējās nelokāmi — spītē-

dams un pretodamies netaisnībai, nelietībām un cietiem ļaunumiem, tos asi kritizēdams un nicinādams, kaut gan taisni tamdēļ viņam bija jācieš trūkumi un vajāšanas. Bet tanī pašā laikā viņš bija gatavs arī uz visdziļāko, maigāko un sirsnīgāko līdzjūtību pret katru nelaimīgo, apspiesto un cietēju. Sevišķi dzīves pēdējā posmā parādījās savukārt arī viņa naidis un nicināšana uz cilvēkiem-zvēriem, kas tomēr nekautas nest cilvēku masku. Tos nu viņš attēlojis arī dažos savos rakstos. Nav taču noslēpums, ka Poruka dzīvē trakoja patiesībā tie cilvēki, no kuŗu šķiras kāds toreizējais cēsinieks pat slotu kādreiz gribējis uzstādīt uz viņa kapa. Patoloģisku dvēseles stāvokli pie viņa nav konstatējuši (kā jau minēju) arī citi viņa dzimtas locekļi un tie, kas viņu pazina no bērnības laikiem.

Sevišķi svarīgs ir fakts, ka Poruka māsa Anna, kas gandrīz visu to laiku, kad viņš tika vadāts pa vājprātīgo iestādēm, pastāvīgi uzturējās pie Jāņa Cēsis, nav novērojusi pie viņa nekādu psihisku nenormālību, slimību vai tamlīdzīgu parādību, kas dotu pamatu viņu kā psihiski slimu izolēt no sabiedrības un ievietot vājprātīgo iestādē. Turpretī, ļoti raksturīgi, ka piem., Poruka sieva un daži viņas radnieki, tanī pašā laikā apgalvoja, ka Poruks esot psihiski slimš un ievietojams vājprātīgo iestādē... Es te negribu neko vairāk iztirzāt, tikai konstatēt faktu, ka Poruka māsa Anna gan savu brāli labāki pazina un saprata nekā viņa sieva un daži pēdējās radi. Par to vēl arvien varam pārlicināties.

Katrai dvēseles stāvokļa analītikai un katrā atsevišķā gadījumā jābūt dibinātai uz skaidriem pierādījumiem, jo ja ir kādas dvēseles stāvokļa normas, tad tās ir cieši saistītas arī ar raktera hipertrofiju. Tamdēļ nevajadzētu brīnīties, ja Poruks redzēja tur skaidras gleznas, kur psihiatri varbūt tikai melnus punktus, bet pārdzīvoja un izjuta to, par ko psihiatriem nevar būt ne jausmas, tamdēļ ka pēdējo jucekļi un prāti bija vairāk aprobežoti nekā Porukam.

Buduļa atklātībā publicētie spriedumi par Poruka personību un dvēseles stāvokli ir tendenciozi, subjektīvi, vienpusīgi un aplami. Vispārīgi viņš izvairās no iztīrējumiem. Viņa jēdzieni stāv pavisam savrup un tālu no Poruka dvēseles būtības un stāvokļiem. Savos spriedumos viņš pārāk sīkumaini ir izmantojis Poruka reālās, negatīvās dzīves apstākļus un stāvokļus, bet taisni par viņa dvēseles darbību un stāvokli nekā pozitīva nav zinājis un sapratis. Par Poruka dvēseles spējām viņš ir ieskatījis tikai viņa jūtas un gribu, bet pārējās garīgās īpašības ignorējis, laikam negribēdams vai nespēdams saprast un atzīt, ka dvēseles dzīve var būt vienīgi vienota un nedalāma. Analizēdams un kritizēdams šī rakstnieka reālo dzīvi, viņš nemaz nav noskaidrojis, ne pierādījis kādā kārtā un mērā šī dzīve iespaidojusi viņa psīchi.

Dzīvē gan mēs sastopamies ar psīchiskiem traucējumiem, ko parasti viegli var uzskatīt un arī mēdz uzskatīt par «patoloģiskiem» stāvokļiem, bet atzīt viņus par izšķirošiem priekš šāda stāvokļa uzziņāšanas, noteikšanas un raksturošanas būtu vieglprātība.

Psīchisku parādību attīstības likumi un viņu simpotomu grupējumi nevienam nav zināmi un saprotami. Jēdzieni par «patoloģisku» dvēseles stāvokli var būt tikai relatīvi resp. pieņemami uz zināma norunāta (nolīguma) pamata. Viņi tomēr ir svārstīgi un ļoti apšaubāmi.

Nekad nedrīkst aizmirst faktu, ka pie (par «psīchiski slimiem» apzīmētiem) cilvēkiem nav neviena tāda dvēseles dzīves (funkciju) traucējuma, kas nebūtu novērojams arī pie tā saucamiem psīchiski «veseliem» cilvēkiem. Te ir vajadzīga, kā jau teicu, katras konkrētas psīchiskas parādības individuāla iztīrāšana. Bet tā kā katram individam ir kaut kas tāds, kas šādā mērā vai pavisam nepiemīt otram individam, tad tādas iztīrāšanas rezultāti ir ļoti apšaubāmi (negatīvi). Un te nu jākonstatē, ka par viena un tā paša subjekta individuālismu resp. dvēseles stāvokli var būt dažādās domās. Ja nu tas tā, tad arī saprātīsim, cik viegli apzināti vai neapzināti psīchia-

triem par kāda «pacienta» dvēseles stāvokli iespējams pašiem maldīties vai arī maldināt sabiedrību. Arī par Poruka dvēseles stāvokli sabiedrība ir maldināta. Viņa dvēseles stāvokļa cēloņu izskaidrošana prasa dziļu, objektīvu un lietišķu pētījumu. Tādi nemaz nebija sasniedzami Čiža iestādei un šī iestāde arī nemaz tādu nemeklēja.

Esmu jau vairākkārt aizrādījis, ka sevišķi Cēsīs ap Poruku tika radīti un inscenēti apstākļi, kas viņam vienumēr lai «sistu pa nerviem». Ja nu Poruks šad tad, sevi aizstāvēdams, pacēla «dūri pret šo velnu un viņa onkuli», tad, saprotams, radās arī saspīlēti stāvokļi, raibas attiecības ar līdzpilsoņiem. Pretinieku un nelabvēļu rupjā vara, viltība etc. beidzot pār Poruku dabūja virsroku un inscenēja visu to lietu tā, ka viņu sāka vadāt pa gara vājinieku iestādēm, lai to apzīmogotu sabiedrības priekšā «oficiāli par psihiski slimu» cilvēku. Ar to viņi gribēja, kā teicu, maskēt visas viņu negatīvās rīcības un attiecības. Viņi centās nodibināt tādu stāvokli, lai ne interesents, ne biografs un neviens netiek skaidrībā, cik un kas tur būtu patiess resp. kas liekams uz kāda psihiska traucējuma un kas uz viņu pašu negatīvo rīcību rēķina. Līdz šim tas viņiem gandrīz ir arī izdevies, jo sabiedrības vienā daļā tiešām vēl valda ieskaits un pārlicība, ka pie «visa vainīgs esot tikai Poruks», viņa nervu (dvēseles) vājums etc.

Ieskaitus, ka Poruks esot bijis psihiski slimš un ka tāds bijis jāizolē no sabiedrības un jāievieto vājprātīgo iestādē un kā arī viņa labākie darbi esot psihiski slimā cilvēka gara produkts etc. kultivē un pauž, saprotams, vispirms tie, kas ar viņu bijuši naidīgās, nelabvēlīgās attiecībās.

Turpretī visas tās personas, kas Porukam bija miesīgi un garīgi radnieciskas, kas viņu pazina no viņa bērnības un ar viņu satikās vēl 1910. g. (t. i. īsi pirms rakstnieka nāves), sevišķi — Poruka vecāki, viņa māsa, brāļi, viņa pirmais skolotājs Jānis Kalniņš, radnieks Lieltrušļu K. Poruks u. c. ir pretējos ieskaatos. Viņi vienumēr noteikti ir atzinuši, ka

Poruku par psihiski slimu un no sabiedrības izolējamu cilvēku nevar atzīt un katēgoriski protestējuši pret pirmo ieskatiem un aizrādījuši, ka šādu ieskatu kultivēšana ir aplama, netaisna un rakstnieka prestižam kaitīga. Tāpat arī viņa vadāšana pa garavājiņnieku iestādēm etc. ir bijusi vislielākā viņa gara nievāšana un pārestība, kas rezultātā izposta viņa dzīvi... Ja tie, kas to darīja, būtu paši sevi vairāk kritizējuši un labojuši, tad viss būtu labi un Poruks būtu piedzīvojis sirmu mūžu un būtu vēl radījis daudz vērtību.

(Vissvarīgākā ir Poruka māsas Annas atziņa, tamdēļ ka viņa visus pēdējos gadus līdz rakstnieka nāvei gandrīz pastāvīgi uzturējās Cēsīs pie Poruka, visu viņa personībā un viņa apkārtnē notiekošo redzējama, novērodama un arī ar savu intuitīvo nojautu visu saprazdama.)

Ar Poruka personību daži psihiatri cerēja taisīt veikalus un reklāmu viņa populāritātes dēļ. Tādēļ nav ko brīnīties par tiem psihietriem, kas savā laikā nodarbojās ar Poruka «ārstēšanu». Vispirms viņiem taču labi samaksāja. Bez tam šiem psihietriem vajadzēja uzturēt «veselas» nedzīvas, izdomātas dogmas etc. Sevišķi par Čiža iestādi jāliecina, ka šis «iestādes psihiatrija» gan vairāk mantoja no Poruka, nekā Poruks no psihiatrijas. Čiža iestādē Poruks tika upurēts psihiatrijas nosacījumiem, bet nevis psihiatrijas nosacījumi Porukam par labu. Par Poruka apstākļiem un attiecībām Čiža iestādē liecina arī Poruka vēstules — Čiža iestādes administrācijai. Turpretī šī iestāde cenšas apgalvot, ka viss esot ritējis skaisti un ka Poruks esot tur juties labi. Tamdēļ viss, ko Čiža iestāde pauž par Poruku, jāuzklausā ar vislielāko skepsi, kritiku un vairākkārtīgi jāpārbauda.

Strenču iestādes direktors Dr. Bērs, kā jau minēju, man apliecināja, ka viņš Poruku par vājprātīgu (psihiski slimu) etc. neatzīstot. Iestādē viņu turot tikai tamdēļ, ka viņam esot no Cēsu policijas tāds priekšraksts.

Pilnīgu normālu Poruka dvēseles stāvokli apliecināja arī šīs iestādes vecākā māsa Liepiņa.

Dr. Šenfeldta iestādē Atgāzenē atrazdamies, Poruks pats raksta tā: «Dr. Šenfeldts sacīja, ka pēc cilvēku aprēķina viņš mani padarīšot veselu, un vēl īsā laikā». Tas liecina, ka šī Poruka «slimība» ir bijusi atkarīga tikai no cilvēku «aprēķina». Kaut gan daži Čiža iestādes vadošie psihiatri pauž, ka Poruks jau nu esot un esot bijis pieskaitāms psihiski slimo cilvēku grupai, tomēr manā rīcībā ir diezgan noteikti un skaidri dati, ka arī starp šīs iestādes psihiatriem ir arī bijuši tādi, kas liecina, ka arī Čiža iestādē viņa dvēseles stāvoklis nav bijis patoloģisks.

Poruka normālo dvēseles stāvokli Čiža iestādē apliecināja arī bij. Tērbatas universitātes vecākā kursa medicīnas students Raimonds Bebris (kas ir ļoti svarīgi) u. c., kas Poruku tur apmeklēja. Bebris Poruku apmeklēja 1911. gadā, t. i. neilgi pirms viņa nāves. Viņš, starp citu, liecina tā: «Es klausījos šai lielā dzejniekā un brīnījos par viņa domu un spriedumu asumu un skaidrību šeit — psihiatriskā klīnikā. Negribējās man toreiz ticēt, ka Porukam pienācis laiks būt šo sienu iemītniekam... Poruks slimnīcā dziļi cieta. Tāds palika mans iespaids no visas toreizējās īsās sarunas ar viņu. Tāds iespaids nāca arī no viņa darbiem, kuŗu vairojums bija sarakstīts vācu valodā...» Tāpat arī viens Čiža iestādes psihiatrs liecina, ka Poruka uztraukumiem un konfliktiem ar apkārtni un sevi esot bijuši pavisam citi, bet ne patoloģiski motīvi un ka Porukam neesot bijusi vieta vājprātīgo iestādē, bet ka viņam esot bijis jāuzturas tikai tādā sabiedrībā, ar kuŗu viņš varējis harmonēt.

Aizrādīšu vēl uz dažām raksturīgām parādībām, dīvainībām un savādībām, kas konstatētas dažu to cilvēku personībās un rīcībās, kas pie Poruka pūlējās un pūlas saskatīt «psihisku slimību» etc., vai kas lielajam dzejniekam-filozofam neko citu nesa-prata vai negribēja piedāvāt, kā trako namus...

Vispirms ļoti raksturīgi un dīvaini ir fakti, ka dažas personas Poruka dvēseles stāvokli mēģināja raksturot un stādīt atkarībā no tā, kādas viņām ar šo rakstnieku ir bijušas attiecības resp. kā Poruks vienā vai otrā uz viņām attiecošā jautājumā kādreiz bija izturējies vai izteicies. Ja Poruks par šīm personām bija stāstījis tikai jaukas un patīkamas lietas, tad šo personu spriedumi un raksturojumi arī par Poruku bija pozitīvi. Turpretī, ja Poruks bija iedrošinājies par vienu vai otru personu izteikties negatīvi, tad šo personu spriedumi un raksturojumi par Poruku arī bija ne tikai negatīvi, bet pat iznīcinoši. Tas ir viens no zīmīgākiem Poruka līdzilvēku izturēšanās raksturojumiem uz rakstnieku attiecošos jautājumos un ļoti spilgti norāda uz avotiem, iz kuriem dažkārt cēlās greizie ieskatī un ziņas par Poruka dvēseles stāvokli.

Kādreiz sarunā ar Andr. Niedru, pēdējam, starp citu, jautāju — vai viņš arī manu brāli, rakstnieku Poruku, ieskata par «psīhiski slīmu» cilvēku? — «Nē, to es nevaru apliecināt un neesmu novērojis. Tikai tad, kad dzirdēju, ka Poruks esot stāstījis, ka viņš, Niedra, 1905. g. esot savās «Pelīšu» mājās nošāvis kādu sociālistu un apracis dārzā zem ābelēm — sāku Poruku ieskatīt par tādu», Niedra man asi atbildēja.

Augusts Apsīts-Apsedēls savās atmiņās «Cik es pazīnu Poruku Jāni» (nodr. Latvju grāmata Nr. 6 — 1924. g.), starp citu, raksta tā: «Iepazīnos ar Poruku Cēsīs vēl skolā iedams, Poruka brāļa, mana skolas biedra dzīvoklī. Poruks, likās, bij pagīrās, kas manī sacēla zināmu pretīgumu. Rasi arī šis pretīgums vainīgs, ka iespaudu saņēmu negaidīti pelēku. Jutos dziļi krāpts, neapmierināts. Dvēselē kas kā saduļkojās un vēlāki nosēdās nepatīkamās padibenēs.»

Jāpiezīmē te ir tas, ka Apsedēls liekās apzināti sagroza faktu un noklusē no Poruka personības iegūtā «negatīvā» iespauda īstos motīvus, uzveldams tos Poruka «pagīrām», bet nevis savai, varbūt, vāļajai paškritikai un egoismam, kas necieš Poruka kritikas.

Poruks toreiz nebija vis pagīrās, bet gan īsi un asi pairōnizēja Apsesdēlu par viņa toreizējām negātīvajām revolūcionāri-sociālistiskajām idejām. Poruks toreiz atzina, ka Apsesdēls nav tas vīrs, kas šādas idejas spētu pareizi un lietderīgi reālizēt.

Tādu un tamlīdzīgu faktu ir vēl daudz. Esmu jautājis arī dažas citas personas (kas arī Poruku ieskata par «psīchiski slimu») — uz kādu argūmentu pamata viņas ir nākušas pie ieskata, ka Poruks ir psīchiski «slims»? Izrādījās, ka lielākā daļa tam tic un domā tā tikai tamdēļ, ka arī citi tā «runājot un rakstot». Daži tomēr mēģina būt patstāvīgi un visu to, kas viņiem pie Poruka personības vai darbiem ir izlicies nesaprotams, problēmatisks, neskaidrs etc. ieskata par «psīchisku slimību».

Ļoti kāri tiek uzķerts viss, kas par Poruku rakstīts un pausts ārzemēs. Tur tad nu daudz kas tiek minēts, zīlēts, pārspīlēts, safantazēts un uztiēpts. Sevišķi spilgtās krāsās izpušķotas Porukam uztiepj attiecības ar Bakchu. Kas pazīst ārzemju, sevišķi liepilsētu dzīvi, tas arī zina, ka piem.: Parīzē, Vīnē, Berlīnē u. c. un, saprotams, arī Drezdenē, gandrīz visa sabiedriskā dzīve, ārpus dzīvokļa, norit kafejnīcās un restorānos. Tur satiekas bez kārtu un šķiru izšķirības pilsoņi, intelligence gandrīz no minīstra līdz ormanim, no visslavenākā mākslinieka un zinātņu vīra līdz pat vienkāršam strādniekam. Saprotams, ka tur nenotiek vis aziātiskā žūpošana, bet interesanta laika pavadīšana pie glāzes alus, vīna vai kafejas, kas Vācijā, Austrijā, Francijā, Itālijā un Spānijā tiek pieskaitīts arī pie obligātā (ikdienišķā) uztura, un nebūt nav nekāds ziedojums Bakcham. Tamdēļ, ja Poruks savos ārzemju studiju vai ceļojumu aprakstos piemin restorānus vai kafejnīcas un ja, varbūt, tikai kādos gadījumos, biežākās krāsās attēlo alkoholisko dzērienu patērējumu, tad tam arī ir tikai atsevišķa gadījuma raksturs un visa šī Poruka «paranojas» aprakstā pievestā lielā «uzdzīvošana un žūpošana» ārzemēs (kas esot galīgi «ruinējuši» Poruka nervus etc) tomēr jāuzskata par visnevainīgāko

un normālāko parādību (no vakareiropejiskās kultūras viedokļa), salīdzinot ar mūsu pilsoniskām (sevišķi mantīgās šķiras) dzīrām un rautiem, kuņas arī mediķi sankcionē vēl par samērā ļoti «normālu» parādību.

Interesanti, kur tad «sistēmatisķajiem ziedojumiem Bakcham» Poruks varētu arī līdzekļus rast, jo ir zināms, ka taisni līdzekļu trūkuma dēļ viņš bija spiests pārtraukt studijas ārzemēs?

Tie, kas cenšas Poruku nostādīt psihiski «slimo» lomā, mēģina iespiesties viņa intimākajā dzīvē un meklēt tur tikai pēc dubļiem un netīrumiem. Viņiem trūkst arī mazākās cieņas pret ētiku un Poruka personību. Pēdējā dzīves parādības, domas un idejas netiek vis citētas loģiskā, noskaidrotā un pārbaudītā sakarībā, bet demonstrētas tā, lai radītu illūziju, it kā viņam trūktu rēgulātora, paškritikas, stingras sistēmas, īstenības un patiesības. Tiek izlaisti, noklusēti, vai sagrozīti veseli fragmenti, kas radītu un liecinātu, ka visam tomēr ir bijis pilnīgi reāls pamats un loģisks sakars. Tiek apgalvots arī, ka Poruks ārzemēs esot pārāk daudz «peldējies laimes un baudu lielos viļņos», kā arī «nelaimes un bēdu klusās tumšās dzelmēs». Šī «pārmērīgā dzīves baudīšana» kā fiziski, tā garīgi viņu esot novedusi pie deģenerācijas. Tomēr pie labākās gribas, nekur nav iespējams atrast Poruka ārzemes dzīvē ne tādas jūras, kuņā varēja viņot tik lieli «laimes un baudu» viļņi, ne arī tik dziļas nelaimes un bēdu dzelmes, kuņās peldoties viņš būtu slīcis. Nevar taču būt, ka viss tas varētu izšķīst un nozust bez pēdām.

Tās cīņas (ēmocijas), kas norisinājās viņa dvēselē, radīja sadzīves meli, netaisnība, rupjā vara, ne-intelligence un tie sabiedrības ļaunumi, par ko nekad nebija un nevarēja būt atbildīgs un vainojams Poruks. Ka tas viss varētu deģenerēt Poruku, tas ir absurds. Taisni otrādi: rakstniekam jāiepazīstas ar visām dzīves patiesībām, jāsaprot pareizi atšķirt labu no ļauna. Tomēr atziņu meklēšana un savas dvēseles kristalizēšana («pērļu zvejošana») nenozīmē deģene-

rēšanos vai saindēšanos. Ja dvēsele ir kristallskaidra, tad dzīves dubļi un netīrumi uz šo dvēseli nevar darīt ne mazāko iespaidu. Tādas dvēseles, kuŗā būtu sakrājušies blakus kristalli un sārņi — nemaz nav. Bez šaubām, Poruks saņēma gan daudz un dažādus iespaidus, bet viņa lielā dvēseles skaidrība, viņa lielā individuālitate un gara spējas to vienumēr varēja pasargāt un pasargāja no dēģenerācijas, garīgas saindēšanās un ruinēšanās. Savā dvēseles būtībā viņš palika tāds pats pat mūža beigās, kā savā bērnībā, jaunībā, kad es viņu sāku pazīt un novērot: cilvēks ar kristallam līdzīgu dvēseli.

Visos tos rakstos, kas citēti Buduļa brošūrās «Poruku Jānis savas garīgās dzīves krēslainās dienās» un «Poruka dvēseles noskaņas krēslainās dienās», kuŗus, pēc Buduļa apgalvojuma, Poruks tādus esot uzrakstījis Strenču un Čiža iestādēs — ir irōniski un satiriski iztīrātī diezgan plaši un sareģģīti motīvi par cilvēku dabas un sadzīves negātīvām parādībām. Šie raksti uzrakstīti tomēr pēc konsekventi stingras domu kārtības, ievērojot stingru loģiku, kritiska prāta darbības robežās. Šur tur šo rakstu autora loģiskie vilcieni, domu pavedieni un tēmata viela aizķer (komentāriski) parādības, kas tiklab psihiskos procesos, kā pasaules vērtību izmantošanā ir radījušas nesaskaņas vai neskaidrības. Šie raksti tomēr atmasko to cilvēku aizkulisu darbību, kas dzen veikalus un tirgojas ar ētiku (morāli), taisnību, cēlākiem ideāliem, sagrozīdami īstenību un patiesību pēc saviem personģģiem ieskatiem un interesēm. Saprotama lieta, ka šādas katģģorijas aprobeģģotie cilvēki cenšas aizmaskot šo viņa īstenību un taisnību izteicošo filozofisko domu ar apgalvojumu, ka tā esot bez «rģģulģģtora, pavirša, bez stingras konsekvences un slimģģga». —

Daģģi iedomģģjas un saprot, it kā arī Poruka nodošģģnģģ astronomģģjas studģģjģģm esot tikai kģģda viņa mģģņu ideja un arī tikai tamdģģļ, ka savģģs astronomģģjas studģģjģģs viņš, kģģdģģ vietģģ, pieminot Vestermanģģ negģģtģģvģģ lomģģ. Kģģ zinģģms, Vestermans, Porukam apmeklģģjot Politehnikas priekšģģskolu, pasniedzot

matēmatiku, ir plaši runājis par viņas pielietošanu astronomiskiem nolūkiem. Astronomiju Poruks uzskatīja par visideālāko zinātni, kamdēļ Vestermaņa (kurš viņa acīs bija zaudējis katru cieņu) pieskārsanos šai zinātnei Poruks tikai irōnizē. Vestermaņa vārda negātīvā minēšana, starp citu, izskaidrojama arī ar to, ka Porukam bija zināma viņa iniciātive, sakarā ar Poruka izpaušanu par psihiski slimu etc.

Čiža iestādē sēdēdams, Poruks pārliecinājās, «ka labam būt ir ārprātīga ideja», ka viss, kas skaists, krietns, taists un īstens, tiek nīsts, pelts, vajāts un beidzot ņem bēdīgu galu. Redzēdams, ka viņa cēlām, skaistām un vērtīgām dzejiski-filozofiskām idejām un ideāliem sīvi uzbrūk «barbari» un draudē iznīcināt, viņš tos apvieno ar astronomu dievišķo fantaziju un lido domās brīvi un cēli caur visuma bezgalību un no turienes noraugās uz nabaga, nīcīgo pasauli un cilvēci. Saprota lieta, ka šaurajās dzīves formās un garīgos jēdzienos sastingušais analītiskis Poruka astronomijas studēšanā spēj iedomāties un atzīt atkal tikai «paranoīka nodarbošanos», jo tāds analītiskis «perpetuum mobile» nekad necentīsies un nespēs izdibināt, bet viegli apmaldīsies cilvēka dvēseles noslēpumainajās dzelmēs.

Poruks uzbudinājās tikai tad, kad viņam uzspieda liekulību, melus un netaisnību. Tad viņš bija gatavs vai visu pasauli nolamāt. Un tiešām, ne tikai kā pret cilvēku, bet visvairāk kā pret mākslinieku, dzejnieku un filozofu — pasaule pret to ir bijusi arī bez mēra netaisna. Sakaitināts, Poruks tiešām bija ļoti straujš un dusmīgs. Bet kas viņu saprata, tas viņam vienumēr varēja piedot. Viņš tomēr nekad otram negribēja darīt sliktu vai atriebties, bet gan pārliecināt, lai tas nāktu pie atziņas, ka ir nepareizi, ja tas ar savu rīcību kādam dara pārestības un ciešanas. Poruks uzbudinājās un cieta ne tamdēļ vien, ka pasaule izturējās netaisni pret viņu, bet arī tamdēļ, ka tā radīja ciešanas taisni sirdsšķīstiem cilvēkiem.

Vairākas reizes viņš izteicās, ka vissatricinošākais stāvoklis esot tas, kad cilvēku sagrabjot līdzietība,

ieželošanās par otru cilvēku, kas ciešot. Ieželošanās esot pat tik bīstama, ka tās dēļ viņš topot melancholisks. Tomēr šī melancholija dziedināja viņu no daudzām, daudzām aplamībām, sadraudzēja viņu ar nāvi, kas parasti baida visus viegli domātājus.

Raksturīgi, ka ārsti Porukam pret šo «melancholiju» ieteikuši uzmeklēt cilvēku sabiedrību, bet turpretī viņš pats atzīstas, ka savā vientulībā viņš vienmēr juties mazāk grūtsirdīgs nekā sabiedrībā. Tā tad viņā ir mājojuši: vesels gars, stipra sirds un dvēsele, kas vienmēr spēja patiesi atšķirt un nodalīt viltus dzīvi no patiesības.

Vientulībā Porukam nāk un iet pa galvu tūkstošās domas. Tās ir visa ūniversuma domas, kas moka nelaimīgo intelligenci. Viņa rakstus lasot, sākumā dvēseli sagrābj arī sāpes, paštirzas un pašmocīšanās, bet kad tā visus pārbaudījumus un atziņas ir izturējusi un izkristalizējusies, tad tā paliek stipra, varena, cēla un brīva. Viņš rāda, cik slimā ir visa, visa cilvēce un ka tikai caur šķīstīšanos, caur izkristalizēšanos dimantā dvēsele var palikt stipra, vesela un mūžīga. Šķīstīšanās un kristalizēšanās nolūkos Poruks ir dedzinājis arī savu sirdi («Zilizana sirds dedze»).

Strenču un Čiža iestādēs Poruks vienmēr ir bijis drūms un neuzticīgs. Tas liecina, ka viņam ir bijusi ideāla un dzīves patiesa pagātne. Viņam radās ciešanas un aizdomas arī par to, ka ideālu un patiesas dzīves dēļ to izstūma no sabiedrības. Tas viņu uzbudināja līdz drudžam, asarām un mokām. Turpretī, cilvēki, kas no ideālisma un patiesas dzīves un viņu bardzības prata izvairīties, apiet visam ar likumu, pārkāpa fiziskās un garīgās normas, bet pārkāpumu cēloņus un vainas uzkrāva citiem, tie staigāja brīvi, kaut gan patiesībā tie priekš sabiedrības visbīstamāki. Domas par šo nejēdzību, aplamību un netaisnību Poruku dažureizi šaustīja vēl stiprāk nekā Strenču vai Čiža iestāžu režīms, ietērpa to vēl nežēlīgākās važās, nekā šo iestāžu restes, atslēgas un sargi. Tamdēļ nebrīnīsimies, ja Poruks kādreiz va-

rēja būt arī garīgi (psīchiski) saguris un ja viņa domas dažureiz tik loģiski nerisinājās, ja viņu māca šaubas starp meliem un patiesību, starp sapņiem un nomodu, īstenību un fantaziju, ja aiz miega, ēstgribas, iestādes režīma, smadzeņu pārpūlējuma, sabojāta gaisa, sliktas barības, viņš tiklab fiziski, kā arī morāliski stipri cieta.

Tā tad visas šīs parādības radīja nevis kāds patoloģisks dvēseles stāvoklis, bet gan nenormālie apstākļi, kuŗos Poruks tika nostādīts. Viņš saka: «Jums būs jāatbild par mani, ja es tā daru, kā Jūs vēlaties. Vai Jūs gribat ciest par visu to liekulību, ko Jūs manim gribat uzspiest? Es negribu iet nedz Jūsu ellē, nedz Jūsu debesīs. Kristu Jūs esat krustā situši. Ar mani Jūs varat tāpat darīt. Manis pēc turiet mani par prātā jukušu. Es nevēlos Jūsu prāta! Man šis Jūsu prāts ir apnicis līdz nāvei. Es gribu patiesību, jo man slāpst pēc patiesības, un smeļaties, cik jums patīk. Es sajūtu līdzietību ar jums, bet mīlēt es Jūs vairs nevaru.»

Bija arī momenti, kad Poruks par savu dvēseles stāvokli varēja šaubīties, jo starp vientiesīgiem, vienuļīgiem ļaudīm dzīvojot, jāsākot drīz vien ticēt, ka augstākas jūtas, poēzija un ideāli esot nenormālas, slimīgas dvēseles augļi... Tad viņš sevi redz vientuli, bet nesajūt šīs vientulības. Tikai starojošas idejas tam šaudās pa galvu. Tad arī saules gaismu viņš nosauc par viltnieci. Viņš tic, ka ir avots, no kuŗa dzēris cilvēks nedabū dzīves drudzi, kas cilvēkus dara mūžam jaunus, un cerībā, ka šādu avotu, nopietni meklējot, dzīvē varētu atrast, viņš vēl ciešas ar pasauli un cilvēci. Viņš zina, ka starp debesīm un zemi stāv cilvēka galva un domā jau tūkstošiem gadu. Bet šī galva nevarot izdomāt, kā tikt vaļā no šīm lielajām ciešanām un kā pacelt cilvēci iz viņas dzīves purva...

Domājot Poruks jūt, ka dažureizi dvēsele tiek sa-raustīta it kā tūkstošos gabalos. Viņš zina, ka daži cilvēki viņu nīd niknāki kā zvēri. Par to varētu

pasmieties, bet sirds jau nav no akmeņa, tā izkūst un dažureiz saplok. Viņš nav vīrs ar lielu dūri, bet jūtīgs, smalkjūtīgs, kas gatavs savu sirdi upurēt. Tā ir viņa nelaime. Tā vārdos neviens neklausās, bet viņš pats tos dzird un priecājas, ka viņš var runāt patiesību un ka neviens šīs patiesības viņam nevar atņemt, nedz to saliekt un izdzēst. Tad viņam vairs nekas nesāp. Tad nav vairs nekā maza, liela, dziļa, sekla — viss izlīdzinās vienaldzībā.

Vispārīgi Poruks tik daudz neizmisa par to, ka viņu ievietoja vājprātīgo iestādēs, jo viņš teica, ka arī dzīvē (sabiedrībā) tas jūtoties kā trako namā, tikai tas pazeminošais stāvoklis, līdzcilvēku nievājumi, ciešanas un nospiedošā apziņa, ka cilvēki to pieskaita par vainīgumu, sodu un nostāda tā, it kā tam, kas pabijis trako namā, vairs nav nekādas tiesības uz dzīvi.

Dzīdamies pēc patiesības, Poruks reducēja visu pasauli uz viņas pamata elementiem un pēc vissīkākās analīzes nonāca pie «viskailākā kailuma, pie milzīgas, nebaudāmas nulles, jo viņš no patiesības bija kaut ko citu sagaidījis». Spēks tricināja gan pasauli, bet viņš nedeva sirdij miera. Vājībai un zemes nīcībai bija padota dzīvība. Viņš atzina, ka «Herakless bija lielākais varonis, bet viņa spēks gāja galu galā bojā, tāpēc ka tam trūka līdzjutēja cilvēka, kurš to spētu mīlēt. Aiz dvēseles sāpēm viņš nogrima bēdās, kamēr viņa vienīgais sapratējs un līdzjutējs Ceuss viņu uzņēma pie sevis Olimpā...» Tāpēc «viscilvēciskais pienākums — būt vājiem. Mums veselība ir tikai tāpēc dota, lai spētu vājību panest — šo dievību, kurā radīja mums skaistuma jēdzienu. Vai akmeņi nav veseli? Vai koki neaug stipri? Vai ūdeņi cieš sāpes? Viņi ir veseli, bet nejūt, nejūt nekā no skaista un daiļa. Tikai tam, kam sirds sen sagrauzta un vārģa, tā acīm tālu redzēt lemts». Poruks arī saka, ka «pēc ikdienišķa cilvēka normas, just cilvēkam vajagot tikai tik daudz, cik tas vajadzīgs labākai dzīves kārtībai, bet just slimīgi, pārmerīgi, līdz asarām, tas viņiem esot kaitīgi; tāpēc arī sirdsšķīstos

ļaudis dzīvē saucot par trakiem, jo tie aiz līdzjūtības uzpurējoties priekš līdzcilvēkiem, redzot tos trūkumā un postā. Turpretī, dažureizi sliņķi, kam krūtīs kā mūris, dzīvojot nespējnieku mājās, priekšā raudot sīpolu asaras, bet aiz muguras tie visus gānot un aprunānot».

Skicē «Salauzta sirds» Poruks konstatē, ka taisni tie «piektie» vai «sestie» riteņi izpalīdzot «īstiem» dzīves ratiem, kad tiem salūzt riteņi.

Savā dziņā pēc taisnības un patiesības Poruks dažreiz uzstājās pat pret dabu, kaut gan zina, ka tā šādus stūrgalvjus soda tieši vai nu ar nāvi vai ar ārprātību. Savās ciešanās viņš sūdzas pie Visaugstākā troņa:

«Ļauj man skumt pie Tava troņa, Tēvs, ļauj sūdzēties par Tavu roku darbu, ciest, ciest un ciest es neesmu gļēvs, bet muļķību es atrodu par skarbu. Kam liki manās krūtīs tādas jūtas, kas pretī viņo stiprām klinšu sienām, kas atsitas pret tām, kā domas grūtas pret vienmuļīgām, neizlabojamām dienām. Es ticu, viss ir labs un labam celts, tik viens es vidū stāvu ļauns; es ticu, visiem sirdī tikai zelts, tik manā žults un mūžīgs kauns. Pie zemes liecos meklēt patiesības, atradu mazās drusciņas, samītas dubļos un netīrumos, lasīju tās, bira asaras. Mana paļāvība, mana uzticība mani vīla, mana cerība, mana ticība mani atstāja.»

Dzejnieks nokrīt uz sūnaina akmens un raud, līdz vairs nebirst neviena asara, un tad viņš vēl kungst: «Mans Dievs, kāpēc Tu mani esi atstājis? Vairāk nevaru, vairāk nespēju just un ciest, vairāk nevaru — jau dvēsele dziest. Jau dziest mana diena, sirds paliek viena, viena — paliek un sastingst ļauna, rūgta uz mūžīgo dusu taisās; pēdējā miesas cīpsliņa valā raisās no zemās dzīves kauna. Vēl mēģinātu, vēl ietu — lūgt, draudēt, lai nenospiestu tumsa patiesības; lai visu par labu grieztu dzīvības gars; manu dusas vietu jau kaprači smiedamies rok. Salstošu gaisu tveru, krūtīs smok, smok.»

Raugoties Poruka acīs, es tur nelasiju stāstus tikai par ciešanām un sāpēm, bet tur blāzmoja arī tagadējā laikmetā tik svešas un brīnumainas jūtas: just atstātiem līdzī.

Tomēr visvairāk Poruka dvēseles stāvoklis svārstījās atkal, kad ap sevi manīja un vēroja melus, viltību, netaisnību. Šādu dvēseles stāvokli viņš ļoti spilgti attēlo «Vectēva stāstos»: Viņš konstatē, ka pasaulē rodas vienumēr savādi ļaudis, kuŗi runā un padara to, kas citiem sacel brīnumu. Viņus nevarot saukt ne par sajukušiem, ne par noziedzniekiem. Viņi redzot un dzirdot, jūtot un nojaužot pavisam ko citu, nekā «normālie» mirstīgie. Tikai spirtais gaiss un svai-gais ūdens viņiem baudāmi. Turpretī viss tas, kam varot pieskārties cilvēka roka resp. kas no cilvēka atkarīgs, kā arī pats cilvēks viņiem esot nešķīsts un pretīgs. Bet galvenais, ka šie nevarot panest (paciest) melus.

Ļoti raksturīgi, ka Poruka «slimības» analītiķi šim viņa dzīves stāvokļa tik radnieciskam tēlojumam pagājuši garām ar pilnīgu klusuciešanu.

Viņš atzinās, ka «Cilvēkiem ar to iedzen bailes, kad sāk attīstīt cēlas un ideālas teōrijas. Visa cilvēce ir tik pagrimusi, ka ieskata par traku, ja runā un dara ko dižu. Tāds es nevaru būt, kādi Jūs esat; to es nevaru nest, ko Jūs nesat. Jūs gribat pasauli labāku, jaunu, redzēt tik muļķības, cilvēces kaunu! Es redzu sapņus vien, dvēseles skaņas — dzirdu es, vārdu nē, — skaņas, tik skaņas! Tāpēc es apdziedu bērnu ar māti, kuŗi tik runājas dvēseles skaņām... Es kļīstu viens pa šauru birzes ceļu, kā mēnessērdzīgs, mēnesnīcai pretī; gars nesas augšup, prom no tumšās zemes, un acīm atveras man skati neredzēti. Bet tevis neredzu, ko meklēju sen gadiem. Tu, daiļais tēls, priekš kuŗa klusi ciešu. Ap mani šaudās lielais pasaul's spēks, Uz mani stiepjas tūkstoš smieklu pirksti, Un sievu mēles vīru mutēs klab: «tam vajag izpūst viņa pēd'jo spēka dzirksti!» «Sen spēcīgais aiz kailas greizsirdības pār manu galvu milzu dūri ceļ, grib mani sadragāt. Bet sātāns zina, ja tas ar manu galvu tvers, Tā

roka mūžam nekļūs man pie sirds. Viss sagrozīts, viss samelots, viss gluži aplam raksturots! Kas vesels bij, to taisa slimu, par gudru dēvē nejēdzīgu! Tā viss stāv nevietā un nīkst! Un laimīgs tas, kas iznīkt driekst!» «Mana sirdsdedze, manas mīlības sāpes, mana sirdsdedze, karstas daiļuma slāpes, mana sirdsdedze moka mani, tu dziesma, par viņu skani — aizskani mūžībā. Aizskanat mūžībā Jūs, Zilizana moka, aizskanat, aizmēģat Likteņa vadošās rokas. Aizskanat, satriecat netaisnību! Es nejauks — priekš acīm, es skarbs priekš — ausīm, es dzīvei lieks, kāds Dievam no manis priekš? Jaunības mīlu tie manim ņēma! Ko es vīlu, kā viltu man lēma? Es gribu dzirdēt, es gribu mīlot, kas dzīvos ar mani? Kas milēs Zilizanu? Neviens, neviens! Es, nejaukais diedelnieks! Kas nobēdza mežos, tam atmiņā palika Zilizans, kas velti bija mācījis likumus, bez sekmēm bij slavējis tikumus. «Sirds deg!», tā Zilizans sauca; vējš rudens naktī mežā kauca. «Sirds deg! ak, moka briesmīgās!» «Sirds deg!», kā ārprātīgs viņš kļiedza, bet vētra to pāršņāca, ozolos spiedza. Kur dzimis — mežā — Zilizans mira, pār sirdsdzedzes pelniem lapas bira.»

Konflikti, kas radīja Poruka traģēdiju, bija likvidējami nevis vājprātīgo iestādēs, bet gan, varbūt, tiesas zālēs. Taisīt slēdzienus par Poruka dvēseles stāvokli, bez juridisku normu ievērošanas (par Poruka psihisko stāvokli juridiska ekspertīze nav taisīta), ir taču ne tikai patvaļīgi un pārsteidzīgi, bet arī netaisni, un rada sabiedrībā tādus pašus ieskatus, kādi rodas pret cilvēkiem, kas pabijuši cietumos, kaut gan zināms, ka ne visi, kas pabijuši vājprātīgo iestādēs vai cietumos, faktiski ir vājprātīgi vai noziedznieki.

Poruku gan dēvē par «lielu dvēseles sāpju dzejnieku», bet apgalvo arī, ka pēdējais esot sirdzis ar «kronisku (arī iedzimtu) psihisku (garīgu) slimību, resp. bijis psihiski slim (anormāls, ārprātīgs) cilvēks». Kāda starpība starp «lielu dvēseles sāpju dzejnieku» un «psihiski slimu cilvēku», to tomēr neviens nespēj vai negrib pateikt. Blakus «psihiski

slimai» Poruka personībai mēģina nostādīt vēl kaut kādu «tragisku likteni», bet nenoskaidro ne viņu stāvokļus, ne attiecības.

Vēl jāpiezīmē, ka Buduls savā brošūrā, kādā vietā, raksta tā: «Poruka dzeju lasot, mēs it kā staigājam pa vecu, klusu un brīnišķīgi jauku parku, kur siltā un mīlīgā saulē caur svaigām pavasara koku lapām un smaržīgiem ziediem augstu augstu paceļas balti torņi, bet kur vietvietām, kaut gan samērā reti, nejauši uzduņamies uz kādu pakalnītē noslēpušos, ziediem pārklātu pagrabu ar pusatvērtām durvīm, no kuŗa dveš pretim auksts un pa daļai piesmacis ziemas nevēdinātais gaiss.»

Par šo neestētisko «salīdzinājumu», kaut arī Buduls viņu mēģina maskēt ar «dzejisku valodu», jāsa-ka, ka tas ir tikai rupji uzsviesta māla traips uz Po-ruka «baltā torņa». Kāda nozīme Buduļam Poruka dzejā meklēt «pagrabu ar piesmakušu, nevēdinātu gaisu», ja tam visam blakus nostājas reālais fakts, ka arī cilvēkā ir tāda tumša telpa (lai arī man būtu atļauts līdzīgi izteikties), no kuŗas dveš ārā pie-smacis gaiss?

Ja tāds būtu, šī psihiatra Poruka personības un darbu «psihiatriskais novērtējums», tad man savu-kārt, ar Poruka vārdiem, gribētos jautāt: «Kāpēc gan tas pasaulē ir tā: pārkod tu ābolu, un tur lokas tārps ar melnu galvu, ej, sapņodams, gar dārzu, pa brango zāli, kuŗa puķēm kā piesēta, un piepeži tu sa-jūti kautko ledaini aukstu uz kājām, paskaties: ne-jauks krupis!»

Man šķiet, ka taisni šie «tārpi ar melnām galvām» un «ledainie, aukstie, nejaukie krupji» ir tie, kas dzejnieka pasaulē ceļ to «pagrabu ar pusatvērtām durvīm, no kuŗa dveš pretim auksts un pa daļai pie-smacis ziemas nevēdinātais gaiss». Tādā pagrabā arī smacēja dzejnieka Poruka dvēseli.

(Savādi, ka Buduls Porukā atradis tikai «dvēseles sāpju dzejnieku», bet ne filozofu (domātāju). No-saukdams Poruku par «lielu dzejnieku» un apzīmē-dams arī par «psichiski slimu» cilvēku, viņš arī ne-

pierāda, vai ar kronisku psihisku slimību sirgstošs cilvēks pavisam var radīt kādas garīgas vērtības, bet ja nu Poruks tomēr tādas var uzrādīt (ko arī Buduls nenoliedz), tad rodas atkal jautājums, vai Porukam pavisam varēja būt «kroniska psihiska slimība»?

Mūsu kultūras reprezentantu un patiesības draugu pienākums gan būtu gādāt, lai ļaužu negatīvie spriedelējumi un intrigas vienreiz tiktu pienaglotas un lai tie mitētos savās ģeķībās un zaimos par lielo tautas rakstnieku, un tur, kur iet runa par viņa radītām garīgām vērtībām, idejām un ideāliem.

Kas attiecas uz brošūras «Poruku Jānis savas garīgās dzīves krēslainās dienās» autora atziņām, tad pēdējais ir arī ļoti vājš psihologs un ar saviem rakstiem par šo rakstnieku viņš ir pierādījis, ka viņš Poruku vai nu «pavisam nav sapratis, jeb to ir aplam sapratis».

Esmu pārliecināts, ka latvju nākamo paaudžu gara attīstība sasniegs tik augstu pakāpi, ka viss tas, ko rakstnieka Poruka mūža daži līdzcīlvēki, valdošā sabiedrība pie viņa saskatīja un daudzi arī vēl tagad saskata par «nenormālu» — taps par «normālu» parādību, ka šī rakstnieka radītās garīgās vērtības nemūrēs vis (stāstā «Asaras») lopu staļļu mūros, bet kultūras tempļu sienās, ka «saule nebūs vis tikai sviesta ciba», kas pēc Poruka mūža laikmeta materiālistu un mietpilsoņu ieskata «noraujama no debesīm un apēdama», — kad caur asaru kristalliem spēs saskatīt to uzaustošo dienu un smaidos aplaimoto cilvēci, ko gaidām, kas nāks un ko mēs visi paredzam, un kad Poruka garīgie tēli varēs celties un netraucēti dzīvot pie savu ideālu sāniem...

V.

Tērbatas «garīgo un nervu slimību klīnika» jeb faktiski Čiža iestāde, kurā Poruks noķeidza savu mūžu, sevišķi pēc dažu Tērbatas universitātes

studentu atsauksmes, bija iestāde ar ļoti dīvainu reputāciju. Šī iestāde toreiz, kad Poruks tur atradās, bija gan it kā Tērbatas universitātes pārzināšanā, bet faktiski viņā neaprobežoti rīkojās profesors Čižs, cilvēks, kuŗu vēlāk Kijevā pašu atzina par psihiiski slimu-nenormālu. Visus šinī iestādē ievietotos, arī tikai nervu slimniekus, viņš, kad vien tikai bijusi izdevība, centies kā «trakus» demonstrēt studentu priekšā. Visas viņa lekcijas bijušas dīvaina rakstura, tā ka daudzi studenti tās nemaz neapmeklēja.

Kā visas Krievijas psihiatriskās iestādes, tā arī Tērbatas prof. Čiža pārzinā atrodošā iestāde toreiz bija pielīdzināma ne ārstniecības, bet gūstniecības iestādei, kuŗā ievietotos varēja pieskaitīt it kā cietumā ievietotiem. Tā kā par šo iestādi ne sabiedrībai, ne atsevišķām privātām personām nebija iespējams vest nekādu kontroli, un tādu arī neveda tā laika prokurātūra, resp. attiecīgās tiesas un administratīvās personas, tad nebija izslēgta iespējamība, ka viņā varēja tikt ievietots apzināti garīgi «vesels» cilvēks. Aiz tā paša iemesla arī Čižs, kā psihiiski problēmatiska persona, varēja darboties «garīgu un nervu slimību klīnikas» priekšgalā. Dažādiem naīviem, vai liekulīgiem un varizejiskiem iebildumiem, kas tādas iespējamības mēģina noliegt, te nav vietas.

Varam iedomāties, cik «hūmāna» varēja būt iestāde, kuŗā darbojās psihiiski problēmatisks cilvēks...

Poruks pats šo iestādi sauca par «Hotel zur fehlenden Schraube», «Thierabtheilung», «zvērnīca», «problēmatiska komisma iestāde» etc., kas liecina, ka viņš tur guvis negatīvus iespaidus.

Cik no Poruka tēvam rakstītās vēstules, stud. R. Bebra un V. Eglīša liecībām arī var spriest, — tad par kaut kādu labklājību, humānitāti etc. Čiža iestādē nevar būt ne runa. Rakstniekam tur ir tikuši radīti neciešami apstākļi.

Manā rīcībā atrodas Čiža iestādes dotie dati, kas liecina, ka Poruka ievietotāji šinī iestādē bijuši viņam tuvu stāvoši cilvēki. Tomēr, izņemot vienu personu, citas personas šī iestāde vārdā nesauc. Sakarā

ar to, vispirms, jāatduras uz ļoti svarīga, bet neno-skaidrota (problēmatiska) jautājuma: kas faktiski bijuši Poruka ievietotāji Čiža iestādē, no kā izgājusi ievietošanas iniciāīve, uz kāda pamata tā notikusi, un kas pie tās ņēmuši galveno, aktīvo vai pasīvo da-lību? Vai šie ievietotāji ir bijuši tikai «akli ieroči» to darījumu izpildīšanai, kuŗu iniciāītori minēti Po-ruka rakstos (nosauktos no Buduļa par «slimiem») un kuŗos šie iniciāītori figūrē gan kā «augstākas ie-stādes, slepenas biedrības, dažādas personas» etc., kas savu nodomu izvešanai saukuši palīgā šīs tuvu stāvo-šās personas, jeb vai visa šī iniciāīve un rīcība (ie-vietošana) etc. ir izgājusi tikai no tuvu stāvošām per-sonām — tas viss tur ir sajucis un sajaukts neno-skaidrojamā masā.

Vai viss tas nav bijis arī tumšākais, nežēlīgākais, netaisnākais un varmācīgākais akts Poruka tragē-dijā?

Kā jau augstāk aizrādīju, Čiža iestādes administrā-cija pie Poruka ievietošanas nemaz nav pacēlusi jautājuma: uz kāda pamata Poruks tiek ievietots. Ir zināms, ka Čiža iestādes dotos pieminētās personas, kas ņēmušas līdzdalību pie Poruka ievietošanas Čiža iestādē, nav bijušas ne viņa vecāki, ne brāļi, ne mā-sas, ne citi Poruka dzimtas piederīgie, jo viņa dzim-tas piederīgie ir vienmēr bijuši pret katru rakstnieka Poruka ievietošanu vājprātīgo iestādē.

Poruka dzimtas piederīgie (vecāki, brāļi un mā-sas), pazīdami sava dēla, vai brāļa dabu, noteikti pa-reģistrēja, ka ja Poruku sāks vadāt pa trako namiem, tād tāda rīcībā postoši darbosies uz viņa psihi. Tas nevarēja būt nezināms arī tiem, kas ņēmuši dalību pie rakstnieka ievietošanas vājprātīgo iestādēs, bet līdz ar to arī šo iestāžu administrācijai.

Ja Poruks kādreiz uz vājprātīgo iestādī brauca it kā «labprātīgi», tad to nevajadzētu aplam saprast, jo, ja viņš to nedarītu, tad viņš zināja, ka to tā kā tā izdarīs ar varu (kā to personīgi redzēju Cēsīs, kur viņu uz Strenci aizveda gorodovoji).

Tā kā toreiz starp Poruku, viņa naidniekiem, u. c. Cēsīs pastāvēja asi konflikti un tā kā Poruka ievietošana vājprātīgo iestādēs ir notikusi, varbūt, vienīgi uz viņu iniciatīvu, tad šāda viņu rīcība ne no administrācijas, ne no Čiža iestādes nevarēja tikt uzskatīta par pietiekošu iemeslu, resp. par pamatu, ka Poruks tiešām ir psihiski slimš, ievietojams vājprātīgo iestādē (izolējams no sabiedrības), jo ievietotāji to varēja darīt arī aiz kaut kādiem citiem nolūkiem.

Kā zināms, tad šāda zināmo personu un Čiža iestādes administrācijas aplamā vai neapdomīgā rīcība ir postoši darbojusies uz rakstnieka dvēseli, sagādājusi viņam neizsakāmas ciešanas un atnesusi beidzot nāvi... Par visu to atbildība krīt vienīgi, galvenā kārtā, uz viņiem...

Arī «oficiāla ekspertīze pie Poruka neesot tikusi izdarīta. Čiža iestādes Poruka diagnoze bijusi — «paranoia».

Ja nu oficiāla ekspertīze pie Poruka nav izdarīta, tad nevienam nav arī pamata un tiesības Poruku oficiāli apzīmēt par «psihiski slimu» un rakstīt par šādu temātu oficiālu brošūru un publiskus rakstus.

«Par asistentu-ordinātoru Poruka nodaļā Čiža iestādē 1910.—11. gadam bijis Jākobsons.» Tā kā par «autoritātīvu» un «kompetentu» personu visos, ar rakstnieku saistītos, jautājumos uzstājas vienīgi Buduls, tad tas liecina, ka viņam uz to ir bijuši sevišķi iemesli.

«Poruks esot miris 12. jūnijā 1911. gadā plkst. 1 un 10 min. pēc pusnakts, asistenta Buduļa klātbūtnē, ar «pneumonia cruposa».

Laikrakstos par Poruka nāvi vispirms parādījās ziņa, ka rakstnieks Jānis Poruks esot miris 11. jūnijā 1911. gadā. Tanī pašā laikā «Latvija» nodrukāja Čiža iestādes asistenta Buduļa oficiālu paziņojumu, ka Poruks esot miris 12. jūnijā plkst. 4 no rīta. Savukārt avīzes paziņoja, ka Poruks esot miris nevis 11., bet 12. jūnijā (pēc tuvinieku paskaidroju-

miem no Cēsīm). Bet kā redzams, tad uz manu pieprasījumu Čiža iestāde man turpretī arī oficiāli paziņoja, ka Poruks esot miris 12. jūnijā plkst. 1 un 10 min. pēc pusnakts asistenta Buduļa klātbūtnē.

Tā tad par Poruka nāves brīdi ir trijādi oficiāli ziņojumi:

1) Laikrakstos publicētā nāves ziņa, ka Poruks esot miris 11. jūnijā 1911. g., tad papildinātā, ka esot miris 12., bet nevis 11. jūnijā (interesanti, kas sniedzis pirmās ziņas, kas papildināja otrās?).

2) Čiža iestādes asistents Budulis publicēja «Latvijā», ka Poruks esot miris 12. jūnijā plkst. 4 rītā, un

3) 1915. g. Čiža iestāde atkal man oficiāli paziņoja, ka Poruks esot miris 12. jūnijā 1911. gadā plkst. 1 un 10 min. pēc pusnakts, Buduļa klātbūtnē.

13. jūnijā pēcpusdienas laikrakstos parādījās ziņa, ka Poruks esot miris 11. jūnijā. Ziņa, kā daži laikraksti piezīmēja, saņemta īsi priekš redakcijas slēgšanas un (cik uzzināju) telefoniski, bet kas viņu vēstījis — nav noskaidrots. Otrā dienā laikraksti paskaidroja, ka pēc Poruka piederīgo (kādu?) telefoniskām ziņām no Cēsīm — Poruks neesot vis miris 11., bet gan svētdien 12. jūnijā plkst. 4 rītā. Palika nenoskaidrots, uz kāda pamata un kādējādi cēlušās dažādas informācijas. Neilgi pēc tam «Latvijā» tika savukārt nodrukāts Čiža iestādes asistenta H. Buduļa raksts, ka «9. jūnijā dzejnieks esot vēl gājis pa pilsētu pastaigāties...», «10. jūnijā no rīta esot žēlojies par stipru nogurumu, par sāpēm visos locekļos», bet «12. jūnijā plkst. 4 no rīta dzejnieks Poruks esot aizgājis mūžīgā mierā...» Turpretī uz manu pieprasījumu Tērbatas universitāte, ar savu 4. III 15. g. rakstu Nr. 657, pamatodamās uz Čiža iestādes 27. II 15. g. rakstu Nr. 185, man paziņoja, ka J. Poruks esot miris 12. jūnijā 1911. gadā plkst. 1 un 10 minūtēs (cik smalki!) pēc pusnakts, asistenta H. Buduļa klātbūtnē.

Par rakstnieka Poruka nāves cēloni vispirms rakstīja Čiža iestādes asistents H. Budulis. Laikrakstā «Latvija» viņš apgalvo 12. jūnijā plkst. 4 no rīta mi-

ris Poruks, pēc īsas, bet ļoti grūtas slimošanas ar sarežģīto balsenes iekaisumu...», «slimības izcelšanās cēlonis pa daļai palicis neizskaidrots...» Savādi izklausās tas, ka pēc saslimšanas ar balsenes iekaisumu — nāve var iestāties jau otrā dienā (?). Viscaur rakstā jūtama taustišanās, nenoteiktība... Turpretī «Dzimtenes Vēstnesī» publicēta kādas personas 11. jūnijā 1911. g. rakstīta vēstule, no kuras satura izņēmumu sekošo:

«Poruka stāvoklis ir pēdējā laikā bijis labs un viņš tika laists pat uz pilsētu viens staigāt. Es arī viņu reiz satiku uz ielas. Ļoti labi viņu varētu ņemt iz klīnikas, bet tad viņam nebūtu jāuzturas starp ļaudīm, ar kuriem viņš nevarētu pilnīgi harmonēt. No tādiem viņam tūlīt rodoties aizdomas... Tikai acumirkli viņš klīniku nevarētu atstāt, jo priekš pāra dienām saslimis diezgan nopietni ar nieru iekaisumu, drudzis un t. t.»

Vēstules autors šīs ziņas dabūjis personīgi no kāda Čiža iestādes ārsta. Turpretī man Čiža iestāde ar savu augšā minēto rakstu Nr. 185 paziņoja, ka Poruks esot miris ar «pneumonia cruposa». Tālāk nav noskaidrots: kad Čiža iestāde un kam vispirms paziņoja par Poruka nāvi u. t. t.

Pēc Čiža iestādes raksta Nr. 185 man tika paskaidrots, ka Poruka liķis esot ticis izdots viņa sievai, kas Tērbatā bijusi ieradusies kopā ar studentu-latvieti no latviešu korporācijas. Turpretī rakstnieka māšai Annai rakstnieka Poruka sieva raksta 13. jūnijā... «tuvāki vēl nekā nezīnu par viņa nāvi, trešdien ceru, ka liķis būs jau Cēsīs...», kas liecina, ka viņa it kā nav bijusi Tērbatā liķi saņemt...

Daži cēsinieki, starp tiem arī skol. un grāmatu tirgotājs Čakars man noteikti apgalvoja, ka Poruka sieva īsi pirms viņas vīra nāves bijusi Tērbatā. Tiklīdz viņa no Tērbatas pārbraukusi, tā arī tūlīņ pienākusi ziņa, ka rakstnieks Poruks esot miris.

Viss augšā konstatētais liecina par dažādām neskaidrībām, varbūtībām, dīvainībām, pretrunām etc., bet

sevišķi spilgti apstiprina faktu, ka Poruka nāves cēlonis nav noskaidrots un ierosina daudz dažādu jautājumu un pārdomu...

Dīvaini izklausās tas, ka Čiža iestāde par Poruka nāves cēloni «oficiāli» konstatē «pneumonia cruposa», bet šīs iestādes asistents Buduls, kuŗa klātbūtnē Poruks esot miris un kāds viņa kollega, šo nāves cēloni meklē: 1) «stiprā nogurumā un sāpēs visos locekļos», 2) «ļoti grūtā slimošanā ar sarežģīto balsenes iekaisumu», 3) «nieru iekaisumā», 4) «drudzī» etc., bet visam tam blakus izteic apgalvojumu, ka «slimības izcelšanās cēlonis palicis nenoskaidrots...»

Jāpiemin ļoti raksturīgais fakts, ka zināmas personas Cēsīs un Rīgā Poruka nāvi ir uzņēmušas augstākā mērā vienaldzīgi un ar lielu apmierinājumu. Kad rakstnieka liķis no Tērbatas atvests Cēsīs — tad stacijā viņam ļoti tuvu stāvoša persona redzēta pat smejamies, bet publiku no zārka raidījusi projām... Jāpiemin, ka šī pati persona, saņemdama ziņu par Poruka nāvi, nav vis skumusi, bet izsaukusies: «Nezinu kādu kleitu lai nu es sev izvēlos bērū dienā?»

Manā Poruka piemiņas albumā ir uzglabājusies fotografija, kuŗu uzņēmis kāds cēsinieks, kad rakstnieka liķi no Tērbatas ievēd Cēsīs un kad liķa rati ar zārku brauc pa Cēsu ielām. Raksturīgi un dīvaini izliekas tas, ka tieši liķim seko tikai 10—15 pavadītāji, turpretim simtiem cēsinieku iet blakus liķa ratiem, kā pasīvi ziņkārīgi novērotāji, bet gājienā nepiedalās.

Uz manu jautājumu, kad pie Poruka tika konstatēta tā slimība, no kuŗas viņš mira Čiža iestādē, pēdējā paskaidroja, ka viņa slimība esot ilgusi 6 dienas. Tā tad par Poruka saslimšanas dienu būtu jāpieņem 6. jūnijs. Turpretī ja ņemam vērā Buduļa apgalvojumu, izteiktu «Latvijā» nodrukātā rakstā, ka «9. jūnijā dzejnieks esot vēl gājis pa pilsētu pastaigāties...», «10. jūnijā no rīta esot žēļojies par stipru nogurumu, par sāpēm visos locekļos» — tad Buduļa informācija ir pretrunīga Čiža iestādes informācijai.

Te izvirzās arī divi kardinālajautājumi: 1) v a i un kā varēja notikt, ka Poruks, kas pēc Čiža iestādes

paskaidrojuma, slimojis jau no 6. jūnija, — pēc Buduļa paskaidrojuma 9. jūnijā vēl gājis pa pilsētu pastaigāties, un 2) vai un kā varēja notikt, ka Poruks, kas pēc Buduļa apgalvojuma esot bijis «kroniski psihiski slimš» un pēc V. Eglīša apgalvojuma «ievietots psihiatriskā iestādē, tamdēļ ka bijis savai apkārtnē bīstams» — ir tomēr laists arī brīvi pa pilsētu pastaigāties? Vēl jāaizrāda uz faktu, ka arī Strenču iestādes adiministrācija Poruku ir atlaidusi no iestādes braukāt brīvi uz Cēsīm un Rīgu un Poruks katru reizi noteiktā laikā ir atgriezies atpakaļ, kaut gan viņš tur ir ticis ievietots kā «psihiski slimš un no sabiedrības izolējams cilvēks». Vai tādu «miešīgi un garīgi slimu» cilvēku var un drīkst laist pastaigāties pa pilsētu, etc.?

Buduls gan oficiāli paziņoja «Latvijā», ka, lai gan Poruka nāves cēlonis pa daļai palicis nenoskaidrots, taču par tādu varot uzskatīt saaukstēšanos. Kā lai izskaidro šīs dažādās un pretrunīgās informācijas?

Rakstnieka liķis nav stādīts priekšā arī sekcijai. Tamdēļ arī Čiža iestādes oficiālajam paziņojumam man, it kā Poruks esot miris ar «pneumonia cruposa» nav nekāda pamata. Kad un kā tad tas ir konstatēts?

Vēl Čiža iestāde man paziņoja, ka Poruka liķis ticis izdots viņa sievai, kas ieradusies kopā ar studentu-latvieti no latviešu korporācijas. Turpretī Poruka sieva, kā zināms, ar vēstuli rakstnieka mā-sai Annai, starp citu, ziņo, ka «tuvāku neko nezīn par vīra nāvi», kas liecina, ka viņa nemaz nav Tērbatā bijusi un tā tad viņai arī nemaz liķis nevarēja tikt izdots.

Alvas zārks ticis aizcinnēts uz Krievijas dzelzceļu noteikumu pamata pie liķu pārvadāšanas, kas miruši ar infekciozu slimību.

Kā jau iepriekš minēju, tad Poruka nāves cēloņi nav noskaidroti. Interesanti, kā tad «konstatēja», ka Poruks miris ar infekciozu slimību, resp. ar «pneumonia cruposa», ja liķa sekcija nav notikusi?

Pilnīgi nepamatota un neattaisnojama tā tad ir bijusi Čiža iestādes vai liķa pārvedēju rīcība, kas ir likuši zārku aizcinnēt. Tam nolūkam, pēc toreizējiem noteikumiem, bija vajadzīga augstākās gubernas administrācijas atļauja, kādas šiem rīkotājiem nav bijis. Sevišķi sievai, ja viņai tika izdots liķis, nevajadzēja pielaist tādu rīcību, jo viņa taču zināja, ka bērēs būs klāt daudzi rakstnieka cienītāji, piederīgie, vecāki, brāļi, māsas u. t. t.

Es gan negribētu ne sevi, ne citus apgrūtināt un tirdīt ar nepamatotām domām, bet ja ņem vērā: visus tos dīvainos stāvokļus, savādos, nenoskaidrotā masā sajauktos, notikumus, dažādās cirkulējošās ziņas, «baumas», «lēģendas», pretrunas, aplamības, neskaidrības, dažu personu uztraukumus, viņu divainās rīcības un runas Poruka bērū dienā, cieši aizcinnēto Poruka zārku, Cēsu policijas aizliegumu neatļaut attaisīt zārku, ja kāds, pat no piederīgiem, to pagērētu, ka Poruks neesot vēlējies kad ierodas uz viņa bērēm, noliek vainagus, ka viņš esot vēlējies, ka gadījumā, ja viņš «saslimtu» ar psihisku slimību, lai viņu noindējot, etc., tad neatvairāmi uzmācas jautājums, kamdēļ (ja pēc dažu biogرافu un piederīgo apgalvojumiem: viss Poruka mūžā esot ritējis «gludi un skaisti», pie viņa tragēdijas neviens cits, kā tikai viņš pats esot vainīgs etc) un uz kāda pamata taisni pie rakstnieka personības uz dzīves gaitām saistās klāt tādi tumši, nenoskaidrotā un nenoskaidrojamā masā sajaukti stāvokļi, notikumi, ziņas, «baumas», dīvainas rīcības etc., kas visu ietin kā miglājā?.. Jau 20 gadus neizsakamās ciešanās un mokās meklēju te skaidrības...

Kā jau minēju, Poruks Čiža iestādē Tērbatā neatradās vis kaut kādā humānitātes apdvestā un dvēseli atvieglojošā, nervus vai psihiskās «slimības dziedinošā» klīnikā, bet gan it kā noziedznieks tika turēts dvēseli nomocošā, nospiedošā un satricinošā iestādē, kurai, līdzīgi cietumam, logi aizrestoti, durvis aizslēgtas un viss režīms lika smagi ciest. Īsi sakot, Poruks sava mūža beigās bija nostādīts apstākļos,

kuŗus iedomājoties vien intelligentam, humānam un kultūrēlam cilvēkam aiz kauna būtu jānodur acis uz zemi.

Netiku Poruku apmeklējis, kad viņš atradās Čiŗa iestādē Tērbatā. Varētu domāt, ka, varbūt, šinī laikā Poruks izrādīja kādas «psīchiskas slimības» pazīmes. Tādas varbūtības pilnīgi aizdzēn tās vēstules saturs, kuŗu viņš bija rakstījis savam tēvam, kā arī Tērbatas ūniversitātes vecākā kursa medicīnas studenta Raimonda Bebra objektīvās, lietišķās, ļoti raksturīgās, svarīgās atmiņas un novērojumi par rakstnieku Poruku, kas viss liecina, ka arī Čiŗa iestādē viņā ir mājojis tas pats brīvais, stiprais un gaišais gars, kas viņam allaŗ piemita.

Poruka vēstules saturs tēvam liecinā par viņas autora mokām, ciešanām, intrigām un Čiŗa iestādes daŗu psīchiatru un administrātīvā personāla nevēlamo izturēšanos pret rakstnieku. Vēstule nobeidzas ar divdomīgu Poruka izteicienu: «kā runā, tad es, laikam, drīzi kļūšu pavisam vesels...» Kā esmu noskaidrojis, tad Poruks, Čiŗa iestādē atrazdamies, ir rakstījis saviem vecākiem un arī man daudzas vēstules, no kuŗām tikai daŗas un starp tām viena, tēvam rakstītā, bija sasniegusi mērķi. Visas citas Čiŗa iestādes administrācija būs «konfiscējusi»... Kamdēļ? Tas, domāju, katram būs tagad saprotams.

Nobeidzot manas piezīmes par Poruka dvēseles stāvokļa aplamo apgaismošanu, varu teikt, ka, ja pēc cilvēku aprēķina, Porukam varēja būt kādi psīchiski traucējumi, tad tie radās vienīgi no ārējiem, nenormālajiem dzīves apstākļiem Cēsīs, pie kuŗiem nav vainojams Poruks. Man nekad nav bijis pamata viņu atzīt par psīchiski «slimu» cilvēku, kas vēl būtu izolējams no sabiedrības un ievietojams vājprātīgo iestādēs. Par tādiem es gan varētu uzskatīt tos cilvēkus, kas radīja ap viņu šo tragēdiju.

Pretēji apgalvojumam, ka par Poruku viņa mūŗa beigās varējis teikt «viņš bijis miris, kaut gan dvaŗojis» etc., citēju šeit Bebra pēdējās atmiņas par Poruku, kuŗas viņš man laipni atvēlēja 1925. gadā.

«Tas bija, ja nemaldos, 1911. gadā, kad, kā Tērbatas universitātes students, kādu dienu griezos pie toreizējā psihiatriskās klīnikas asistenta Buduļa atļaut man apciemot dzejnieku Poruku. Poruks caur saviem darbiem man bija mīļš un tuvs. Ne vienu reizi vien savā agrā jaunībā esmu viņos smēlies daudz spēka un ticības visam cēlam un daiļam. Šis iespaids vēl šodien pie manis ir tas dominējošais. Dabiski, radās vēlēšanās redzēt un runāt ar pašu dzejnieku. Toreiz, būdams Tērbatā, es gadījumu arī izlietoju. Ierados norunātā laikā psihiatriskā klīnikā pie Buduļa. Viņš man aizrādīja, ka Poruks esot mazliet saguris un lai es viņu nenogurdinot daudz ar jautājumiem. Vismazāk lai atgādinot viņam viņa pašreizējo stāvokli. Apņēmos to izpildīt. Jāsaka, to biju apņēmis jau nākdams uz Poruku.

Mani pa gaī-gaīo koridoru labirintu uzveda augšā un koridora galā norādīja uz durvīm. Es klusi piekļāvēju un iegāju istabā. No gultas piecēlās slaika auguma vīrietis. Es viņā pazinu Poruku. Tas paspēra soli uz priekšu, apstājās un uz manu mēmo sveicienu sniedza roku. Tad pirmais sāka runāt Poruks. Vispirms viņš mani lūdza atvainot, ka pieņemot mani, kā viesi, ne baltās, svētdienas drēbēs, bet ikdienišķā, novazātā uzvalkā, ne savā dzīvoklī, bet slimnīcā. Viņam arī neesot ar ko pacienāt mani. Visos šos īsos, saraustītos teicienos izskanēja skumjas, runāja skumjā Poruka dvēsele. Tad, kā nokaunēdamies, viņš man piesolīja apsēsties uz vienīgā krēsla istabā, pats nosēdās uz gultas malas. Bija iestājies klusums. Man bija daudz jautājumu Porukam: kā viņš jūtas, kādas viņam būtu vēlēšanās. Jo tai brīdī gribējās viņam jautāt, pateikt kaut ko mīļu, tuvu, kas sasildītu, apmierinātu.

Poruks uzsāka pirmais valodu. Viņu pirmā kārtā interesēja mana apciemojuma mērķis. Es pasteidzot atbildēt, ka dzirdēdams viņu šeit esam, kā tautietis, nācu pie viņa ciemos. Poruks pateicās un tūlīt rezignēti piezīmēja, ka tautieši viņu ir jau aizmirsuši. Bet

viņš ar šādu savu stāvokli esot saradis. Pēc ilgāka laika es esot vienīgais, kas viņu atminējis.

Poruks dzīvi interesējās par to laiku notikumiem latviešu sabiedriskā dzīvē. Viņš pamazām atdzīvojās un apbēra mani ar jautājumiem par vienu otru parādību literātūrā un arī politikā. Apbrīnojama bija viņa atmiņa par vienu otru notikumu, apbrīnojami ass spriedums par vienu otru toreizējo sabiedrisko darbinieku un žurnālistu.

Poruks pats bija nācis pie tās pārlicības, ka viņam vairs nebūšot lemts literātūrā darboties. Viņš tagad rakstot vairāk priekš sevis; tikai retu reizi viņa darbi ejot drukai. Te viņā izskanēja sāpīgs izmisums par viņa darbu cenzēšanu klīnikā. — Es klausījos šai lielā dzejniekā un brīnījos par viņa domu un spriedumu asumu un skaidrību — šeit — psihiatriskā klīnikā. Negribējās ticēt, ka Porukam pieņācis laiks būt šo sienu iemītniekam.

Vienu, tomēr, es Porukam toreiz jautāju: ko lai es no viņa aiznesu tiem, kas viņu ciena, mīl un atminas? Poruks ilgi klusēja. Domu pilns viņš raudzījās logā, kur spīdēja saules riets. Tad, plaukstu pārvilcis sejai, skumji teica: «Lai visi jūs laimīgi».

Palika arvien tumšāks. Istabas kaktos iegūlās smaga krēsla. Kaut kur blakus istabā kāds vājprātīgais trakoja. Poruks caur restotu logu raudzījās atkal laukā. «Arī kāds nelaimīgais» — reaģēja viņš uz vājprātīgā trakošanu. Apkalpotājs koridorā dedzināja ugunis. Man bija laiks iet. Piecēlos un atvadījos.

Poruks man vēl reiz pateicās par apciemojumu un atvainojās par neparasto viņa stāvokli. Viņš lūdza man nodot sveicienus tautiešiem un visiem tiem, kas vēl viņu atminot.

Durvis aizvērās aiz manis. Es devos prom trokšņainā dzīvē. Bet vēl līdz šai dienai man palicis atmiņā šis mans apciemojums, kurš bija pirmais un pēdējais.

Daudz sīkumu ir šais vētrains cīņu un revolūcijas gados izgāis, tomēr viens palicis atmiņā: Poruks

slimnīcā dziļi cieta. Tāds palika man iespaids no visas toreizējās īsās sarunas ar viņu. Tāds iespaids nāca arī no viņa darbiem, kuŗu vairums bija sarakstīts vācu valodā.»

«Mazs sīkumiņš lai atļauts vēl šais atmiņu drumstalās. Kad mana apciemojuma apraksts un sajūtas bija «Latvijā» nodrukātas, Buduls to bija man ņēmis ļaunā. Lai šoreiz šis psihiatrs neņem man ļaunā mani toreiz iesakņojušos pārliecību, ka visas monopōltiesības uz Poruka apmeklēšanu u. t. t. viņš uzskatīja par savām. Gribētos tomēr ticēt, ka tas tā nebija, bet visa toreizējā izturēšanās un režīms lika Porukam stipri sajust un ciest. Varbūt, tas arī bija par iemeslu, ka viņš lūza.»

Augšā citētās atzīmes ir uzrakstījis cilvēks, kas dienestā un sabiedrībā ir pazīstams kā ideāla personība un kas toreiz, kad viņš Poruku apmeklējis Čiža iestādē, ir bijis Tērbatas ūniversitātes vecākā kursa medicīnas students. Tamdēļ arī objektīvai atziņai par Poruka dvēseles stāvokli piešķirama ļoti svarīga nozīme.

Par Poruka dvēseles stāvokli un traģēdijas cēloņiem visvairāk pozitīvas, mazāk negatīvas atziņas man izteikuši arī daži citi mūsu tautas ievērojamākie kultūras darbinieki, rakstnieki, intelligenti un intere-senti. Raksturīgi, ka negatīvajām atziņām, kuŗas izteikuši vienīgi kādi trīs rakstnieki, trūkst skaidru pierādījumu par viņu pamatotību, noteiktības, drošu, pārbaudītu datu, bet tās radušās vienīgi uz nenoskaidrotu un nekonstatējamu baumu, aizspriedumu, aizdomu, iedomu vai personīgu iemeslu pamata. Es nesaprotu, kā cilvēks pavisam var runāt par lietām, kas nemaz nav noskaidrotas, pārbaudītas un pierādītas? Tā kā mans nolūks nav lieku reizi šinī brošūrā par Poruku rakstīt citu rupjības, tad šoreiz šeit par viņām vairāk nerunāšu. Citēšu šeit tikai dažu personu dažas raksturīgākās, noteiktākās, skaidrākās, objektīvākās un pozitīvākās atziņas, kuŗās izmanāma daļa vienādība arī ar manām atziņām.

«Ļoti atvainojos, ka esmu aizkavējies Jums atbildēt par dzejnieka J. Poruka nāvi. Bet pašā pēdējā laikā es vēl dabūju izrunāties ar Dr. Buduli šīnī lietā, kas manu pārlicību nostiprināja, ka J. Poruks tiešām miris aiz nezināma iemesla un viņa garīgā slimība arī nava galīgi noteikta.

Poruka slimība izskaidrojama ar geniālitātes pārskriešanu pāri cilvēciskām robežām, ar sava dvēseles satura izsmelšanu līdz galam un vēlēšanos smelt visdziļākās mūžības bagātības aiz prāta un nāves sliekšņa. Dzīves grūtības viņu vēl tikai jo vairāk sanerovēja.»

Viktors Eglītis.

* * *

«Šaubos vai rakstnieks Jānis Poruks bija atzīstams par psihiski slimu, no sabiedrības izolējamu cilvēku. Man šķiet, ka lai par to runātu — mazāk no svara Jāņa Poruka personīgā pazīšana kā viņa darbu analīze un pētīšana. Bet cik tālu viņš man pazīstams rakstniecībā, tik tālu es atbildu ar noteiktu nē. Kas ir psihiski slim, kas vesels — kā slim un kā vesels — par to viņš pats runājis daudz savos darbos. Ar savu neaizsniedzamo pārkumu visiem citiem, viņš bija jau, tā sakot, automatiski izolējies sabiedrībai un noturēts par «traku», ir varmācīgi aprobežots. Pie Poruka traģēdijas vainojami: sabiedrības aukstums un ideālu nabadzība resp. pati tauta un viņas apstākļi. Poruks bija gan vesels, bija revolucionāro cīņu sākumā un šim virzienam noskaņotā literātu apkārtņē nesaprasts apgaismības gars tam laikam, kurš vēl latvju tautā nav nācis — nav bijis — un — diezin vai arī kādreiz būs...»

P. Freimanis.

* * *

«Runāt par psihisku slimību var tikai vispārīmi, tā sakot, lielumā; līdz kurai vietai kāds psihiski vesels un kur sākas viņa slimums, to pārāk grūti, varbūt arī pavisam neiespējami noteikt.

Līdz tam laikam, kamēr vēl ar Poruku šad un tad satikos, domas par viņa izolācijas vajadzību no sabiedrības nevarētu gan, šķiet, nevienam prātā nākt. (Ja pareizi atceros laiku, tad vēl 1907. gadā, laikam pavasarī, apmeklēju viņu Cēsīs, un arī pēc tam ar viņu vēl tikos.) Nē, līdz tam brīdim, kad mēs redzējāmieš pēdējo reizi, par kādas izolācijas vajadzību nevarēja ne runa būt — ne viņa paša, ne sabiedrības labā. (Vai tāda vajadzība vēlāk radusies, to nezinu.) Pie tāda psihiska stāvokļa viņa izolācija, cik tālu tā nevar vairs zīmēties tikai uz mierīgākas dzīves sagādāšanu, uz dziedināšanos, uzskatāma katrā ziņā par cietsirdības un varmācības aktu. Par to, kas būtu vainojams pie viņa traģēdijas, uz to kādu atbildi, varbūt, varētu dot tikai pārredzot no visām pusēm tos ūdeņus, kas skalojās un grauzās ap pamatiem, uz kuriem viņam bijis jāstāvē. Ka viņa dvēsele ar savām prasībām, viņa mūža ideāli nesaskaņā ar dzīvi, kas uz visām pusēm apkārt, to jau viņš tik daudzkārtīgi ar dziļu patiesīgumu apliecinājis savā dzejā. Un vēl dziļākā nemierā, nekā tas, kas no viņa, tā sakot, par gabaliņu, likās viņu novedusi tā dzīves puse, kas pieņākusi viņam vistuvāk: — ar viņu runājoties nevarēja rasties tā pārliecība, ka mājās viņš justos kā mājās. Bet kur tad lai viņš paglābtos no pasaules, kur viņš redzēja tik daudz pretešķību tam, ko pats savā sirdī nesa? Un arī te, šķiet, atbilde meklējama ne kādā atsevišķā viņa ciešanu daļā, bet visā kopībā.»

A. Sauliets.

* * *

«Par cik to atļauj mana, pasaules karā un sevišķi 1919. g. Marksa un Engelsa teōrijas pseido izpratēju un pseido pielietotāju dzīvē bojātā atmiņa un arī tas, ka visus Poruka darbus neesmu lasījis, tad varu teikt ka Jāni Poruku atzīstu par ģēniņu un ne zem kādiem apstākļiem nevaru viņu atzīt par psihiski slimu, no sabiedrības izolējamu cilvēku. Ja tagadējā, brīvās

demokrātiskās Latvijas suverenā tauta ir vainīga pie sliktas (...), tad kā lai toreizējā Latvijas tauta — ļaužu pūlis zem despotiskās Krievijas patvaldības jūga no vienas un despotiskās Vācijas pavalstnieku t. s. vācbaltiešu — intelektuāli attīstīto minoritātu lišķīgo intrigu iespaidojumiem no otras puses nebūtu kaut tikai aplinkus vainīga pie ievērojamā ģēnija Jāņa Poruka traģēdijas.

Nezinu cik taisnības, bet man toreiz Cēsīs tika stāstīts, ka Poruka paša (...), kaut palēnām, bet noteikti, jādomā neapdomīgi dzinusi viņu nāvē. Mūsu modernā laikmetā vienkāršie mirstīgie cilvēki (indivīdi), no ļaužu pūļa tam visam atrastu, vienalga, pareizu vai nepareizu, bet tomēr izeju, bet ģēniji nekad nav tādās lietās pratuši un, jādomā, arī nekad neprātīs līdzēties, kur garam nav ko runāt līdzī. Ģēnija ētiski-estētiskās mīlas un dzīves atziņas augstumi nav daudzreiz aukstā loģiskā prāta slēdzieniem aizsniedzami — tur vajadzīgs vēl kaut kas piemītošs vairāk vai mazāk ģēniāliem cilvēkiem. Ja ir no kaut kurienes radusies doma, it kā Poruks būtu psihiski slim, tad tā būtu radusies apmērā uz sakamā vārda pamata: ja starp cilvēkiem kādreiz ērgļi dzimst, tad tie pastāvīgi tiek noknābāti no žagatām un vārnām. Ja Poruks-ģēnijs, varbūt, simtām reižu dzirdēja, uzzināja, izjuta, ko sprieda par viņu neizprotošie, zemiskie, ļaunie, — tas sagādāja, bez mazāko šaubu, dzejniekam skumjas un sāpes, kurās tomēr neviena sveša acs nedabuja redzēt, tad jau nav nekāds brīnums, ka ar laiku tas atstāja viņa dvēselē sliktu iespaidu un neizprotošie, paviršie, seklie, — redzēdami vienmēr un visur Poruku ar savām domām drūmu, nespēja saprast un nāca pie nepareiza slēdziena, ka dzejnieks ir psihiski slim. Vajadzētu notikt vienkāršam liktenīgam gadījumam, kas Poruku ienestu svaigā, labā, godīgā, saprotošā un atzinīgā sabiedrībā, lai ģēnija-Poruka traģēdija izpaliktu un viņš nestu cilvēcei paliekošu labklājību un garīgu svētību.»

K. Bernovs.

* *
*

«Manas atmiņas par Poruku aptver gadus no 1900.—1905. Poruks nekādā ziņā nav bijis nenormāls, garīgi slims cilvēks, bet tikai poēts ar smalku, komplicētu psihiku un tādas negatīvas baumas varēja izcelties tikai tādēļ, ka viņš dzīvoja taisni reālisma laikmetā pašā ziedu laikā. Viņš piederēja pie tām vientuļām dvēselēm, kas ar šo laiku nevarēja saprasties un viņa poēzija savā filozofiskā, dziļākā uztvērē tam taisni bija asi pretim. Lielu daļu vainīgs pie šāda sprieduma būs arī varbūt pašam negribot Blaumanis. Nezinu iemesla, bet viņiem abiem ar Poruku bij kādi asi konflikti un vēl jo šķarbākas atsaucās uz dzeju. Kad parādījās Poruka romāns «Rīga», Blaumanis izteicās kādā sabiedrībā, ka Poruks esot, kā pēc romāna redzams, nenormāls. Es tam gan nepiekritu un protestēju, bet Blaumanis tolaik bija ļoti populārs un daudz arī personīgi satikās ar iespaidīgiem kritiķiem. Es nedomāju, ka viņš būtu gribējis ļauna, bet viņi savos darbos bija galēji kontrasti. Vislielāko atbildību par visu nes pats laikmets.»

Aspāzija.

* *
*

«Domāju, ka Jūsu brāļa slimība nebūtu izplāpājama ļaužu priekšā, kā tas noticis pazīstamā Dr. Budaļa grāmatā. Klīniskās lietas būtu nošķiramas no literāriskām un apstrādājamās speciālos žurnālos. Kāpēc Juŗa Allunāna, Ausekļa, Pumpura u. c. intimākās lietas nav tik apzinīgi izvirzītas uz ārieni? Par pēdējo gan no «piederīgo» puses viens tāds tumšs «mājiens» dots, bet palicis, kā pilnīgi nedibināts, neizprasts un neievērots. Vai mēs nevarētu kļūt Jāņa Poruka lielā darba labā kaut cik pieklājīgāki un atturīgāki? Pavisam dīvains un man nepieņemams jautājums, vai Poruks būtu bijis no sabiedrības izolējams! Par to, protams, tālāk nerunāsim.

Poruka tragēdija galvenos pamatos ir tipiska romantiķa sadursme ar dzīves un ikdienas skaudro īstenību, kur sīkiem biografijas datiem vairāk gan simptomu, ne noteicēja loma. Kas samistro šīs divas lietas, uzskatāms par slīpernieku mūsu rakstos, kas nespēj izšķirt cēloņa no sekām, iekšējās no ārējām parādībām. Cieti acīs vēl būtu paturama šai gadījumā neapšaubāmā lieta, ka romantika, tagadnes «lietišķībā» un sensāciju kārē pagalam zudusi no sadzīves, mākslas, zinātnes, dzejas un pat politikas, tāpēc tāds smags problēms mūsu laikā neiekļaujas un velti to būtu cilāt. Acumirkli ieteicams tikai materiālus krāt.

Atliek vēl viena lieta, kas Jums būtu vislabāk pārzināma. Pēdējos Poruka darbos vērojam dažas, ļoti dīvainas, bet ļoti dzīvas fantāzijas, piem., kā pie Strenčiem savelkas negaiss u. t. t. Tās, protams, atstāj jucekļīgu iespaidu. Vai Jūs, kas tolaik tik bieži sarunājāties ar brāli, nevarētu mēģināt nošķirt, cik tāļu minētās vietas būtu apzinīgas, vai neapzinīgas. Te mums darīšana ar īpatnēju romantiku, paširōniju un skumīgu humoru, kas plosa pats savu sirdi un nežēlo lasītāju. Ja šai lietā panāktu noteiktu skaidru liecību, būtu vairāk izdarīts, nekā tikai izsacīt vērojumus.»

R. Klaustiņš.

* * *

«Ar Jūsu nelaika brāli tiku sagājies apm. no 1889. līdz 1905. gadam, pēc kam dzīve mūs ārēji izšķīra. Par visu šo laiku es pie viņa nekā tāda neesmu pamānījis, ko varētu iztulkot par gara aptumšošanās zīmi. Gan tiesa: viņš runāja ļoti maz, kavējās pats savās domās, tikai retu reizi atvērdams savu sirdi, un arī tad tikai īsam ieskatam atsevišķā jautājumā. Varbūt viņš bij tas visklusākais no visiem maniem paziņstamiem. Bet viņš izteicās savā dzejā, — un tā rādīja viņa milzīgās lirika dāvanas.

Vienīgais, ko mēs ar sievu 1905. gadā varējām novērot viņa attiecībās ar kundzes radiem, bij tas, ka viņa sejas izteiksme tika ļoti sāpīga, ja mēs nejauši ieminējāmies par viņa mājeniekiem. Bet sūdzējies par tiem viņš pie mums nekad netika. Viņš cieta par tiem pilnīgi klusu. Dažu reiz mums tika tāds iespaids, it kā viņš atnāktu uz Pelītēm, lai atpūstos no mājas.

Pēc 1905. gada viņa dzīvi un likteni dzirdēju atbalsojamies tikai citos, bet tā nevarēju novērot paša acīm.

Ar labām dienām Jūsu brāļa kapam, kuŗa neesmu redzējis.»

Andr. Niedra.

* * *

«Vai rakstnieks Jānis Poruks bij atzīstams par psihiski slīmu, no sabiedrības izolējamu cilvēku? Uz šī jautājuma pirmo, kā arī otro daļu pēc manas dziļākās pārlicības man jāatbild ar noteiktu nē. Jānis Poruks ar savu plašo gara lidojumu, kādu no latvjiem līdz šim vēl nav pārspējis neviens, ir interesantākā parādība latvju literātūrā. Ar savu dvēseles skaidrību, lielo patiesības mīlestību, līdzietību cietušiem, pat ar savām cilvēcīgām kļūdām un vājībām, kuŗas viņš nekad nav slēpis, ne tās skaistinājis, viņš ir viena no gaišākām un mums cilvēcīgi tuvākām personībām. Tādēļ tauta, sevišķi no visiem aizspriedumiem brīvā jaunatne, uzskata Poruku par savu mīļāko dzejnieku, kaut gan jau pagājuši 20 gadi kopš viņa nāves. Jo viņa stāstu varoņu darbībā tā saredz savu ilgu un savu ciešanu atspoguļojumu, viņa dzejā sadzird nemirstības augsto dziesmu («Uz augšu»).

Es nezīnu cēloņus, kādēļ Poruks ievietots psihiatriskā slimnīcā spaidu kārtā un kas bijuši ievietotāji, bet gan nevaru kļūt vajā no pārlicības, ka tas nevarēja neatstāt šausmīgu iespaidu uz šī ļoti smalkjūtīgā, trauslā un vārīgā dzejnieka dvēseli. Vai še nav meklējams viens no šī dzejnieka agrās nāves cēloņiem? Dzīve ir tikai sapnis vien.

1911. g. 3. janvārī, četrus mēnešus pēc savas ievietošanas Čiža psihiatriskā slimnīcā, Poruks uzrakstījis sekošo: «Aizvakar naktī es redzēju sapni, proti: Monrovijā, Afrikā, kur atrodas kāds hernhutiešu jeļo brāļu draudzes nams, tiek turēts kādā alā kāds nēģeris, kuŗš esot gribējis mani nokaut. Viņam kāds misionārs stāstījis, ka Krievijā (Vidzemē) dzīvojot kāds Poruks, t. i. es, kuŗš sarakstījis drāmu «Hernhūtieši», kuŗā esot dots padoms saiešanas namu nojaukt un tā vietā uzcelt fabriku. Misionārs uzaicinājis nēģeri mani uzmeklēt un noslepkavot. Tas dabūjis vajadzīgo naudu no misionāra, kuŗš bija Rīgas pilsētas vācietis, luterānis un nēsājis kabatā Mārtaņa Lutera fotografiju, kuŗu arvien rādījis nēģerim, lai to pielūdzot. Nēģeris bij jau gatavs ceļot uz Vidzemi, kad to vācu un angļu kapteiņi ielikuši kuģa pakaļā, pēc tam to piesējuši pie staba kādā klinšu aizā, kur tas mirstot badā. Viņš lūdzot Dievu dienu un nakti un esot vēl dzīvs, bet izskatoties pēc mēslu čupas. Man liekas, ka to nēģeri vajadzētu glābt, tikai izrunāt viņam, lai mani nenokauj.»

Zīmīgs sapnis. Diezgan sakarīgs un loģisks, bet tajā atspoguļojas arī psihiatriskās slimības drausmīgais iespaids uz Poruku. Šo iestādi Poruks pats dēvē par «trako namu» un par «nerru namu». Šeit viņš, šķirtu no pasaules un aizmirstu, reti kāds apmeklēja. Raimonds Bebris apraksta šo mītni. Šauru, nabadzīgi mēbelētu istabiņu aiz aizslēgtām durvīm un briesmīgo novērošanas caurumu durvīs. Viens vienīgs logs (pa kuŗu redzama šaura debess mala ar skrejošiem mākoņiem un tālā meža siluetu), bet arī tas pats aizrestots dzelza restēm. Bij' brīži, kad cauri kameras plānajām sienām bij sadzirdami blakus kameras ievietoto ārprātīgo kaucieni vai histēriskas raudas. Vai Porukam, ja viņš tiešām būtu bijis slims, izveseļošanās tādos apstākļos būtu maz domājama? Vai drīzāk ne otrādi? Gluži veseli cilvēki, ja ievietos viņus trako namā un apiesies ar viņiem nežēlīgi, pēc īsāka vai garāka laika zaudēs prātu.

Bet arī trako namā un sapnī redzam Poruku, kāds viņš īstenībā bija, viņa dzīvo fantāziju un tieksmi pēc plašām perspektīvēm. Tālo Afriku un peldošus kugus. Viņa dominējošo dvēseles cēlumu: neatmaksāt ļaunu ar ļaunu. Apzinoties savu garīgo pārākumu, Poruks pat sapnī nesajūt naidu pret uzpirkto slepkavu (viņam naidīgo varu, kas tiko pēc viņa dzīvības un traucē viņu darbībā), bet savā augstajā vēsturiskajā misijā (visi lieli dzejnieki ir iedomīgi un tāds, protams, bij arī Poruks) iedomājās viņu par ļoti mazvērtīgu: pēc mēslu čupas. To liecina vārdi: «Man liekas, ka to nēgeri vajadzētu glābt, tikai izrunāt viņam, lai mani nenokauj.»

Veltīgas cerības! «Melnais nēgeris» bij nikns un neatlaidīgs. Pēc 5 mēnešiem viņš Poruku tomēr «nokāva» tajā pašā slimnīcā.

Kas vainojams pie Poruka tragēdijas? Tā laika sliktā sabiedrība un Poruka individuālais gars. Tas, ka viņš nedomāja tā, kā citi. Tas, ka viņš nesaudzīgi rāva zemē liekulības apsegu no sabiedrības elkiem un, sakarā ar to, iemantoja daudz ienaidnieku. Mazāko garu skaudība, kas negrib atzīt lielāku garu. Sīkpilsoniskie uzskati, ka cilvēks vērtējams ne pēc sava gara, bet pēc sava mantas stāvokļa un ka bagāts tirgotājs vai krodzinieks ir vairāk vērts kā ģeniāls dzejnieks. Pārāk jūtīgais un viegli ievainojamais Poruks nesastapa savā dzīvē viņam vajadzīgo materiālo un morālisko atbalstu un gāja nelaikā bojā istās mīlestības trūkuma dēļ. Tagad, kad viņš miris, arī citreizējie noliedzēji vairs neliedz viņam savu mīlestību un cieņu.»

Fr. Ansabergs.

* * *

Augstāk citētās atziņas, domāju, ienesīs daudz skaidrības Poruka dvēseles stāvokļa un dzīves izpratnē arī tiem, kas vienpusībā vai nezināšanā par Poruku sprieda aplam. Šīs atziņas piespiedīs arī vienu otru negatīvo Poruka analītiķi, kritiķi un tiesātāju apdomīgi un nopietni revidēt savu apziņu, domu un

prāta slēdzienus, savus pārspīlētos, aplamos, nedibinātos ieskatus par Poruku, kā arī atvēsinās naidā un intrigu tvanā tvīkstošos Poruka nievātājus, zaimotājus etc.

Par Buduļa brošūrām «Poruka Jānis savas garīgās dzīves krēslainās dienās» un «Poruka dvēseles noskaņas krēslainās dienās» kritisku atsauksmi (referātu) nolasījis P. Freimanis 1930. g. Zinību komisijas sēdē. Citēšu šeit dažas viņa raksturīgākās atziņas.

«— Aprakstot Poruka garīgās dzīves krēslainās dienas, psihiatrs Budulis lieto pārāk bieži vārdus «bez šaubām».

Tas pierāda, ka par Poruka gara slimības cēloņiem viņam nav skaidrības un pie tās viņš tomēr stāv it kā ar nezināšanu, tas ir — lielām šaubām. Citā vietā atkal viņš saka, ka katra cilvēka dvēselē esot daudz noslēpumainu kaktu. Nenoliedzu psihiatriskās autoritātes mediķu profesijā, bet vienu ko droši var teikt — Poruka — slimībā — kaut kas neskaids bijis tomēr arī viņam.

Kas tad nu ir tas kaut kas — ? Tas, lūk, ir tas, ko tagadnes modernais laiks vairs negrib atzīt. — Tas ir cilvēka dvēseles pārākuma stāvoklis, viņas neatņemamās un nenolidzināmās īpašības. Zinātne domā to jau izpētījusi un izpratusi... Viņa domā... Cilvēka dvēseli kā ko sevišķu modernā zinātne neatzīst. Tā to nihilizē un vispārina. — Jautāsim, vai kultūras darbinieks bez dvēseles domājams — ? —

Bez dvēseles, zem kuŗas jāsaprot radošais un viņu vadošais impulss?

Šis impulss, kuŗa cēloņsakarība var būt tik dažāda, nav un nevar tikt padots nekādai psihiatrijas diagnozei. Rīkojoties ar to zinātnes vārdā, tas bieži ir pat nepiedodams, un nevietā lietots — kļūst noziedzīgs, līdzeklis, ar kuŗu patiesības runātāju un meklētāju var padarīt sabiedrības acīs smieklīgu, padarīt mūžu tragisku — samazināt vai atņemt viņa darba vērtību. — Cik daudzreiz šīs zinātnes autoritātes

Kā zināms, mūsu vidū dzīvo taču arī tādi cilvēki, kas groza, loka un aplam veido patiesību. Viņi ne tikai veģetējas no citu cilvēku radītām vērtībām, bet visu savu dzīves laimi un mērķi dibina uz to rēķina; darbojas vienīgi materiāla labuma (lielas peļņas) dēļ, izmanto citu sviedrus, darba augļus un cenšas gūt labumu neattaisnojamiem līdzekļiem. Paši viņi nerada, vai arī nespēj radīt nekādu derīgu reālu vai ideālu vērtību, tomēr sīvi apkaņo un naidīgi uzstājas pret ideāli noskaņotiem cilvēkiem, kas darbojas un cīnas atkal vienīgi vispārējā labuma, labas, patiesas un taisnas idejas dēļ.

Kaut gan idejiskie (ideālie) cilvēki ir vienīgie vajadzīgo un derīgo dzīves vērtību radītāji, rēgulē dzīves postu, mazina netaisnību, ciešanas, nelaimi, māca pareizi saprast dzīves īsto uzdevumu, nozīmi un mērķi, uztur skaidru prātu, apgaismo skatu mūžībā, rāda ceļu uz cilvēces ideālo progresu un labklājību, tomēr materiālisti cenšas jaukt un vienmēr arī jauc neskaidrā masā īstenību, patiesību un taisnību. Blakus īstām, dabīgām pērlēm pasaules tirgū tiek laistas apgrozībā arī neīstas, mākslīgas pērles. Šie materiālistiski noskaņotie cilvēki cenšas visur būt noteicēji un valdnieki, kaut gan nemaz nesaprot un neapzinās pasaules visuma un cilvēku dzīves nozīmes un mērķa. Ideālistu un materiālistu interesēm, sevišķi pienākuma apziņai un jūtām, saduroties rodas lielās tragēdijas sīvie konflikti, kuŗos parasti gan zaudē ideālisti, jo cīņā viņi lieto vienīgi nekaitīgus līdzekļus. Turpretī materiālistu cīņas līdzekļi ir varmācīgi, brutāli un iznīcinoši.

Materiālistiskajā pasaules uzskatā slēpjas savāds un dīvains negatīvisms. Visas pazīmes rāda, ka tas rodas no nepareizas domāšanas, neskaidriem, aplamiem jēdzieniem un nepilnīgas visuma izpratnes. Sakarā ar to aplamie, negatīvie jēdzieni par Poruka dzīvi, dvēseles stāvokli un viņa radītām vērtībām izriet visvairāk no neskaidrās, nepareizās apziņas, no sliktiem un tumšiem priekšstatiem, no aplamām garīgām tieksmēm, kā arī aiz sirdsapziņas trūkuma.

Poruka analitiķu, kritiķu un vērtētāju no materiālistu lēģera, jēdzienu divainība atspoguļojas viņu ieskatā: ka miesa varot iedarboties uz dvēseli resp. ka pēdējā esot atkarīga no miesas. Sakarā ar to viņi runādami par garīgo — galveno, pat vienīgo, vērību piegriež fiziskajam Porukam. Tas liecina, ka viņi dvēseli iedomājas un saprot kā «materiālizētu būtni». Tamdēļ viņi dvēseles stāvokli stāda atkarībā it kā no nervu un smadzeņu kvalitātes (stipruma), neiztirzājot un nenoskaidrojot ne dvēseles būtības, ne psihisko parādību individuālās problēmas, ne arī dvēseles attiecību un sakaru ar fizisko pasauli un viņas rupjamiem, brūtālajiem, varmācīgajiem iespaidiem etc. Ideālie cilvēki apzinās, ka dvēseles (gara) dzīve ir individuāla (savdabīga), patstāvīga, no matērijas (vielās) resp. miesas (tā tad arī no nervu un smadzeņu funkcijām) neatkarīga. Vispārīgi jūtas, idejas un apziņa izpaužas vienīgi garīgā darbībā, kas no materiālistiskiem jēdzieniem un likumiem neatkarīga. Sevišķi smalkjūtība, kas piemita Porukam, ir jūtekliskās sistēmas augstākā attīstības pakāpe, uz kuŗas atrodoties vienīgi var izpausties arī augstākā gribas darbība. Ja kāds domā, ka Poruka intelektam vajadzēja būt atkarīgam vienīgi no gribas, tad tam vispārīgi trūkst jēdziena par lielām gara spējām apveltīto cilvēku personībām, kuŗām taču prāts (intellekts) var neaprobežoti darboties resp. neatkarīgi no trulās gribas. Vispārīgi tāda gara saistīšana ar miesas stāvokli ir absurds. Pilsoņa miesīgais «veselīgums» (miesas svara daudzums) nemaz nevairo viņa gara spējas. Ne katrā tādā miesas «atlētā» (dzīvībā) mājō arī gars. Materiālistiskais ieskats: ka jūtas, idejas, sirdsapziņa etc. esot «vājuma, glēvulības, baiļu un māņu» pazīmes un ka Poruka dzeja esot «bālasinīga», viņa «vājās» dvēseles «subjektīvs» atspoguļojums etc., ir tikai muļķības, nezināšanas vai nejēdzības apliecinājums.

Poruks nekad nav bijis pārāk subjektīvs arī kā dzejnieks. Ja negātīvais «analitiķis» un «kritiķis» būtu sapratis viņa personību un darbus, tad taču tam

vajadzētu atzīt, ka bez prāta slēdzieniem, viņa dzejā ir atrodamas, galvenā kārtā, idejas un simboli. Dzejnieks-filozofs (kāds ir Poruks) nekad nevar būt subjektīvs. Ja rakstnieks ir bagāts ar idejām, tad tas nevar būt subjektīvs, jo ideja ir jēdziena objektīvais kodols. Ja nu Poruka darbos atrodamas, galvenā kārtā, arī idejas, tad viņu nevar saukt arī tikai par jūtu (asaru) dzejnieku, jo idejām bagātie cilvēki ir arī domātāji un ideju jēdziens ir apzināms vienīgi prātam, nevis jūtām. Bet Poruka personībā vienlīdzīgi, harmoniski darbojas prāts un jūtas.

Kā ideālists Poruks centās vienīgi uz pilnību un kā tāds nevarēja piekļauties «ikdienišķai, parastai» dzīvei, viņas formām un mērķiem, jo šī dzīve tikai kavē un māc ideālu un individuālu attīstību (progresu). — Kā ideālists un reālists Poruks nevarēja būt arī bez liela gribas spēka, jo ideālismā un reālismā vienmēr atrodas lieli mērķi, pienākumi un uzdevumi, kurus viņš nekad nevarētu spraut un pildīt, ja viņam trūktu vajadzīgās gribas.

Poruka atraušanos no «parastās, ikdienišķās» dzīves nedrīkst iztulkot arī kā kādu «garīgu nāvi», resp. garīgu spēku zīdīšanu, interešu trūkumu etc., jo ideālists, kas vienmēr meklē pilnību, vienmēr atklāj mūžīgās patiesības, ētiskas vērtības, — dzīvo pavisam patstāvīgu dzīvi, kam, tā tad, ar «ikdienišķo, parasto» dzīvi, nav gandrīz nekā kopēja.

Ne tikai aplams, bet arī muļķīgs ir apgalvojums, ka Poruks esot it kā «sabrucis sevī» tamdēļ, ka nevarējis izturēt savas apkārtnes spiedienu uz viņa iekšējo cilvēku etc. Kā zināms, Poruks taču bija liels individuālists. Bet jo individuālāks cilvēks, jo patstāvīgāks un neatkarīgāks viņš savā dzīvē un jo lielāka un labāka viņam iespēja tikt galā ar savu iekšējo cilvēku attiecībā uz ārējās pasaules spiedienu un viņam nav arī ne mazākās vajadzības būt atkarīgam no šīs pasaules spiediena. Kas attiecas uz Poruka iekšējo cilvēku un ārpasaules spiedienu, tad tur noteicošo lomu spēlēja un Poruku reizēm dragāja tikai

tīri brūtālas un varmācīgas, ārējās pasaules varas akti. Bet tas taču ir kaut kas cits.

Raksturīgi, ka negatīvie Poruka «analitīki, kritiķi un tiesātāji» visur figūrē ar nedrošiem, nepierādītiem vai nepārbaudāmiem «argumentiem», nosaukdami tos par «faktiem». Bet taisni šāda «faktu» meklēšana un fabricēšana liecina, ka šie materiālisti tikai tamdēļ figūrē ar saviem «faktiem», ka viņiem trūkst pierādījumu, kas dibinās uz prāta slēdzieniem, skaidras, pareizas domāšanas spējām un sirdsapziņas.

Poruka darbos, kā teikts, ir arī lielas reālas vērtības, jo viņa lielā gara bagātība nav tikai iz- vai iedomā etc., bet gan neapšaubāma īstenība, kas dažureizi gan ietērpta fantastiskā ietērpā. Ja jau rakstnieka darbos sastopamas dvēseles, gara, matērijas vai miesas problēmas, tad viņš ir arī reālists.

Tā kā Poruks nodarbojās arī ar dvēseles, miesas, gara un materijas stāvokļu, atiecību un nozīmes noskaidrošanu (rēgulēšanu), tad arī tas liecina, ka viņš bija arī reālists.

Poruks kā rakstnieks nav uzskatāms tik daudz arī kā pesimists, noliedzējs etc., bet gan vairāk kā optimists, jo viņš bija arī ideālists, un ideālists var būt tikai visapskaidrotākais optimists.

Poruks nav arī tikai sāpju un ciešanu dzejnieks, jo viņš nav sastindzis uz šī pesimisma pamata, bet ilgās tiecas pēc Nebijušā, jauna, rožaina ideāla, kas iedvesmē uz jaunu nepiedzīvotu, neizbaudītu mērķi, laimi etc. Saprotams, kam vairāk atziņu, tam ir arī vairāk sāpju un ciešanu. Bet ne tikai pesimisti jūt ciešanas un sāpes. Arī aklai gribai jāved pie mērķa, bet ilgas ir nebeidzamas. Tā tad Poruks ir pārprasts arī kā «pesimists». Pesimistiska noskaņa viņam varētu piemist tikai tik daudz, cik daudz tai varēja būt personīga rakstura. Turpretī viņa pasaules uzskatā, kas atspoguļojas viņa darbos, nav pesimisma šī jēdziena īstajā nozīmē, jo pasaules uzskats var rasties vienīgi caur objektivitāti, turpretī pesimisms caur subjektivitāti.

Poruka personību un viņa radītās garīgās vērtības tā tad nevajadzēja vis aptumšot un iespaidot nedz laika garam, nedz arī mūsu neintelligentās, nekultūrālās sabiedrības dzīves un pasaules uzskatam, nedz arī mūsu zinātnes, varbūt, nepilnīgam un nepareizam virzienam, kā arī neizveidotam un neattīstītam garīgam stāvoklim. Viņa līdzšinējā negatīvā «kritizēšana, analizēšana un vērtēšana», kas sava personīgā, tendenciozā, vienpusīgā rakstura dēļ atkarīga no šo «analitiķu, kritiķu un vērtētāju» problemātiskām garīgām spējām, viņu personīgo vai pasaules uzskatu aplamības vai nepilnības, tā tad ir arī tikai viņu personīga, privāta resp. garšas lieta. Tāpēc visi līdzšinējie negatīvie, aplamie, tendenciozie un subjektīvie spriedelējumi par Poruka dzīvi, dvēseles stāvokli un darbiem, kas sastopami gan drukātos vārdos, gan vienas sabiedrības daļas ieskatos, liecina ne par Poruka, bet par šo spriedelējumu autoru pašu dvēseles stāvokli un šie spriedelējumi kā tādi varēja pilnīgi izpalikt. Tie, domāju, nevienam laimē, godā un slavā necels, bet cittautiešu priekšā liecinās par mūsu vienas sabiedrības daļas neintelligento, nekultūrālo un garīgi negatīvo stāvokli, kas nesaprot vērtēt un cieņīt sava rakstnieka. Es negribu teikt, ka Poruks būtu bez kļūdām un vainām un ka viņš nebūtu kritizējams un analizējams. Bet Poruku drīkst vērtēt tikai cilvēks (filozofs) ar vienotu un apskaidrotu dzīves un pasaules uzskatu, kas cilvēku spēj pareizi saprast, dziļi domāt un just, sasniegt augstu garīgas attīstības, kultūras un intelligences pakāpi, vai kas viņam garīgi radniecisks. Vismazāk to drīkst darīt cilvēks, kas apbruņojies vienpusīgi ar kādas vienas profesijas (zinātnes) jēdzieniem un mērķiem, kam trūkst jēgas par mākslas (dzejas) vērtībām, par rakstnieku dzīves un pasaules atziņu un uzskatu vērtībām, nozīmi un stāvokli, kam «saule ir tikai svieža ciba», dvēsele materiālizēta «būtne» un kas visu saprot tikai no materiālistiskā viedokļa...

Materiālisms vienumēr stāv konfliktā ar ideālismu, kaut gan bez pēdējā tas nemaz nebūtu iedomājams.

Tas var eksistēt vienīgi ar ideālisma palīdzību, un no ideālas enerģijas darbības rezultātiem. Gandrīz visas traģēdijas rada tikai materiālisms. Materiālisti arī Poruku nomāca traģēdijā un beidzot ieguldīja ne-laikā arī kapā.

* * *

Ar Poruka personību un darbiem saistītie un arī tagad valdošie negatīvie apstākļi un stāvokļi no vienas puses gan mani pastāvīgi spieduši izteikt protestu pret viņa dvēseles stāvokļa un dzīves līdzšinējo negatīvo apgaismošanu un biografijas sastādīšanu. Turpretī, no otras puses, citi apstākļi atkal man nav ļāvuši un arī tagad neatļauj izteikt visu to, kas man ir zināms un sakāms. Šakarā ar to, lasītājiem būtu jāsaprot grūtības, kuņās esmu bijis spiests rakstīt šīs piezīmes un jāatvairina no viņām atkarīgās mana darba nepilnības.

Šo brošūru veltīju, galvenā kārtā, no aizspriedumiem un savtīga egoisma brīvajai un intelligentajai latvju jaunatnei, kas, neskatoties uz visām līdzšinējām negatīvajām ziņām par Poruku, tomēr viņu pareizi saprot, ciena un mīlē un, es ticu, arī vienmēr mīlēs. Brošūra lai noder arī kā materiāls nākošam, pilnīgi objektīvam, spējīgam Poruka pētniekam, biografam un literātūras vēsturniekam.

Ja lasītāji šo manu piezīmju konstrukcijā saskatīs stingri savilkta vai žultī mirkušas dvēseles stīgas, tad viņiem jāzina, ka mana brāļa traģēdija ir atstājusi dziļu, satricinošu iespaidu arī manā sirdī un atnesusi daudz rūktu ciešanu.

Līdzšinējie Poruka analītiķi, kritiķi un vērtētāji tā personību un darbus ir tikai sadrumstalojuši un bez šakarības sajaukuši neskaidrā masā. Tādam viņu «mērķim» nevar būt nekāda attaisnojuma, ne nozīmes. No Poruka personības un darbu noārdītājiem es tomēr prasu pēc viņu darbības rezultātu kopsavilkuma, pēc kāda galīga novērtējuma, kas taču jāapvieno vajadzīgā bezpretrunu vienībā. Poruka

personība un viņa radītās garīgās vērtības jārāda arī sintēzē. Kas Poruka nevar vai negrib apvienot sintēzē, tas labāk lai mitējas ar savām spriedelēšanām.

Poruka dzīves traģēdiju «nelēma» vis kāds viņa dvēseles stāvoklis, kāds nenovēršams liktenis, vai kādi fatalistiska rakstura gadījumi etc., bet to radīja viņa naidnieki. Šī traģēdija tos smagi un uz visiem laikiem apsūdz mūsu tautas vēstures un Temidas priekšā.

* * *

Brošūras iespiešanas laikā iznāca (1931. g. 4. maijā) Poruka kop. r. J. Rozes izd. XX. sēj. ar R. Egles autorizētu monografiju. Par viņas biografisko daļu, t. i. no 1.—134. lap. p., vēl pilnākā mērā, kā par līdzšinējām Poruka biografijām, jāsaprot, ka tiklab materiālu savākšanā, viņu apstrādāšanā, kā arī biografiskās daļas sastādīšanā pielaistas tās pašas nepilnības, kļūdas, tendences etc., par kuŗām jau runāju brošūras I nodaļumā.

Savos ieskatos par Poruku, kā cilvēku, Egle gandrīz viscauri stāv zem Poruka personībai un dzīvei neatbilstoša, un viņa garam sveša iespaids un jēdziens. Viņa ieskatos dominējošo lomu spēlē tās sabiedrības tendences, kas vienumēr centusies mazināt šī rakstnieka nozīmi un vērtību. Egles jēdzieni par Poruka dzīves traģēdijas cēloņiem un dvēseles stāvokli sliktst maldū mūklajā vai arī sabiezē neskaidrā masā, ap kuŗu vēl arvien tinas Poruka naidnieku, dažādo kritiķu, tiesātāju un zaimotāju mēlnesības un intrigas.

Tā kā Egle nav bijis ne Poruka laika biedrs, ne viņa dzīves tiešs novērotājs un pazinējs, tad viņam vajadzēja pamatīgi pārbaudīt visu to, kas līdz šim par Poruku rakstīts un runāts. Bet Egle vienpusīgi ir izvēlējis dažus «biografus», no kuŗu piegādātās nepārbaudītās vielas viņš tad nu veģetējas. Tā ir nepiedodama kļūda.

Tiklīdz šīs aizmāpinātās vielas pietrūkst, Egle laiž vaļu vai nu savai fantāzijai, vai gluži kailiem (nēpa-

matotiem) apgalvojumiem, vai arī, mēģinādams izzi-
lēt dažu parādību nozīmi Poruka reālās dzīves un dvē-
seles darbībā, bieži ņem palīgā sīkumus vai nenozi-
mīgus, nekontrolējamus un nejaušus gadījumus no
dzīves, nopūlēdamies viņos saskatīt kādus izskaidro-
jumus.

Aprakstīdams Poruka dzīvi līdz laulības periodam,
Egle mēģina iztīrīt viena otra dvēseles stāvokļa un
dažu notikumu cēloņus. Turpretī laulības dzīves stā-
vokļus un notikumus viņš neiztīrā pēc būtības, bet
pieņem naīvi un bez iebildumiem, ko stāstījuši šie da-
žādie «biografi», kas Porukam liek figurēt vairāk
tikai negatīvā lomā. Šī dzīves posma aprakstā sastop-
pami fantazējumi, aplamības, kaili apgalvojumi, tum-
šas un tukšas lapu puses, kurus šoreiz visus šeit īsu-
mā nav iespējams iztīrīt. Minēšu tikai dažus. Tā
kādā vietā (20. lp.) Egle apgalvo, ka «vectēva gultā
iemeties vakaros, Poruks bērībā esot lasījis brīnišķī-
gas figūras pie sienas». Ja nu ņem vērā, ka vectēva
gulta taču atradās tumšā vietā (aizkrāsnē, atsevišķā
istabīnā), kuŗu parasti vakaros neapgaismoja (jo
visa saime vakaros salasījās vienīgi lielajā priekšista-
bā), tad lasītājs sapratīs, kādas aplamības var sarak-
stīt biografijā, ja biografs nepazīst apstākļus, no
kuŗiem grib veidot kādus biografiskus raksturoju-
mus etc. Nav zināms arī, kur Egle ņēmis vielu piem.
sekošiem fantazējumiem: «Grāmatu lasīšanā Poruku
esot ievadījis, galvenā kārtā, vectēvs», «vectēvs ne-
centies zēnu pie darba radināt», «pagasta skola psīchē
pārmaiņu neienesusi», «lasījis visu, kas gadījies pie
rokas», «skolā neesot gribējis nopietni dzejot», «dru-
veniešu svārki Porukam likušies par vienkāršiem, ne-
veikliem», «Poruks Rīgas ļaužu vairumu salīdzinājis
ar koku skaitu Pērļu silā», «Vestermaņa nolūks ne-
bijis Poruku pārvācot», «Poruks teikumā: es aiz-
braucu apskaidroties — esot ironizējis», «viņš virs-
niekus vispārīgi neieredzējis», «apcerējumu Nākot-
nes reliģija — Poruks esot uzrakstījis jau Drezdenē»,
«Perpetuum mobile un Pērļu zvejnieks esot paša Po-
ruka smeldzoša izjūta», «daži Poruka psīcholoģiskie

momenti esot meklējami arī Studenta Domaņa sapnī», «Cēsīs Poruks esot piedzīvojis cilvēka dziļāko izjūtu gaišos laimes brīžus», «dzeja: ak, kā galvu spiež, — esot radusies Cēsīs uz kušetes, ar spiedēju galvā, guļot» etc.

Jau Porukā-zēnā Egle 27. lap. p. «psīhologiskos momentus» sāk saistīt un jaukt neskaidrā masā ar «psīhologiskiem momentiem» Čiža iestādes atmosfērā un nosauc Poruku par «slimu» dzejnieku, bet turpat blakus runā par «lielo» dzejnieku, par «veselīgo, sārtu, jautro, joku mīlotāju»-Poruku, kas esot tomēr bijis «ārkārtīgi trausls» ar «milzīgu melancholiku». Poruka paša autobiografiskās atziņas viņš nosauc par «ačgārnu, vienpusīgu iedomu», bet to vietā stāda savas un citu aplamas domas, tādējādi mēģinādams noārdīt Poruka personību, lai visu veidotu un apgaismo tu tikai pēc sava prāta un labpatikas.

Egle pilnīgi ignorējis arī visas manas atziņas, novērojumus un liecības par Poruka laulības dzīvi un dvēseles stāvokli, lai gan tādas lasāmas drukātās manās atmiņās kā arī uzrādītas uz viņa lūgumu viņam personīgi manuskriptā. Viņš var nepiekrīst manām atziņām par Poruka dzīvi un dvēseles stāvokli, bet viņam nebija morāliskas tiesības tās biografijā ignorēt. Viss tas pierāda, ka Egle Poruka monografiju sarakstot ir bijis vienpusīgs un nav kalpojis arī taisnībai. Egle, kā Poruka biografs, nav piegriezis vajadzīgo vērību arī dzejnieka vecākiem, bet piemin tos tikai nepieciešamos gadījumos un maznozīmīgi, kas pilnīgi nepiedodami, jo viņa tiešs pienākums bij izcelt visu to, ko Poruks mantojis no saviem vecākiem.

Monografijā dota vieta arī jauniem, pārsteidzoši naīviem, uz aizspriedumiem vai iedomām dibinātiem jēdzieniem un slēdzieniem par Poruka dvēseles stāvokli. Pēc Poruka apmeklēšanas 1908. g. komponists A. Kalniņš, piem., raksta: «Poruks toreiz bija ļoti kluss, smaidīja, kad aplūkoja metala vainagus, no sievas radu kapiem pārnestus un gar sienām Poruka gultas tuvumā pakārtus. Likās, viņš bija slims». Būtu interesanti zināt, kā A. Kalniņš spriestu par

Poruka «slimību», ja zinātu, ka šie kapa vaināgi, varbūt, no «veseliem» cilvēkiem bij Poruka gultas tuvumā pakārti ar nodomu, lai Poruku pataisītu slimu...? Tāpat A. Smilga raksta: «ka Poruks esot uztraucies ļoti ātri», lai gan turpat (121. l. p.) atzīstas, ka pret Poruku lietojis «neapdomātus un pat nenozīmīgi-tukšus vārdus», no kuriem Poruks esot viss sarāvis un nesaprašanā raudzījies viņā, it kā būtu saņēmis negaidītu sitienu. Poruks viņa vārdus: «dzīvo vesels un labojies», pārprazdams esot attiecinājis uz savu veselības stāvokli un negribējis, ka viņu tur par slimu. Tā naīvi prāto A. Smilga, bet pats nepārmet sev, ka ar saviem «neapdomātiem un nenozīmīgi-tukšiem» vārdiem viņš apvainojis smalkjūtīgu dzejnieku un licis viņam uztraukties.

Monografijas «Pēdīgajā cēlienā», starp daudzajām aplamībām, izdomām un fantazijām sastopams apgalvojums, ka «Poruks bieži kopā ar sievu braucis peldēties Gaujā un tuvejā Dukurezerā». Tie ir nieki. Man ir noteikti zināms, ka Poruks tanī laikā vairs nekad nav redzēts ar sievu kopā staigājam.

Egle 122. l. p. citē sievas vārdus, ka «par vismazāko, ko viņš noziedzās, viņš ārkārtīgi cieta. Ja kādu reizi man dienā bija teicis rupjāku vārdu... viņš nevarēja gulēt, vērtījās gultā, mocījās», bet kā biografs nenoskaidro, kāds tad bija šis kaut arī «vismazākais noziegums», «rupjākais vārds» pret sievu, kas bija cēlonis, ka Poruks lietoja pret sievu «rupjāku» vārdu un vai vaina nebija meklējama sievas pusē.

123. l. p. Egle raksta, ka «aizņemta darbā līdz vēlam vakaram, sieva nevarējusi būt daudz kopā ar dzejnieku, kā viņš pastāvīgi vēlēties», bet nemin to darba lauku, kas sievu varēja saistīt ārpus mājām līdz vēlam vakaram. Nav arī zināms, kas noskaidrojās, ka 1907. g. Poruka «nervozitāte esot pieņēmusies, galvenā kārtā, izpaužoties akūtā greisirdības manijā»? Vai tiesām tikai manijā?

Tālāk Egle raksta, ka «pēc dažiem incidentiem ar publiku sievas vadītā veikalā un par uzbrukumumu policijas priekšniekam, administrācija esot pavēlējusi

Poruku sūtīt uz Strenču slimnīcu». Dīvaini, ka biografs noklusē to faktu, ka incidentos sievas veikalā Poruks bez kāda iemesla vairākas reizes ir smagi piekauts un rupji nolamāts pat no ievērojamām personām. Tāpat dīvaini, ka biografam nav zināms, ka tie divi Cēsu gorodovoji, kas toreiz manā klātbūtnē Porukam pavēlēja braukt uz Strenču iestādi, teica, ka tas notiekot nevis par kaut kādu «uzbrukumu policijas priekšniekam», bet gan uz gubernatora pavēli.

Nav taisnība arī tam, kas apgalvots 123. l. p., it kā Poruka sieva būtu pretojusies Poruka ievietošanai Strenču iestādē. Gluži otrādi: viņa pate mani toreiz centās pierunāt, lai es viņai palīdzot Poruku tur ievietot. Ka es viņas vēlēšanos toreiz nepabalstījis, par to Poruka sieva man pārmetusi arī Poruka piemiņas komitejā.

Par notikumiem Poruka laulības dzīvē man ir zināmi pavisam citādi dati un novērojumi, nekā Egles monografijā tēlotie. Tas viņam bija zināms, bet viņš to visu ir noklusējis.

Sirds kļūst skumja, kad vēl 20. gadā pēc Poruka nāves arī Druvienas dēls Rudolfs Egle, kā Poruka biografs, nav vispusīgi apgaismojis un noskaidrojis Poruka dzīvi un dvēseles stāvokli.

Egles autorizētā Poruka monografijā ievietota arī sabojāta un sakropļota manas sejas reprodukcija.

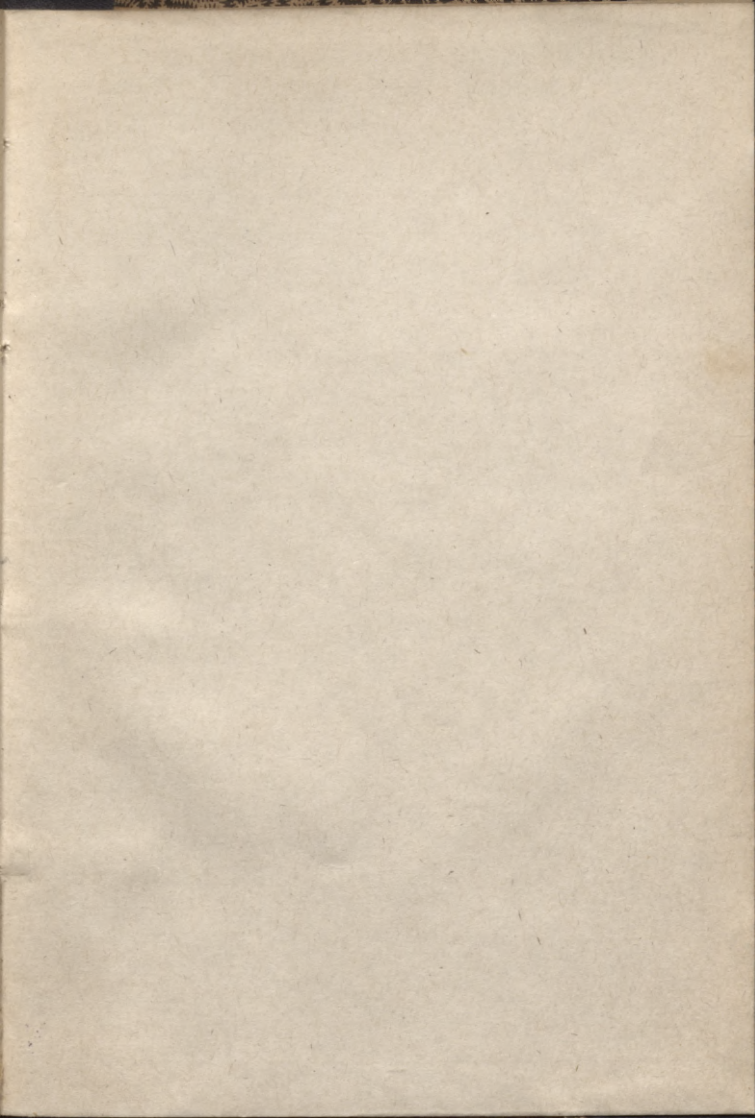
* * *

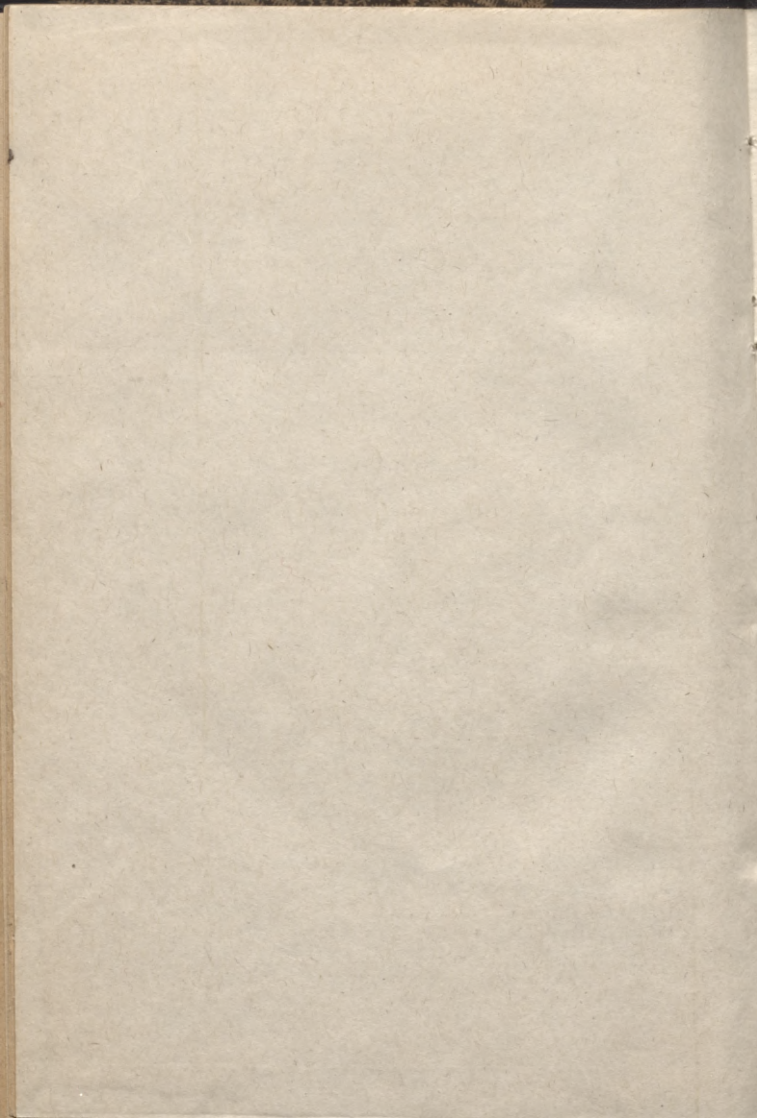
Pie Poruka kapa cēla pieminekli, ignorējot manas un dažu citu rakstnieka dzimtas piederīgo morāliskās tiesības un vēlēšanās. Šādai rīcībai trūkst jebkāda attaisnojuma. Arī tā pavairo Poruka piemiņu ar jaunu, tumšu lapas pusi...

* * *

Tādas ir manas dažas piezīmes par Poruka līdzšīnējo biografijas sastādīšanu un dvēseles stāvokļa apgaismošanu.

Piezīmēju, ka drīzumā sekos (otrā daļā) manas atmiņas, apcērējumi un raksturojumi par Poruku kā cilvēku un dzejnieku-filozofu. —

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0309035213